

TEORETICKÝ ČASOPIS ARMÁDY ČESKÉ REPUBLIKY

VOJENSKÉ ROZHLEDY

1

ROČNÍK 16 (48)

Cesty transformace

Vývoj ozbrojených sil ČR prošel od roku 1993 mnohými zvraty i řadou nových počátků. Vždy to měly být počátky lepší cesty, na jejímž konci měla být vyšší kvalita, odpovídající vnějším i vnitřním požadavkům a podmínkám. Je mnoho těch, kteří tento proces vidí skepticky a poukazují na některé přehmaty, nedomyšlenosti a omyly. Na druhé straně můžeme slyšet řadu optimistických prohlášení a hodnocení. Jako vždy je realita někde uprostřed a není černobílá. Nepopíratelnou skutečností je fakt, že za posledních třináct let vývoje bezpečnostní a obranné politiky ČR došlo k tolika dramatickým změnám, že jen stěží najdeme historické srovnání. Vznik samostatné AČR po rozdělení Československa, vypořádání se s dědictvím Varšavské smlouvy, řešení obrany ČR bez účasti spojenců, zapojení do mnohonárodních operací, vstup do NATO a postupné vypořádání se s deklarovanými závazky, hledání cest jak se vyrovnat s novou bezpečnostní situací po 11. září, reforma ozbrojených sil, později upravená na nový zdrojový rámec, zrušení vojenské základní služby a přechod na profesionální armádu – to jsou jen ty hlavní mezníky. Na jednu generaci až příští ...

Cílem mého příspěvku není hodnocení nedávné historie, byť je to jistě potřebné, ale především úvahy o budoucnosti. Neumím věštit z křišťálové koule. Ve hře je mnoho proměnných a nejistot. Pokud bych si chtěl zafilozofovat, pak lze prohlásit, že v současném světě je jediná jistota: že totiž všechno bude jinak.

Mnoho se již napsalo a řeklo na téma vztahu dvou pojmových kategorií – „reformy“ a „transformace“. Ve slovníku cizích slov mezi nimi na první pohled není velký rozdíl. Pojem reforma má význam změny, nápravy, zlepšení nebo přetvoření. Transformace je zase přeměna nebo přetvoření. [1]

Podle NATO je transformace v souvislosti s rozvojem ozbrojených sil definována jako „Trvale probíhající aktivní proces vývoje a integrace inovovaných koncepcí, doktrín a schopností pro zlepšení efektivnosti a integrity ozbrojených sil“. [2]

Definici pojmu reforma zde ale nenajdeme. Zkusme se nad obsahem těchto pojmů znovu zamyslet z pohledu dění v rezortu obrany ČR.

Reforma představuje změnu nebo nápravu. Je a dokonce musí být časově a obsahově omezená. Obsahem probíhající reformy ozbrojených sil ČR je soubor organizačních opatření, na jehož konci je nová kvalita odpovídající původnímu zadání – malá, moderní mobilní a vyvíčená armáda, budovaná na profesionálních základech, schopná plnit politicko-vojenské ambice ČR v rámci vymezených zdrojů. Zjednodušeně řečeno, reforma by měla být odpovědí na otázku: „Jaká bude armáda?“

Transformace představuje přeměnu nebo přetvoření. Měla by mít charakter kontinuálního procesu, který pružně reaguje na vnější podmínky a týká se především změny kvalitativní stránky ozbrojených sil. Tato kvalita spočívá v operačních schopnostech – to znamená ve schopnosti ozbrojených sil úspěšně plnit úkoly v budoucích (ne jen v těch současných) operacích. Zjednodušeně řečeno, transformace by měla být odpovědí na otázku: „K čemu bude armáda?“

Reforma je součástí transformace nebo jí předchází, je pro ni východiskem a vytváří pro ni odrazový můstek. Problém je v tom, že transformace si může vynutit úpravu probíhající reformy nebo reformu úplně novou. Abychom se vyhnuli prázdné akademické diskuzi nad obsahem obou uvedených pojmů, podívejme se na praxi Organizace Severoatlantické smlouvy a jejích členských zemí.

NATO prochází, prakticky od začátku devadesátých let minulého století, nepřetržitou transformací. Tento proces byl zintenzivněn po 11. září a každému je zřejmé, že úspěšná transformace je podmínkou další existence Severoatlantické organizace. To je známý fakt. ČR je dnes součástí NATO a je nezpochybnitelným faktem, že NATO je i Česká republika se svými občany a institucemi. Proto nelze jinak než se podílet na transformaci NATO, mimo jiné i transformací vlastních ozbrojených sil.

Proč se NATO transformuje

Po rozpadu bipolárního světa se zdálo, že NATO pouhou svou existencí bude jakýmsi mocenským garantem globální bezpečnosti. Později se ukázalo, že musí aktivně reagovat na vývoj zhoršující se bezpečnostní situace a že se musí i zásadně změnit, protože jeho struktury ani schopnosti již neodpovídaly novým výzvám. 11. září se stalo mezníkem. V celé nahotě vystala potřeba reagovat na novou situaci:

- ❑ terorismus se stal globální bezpečnostní hrozbou,
- ❑ hrozbou světové bezpečnosti převážně již nejsou státy nebo koalice, ale nestátní aktéři a zájmové skupiny,
- ❑ zbraně hromadného ničení se dostávají do rukou nespolehlivých a nestabilních státních i nestátních aktérů,
- ❑ moderní technologie se prudce vyvíjejí a dostávají se do rukou široké veřejnosti včetně potenciálních protivníků,
- ❑ vyspělé demokratické země, sdružené v NATO, si stále více uvědomují zodpovědnost za globální bezpečnost i mimo vlastní teritorium a vycházejí ze skutečnosti, že prevence konfliktů je účinnější než jejich následné řešení,
- ❑ ozbrojené síly se zapojují do aktivit, pro které tradičně nebyly budovány – v rámci mírových, humanitárních, záchranných operací, při politické, ekonomické, sociální stabilizaci států a regionů apod.

Základní principy transformace NATO byly v našem časopise popsány již několikrát. [3] Od roku 2004, kdy byl vydán společný dokument strategických velitelů „*Strategická vize – vojenská výzva*“ (Strategic Vision: The Military Challenge) [4], byla zpracována řada dalších dokumentů, z nichž mezi nejpodstatnější patří:

- ❑ Komplexní politická směrnice (CPG – Comprehensive Political Guidance),
- ❑ Směrnice vojenského výboru NATO pro implementaci CPG (Guidance for Military Implementation CPG),
- ❑ Koncepce pro budoucí alianční společné operace (CAFJO – Concept for Alliance Future Joint Operations),
- ❑ Popis operačních schopností sil NATO (NTL – NATO Task List).

Principy transformace NATO

Výše uvedené dokumenty, ale i další, týkající se transformace NATO, jsou služebním orgánům ministerstva obrany běžně dostupné a postupně se rozpracovávají do podmínek rezortu. Přitom nelze podceňovat nebezpečí, že tento úkol bude řešen formálně, bez pochopení základních principů transformace:

- ❑ Ozbrojené síly NATO **musí být schopny působit v operačním prostředí budoucnosti**. Proto je transformace řešena s výhledem až do roku 2030.
- ❑ Bezpečnostní prostředí je nestabilní a tato nestabilita a nepředvídatelnost se bude i nadále prohlubovat. Ozbrojené síly NATO se musí budovat a připravovat pro celé spektrum možných operací budoucnosti. Hlavním **požadavkem je flexibilita** – schopnost reakce na dnes ještě nepředvídatelné situace a úkoly.
- ❑ **Ozbrojené síly se musí připravovat nejen pro tradiční vojenské operace**, ale i pro plnění dalších, dnes nestandardních úkolů při stabilizaci bezpečnostní situace a poválečné obnově krizových oblastí. Účinná spolupráce s nevojenskými organizacemi (vládní, nevládní, mezinárodní subjekty různého zaměření) je základem pro koncepci „Přístup k operacím, založeným na výsledku“ (EBAO – Effect Based Approach to Operations).
- ❑ **NATO musí urychlit reakční dobu** při prevenci a řešení krizí. Řešením je výstavba sil rychlé reakce NATO (NRF – NATO Response Force) a další opatření, která by měla zajistit účinné nasazení sil v krizových oblastech. Důležitým úkolem je řešení ochoty členských zemí Aliance vyčleňovat síly, jejichž použití je spojeno s vyšší mírou rizika a většími náklady (bojové jednotky, vrtulníky, přepravní kapacity, zpravodajské orgány ap.).
- ❑ Síly NATO musí být schopny **působit v tzv. expedičních operacích** mimo teritorium členských zemí Aliance. Globalizace bezpečnostních hrozeb vyžaduje likvidovat jejich zdroje tam, kde vznikají. Přitom je nutné udržovat a rozvíjet i schopnost ochrany a obrany teritoria NATO jako celku, včetně schopnosti individuální obrany jednotlivých členských zemí NATO (tzv. Homeland Defense).
- ❑ **Empirické metody** (založené na zkušenostech) **řízení procesu transformace jsou vyčerpány**. Nelze budovat ozbrojené síly pouze na základě autoritativních administrativních rozhodnutí čelných představitelů. Podkladem při jejich rozhodnutí musí být komplexní a vědecky propracované koncepce, ověřené řadou experimentů. Systém CD&E (Concept Development and Experimentations) je motorem transformace.
- ❑ Největší chybou je nepoučít se z vlastních zkušeností. **Systém „Lessons Learned“** (sběr, analýzy a zevšeobecňování poznatků a zkušeností z vojenských operací a cvičení) je zdrojem a zároveň východiskem pro transformační koncepce. Je přitom nutno mít na paměti, že zkušenosti získané v současně vedených operacích (např. v Afghánistánu nebo Iráku) nemusí mít univerzální platnost i do budoucna.
- ❑ Kultura demokratických zemí si zakládá na hodnotě lidského života. Je pro nás cizí extenzivní pojetí vedení boje – nasazení ideologicky zpracovaných mas vojáků, kde „ztráty jsou přípustné a na civilní obyvatelstvo se nehledí“. Problém je, že toto uvažování není cizí našim potenciálním protivníkům. Proto je **základem zvyšování operačních schopností využívání pokrokových technologií**, které mohou pomoci řešit tuto asymetrii. Základem v této oblasti je zavádění vysoce přesných a neletálních zbraní a zejména účinné využití komunikačních a informačních systémů v rámci koncepce integrovaného bojového informačního prostředí NEC (Network-Enabled Capability).

ČR a transformace NATO

Pro ČR vyplývá z transformačních aktivit NATO dvojedinný závazek:

1. Aktivně se spolupodílet na formulování transformačních úkolů a na jejich řešení v orgánech a pracovních skupinách NATO.
2. Transformovat své ozbrojené síly tak, aby byly interoperabilní se silami ostatních členských zemí NATO.

Z prvního závazku vyplývá důležitý závěr: **ČR je schopna ovlivnit podobu NATO** tak, aby byla v souladu s jejími zájmy. Je zřejmé, že transformační požadavky NATO nejsou diktátem nějaké nadnárodní nadřízené organizace. Jsou to požadavky, které si vlastně jako členské státy sami formulujeme, a přestože se často jedná o výsledek složitého mezinárodního konsenzu, očekává se, že je budeme i realizovat. Proto je důležité, aby v orgánech a pracovních skupinách NATO pracovali kvalifikovaní zástupci, disponující silným a promyšleným mandátem.

Z druhého závazku vyplývá požadavek, abychom v rámci vlastních možností **splnili to, k čemu jsme se sami zavázali**. Znamená to především ujasnit si místo a úlohu ČR v mozaice sil NATO při vedení operací budoucnosti. Přitom je nutno uvažovat nejen o tom jak využít společné kapacity k vlastnímu prospěchu, ale i o tom jak přispět k jejich budování. „Technickým“ předpokladem pro to je interoperabilita podle smluvených standardizačních požadavků.

NATO, zejména v působnosti svého transformačního velitelství (SACT HQ - Supreme Allied Command Transformation Headquarters), v současné době intenzivně pracuje na strategických koncepcích pro stabilizační operace a pro vojenskou podporu civilní rekonstrukce a reformu ozbrojených sil a vojenské policie v krizových oblastech. Velmi důležité jsou operační koncepce pro:

- ❑ operace v asymetrickém prostředí,
- ❑ rozšířenou ochranu (Extended Protection) vojsk, obyvatelstva a infrastruktury,
- ❑ operace na ochranu proti improvizovaným výbušným zařízením,
- ❑ ochranu elektronických zařízení a informačních systémů (Cyber Defense),
- ❑ elektronický boj,
- ❑ komplexní civilně-vojenskou spolupráci,
- ❑ kombinované společné operace v zastavěném prostoru,
- ❑ získání nadvlády v rozhodování a další.

Tyto koncepce nevznikají izolovaně za branami velitelství NATO, ale za účasti odborníků všech členských zemí a agentur Aliance. Je důležité, aby se na nich podíleli i experti z ČR. Zde je na místě otázka, zda máme dostatek operačně zdatných expertů, kteří jsou schopni přispět k řešení aktuálních problémů Aliance ve výše uvedených oblastech.

Ozbrojené síly ČR budoucnosti by měly vyhovovat obecným požadavkům NATO a EU, našim politickým závazkům a především národním zájmům a možnostem. Základem jsou tzv. **klíčové operační schopnosti**, které jsou všeobecně známy. Požadavky na včasnou dostupnost sil, efektivní zpravodajství, rozmístitelnost a mobilitu, účinné nasazení, efektivní systém velení, řízení a spojení, na logistickou udržitelnost a ochranu sil jsou červenou nití reformy.

Už méně jsou známy komplexní nebo dílčí koncepce, jak těchto klíčových schopností dosáhnout, a zejména v jakých operačních situacích a jak je uplatnit. Bylo by nezodpovědné

tvrdit, že se na jednotlivých opatřeních nepracuje. Právě naopak. Jejich výsledek však vždy není dostatečným podkladem pro dlouhodobé vize a záměry.

Prostě se naplno ukazuje to, co již zjistili v zemích našich „zkušenějších“ spojenců, že totiž **nejíme schopni připravit vědecky zpracované operační koncepce, pokud budou produktem běžné štábní práce.**

Hlavní nástroje transformace

Nechci tvrdit, že operační koncepce jsou všelékem na řešení problémů budoucnosti ozbrojených sil. Jsou však základem kvalifikovaných, maximálně objektivizovaných rozhodnutí. Taková rozhodnutí se pak stanou základem pro vývojové a akviziční programy, pro rozpracování operačních zásad v doktrínálních a operačních publikacích, ve výcvikových programech apod.

Každá operační koncepce musí komplexně posuzovat všechny faktory, které se uplatňují v řadě oblastí. Ty se standardně v angličtině vyjadřují zkratkou DOTMLPF (Doctrine, Organization, Training, Materiel, Leadership and education, Personnel and Facilities) – doktríny, organizační struktury, výcvik, materiál a výzbroj, řízení lidí a jejich vzdělávání, personální zabezpečení a infrastruktura.

CD&E

CD&E (Concept Development & Experimentation) – tvorba koncepcí a jejich ověřování – je jedním z neúspěšnějších transformačních nástrojů jak v rámci NATO, tak i v USA, respektive Kanadě, Velké Británii, SRN, Norsku a dalších zemích. Podstata spočívá v běžné rozhodovací metodě každého dobrého manažera: než vydá rozhodnutí, správnost návrhu si několikrát ověří. Vyzkoušením malého vzorku v praxi, simulací, prodiskutováním na seminářích a workshopech a různých pracovních jednáních s experty apod. Ověřit operační koncepci v praxi ozbrojených sil není vždy možné. Proto se využívají válečné hry, experimentální cvičení (nebo zkušební úkoly v rámci vševojskových cvičení) nebo simulační experimenty.

Je nutno podotknout, že projekty CD&E v NATO mají mnohonárodní charakter a že účast expertů zúčastněných zemí je částečně hrazena z rozpočtu NATO. Více informací o problematice CD&E je možné získat např. na internetové adrese: http://www.doctrine.cz/pdf/sbornik_CDE.zip.

Lessons Learned

Systém Lessons Learned zajišťuje zpětnou vazbu mezi zkušenostmi z praxe vojsk a koncepcemi prostřednictvím DOTMLPF. Klíčovou rolí v této oblasti má **alianční centrum pro sběr, analýzu a zevšeobecnování zkušeností z operací a cvičení** (JALLC – Joint Analysis and Lessons Learned Centre) v portugalském Lisabonu. Dnes se tento systém stává součástí běžné činnosti velitelů, štábů a vojsk ve vojenských operacích vedených NATO a těžit z něj mohou i členské země Aliance.

USA, SRN, Kanada a další (i pro ČR srovnatelné) země NATO mají vlastní národní systémy a je jen dobře, že výstavba tohoto systému byla zahájena i v rámci činnosti AČR. [5] První zkušenosti budou zanedlouho publikovány i v našem časopise a zejména se, jak doufám, stanou každodenní součástí praxe vojsk v misích a při hlavních cvičeních.

Závěr

Na závěr mého příspěvku jen jedno sebekritické konstatování. Nemyslím si, že se mi podařilo vysvětlit všechny aspekty transformace ozbrojených sil. Cílem bylo nabídnout čtenáři jen několik námětů pro uvažování v době, kdy AČR postoupila do další etapy své reformy a kdy bude nutné považovat co dál po jejím splnění. Je dobré si uvědomit, že podobné úkoly řeší všechny armády členských zemí NATO i NATO jako celek. Přitom nelze ztratit ze zřetele ani vývoj bezpečnostní politiky Evropské unie.

Poznámky a literatura:

1. Viz např. *ABZ slovník cizích slov* (<http://slovník-cizich-slov.abz.cz>).
2. *AAP-6 – NATO Glossary of Terms and Definitions*, www.nato.int/docu/stanag/aap006/aap6.htm.
3. KARAFFA, V. Strategická vize transformace NATO, *Vojenské rozhledy* 1/2005, str. 3-40.
4. www.act.nato.int/organization/transformation/docs/stratvis0804.pdf.
5. Internetové stránky Správy doktrín ŘeVD www.doctrine.cz, obsahující mj. i odborné publikace ke stažení: Příručka vojáka (formát *.pdf 14,2 MB), Velení a řízení v operacích (formát *.pdf 1,48 MB), Informační analýza 1/2006 (formát *.pdf 978 kB), Situační značky (formát *.pdf 1,62 MB), Sborník materiálů z mezinárodní konference CD&E konané v Praze 9.-10. června 2005, Vojenský výkladový slovník vybraných operačních pojmů (formát *.pdf; 2,6 MB), Doktrína Armády České republiky (formát *.pdf; 3,7 MB), Sborník doktrínální konference „Armáda České republiky při plnění asistenčních úkolů v krizových situacích nevojenského charakteru“ (formát *.pdf; 3,1 MB), Systém doktrín Armády České republiky a jeho předpokládaný vývoj (formát *.pdf; 81 kB), Úvodní vystoupení náčelníka Generálního štábu AČR na Celoarmádní konferenci k doktrínám 22. dubna 2004 (formát *.pdf; 55 kB).

Aliance reaguje na situaci ve světě. Po konci studené války a rozpadu dvou bloků bohužel nezmizely veškeré hrozby. Navíc se vyrojila spousta nových, mnohé z nich jsou dokonce ještě nebezpečnější. Chybí určitá předvídatelnost a transparentnost těchto hrozeb. Na ně musí být Aliance připravena. Znamená to trvat na tom základním, co nás spojuje, tedy na obraně našeho území. A to i mimo teritorium Aliance. O budoucnosti NATO se v jistém slova smyslu jedná i v Afghánistánu a v jiných misích. I Severoatlantická aliance se transformuje z takového toho souboru armád, které stávaly na tisících tanků a letadel, ve vysoce mobilní sbor, který má expediční charakter. Právě ten posun Aliance vytvářet expediční schopnosti je transparentním prvkem celé Aliance. Je to něco, v čem se pohybuje i naše armáda.

*Mgr. Štefan Füle,
český velvyslanec při NATO,
Transformace myšlení
A report 25-26/2006*

Principy protiextremistické politiky České republiky

V České republice se dosud vedou politické i odborné spory o to, jakým způsobem postupovat vůči nepřátelům demokracie, tj. vůči politickým extremistům. Ovšem i o to, koho takto označit, neboť tím ho vyřazujeme z politického boje a můžeme proti němu použít mocensko-právní prostředky. Opatření vůči politickým extremistům napomáhají stabilizovat formu politického režimu, protože chrání jeho základní normy a hodnoty. V tomto ohledu se potom protiextremistická politika stává součástí bezpečnostní politiky demokratického státu, která zahrnuje celý soubor opatření sledující zajištění národní bezpečnosti. Dlužno dodat, že veřejnost není zatím dostatečně a pravidelně informována o této problematice, neboť do centra mediální pozornosti se političtí extremisté dostávají buď ve spojitosti s výsledky voleb [1], s násilnými útoky mladých neofašistů vůči lidem tmavší pleti, nebo naopak se zásahy státních bezpečnostních složek vůči nim.

Ostré diskuze o těchto opatřeních se vždy vedou v průběhu zpracování a následném zveřejnění zpráv o extremismu na našem území, kde jsou uvedeny i konkrétní extremistické subjekty [2]. V tomto ohledu není dosud jasné, kam zařadit parlamentní KSČM [3]. Přes tyto spory, které se objevují ve většině zemí Evropské unie, je nutno konstatovat, že postupně dochází k upřesňování a precizaci naší protiextremistické politiky s tím, že oficiálně stanovené principy stále absentují. Navíc je u nás protiextremistická politika utvářena v rámci široce a komplexně pojaté bezpečnostní politiky státu, přičemž samotný výraz „protiextremistická politika“ je spíše užíván v akademické sféře a to v užším a širším pojetí, což bude dále ukázáno.

Širší pojetí protiextremistické politiky

Někteří odborníci [4] zdůrazňují, že protiextremistická politika v nejširším slova smyslu napomáhá vytvářet takové sociálně-politické a kulturně-duchovní prostředí, v jehož rámci se lidé cítí být bezpeční a nemají důvody zásadním způsobem měnit pravidla politické hry a hodnoty, na nichž demokratický stát spočívá. V tomto pojetí je potom protiextremistická politika součástí bezpečnostní politiky, která představuje komplex opatření směřujících k zajištění státní nezávislosti, teritoriální integrity a přežití vlastního obyvatelstva. Bezpečnostní politika kromě toho chrání i základní hodnoty, principy a normy, které stabilizují daný politický režim a poskytují ústavně-legální rámec občanského politického života.

Političtí extremisté jako antisystémová opozice představují permanentní potenciální hrozbu pro bezpečnost demokratického státu, protože se snaží o uchopení a následnou změnu či uspořádání moci, ať už legálně – skrze mechanismy zastupitelské demokracie, nebo nelegálně – prostřednictvím nátlaku, násilí a někdy i za pomoci teroristických metod. Projevy politického extremismu ve svých důsledcích zpochybňují a vážně narušují základní principy demokratického ústavního pořádku a s ním spojený systém hodnot:

- ❑ svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát (čl. 1 Ústavy),
- ❑ úcta k právům a svobodám člověka a občana (čl. 1 Ústavy),

- ❑ lid je zdrojem veškeré státní moci a vykonává ji skrze zákonodárné, výkonné a soudní orgány (čl. 2 Ústavy),
- ❑ politický systém je založen na svobodné soutěži politických stran respektujících základní demokratické principy a odmítajících násilí jako prostředek k prosazování svých zájmů (čl. 5 Ústavy),
- ❑ politická rozhodnutí vycházejí z vůle většiny a respektují práva menšin (čl. 6 Ústavy).

Lze konstatovat, že protiextremistická politika v širším slova smyslu tvoří neoddělitelnou část komplexu opatření směřujících vůči těm, kteří narušují ústavní řád, politický režim a celkovou bezpečnost demokratického státu. Na tomto místě je vhodné připomenout i možné nástroje ochrany demokratického řádu ke kterým dospěli odborníci. Kupříkladu německý politolog Andreas Klump [5] uvádí následující:

- a) ústavně-právní ochrana demokracie (stanovení zákonných rámců působení politických stran, občanských sdružení a shromáždění),
- b) správně-právní či administrativně-právní ochrana demokracie (zřizování nebo pověřování institucí ke sledování a potlačování extremistických subjektů); v Armádě ČR se této činnosti věnuje Vojenská policie v úzké spolupráci s Poradenskou a informační linkou (dříve Otevřená linka armády) a pracovníky Inspekce ministerstva obrany (zejména s hlavním inspektorem ochrany lidských práv v rezortu obrany) a dlužno dodat, že v roce 2005 **nebyl Vojenskou policií šetřen žádný případ s motivem rasismu, xenofobie a extremismu mezi vojenským nebo civilním personálem;**
- c) trestně-právní ochrana demokracie (různé normy, které přímo nebo nepřímo slouží k potlačování politických extremistů); v rezortu obrany je u nás oblast lidských práv zajištěna především zákonem č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání v platném znění a v navazujících vyhláškách MO ČR a uveďme ještě Rozkaz ministra obrany č. 20 „Prevence sociálně nežádoucích jevů“ ze dne 15. srpna 2005 – zásada nediskriminace je tak promítnuta do celého služebního procesu;
- d) diskurzivní ochrana demokracie, kterou je myšleno ideově-politické vypořádání se s politickým extremismem, protože skrze argumenty a ideovou osvětu demokracie vysvětluje a brání svoje základní hodnoty (veřejnou činností bezpečnostních složek např. vydáváním veřejně přístupných materiálů o extremismu, pořádání školení a seminářů pro státní zaměstnance nebo formou různých občanských iniciativ a adekvátní informovanosti ze strany veřejnoprávních médií o problematice extremismu); v tomto ohledu si připomeňme nedávno realizovaný projekt „Prevence sociálně nežádoucích jevů u Univerzity obrany Brno na rok 2005“, který byl zaměřen do oblastí osvětové a vzdělávací, včetně poradenské činnosti pro studenty i zaměstnance v souvislosti s náznaky xenofobií a rasistických postojů, identifikovaných zejména u mladších ročníků a vojáků s nižším vzděláním.

Užší pojetí protiextremistické politiky

V užším slova smyslu je protiextremistická politika vnímána jako organická část pouze vnitřní bezpečnostní politiky demokratického státu, která je přímo zaměřena na prevenci, monitoring, eliminaci, či přímý postih konkrétních projevů extremismu. Jedná se o různá

specializovaná opatření a programy, jež jsou uplatňovány vůči jednotlivým politickým extremistickým směrům: pravicový, levicový, náboženský, etnický, regionální a environmentální. Může jít však i o celospolečenské programy překračující sféru vnitřní bezpečnosti, které jsou realizovány v rámci státní multikulturní politiky, nebo jsou součástí politiky proti rasismu a antisemitismu. Z toho vyplývá, že se jednotlivá opatření protiextremistické politiky v širším a užším slova smyslu často prolínají a doplňují.

Protiextremistická politika demokratického státu se zabývá i jednáním, které bylo motivováno extremistickými postoji a naplňuje znaky skutkové podstaty trestného činu nebo přestupku. Patří sem i útoky vůči symbolům a představitelům demokratického politického systému, jsou-li motivovány apriorní ideovou a náboženskou nenávistí. V této souvislosti se v našich podmínkách hovoří o tzv. kriminalitě s extremistickým podtextem.

Povaha těchto trestných činů je však sporná, neboť ne vždy lze jednoznačně určit, je-li čin motivován apriorní ideologickou a náboženskou nenávistí, nebo je „pouze“ projevem špatných mezilidských vztahů. Z toho vyplývá, že se na tomto úseku protiextremistické politiky nedaří jasně rozlišovat politickou a nepolitickou dimenzi různorodých extremistických projevů.

Navíc jsou s extremismem spojovány i některé subkultury: squatting, sprejství (graffiti), divácké násilí (hooligans), darking [6]. Protiextremistická opatření v jednotlivých demokratických státech se potom různí, neboť se k těmto fenoménům přistupuje s větší či menší tolerancí. Jinak je tomu ovšem ve vztahu k tzv. diváckému násilí, které je vnímáno jako velmi vážný problém vyžadující adekvátní pozornost na úrovni prevence i represe [7], a to nejen v národním, ale zejména v nadnárodním rámci. Tato problematika je u nás řešena v závazném Pokynu policejního prezidenta č. 100 z 6. června 2002 a celá činnost je při policejních akcích koordinována přímo z policejního prezidia. Policejní specialisté pracující na úseku extremismu byli pověřeni sledováním situace v oblasti diváckého násilí a jejich činnost se zatím velmi dobře osvědčila jak při domácích zápasech, tak při zápasech mezinárodních. Za bezpečnostní opatření v dané lokalitě však odpovídají příslušní policejní funkcionáři se kterými specialisté spolupracují. Pro klidný a bezpečný průběh zápasu je důležitá nejen již zmíněná spolupráce se specialisty Služby kriminální policie a vyšetřování, ale také s organizátory zápasů a s kluby.

Na druhé straně, problematika tzv. darkerů a phaerkerů je zase čistě naší národní zvláštností. Pod extremismus bývají někdy podřazovány i tzv. techno-party a antiglobalizační street-party, kterých se zúčastňují individua zejména z anarchoautonomního prostředí.

Nástin principů protiextremistické politiky ČR

Principy protiextremistické politiky by měly v každém demokratickém státě v jejich finální a jednotné podobě formulovat svrchované státní orgány na základě teoretických poznatků společensko-vědních disciplín, které se problematikou extremismu zabývají. Nejdále při výzkumu fenoménu extremismu jsou němečtí odborníci, kteří konstituují v rámci humanitních věd „hraniční“ obor, zabývající se výhradně extremismem. Do budoucna by mohl být doplněn multikulturními a etnickými studiemi. Při výzkumu extremismu a následných opatření vůči němu se jednak zobecňují závěry z konceptů totalitarismu ke kterým došli Hannah Arendtová, Carl Joachim Friedrich a Franz Neumann; na druhou stranu politologové Uwe Backes a Eckard Jesse (vydávající ročenku Extremismus & Demokratie) se snaží zobecnit i poválečnou německou protiextremistickou politiku. Akademická diskuze však zatím nedošla ke shodě, což se odráží v neujasněnosti pojmového aparátu a při definování samotného extremismu,

který je zatím přijímán v obecné rovině jako antiteze demokracie. Vytváření obecně platných závěrů v oblasti výzkumu extremismu zároveň naráží i na historické a kulturní zvláštnosti zemí sjednocující se Evropy.

Přes tuto skutečnost je potřebné jasně formulovat zásady protiextremistické politiky českého státu, neboť jinak hrozí určitá nekoncepčnost, která může negativně ovlivnit konečnou podobu této politiky a zdiskreditovat ji v očích veřejnosti. Adekvátně vytyčené zásady neboli principy mohou také zkvalitnit spolupráci mezi množstvím současných aktérů protiextremistické politiky a zmírnit jejich vzájemné střety.

Rozmanitost vymezení extremismu se promítá i do různých modelů obrany demokracie. Německý autor Andreas Klump [8] shrnul tyto koncepce do určitých skupin. První je hodnotově relativistická, neboť poskytuje bez výjimky prostor všem politickým silám a dává tím stejnou svobodu i nepřítelům demokracie. Druhá je autoritativní, protože nezaručuje žádnou svobodu nepřítelům demokracie. Třetí je antikomunistická varianta, která nepřiznává žádnou svobodu levicovým extremistům. Čtvrtá je antifašistická varianta, která zase nepřiznává žádnou svobodu pravicovým extremistům. Pátá je liberálně demokratická, která neposkytuje žádnou svobodu všem nepřítelům svobody, a právě tato varianta je v mnohém inspirující pro formulaci zásad protiextremistické politiky našeho státu.

Na základě myšlenek německých a našich odborníků, jakož i dosavadních zkušeností z realizace protiextremistické politiky v Německu a u nás, je možné nastítnit, bez nároku na úplnost a univerzálnost, následující principy:

1. proporcionalita,
2. proaktivnost,
3. derogačnost (právně znamená zrušení, ale může jít i o omezení práv),
4. preventivnost,
5. komplexnost.

Ad 1: Proporcionalita

Tento princip vychází z myšlenky, že demokracie nemůže poskytovat žádnou svobodu svým nepřítelům, ať zprava či zleva nebo těm, které nelze vymezit na základě pravo-levého politického spektra. Jde o překonání zažitě bezpečnostní praxe, kdy je větší pozornost věnována boji proti projevům buď pravicového nebo levicového extremismu, na základě historických zvláštností dané země. Z principiálního hlediska je tedy zapotřebí bojovat stejnou intenzitou vůči všem směrům extremismu, ať už jde o pravicový, levicový, náboženský, etnický, regionální nebo environmentální.

Jedná se vlastně o negaci politického extremismu ve všech podobách, ve formě jakéhokoli smýšlení či úsilí, které narušuje základní hodnoty (lidská práva a svobody) a principy (právní stát, politický pluralismus) našeho demokratického státu. Tento princip totiž zavazuje každého aktéra protiextremistické politiky k obrannému jednání vůči všem politickým extremistům různého ražení, neboť ten, kdo bojuje proti jednomu směru extremismu a druhý brání, nemůže být hodnověrným obhájcem demokracie.

Na druhou stranu, ačkoli princip proporcionality vyžaduje v kontextu s předešlým bdělost a rozhodné jednání vůči všem projevům extremismu, není možné jednat s takovou horlivostí, která by přerostla v politickou inkvizici a „hon na čarodějnice“. Princip proporcionality tedy vyžaduje i určitou míru vyváženosti rozhodného jednání. Fanatismus svobody totiž vždy nevy-

hnutelně vede k jejímu potlačení. Zde vzpomeňme například mccarthismus [9] ve Spojených státech. Princip proporcionality tak vylučuje politickou jednostrannost a zaslepenost, a dodal by naší protiextremistické politice hodnotový a normativní fundament.

Ad 2: Proaktivnost

Princip proaktivnosti úzce souvisí s ofenzivně prováděnou protiextremistickou politikou, která se snaží ochraňovat základní hodnoty a principy demokratického státu již v předpolí extremistických aktivit, tedy než překročí zákon [10]. Proaktivností by se tak tlumily mocenské ambice extremistů již v době, kdy bezprostředně ještě neohrožují bezpečnost našeho státu. Pro realizaci určitých protiextremistických opatření by potom stačilo pouze potenciální ohrožení. Jde o velmi citlivou oblast, neboť jen ztěží se dají vymezit zřetelné hranice proaktivně působící protiextremistické politiky. Případ od případu by musela být asi řešena otázka, nakolik může demokracie snášet či tolerovat své nepřátele, nakolik například mohou nebo nemohou být trpěny názory urážející národy nebo národnostní skupiny apod. Nešlo by o netoleranci, ale o aktivní toleranci, při které nad pouhé strpění toho, s čím nesouhlasím, vystupuji proti všem projevům intolerance, a to i za cenu zákonných zákazů určitých názorů. Takováto tolerance by byla prezentována silným postojem, který by nechránil pouze lidská práva, ale i hodnoty našeho demokratického státu.

V této souvislosti je možno konstatovat, že před Ústavním soudem ČR doposud nebyla řešena otázka omezení svobody projevu za situace, kdy je nebezpečí pouze potenciální, ale je možno uvést v této věci nález Ústavního soudu ČSFR. ÚS ČSFR svého času konstatoval, že bezpečnost státu a bezpečnost občanů si žádají zabránit podpoře a propagaci hnutí, která bezpečnost státu a občanů ohrožují. Hnutí, která prokazatelně směřují k potlačení občanských práv anebo k hlásání vymezené zášťe, ať jsou jakkoli pojmenována a zdůvodňována sebelepšími ideály nebo cili, jsou hnutími, která demokratický stát, jeho bezpečnost a bezpečnost jeho občanů ohrožují. Jejich postih je proto v plném souladu s omezeními, která připouští Listina čl. 17, odst. 4. Ačkoli tedy vyřčení určitých názorů samo o sobě bezprostředně nebezpečné není, potenciální nebezpečí pro bezpečnost demokratického státu z nich pramení.

Nelze však učinit obecný závěr, jaká míra svobody projevu je žádoucí. Při posouzení nezbytnosti omezení svobody projevu je nutno brát v úvahu politické a ústavní uspořádání, stabilitu vlády a demokratický konsenzus s daným typem politického režimu, tradice, historickou zkušenost. Je dnes zřejmé, že kontinentální evropské země jsou po zkušenostech s hltrovských nacismem a sovětským komunismem opatrnější při tolerování ideologií hlásajících náboženskou, třídní nebo rasovou zášť než je tomu ve Spojených státech [11]. Ve většině evropských zemích jsou totiž zavedeny skutkové podstaty trestných činů, které hlásání určitých názorů či ideologií zakazují.

Ad 3: Derogačnost

Tento princip je úzce spjat s proaktivně prováděnou protiextremistickou politikou, která se dotýká státem garantovaných základních práv a svobod, jak bylo výše naznačeno v případě možného omezení práva na svobodu projevu. Svoboda projevu totiž nepatří mezi nederogovatelná práva, a proto může být omezena. Tuto situaci předvídá i Listina v čl. 17 odst.4, kde je uvedeno, že lze omezit svobodu projevu a právo na informace za podmínky:

1. že se tak děje na základě příslušného zákona,
2. jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytné pro:
 - ochranu práv a svobod druhých,
 - bezpečnost státu,
 - veřejnou bezpečnost,
 - ochranu veřejného zdraví a mravnosti.

Opatření proti extremismu mohou tedy za určitých podmínek využít možnost derogace, tj. omezení základních práv a svobod. Děje se tak zejména v případech, kdy jde o preventivní potlačení extremistických aktivit. Dále se může jednat o situace, kdy extremisté při sledování svých mocenských ambicí začnou ve velkém rozsahu užívat nelegální, násilné a teroristické metody a prostředky. Častěji však jde o případy, kdy například obecní úřad může zakázat shromáždění, a tím omezit sdružovací právo, pakli-že by oznámený účel takového shromáždění směřoval k výzvě:

- a) popírat nebo omezovat osobní, politická nebo jiná práva občanů pro jejich národnost, pohlaví, rasu, původ, politické nebo jiné smýšlení, náboženské vyznání a sociální postavení, nebo rozněcovat nenávist a nesnášenlivost z těchto důvodů,
- b) dopouštět se násilí nebo hrubé neslušnosti,
- c) jinak porušovat ústavu a zákony.

Existují i další, zákonem předvídané možnosti zákazu shromáždění, ale ty nemají natolik „silnou“ vazbu k extremismu jako výše zmíněné.

V průběhu devadesátých let se několik obcí v ČR pokusilo přijmout tzv. „antikomunistické vyhlášky“, které směřovaly k tomu, aby na území těchto obcí byla zakázána činnost komunistické strany, popř. propagace komunismu, přičemž se do těchto vyhlášek někde dostala i ustanovení o nepřípustnosti propagace fašismu (což postihuje trestní zákon). Ústavní soud však tyto vyhlášky zrušil, protože nepatří do samostatné působnosti obcí upravovat podmínky činnosti politických stran, a rovněž je z působnosti obcí vyjmuta oblast trestných činů a přestupků, které stanoví pouze zákon.

Ukazuje se, že je potřebné v této souvislosti stručně objasnit hlavní zásady omezení základních práv a svobod. Ve vztahu k derogovatelnosti je nutno rozlišovat tři kategorie základních práv:

1. Základní práva nederogovatelná již ze své podstaty.
2. Základní práva s možností jejich omezení z důvodů a za okolností zakotvených v Listině a dalších zákonech.
3. Práva garantující řádný proces a nejdůležitější práva obviněného nebo osoby podezřelé ze spáchání trestného činu.

Pokud jde o první kategorii, je zapotřebí zdůraznit, že obecné mezinárodní právo nepřipouští jako krizové opatření derogaci všech základních práv. Jde o tzv. nedotknutelná práva, do nichž stát nesmí zasahovat a musí je ponechat nedotčena i v době krizové situace. Jedná se o práva a svobody zakotvené v mezinárodních smlouvách, které nelze omezit za žádných okolností, jako je svévolné zbavení života, kruté zacházení, zákaz otroctví, zákaz retroaktivity a další.

Ve druhém případě se jedná o základní práva, jejichž omezení připouští v našich podmínkách Listina a potažmo příslušné zákony. Jedná se zejména o situace, kdy je bezprostředně ohrožen ve značném rozsahu vnitřní pořádek a bezpečnost České republiky, životy a zdraví nebo majetkové hodnoty. Jedná se o přijetí nevojenských krizových opatření, jež je možno nařídit na základě zákona o krizovém řízení nebo zákona o integrovaném záchranném systému. Není-li možné efektivně odvrátit vzniklé ohrožení činností správních úřadů a složek integrovaného záchranného systému, může vláda vyhlásit nouzový stav, a to na základě zákona o bezpečnosti České republiky. Za nouzového stavu nebo za stavu ohrožení státu lze pak podle zákona o krizovém řízení omezit některá základní práva nebo vydat některá omezující nařízení (§ 5-7). Určitá omezení potom vyplývají i ze zákona o integrovaném záchranném systému (§ 19-25). V daném případě by šlo o použití ústavního zákona o zajišťování obrany České republiky, neboť tento zákon se aplikuje v případě vnějšího napadení státu.

Ke třetímu případu je nutno zdůraznit, že tato omezení se netýkají práv obviněného či podezřelého nebo jiných garancí trestně právních. Tedy i za krizových situací jsou garantována některá základní práva, která nelze derogovat, včetně práva na soudní ochranu a spravedlivý proces. Listina, v souvislosti se zaručením osobní svobody, stanoví v článku 8, že nikdo nemůže být trestně stíhán nebo zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem který stanoví zákon. Přičemž obviněného nebo podezřelého z trestného činu je možno zadržet jen v případech stanovených v zákoně (odst. 3). Zadržená osoba musí být tedy ihned seznámena s důvody zadržení, vyslechnuta a nejpozději do 48 hodin [12] propuštěna na svobodu nebo odevzdána soudu. Trestní právo tak nemůže jít nad rámec ustanovení Listiny, tzn. že další omezení svobody zadržené osoby nad tento rámec nepřipadá v úvahu. Rovněž další časová omezení a záruky obsažené v článku 8 Listiny (zatčení, vazba) jsou nederogovatelné.

Z dalších procesních zásad, které vycházejí z Listiny, je v souvislosti s naším výkladem vhodné uvést právo osoby odepřít výpověď, kterou by způsobila nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě blízké. Dále i právo na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy, a to od počátku řízení (článek 37). S tím souvisí i právo na obhajobu. Právo obviněného odepřít výpověď je absolutní a nesmí ho být za žádných okolností zbaven (článek 40). Zmíněná práva zaručená Listinou jsou přiznána i cizincům. Právě tato základní procesní práva obviněného nebo podezřelého jsou v Listině koncipována, na rozdíl od jiných práv, bez možnosti jejich zákonného omezení. Trestní právo v tomto smyslu pouze aplikuje zmínovaný článek 8 Listiny a nezavádí jiná omezení těchto práv obviněného nebo podezřelého [13].

Ad 4: Preventivnost

Princip preventivnosti by zdůraznil fakt, že postihy, zákazy a trestně-právní represe reagují na důsledky extremistických projevů, ale neřeší jejich příčiny. Rovněž mentalita zákazů často vypovídá o neschopnosti řešit konflikty v jejich prvopočátcích. Koneckonců, je nutno mít v boji proti extremismu na paměti, že demokracie by měla porážet své nepřátele ideovou převahou svého modelu a přesvědčovací silou svých argumentů. Zároveň je potřeba se smířit s faktem, že extremismus se nedá vykořenit ani zcela odstranit ze života naší společnosti. Dá se jenom eliminovat a vykázat na okraj politického spektra, kde bude mít pouze marginální význam při ovlivňování politických procesů. Zároveň se však dá mnoha excesům předcházet, nebo alespoň efektivní prevencí snížit míru použití nelegálních prostředků a násilí ze strany extremistů. V neposlední řadě

může potom plnit preventivní úlohu i důsledně a promyšleně prováděná ucelená protiextremistická politika, kde většina státních i nestátních aktérů má koncipovány programy preventivně chránící před extremisty různého ražení tu či onu oblast naší společnosti.

Zmapování a postižení různorodých příčin extremismu na našem území je především záležitostí akademické sféry, kde by měly nalézt své místo zejména politologické, sociologické, státoprávní, sociálně-psychologické, sociálně-pedagogické, ale i filozofické analýzy a koncepty řešení. Obecně lze konstatovat, že problematika charakteristiky, typologie, ideových a programových východisek, postojů či identity extremistů při zohlednění historického a geograficko-kulturního kontextu není zatím uspokojivě zvládnuta. V tomto směru tedy akademická sféra pokulhává za požadavky a potřebami naší společenské praxe.

Protiextremistická politika českého státu by neměla být tabuizována, ale naopak by měla být velmi transparentní ve vztahu k nejširší veřejnosti. V našich podmínkách věnují extremismu pozornost hromadně sdělovací prostředky, ale pouze jen některá periodika, což souvisí s specializací konkrétních žurnalistů a jejich kontakty s aktivisty postupujícími proti rasismu. Zde je možné zmínit týdeník Respekt, týdeník Reflex a Literární noviny. Dále se v novinách sporadicky objevují články od autorů ze státní i nestátní sféry, kteří se zabývají tématy souvisejícími s extremismem. V tomto směru by si problematika extremismu zasloužila samostatný časopis či jiné periodikum, které by pravidelně, seriózně, proporcionálně a systematicky informovalo širokou veřejnost o problematice extremismu v našem a v evropském kontextu. Zatím je veřejnosti prostřednictvím webových stránek dostupná alespoň zpráva o problematice extremismu zpracovávaná každoročně Ministerstvem vnitra České republiky a dalšími subjekty státní správy. Dalšími mediálními prostředky, které jsou využívány k informování veřejnosti o extremismu jsou profesní časopisy „Policista“ a „Kriminalistika“. V neposlední řadě se k tomuto tématu vyjadřuje i tiskový servis odboru prevence kriminality Ministerstva vnitra České republiky.

Na základě zákona č. 192/2002 Sb., o Českém rozhlasu, ve znění pozdějších předpisů, i toto médium má poskytovat objektivní informace o extremismu a vyváženou nabídku pořadů pro všechny skupiny obyvatel tak, aby odrážely rozmanitost pluralitní demokratické společnosti a zároveň posílily vzájemné porozumění, toleranci a soudržnost. Podle zákona č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání a o změně dalších zákonů, ve znění zákona č. 309/2002 Sb., se ochrana rovnoprávného postavení menšin promítá do zákazu vysílat pořady podněcující k nenávisti z důvodu rasy, pohlaví, náboženství, národnosti nebo příslušnosti k určité skupině obyvatelstva. Zároveň jedním z kritérií pro výběr uchazeče o licenci k vysílání je tímto zákonem stanoven přínos žadatele k zajištění rozvoje kultury národnostních, etnických a jiných menšin v České republice.

V tomto ohledu je zajímavé zmínit některé zkušenosti našich německých sousedů, kde funguje od roku 2001 „program vystoupení“ (Aussteiferprogramm) z pravicově extremistické scény. Ten je rozdělen na dvě části s tím, že v první jsou oslovováni vedoucí osoby a aktivisté pravicově extremistické scény ze strany pracovníků na ochranu ústavy. A druhý bod představuje zavedení kontaktního telefonu, na nějž se může obrátit o radu a pomoc každý, kdo hodlá vystoupit z německé pravicově extremistické scény. Získané poznatky následně slouží k informování veřejnosti o nebezpečí pravicových extremistů, kteří vyvíjející svoji činnost v SRN. Dlužno dodat, že každoročně zpracovávaná „Zpráva o ochraně ústavy“ může být kdykoliv ze strany občanů vyžádána k prostudování, přičemž je přístupná i na internetu. Kromě této zprávy organizuje Spolkový úřad na ochranu ústavy (BfV) i putovní výstavu po Německu s názvem „Týká se to tebe!“

(Es betrifft Dich), která zdůrazňuje potřebu svobody v demokratickém státě a to, co ji ohrožuje. V neposlední řadě začátkem roku 2006 vznikl nový projekt spolkového ministerstva pro rodinu s názvem „Podpora různosti, tolerance a demokracie“ (Förderung von Vielfalt, Toleranz und Demokratie), který se má zaměřovat jak na pravicový a levicový extremismus tak i na islámský extremismus. Rozpočet tohoto nového multikulturního projektu činí 19 mil. eur.

Ad 5: Komplexnost

Spočívá především v tom, aby protiextremistická politika našeho státu dokázala programově sladit výše uvedené principy, které se vzájemně prolínají, doplňují, ale i střetávají, neboť postihují složitý a mnohostranný fenomén. Komplexnost předpokládá i překrývání se různých protiextremistických opatření v místním, regionálním, celostátním a mezinárodním měřítku. V neposlední řadě, komplexnost předpokládá cílenou a úzkou spolupráci jednotlivých subjektů působících v boji proti extremismu v demokratické společnosti.

V našich podmínkách opatření vůči extremismu nepřijímají pouze státní orgány a instituce primárně zaměřené na oblast vnitřní bezpečnosti – Ministerstvo vnitra ČR, Bezpečnostní a informační služba (BIS), policie a justice – ale zapojují se další státní orgány a instituce, jako Ministerstvo obrany, Vojenské obranné zpravodajství (VOZ), Vojenská zpravodajská služba (VZSl) nebo i Úřad pro zahraniční styky a informace (ÚZSI), dále státní orgány zaměřené na školství, kulturu, mládež a lidská práva. Do boje proti extremismu se zapojují i vrcholné ústavně-politické orgány státu, jako je parlament a vláda, nezůstávají však stranou ani různé občanské spolky a struktury. Samozřejmě, že i akademická sféra se dlouhodoběji (vytvářením specializovaných pracovišť k výzkumu extremismu, periodik či edicí) anebo ad hoc (vydáním publikace, uspořádáním konference, semináře) přímo i nepřímo zapojuje do protiextremistické politiky, zvláště pak, je-li státem (např. granty) tato činnost podporována. Rovněž i vyšetřování trestných činů spojených s extremismem si vyžaduje znalecké posudky z oboru politologie, historie, sociologie apod.

Snaha o postižení všech subjektů participujících na protiextremistické politice vede některé autory k tomu, že vymezují i „zvláštní“ aktéry této politiky. Za takovéto aktéry postupu proti pravicovému extremismu v České republice potom považují i různé romské domobrany, vytvářené zpravidla ad hoc po rasistických útocích pravicových extremistů v různých lokalitách. Podle nich bude docházet k nárůstu radikálnosti obdobných romských seskupení v souvislosti s celkovým emancipačním procesem v romské minoritě a nedostatečným řešením romské otázky. Za určitých podmínek by mohl být zájem o prospěch vlastního etnika prý prosazován na úkor demokratických zásad a takováto romská uskupení bychom potom mohli zařadit mezi etnické extremisty, s tím dopadem, že by se tak stala nikoli subjektem, ale objektem protiextremistické politiky.

Stejně tak nelze mezi subjekty protiextremistické politiky demokratického státu řadit levicově extremistická uskupení, pro něž je specificky pojatý „antifašismus“ primární náplní jejich činnosti. V tomto případě máme na mysli Antifašistickou akci [14], která je napojena na obdobné militantní skupiny v rámci Federace sociálních anarchistů. Obdobné je to u jiných extremistických skupin bojujících mezi sebou navzájem, protože zahrnout je do protiextremistické politiky demokratického státu by odporovalo výše uvedenému principu proporcionality. Nutno dodat, že ten kdo používá násilí a nelegální metody, nemůže být součástí jakékoli politiky demokratického státu.

Závěr

Z výše uvedeného vyplývá, že česká protixtremistická politika není autonomní či nějak samostatně působícím druhem politiky, protože reaguje na fenomén, který je vícedimenzionální a má mnoho příčin a následných projevů politického i nepolitického charakteru. Z těchto důvodů ji nelze ani jednoznačně charakterizovat, ale musíme zdůraznit její konstitutivní charakter, neboť významně pomáhá stabilizovat náš demokratický politický režim. Na druhé straně je nutně negativistická, neboť potlačuje a eliminuje extremisty různého ražení, kteří narušují vnitřní bezpečnost a ústavně-právní rámec našeho státu. S tím souvisí i její regulativnost, protože ve velké míře používá za tímto účelem zákazy a různá nařízení. Celkově se dá konstatovat, že naše protixtremistická politika je prostorem velkého množství častých střetů mezi různými skupinami aktérů, ať již mezi institucemi v rámci státního aparátu, mezi státními a nestátními aktéry, v nestátní sféře, v akademickém prostředí, či dokonce na mezinárodním poli.

V procesu jejího utváření hrají významnou roli zásady či principy, které protixtremistické politice vtiskují zcela určitý hodnotový a normativní fundament, a zároveň výrazně ovlivňují její efektivnost. Dosud však naše protixtremistická politika trpí značnou nekonceptností, protože o jejích zásadách zatím polemizují pouze akademičtí pracovníci. Možnou variantu těchto principů, bez nároku na úplnost a univerzálnost, nabízí právě tento článek, který se může stát podnětem i pro diskuzi v rámci politicko-bezpečnostních orgánů našeho státu.

Odkazy a poznámky:

- [1] V tomto ohledu jsou diskutovanými otázkami volební úspěchy extrémně pravicových stran zejména v západní a východní Evropě, které jsou zdůvodňovány širokou škálou proměnných faktorů. Mezi ně patří ztráta bezpečí v důsledku zhroutení zavedeného sociálního systému jistot, rozpad práva a pořádku, zpochybňované hranice, všeobecné pocity frustrace a odpor vůči silící migraci především muslimů. Není potom divu, že některá témata krajní pravice – jako imigrační politika, obhajoba národního státu, důraz na pořádek a boj vůči kriminalitě – oslovují širší veřejnost. To se projevilo v sérii voleb na jaře roku 2002, včetně 17 % hlasů, které ve Francii v dubnu 2002 sklídl Jean-Marie Le Pen, v úspěchu protiimigrační strany Pyma Fortuyna v Nizozemsku v květnu 2002 i mnohem menších úspěchů Britské národní strany v anglických komunálních volbách, kde strana v květnu 2002 dosáhla zvolení tří svých zástupců v Burnley. Připomeňme i úspěchy kontroverzní Národně demokratické strany Německa (NPD), která je dnes zastoupena ve dvou zemských parlamentech, v Sasku a v Meklenbursku.
- [2] Tyto zprávy (jejichž název se postupně měnil) jsou od roku 1998 pravidelně zpracovávány a snaží se mapovat daný stav různých extremistických subjektů a jejich projevů na našem území, včetně jednotlivých krajů. Jejich vytváření je výrazně inspirováno zprávami německého Úřadu na ochranu ústavy a prostřednictvím webových stránek jsou dostupné široké veřejnosti. Zprávy připravuje Ministerstvo vnitra (konkrétně odbor bezpečnostní politiky) ve spolupráci s Ministerstvem spravedlnosti, a zpravidla na nich participují zástupci Bezpečnostní informační služby, Úřadu pro zahraniční styky a informace, Ministerstva zahraničních věcí, Ministerstva obrany, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstva kultury, Ministerstva práce a sociálních věcí, Nejvyššího státního zastupitelství a Rady vlády ČR pro lidská práva.
- [3] Fundamentální otázkou totiž zůstává, zda KSČM usiluje – navzdory razantní ideologické rétorice – o reformistickou změnu (směřování) vládní politiky, nebo radikální převrat celého systému. Teoretickou možností uchopení stávající pozice KSČM by se mohl stát koncept „izolacionistické strany“, který naznačuje odklon od antisystémové strany ke straně participující, vůči demokratickému režimu kritizující, avšak ne rigorózně odmítavé, stojící v principiální opozici. V daném kontextu je třeba poznamenat, že veřejnost jednoznačně nereflexkuje KSČM jako extremistickou stranu, stejně tak konsenzuálně neodmítá její případné vládní angažmá.
- [4] Srovnej např. MAREŠ, M. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal. 2003, s. 91-92.
- [5] KLUMP, A. *Freiheit der Feinden der Freiheit? Die Konzeption der streitbaren Demokratie als demokratisches Fundament zur Auseinandersetzung mit politischem Extremismus*. www.extremismus.com/streitbar.
- [6] **Darking** nemůžeme jednoznačně zařadit mezi projevy politického extremismu, ani do kriminální činnosti s extremistickým podtextem. Z hlediska českého jazyka bychom mohli darkery označit jako stmívače nebo zhasínače, kteří

- cíleně a organizovaně provádějí celoplošné odpojování elektrického proudu ničením úsečníků vysokého napětí. Trochu to připomíná ruskou ruletu nebo jiné adrenalinové „zábavy“, jako je sprejerství nebo hackerství, které mohou jejich činnosti přivést do vězení. V důsledku úmyslných zkratů se bez dodávek elektrické energie ocitají desítky až stovky domácností, firem, státních institucí, ale i zdravotnická zařízení a nemocnice. Těmito důsledky naplňují darkeři skutkovou podstatu trestného činu obecného ohrožení. Navíc někteří darkeři hovoří o tom, že jejich počínání není pouhou újetou zábavou, ale bojem proti monopolu ČEZ, Telecomu a provozu jaderné elektrárny Temelín. Darkeři tímto svoji činnost falešně politizují a snaží se začlenit do současných antiglobalizačních hnutí. Nicméně jsou dnes darkeři některými bezpečnostními orgány našeho státu monitorováni jako extremisté levicového ražení. Dokonce se objevily názory vnímající darkery jako energoteroristy. Zejména díky tomu, že na internetu zveřejnili návod na výrobu „bomby“ z obyčejné žárovky nebo kondenzátoru. A také, že útočí proti telefonním ústředním a budkám za pomoci výbušnin. Blíže viz DANICS, Š. *Extremismus*. 1. vyd. Praha: TRITON & Existencialia. 2003, s. 33-38.
- [7] Dokonce v Bavorsku se nedávno objevil „Sprengstielfelverbot“ (zákaz vysokých bot) na fotbalové stadiony a koncerty, protože těžké vysoké boty mohou prý sloužit jako nebezpečná zbraň. Na základě této vyhlášky mohou potom policisté donutit scházející se hooligans se buď zout a pokračovat pěšky, nebo opustit místo konané akce.
- [8] KLUMP, A. *Freiheit der Feinden der Freiheit?* Die Konzeption der streitbaren Demokratie als demokratisches Fundament zur Auseinandersetzung mit politischem Extremismus. www.extremismus.com/streitbar.
- [9] Mccarthismus bylo hnutí pojmenované podle senátora Josepha McCarthyho. Ten ke konci 40. let vytvořil tzv. výbor pro zjišťování neamerické činnosti, jenž sestavoval seznamy lidí, kteří se potom museli před ním zodpovídat ze své činnosti. Šlo zejména o lidi, kteří pracovali ve významných státních institucích a byli obviňováni z členství v komunistické straně či z komunistického přesvědčení.
- [10] Zde se vychází z německých zkušeností tzv. **koncepcie bojovné demokracie** (streitbare Demokratie), neboli „bojovnícké demokracie“ (kämpferische Demokratie), jejíž zásady byly přeneseny i do naší protixtremistické politiky, přestože se tyto termíny u nás nepoužívají. Bojovná demokracie je vlastně reakcí na poměry ve výmarské republice, které umožnily legální nástup Hitlera k moci, a proto je ochrana demokracie přenášena jako by vpřed (Vorverlagerung), kdy ještě extremisté svými aktivitami neporušují zákon. Základní myšlenka bojovné demokracie spočívá v tom, že existují určité hodnoty a principy, které mají pro demokratický řád zvláštní význam, a ty potom nehodlá dávat k dispozici extremistům. Demokratický stát se tedy cítí být vázán určitými základními hodnotami, které je připraven bránit.
- [11] V USA k postihu totiž nestačí jenom abstraktní nebezpečí ohrožení chráněných zájmů, neboť zde se rozlišuje mezi pouhým hlásáním určitých myšlenek, byť propagující násilí, a přímým podněcováním k násilí. Omezit svobodu slova je potom možné pouze v případě, kdy násilí nebo porušení práva bezprostředně hrozí. Z výše uvedeného vyplývá, že řada projevů, které jsou v Evropě stíhány jako extremistické, se v USA těší ochranné prvního dodatku americké ústavy (svobodné vyznávání náboženství, svoboda slova, tisku, shromažďování, podávání peticí). Proti řadě projevů, jež jsou většinovou společností odmítány nebo jsou vůči ní dokonce nepřátelské, tak existuje pouze jeden prostředek – protiargumenty. S ohledem na zásadní význam svobody slova, což našlo výraz v teorii trhu myšlenek, je důsledkem i určitá tolerance k propagaci rasové či národnostní nesnášenlivosti. Spojené státy rovněž nikdy neratifikovaly Mezinárodní úmluvu o odstranění všech forem rasové diskriminace a k článku 20 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech učinily výhradu, že se nesmí dostat do konfliktu s ústavně zaručenými právy. Blíže o této problematice pojednává HERCZEG, J. *Meze svobody projevu*. 1. vyd. Praha: Orac. 2004, s. 136-139.
- [12] Dlužno dodat, že zadržovací lhůta 48 hodin je v českém právu velmi krátká, zvláště v případech závažné trestné činnosti, která předpokládá shromáždit potřebné důkazy a nezakládat obvinění pouze na domněnkách, i když reálných nebo později zdokumentovaných. V případech trestné činnosti s extremistickým podtextem, která může být úzce spjata i s terorismem, jde o to, že důkazy jsou zpravidla získávány na základě operativních poznatků a možností zpravodajských služeb. V tomto ohledu se situace nijak výrazněji nezměnila ani po našem vstupu do Evropské unie, kdy mohou české orgány činné v trestním řízení využívat možnosti Evropské unie i možnosti soudní spolupráce v rámci EUROJUSTu. Podrobněji na adrese: www.know.europe.net/.
- [13] Srovnej PIKNA, B. Některé aktuální aspekty a možnosti omezení základních práv v České republice z hlediska ústavního a evropského práva po 11. září 2001. In *Bezpečnost České republiky*. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 70-72.
- [14] Antifašistická akce (AFA) je neregistrovanou organizací sdružující militantní antifašisty, kteří vytvářejí akční skupiny a prosazují myšlenky mezinárodního hnutí ANTIFA. Hlavním úkolem AFA je prý boj proti projevům rasismu, antisemitismu, fašismu, xenofobii, sexismu, bolševismu, a zejména neonacismu v naší společnosti. Srovnej DANICS, Š. *Extremismus*. 1. vyd. Praha: TRITON & Existencialia, 2003, s. 32.

Publikace akademické sféry:

BASTL, M. *Radikální levice v České republice – devadesátá léta 20. století*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001.

BIEHLOVÁ, J., STAUDENMAIER, P. *Ekoфаšismus*. Olomouc: VOTOBIA, 1999.

- ČERNÝ, P. *Politický extremismus a právo*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2005.
- DANICS, Š. *Extremismus*. 1. vyd. Praha: TRITON & Existencialia, 2003.
- DANČÁK, B., FIALA, P. (ed.). *Nacionální politické strany v Evropě*. Brno: Masarykova univerzita, 1999.
- FIALA, P. (ed.). *Politický extremismus a radikalismus v České republice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1998.
- FIALA, P., HANUŠ, J. (ed.). *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*. 1. vyd. Brno: CDK, 2001.
- HERCZEK, J. *Meze svobody projevu*. 1. vyd. Praha: Orac, 2004.
- HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L. (ed.). *Rudí a růžoví: Transformace komunistických stran*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002.
- KAMÍN, T., MACHALOVÁ, T. *Kritika ras a rasismu*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2003.
- KOTLÁN, P. *Demokracie ve stínu*. 1. vyd. Ostrava: Institut vzdělávání SOKRATES, 2003.
- MACHALOVÁ, T. (ed.). *Lidská práva proti rasismu*. 1. vyd. Brno: DOPLNĚK, 2001.
- MAREŠ, M. (ed.). *Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989*. 1. vyd. Brno: CDK, 2003.
- MAREŠ, M. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2003.
- PEČÍNKA, P. *Zelená zleva? Historie ekologických stran v Evropě*. 1. vyd. Praha: G plus G, 2002.
- PIKNA, B. *Evropská unie. Vnitřní a vnější bezpečnost a ochrana základních práv (na pozadí boje s mezinárodním terorismem)*. Praha: Linde, 2002.
- RATAJ, J. „Za rasu a národ...“ Český neofašismus 90. let – tradiční východiska a soudobé proměny. In *Lidé města: Revue pro etnologii, antropologii a etologii komunikace*, č. 4/2000.
- ŠIMÍČEK, V. (ed.). *Bezpečnost České republiky*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002.

Materiály administrativně státní sféry (některé interní):

- Bezpečnostní strategie České republiky*. Dostupné na World Wide Web: <http://www.mvcr.cz>
- CHMELÍK, J. *Extremismus*. Praha: Ministerstvo vnitra, 1997.
- CHMELÍK, J. *Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty*. 1. vyd. Praha: Linde, 2001.
- CHMELÍK, J. *Symbolika extremistických hnutí*. Praha: ARMEX, 2000.
- Extremismus a nová náboženství a sekty*. Kolektiv autorů. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky – Informativní materiál pro učitele, 1999.
- MAREŠOVÁ, A. (ed.). *Kriminologické a právní aspekty extremismu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1999.
- MAZEL, M. (ed.). *Příručka pro učitele k problematice extremismu*. Praha: MV ČR, 2002.
- Zpráva o problematice extremismu na území České republiky*. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky – Odbor bezpečnostní politiky, 2001.
- Zpráva o problematice extremismu na území České republiky*. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky – Odbor bezpečnostní politiky, 2002.
- Zpráva o problematice extremismu na území České republiky*. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky – Odbor bezpečnostní politiky, 2003.

Ústavní a zákonné normy:

- Listina základních práv a svobod*.
- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky*.
- Ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky*.
- Ústavní zákon č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky*.
- Zákon č. 154/1994 Sb., o Bezpečnostní informační službě*.
- Zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému*.
- Zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení*.
- Zákon č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky*.
- Zákon č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a politických hnutích*.
- Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech)*.
- Zákon č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách České republiky*.

Internetové adresy:

- <http://racek.vlada.cz/usneseni/usneseni.test.nsf/u.../>
- http://www.bis.cz/info_.html
- <http://www.bis.cz/vz2001/vz2001.10.html>
- <http://www.e-law.cz/zakony/unrasa.htm>
- <http://www.mvcr.cz>

Tvorba základů bezpečnostní vědy

Vzhledem k tomu, že se ve světě, v Evropě i v naší republice prosazuje stále širší pojetí bezpečnosti zasahující i neustále širší okruh subjektů a objektů a na jejich základě tvoří státní a koaliční bezpečnostní politiky a strategie, není možné, aby to zůstalo bez následné odezvy ve struktuře společenskovědních disciplín, tj. bez konkrétní reakce vedoucí k položení základů bezpečnostní vědy (vědy o bezpečnosti, security science, sekuritologie) u nás.

Zatímco v minulosti se vytvářely vědní disciplíny vydělováním z věd obecnějších, zprvu ve starověkém Řecku z jediné všeobsahující filozofie, v moderní době se stále častěji hranice mezi jednotlivými obory stírají a dokonce se i tvoří do jisté míry „metavědy“ jako syntéza speciálních vědních disciplín s logickou přidanou synergickou a vlastní hodnotou.

Z mnoha argumentů vzájemného obohacování uveďme citát z předmluvy knihy Iana Stewarta Odsud až do nekonečna: Průvodce moderní matematikou (Argo a Dokořán, Praha 2006): „Jednou z charakteristik vědy konce dvacátého století je mizení tradičních hranic mezi obory. Totéž platí pro matematiku. Už nemá smysl ji škatulkovat na algebru, analýzu, geometrii atd. Každá oblast ovlivňuje i ostatní. Mnoho oborů matematického výzkumu se také obohacuje přímým a aktivním kontaktem s aplikovanými vědami.“

Na začátku jsou dilemata

Potřebu domýšlet a promítnout širší nebo komplexní pojetí bezpečnosti i do architektury věd, zejména společenských, si uvědomuje v kontextu potřeb rozpracovávat bezpečnostní koncepce a přijímat praktická opatření v bezpečnostní politice ve stejné době i Jan Eichler (Teorie obrany, nebo bezpečnostní věda? Náměty pro vědeckou a výzkumnou činnost v oblasti bezpečnosti a obrany státu. *Vojenské rozhledy* 4/2006, s. 19). Podnětem je mu především shodný fakt, že „globalizace dospěla do stadia, které si vyžaduje komplexní chápání bezpečnosti na národní i mezinárodní úrovni“. Podle autora by to vedlo k efektivnějšímu vynakládání finančních prostředků a lidských zdrojů.

Již z názvu je patrné, že si problém uvědomuje zatím jako dilema. Akceptuje však fakt, že proměny bezpečnostních hrozeb vedly i k přesunu vědeckého zájmu od vojenství k bezpečnosti. Přesto ve svém doporučení dává přednost teorii obrany (strategická studia a válečná studia jako doména vojenských odborníků) před vědou o bezpečnosti.

Věda o bezpečnosti, resp. bezpečnostní věda má podle něho přednost v tom, že odpovídá duchu počátku 21. století, ale je nekompatibilní s terminologií Severoatlantické aliance, kde se pojem *security science* nevyskytuje. V podtextu jako by se z toho dalo vydedukovat, jak dalece alianční pojmy souzní s dobou. Analýza autorem uváděných nevojenských a vojenských pilířů (str. 24–25) však spíše nasvědčuje jinému pojetí. Zvláště pro šíři bezpečnostních hrozeb a z nich vyplývajících rizik, které zasazují stále širší okruh aktérů a nemohou nepoznamenat i objekt výzkumu jiných vědních disciplín.

Věda o bezpečnosti jako metavěda a syntéza relevantních vědních disciplín

V případě bezpečnostní vědy jde kromě zmíněného již rozšiřujícího se okruhu subjektů a objektů zcela logicky i o **syntézu** nejobecnějších poznatků blízkých vědních disciplín – vojenské vědy, sociologie vojenství a s ní spojených užších vědních disciplín – sociologie války a sociologie armády, dále vojenské historie, vojenské ekonomie (válečné ekonomiky), vojenské sociologie a vojenské psychologie, vojenského práva, mezinárodního práva, demografie, kriminologie, sociologie deviantního chování, psychopatologie, sociologie moci, filozofie, ekonomie, politologie, ekologie, etiky, axiologie, geografie a event. dalších vědních disciplín.

Vznik bezpečnostní vědy jako metavědy a syntézy partiálních poznatků relevantních vědních disciplín nijak jejich rozvoj nenarušuje, naopak je může inspirovat k rozšíření zkoumaného objektu.

Východiskem položení základů bezpečnostní vědy je rozpracování širšího pojetí bezpečnosti a shrnutí obecných poznatků relevantních vědních disciplín významných pro tvorbu gnozeologické základny této nové vědní disciplíny, na nichž by bylo založeno další teoretické zkoumání a empirický výzkum.

Nová vědní disciplína by tedy měla vycházet z teoretického konceptu širšího pojetí bezpečnosti, a to jak pokud jde o obsah (předmět) a relevantních subjektů a objektů, tak pokud jde o specifické poznatky příslušných disciplín vztahujících se k problematice bezpečnosti.

Rozšířené pojetí bezpečnosti

Libor Stejskal v dosud nepublikované studii Rozšířené pojetí bezpečnosti a jeho realizace vychází ve svém teoretickém konceptu z toho, že pojetí ozbrojeného boje a jeho institucí prošlo v uplynulých stoletích, zvláště v tom minulém, výrazným vývojem, který stále směřoval k větší komplexitě. Dříve byly aktivity armády, policie a jiných ozbrojených sborů výrazně odděleny, nyní je bezpečnost pojímána stále šířeji. Zatímco i za totalitního režimu se např. o použití armády při vnitřních nepokojích diskutovalo a při faktických rozhodovacích procesech váhalo, nyní je komplexní použití těchto složek při řešení nejrůznějších bezpečnostních problémů v podstatě běžné. Vlády ve většině zemí naopak o nejkompaktnější využití všech ozbrojených i neozbrojených složek cílevědomě usilují. Jednou z příčin je boj proti terorismu.

Pod pojmem „rozšířené bezpečnosti“ nelze vidět jedinou ucelenou teorii či model, ani neexistuje jeho definice. Jde spíše o několik základních principů a především způsob myšlení a postupného hledání odpovědí na otázky, které se vynořily po dlouhých desetiletích relativně ustáleného a konsenzuálního nahlížení na problematiku „bezpečnosti“.

Neexistuje žádný závazný výklad onoho „rozšiřování“; naopak, autoři kladou důraz na různé aspekty jeho principů. Nemáme-li definici, nelze ani přesně vymezit, kdo všechno se svými názory patří do proudu rozšířeného pojetí bezpečnosti a kdo už ne.

Autor se opírá zejména o studie:

1. Buzan, B., Waever, O., de Wilde, J. *Security: A New Framework for Analysis*. London: Lyne Rienner Publishers, 1998.
2. Buzan, B. 1997. Rethinking Security after Cold War. *Cooperation & Conflict*, vol. 32, no. 1, pp. 5–28.
3. Møller, B. 2000a. *The Concept of Security: The Pros and Cons of Expansion and Contraction*. COPRI Working Paper 26/2000, Copenhagen Peace Research Institute.

V popředí zájmu je zejména politická, ekonomická, společenská a environmentální bezpečnost. Jako referenční objekty jsou v popředí:

- ❑ **Globální mezinárodní systémy** – Nejširší konglomeráty vzájemně závislých aktérů a jejich vztahů; příkladem je OSN, ale nemusí se nutně jednat o organizace. Řadit sem lze např. globální ekonomický systém, ale také biosféru či planetární ekosystém.
- ❑ **Mezinárodní subsystémy** – Seskupení jednotek, která se intenzitou vazeb liší od okolí. Obvykle jsou teritoriálně vázané. Příkladem budiž NATO, OECD nebo Africká unie.
- ❑ **Jednotky** – Tradičně se jedná o státy. Autonomními jednotkami se však dávno staly také velké firmy a korporace, jejichž podnikání není nijak vázáno na systém států a jejich hranic. Totéž platí o nevládních organizacích, jako např. Greenpeace. Zajímavá je pozice Evropské unie: jako „nejzvláštnější politický experiment v dějinách“ se z původního subsystému v některých ohledech proměňuje v klasickou jednotku.
- ❑ **Podjednotky** – Organizované skupiny jednotlivců, působící uvnitř jednotek. Může se jednat o různé aparáty, lobbyistické skupiny, politické strany, apod.
- ❑ **Jednotlivci** – Lidé jako osoby ve vlastním smyslu slova, tedy „o sobě“, nikoli jako skupina či obyvatelstvo.

Tato typologie vychází z mezinárodních vztahů. Nejlépe se hodí na zařazení institucí, resp. organizací. Nepokrývá však jevy mimo oblast politicky definovaných, formalizovaných a institucionalizovaných entit, jako jsou třeba sítě. Síťové struktury, považované za charakteristickou organizační formu současnosti, přece mohou prostupovat najednou téměř všechny uvedené roviny.

Předmět vědy o bezpečnosti

V rámci Centra pro sociální a ekonomické strategie při Fakultě sociálních věd UK Praha (CESES), byl pracovníně formulován předmět bezpečnostní vědy v podmínkách České republiky. Zatím jej nelze identifikovat a formulovat mimo rámec, v němž je bezpečnostní problematika reflektována na evropské a globální úrovni. Především je třeba sladit český bezpečnostní výzkum s pojetím a členěním, které se prosazuje v bezpečnostním výzkumu Evropské unie.

Obecným cílem je vytvoření a následný rozvoj specificky evropské „bezpečnostní kultury“, která se postupně profiluje oproti bezpečnostní kultuře USA, ale i nových globálních mocností, mezi než EU směřuje.

Současný evropský přístup k bezpečnostnímu výzkumu se (bez ohledu na konkrétní programovou strukturu) soustředí na zvyšování bezpečnosti jako soubor: a) technologických inovací, b) společenských inovací.

Mezi těmito sférami však dosud leží propast plynoucí z tradičního dělení věd, přičemž aplikace jejich výsledků probíhá odděleně (průmyslové aplikace technických a přírodních věd, společenské vědy ovlivňující mezinárodní a bezpečnostní politiku).

Současná bezpečnostní studia jsou i přes pokračující rozšiřování svého záběru o nové agendy, aktéry i arény dosud příliš poplatná původnímu rámci mezinárodních vztahů a politologie.

Pokud má výzkum adekvátně reagovat na současné bezpečnostní výzvy, je třeba důsledně aplikovat interdisciplinární a transdisciplinární, problémově orientovaný přístup.

CESES FSV UK se zaměřuje na společenskovoědní rámec bezpečnostního výzkumu, který by mohl postupně vést k ustavení bezpečnostní vědy jako samostatné a komplexní disciplíny.

Východiskem položení základů bezpečnostní vědy je tedy rozpracovat širší pojetí bezpečnosti a shrnout obecné poznatky relevantních vědních disciplín významných pro tvorbu gnozeologické základny této nové vědní disciplíny, na nichž by bylo založeno další teoretické zkoumání a empirický výzkum.

Je zřejmé, že předmět bezpečnostní vědy nemůže být bezbřehý, ale funkční. Není však možné přehlédnout, že bezpečnostní a vojenské problémy jsou u kauzálního hlediska sekundární, vznikají teprve jako derivát zřetězení primárních příčin, deviací a konfliktů v ekonomické, sociální, environmentální a jiných oblastech. Bezpečnostní problémy je možné vyřešit jedině vyřešením primárních příčin. Předmětem zejména je:

1. Bezpečnost jako pilíř udržitelného rozvoje a kvality života

Udržitelný rozvoj bývá stále častěji definován nejen jako vyvážená souhra ekonomického, sociálního a environmentálního pilíře, ale také prostřednictvím dalších kritérií. Jedno z nových pojetí vnímá bezpečnost jako jeden z nejdůležitějších obsahů udržitelného rozvoje společně se sociální soudržností, ekonomickou konkurenceschopností a životním prostředím. Podobně koncept kvality života zahrnuje kategorii bezpečí ve vztahu k jednotlivci a bezpečnost jako vlastnost sociálního a fyzického prostředí.

2. Rozšířené/komplexní pojetí bezpečnosti a jeho aplikace ve výuce a vzdělávání

V daném případě je klíčové provedení „auditu“ současných vzdělávacích kapacit a programů v ČR, identifikace duplicit a zvláště „bílých míst“, možností integrace a doplnění problematik.

3. Modernizace konceptu bezpečnosti a jeho aplikace při rozvoji bezpečnostního systému

Současné koncepty pracují s novými aktéry a s novými agendami, které vstupují do bezpečnosti jako funkční sféry – např. kodaňská škola, koncept reformy bezpečnostního sektoru, pojetí B. M. Llera, P. Hougha apod. Dosud však nedošlo k dotažení těchto rámců, aby byly použitelné pro celou bezpečnostní problematiku a pomohly překonat parciální a rezortní přístup k bezpečnostní politice.

4. Modernizace bezpečnostní legislativy a strategických dokumentů

Kromě rozvoje teoretického a analytického rámce bezpečnosti je třeba věnovat pozornost formulování požadavků na novelizaci stávajících či přijímání nových zákonů a na přípravu strategických dokumentů. Právě tato oblast je vlastním polem dotyku mezi teorií a praxí. Dosud bohužel naprosto chybí konfrontace, která by hodnotila kvalitu legislativy z hlediska rozšířeného pojetí bezpečnosti a která by poukázala na slabá místa prakticky zaměřených dokumentů a opatření; a naopak, v ČR zatím vůbec nedochází k obohacení teoretické a kon-

ceptuální práce o poznatky z řešení bezpečnostních problémů standardními nástroji bezpečnostní politiky.

Věda o bezpečnosti jako metavěda

Po vymezení předmětu, subjektů a objektů vědy o bezpečnosti zbývá se zabývat tím, čím ji jednotlivé relevantní vědy mohou obohatit:

Sociologie, zvláště vojenství a s ní spojené užší vědní disciplíny – sociologie války, sociologie vojenství a sociologie armády – sociologie obecně je věda o společnosti, společenských jevech, strukturách a procesech a jejich vzájemných vztazích.

Má úzké vztahy k filozofii, dějinám, psychologii, ekonomii a kulturní a sociální antropologii a k mnoha samostatným vědním disciplínám, z nichž pro vědu o bezpečnosti mají největší význam uvedené sociologie války (zabývající se specifickou lidskou činností zaměřenou na řešení vztahů ozbrojeným násilím), vojenství (zkoumající jen stupeň militarizace společnosti, brannost obyvatelstva, úroveň vyzbrojenosti určitého státu, mobilizační schopnosti společnosti, vztah společnosti s ozbrojenými silami, charakter, skladbu, vycvičenost, kázeň a morálku ozbrojených sil a záloh, úroveň vojenského myšlení, organizační schopnosti a společenskou prestiž vojenské elity) a armády (orientující se pouze na rekrutaci a strukturu armády, její vnější a vnitřní mobilitu, funkce, organizaci, vnitřní řád a velení, životní a výcvikové podmínky vojáků a zvláště mezilidské vztahy v armádě), ale také *sociologie budoucnosti, sociologie deviantního chování, sociologie dopravy, sociologie města, sociologie moci, sociologie mládeže, sociologie moci, sociologie města, sociologie organizace, sociologie práva, sociologie sociálních hnutí, sociologie státu a sociologie veřejného mínění*.

Historie, resp. historiografie včetně vojenské historie je vědní disciplínou zabývající se dějinami včetně dějin násilí, ozbrojených střetnutí a válek, jejíž význam je pro vědu o bezpečnosti na první pohled zřejmý, zvláště pokud jde o specifické disciplíny jako je vojenská historie, historie kriminalistiky apod.

Filozofie je nejobecnější vědou o poznání věcí, vztahů a procesů v přírodě a v lidské společnosti. Jako taková má pro vědu o bezpečnosti nenahraditelný význam pro uvažování o bezpečnosti v nejširším kontextu. Nikoli sekundární význam mají i konkrétní teorie a úvahy filozofů o bezpečnostních problémech, k nimž se většina z nich cílevědomě nebo okrajově zaměřovala.

Politologie, resp. politická věda je vědní disciplínou zabývající se systematickým poznáním politiky a politického života společnosti. Čerpá i z poznatků historie, práva, antropologie, psychologie, ekonomie a filozofie. Pro vědu o bezpečnosti má význam zejména pokud jde o vztah politické sféry k bezpečnostní problematice, k tvorbě a realizaci bezpečnostní strategie. Podobně tomu je i pokud jde o poznatky **sociologie politiky**.

Mezinárodní politika je do určité míry součástí politologie, a to prostřednictvím mezinárodního práva a historie diplomacie. Nyní však představuje samostatný vědní obor zabývající se mezinárodní politikou jednotlivých států, mezinárodním právem, mezinárodními organizacemi globálního i regionálního významu, mezistátní integrací, národní bezpečností a vojenskou strategií, fenomény války a míru apod., čím zároveň svými poznatky přispívá rozvoji vědy o bezpečnosti.

Ekonomie, zvláště vojenská ekonomie (válečná ekonomika) – ekonomie se vyvinula z antické nauky ekonomie jako vedení domácnosti v moderní vědní nauku o hospodaření.

Stav ekonomiky konkrétní země nebo koalice zemí determinuje jejich bezpečnostní situaci, podmiňuje i schopnosti agrese či obrany, tj. stav ozbrojených sil. Z obecné ekonomie se vyčlenila i vojenská ekonomie zabývající se problematikou vojenského rozpočtu, vojenských nákladů apod.

Axiologie, resp. teorie hodnot je naukou o povaze hodnot a jejich místu ve struktuře společenské skutečnosti, o vzájemných vazbách a hierarchii, o jejich funkci v procesu lidské činnosti. Předmětem chování jsou hodnoty mravní, estetické, kulturní, politické, ekonomické uplatňující se v sociologii, etice, estetice, kulturologii, politologii, ekonomii apod. Ve vědě o bezpečnosti mají význam jako faktory motivující k bezpečnostním aktivitám, jak agresivního, tak obranného chování. Jsou kritériem k hodnocení povahy násilí v jejich nejružnějších podobách včetně rozlišení spravedlivých a nespravedlivých válek.

Kulturologie je široce pojatou vědou o kultuře, jejíž poznatky umožňují charakterizovat národy, etnické skupiny, různá společenství apod. představující bezpečnostní hrozbu s konkrétními bezpečnostními riziky.

Psychologie, zvláště vojenská jako věda o individuálním chování ve specifických podmínkách násilí, ozbrojených konfliktů a válek jako enormní psychické zátěže včetně poznatků *psychologie davu, psychologie klinické včetně psychopatologie, psychologie národů, psychologie osobnosti a psychologie sociální*.

Právo, zvláště vojenské jako soubor norem usměrňujících povinnost chovat se určitým způsobem a následků při jejich nedodržení ve specifických podmínkách násilí, ozbrojeného konfliktu a války.

Demografie se zabývá reprodukcí lidských populací, resp. demografickou reprodukcí. Jejím předmětem je lidská populace se specifickým zaměřením na její reprodukci. Souvisí s geografii obyvatelstva, tj. s přirozenou směnou i migrací. Pro oblast bezpečnosti má význam nejen jako rezervoár pro doplnění ozbrojených sil, ale v případě deviantního vývoje populace či neřízené migrace se může stát bezpečnostní hrozbou.

Kriminologie je vědním oborem zabývajícím se kriminalitou, tj. jejím stavem a vývojem ve společnosti, příčinami a podmínkami jejího výskytu, osobností pachatelů a opatření a prostředky k jejímu omezení. Zkoumá zločinnost jako hromadný jev i jako konkrétní jednání určité osoby nebo skupiny. Věnuje i pozornost souvislostem se zločinností a jinými sociálními nežádoucími jevy, které mohou ve zločinnost přerůst nebo jsou s ní jinak spojeny, jako je např. alkoholismus, drogová závislost, prostituce, rozvodovost, sociální parazitismus, amoralita, nízká úroveň právního vědomí, sociální deviace, sociální patologie apod. Je svým způsobem metavědou, protože přebírá poznatky a navazuje na poznání psychologie, pedagogiky, statistiky, kriminalistiky, vědy o trestním právu atd. Jako taková je kriminologie v podstatě součástí vědy o bezpečnosti.

Etika je filozofická disciplína o odpovědném jednání v lidském společenství. Má spojitost s normativní etikou, tj. morálními normami, morálkou a mravností. S problematikou bezpečnosti souvisí zejména proto, že faktory mravního chování jsou svědomí, osobnost, odpovědnost, existence, svoboda ad. V jejím rámci má stále významnější místo ekologická etika, jejímž předmětem zkoumání je mravní vztah člověka k přírodě, biosféře a jejímu stavu jako stále rostoucí bezpečnostní hrozbě.

Ekologie se orientuje na zkoumání formování a fungování biologických systémů všech úrovní, od jednotlivých organismů až po biosféru, jejich vzájemného ovlivňování ve vztahu k vlastnímu životnímu prostředí, tj. environmentálními aspekty společenského života. Spe-

ciálními disciplínami jsou ekologie člověka, ekologie globální, ekologie kulturní, ekologie sociální ad. V bezpečnostní oblasti se zájem soustřeďuje nejen na ekologické faktory bezpečnostního prostředí, ale i jeho stav vedoucí k přímé bezpečnostní hrozbě.

Geografie je oborem na rozhraní přírodních, společenských a technických věd, jejímž předmětem výzkumního zájmu je geografická sféra, tj. část Země přiléhající k zemskému povrchu složenému ze zemské kůry, ovzduší, vodstva, rostlinstva, živočišstva a půdního krytu. Její poznatky mají bezprostřední význam např. pro vedení ozbrojeného boje, rozmístění zbraňových systémů apod., i jako charakteristické prostředí společenského života s bezpečnostními souvislostmi.

Je zjevné, že poznatky uvedených a **dalších vědních disciplín** mohou být integrovány do bezpečnostní vědy jen naprosto funkčně, praxeologicky, tj. takové, které bezprostředně vedou ve fázi realizace k eliminaci bezpečnostních hrozeb a z nich vyplývajících rizik. Je to však z kauzálního hlediska nutné. Svět a konkrétně jeho vládnoucí politické elity si musí uvědomit, že bezpečnost není možné zajistit jen bezpečnostními a vojenskými aktivitami, ale především řešením sociálních, ekonomických, etnických, environmentálních příčin, které k nim bezprostředně vedou. Budoucnost v žádném případě není v militarizaci, ve zvyšování vojenských rozpočtů, ale ve využití finančních prostředků především pro řešení primárních problémů.

Struktura bezpečnostního systému České republiky

V realitě je širší pojetí bezpečnosti akceptováno. Při práci na komplexním systému bezpečnosti byla zpracována i struktura bezpečnostního systému České republiky, to znamená, že v podmínkách ČR jsou do bezpečnostního systému zahrnovány:

ORGÁNY A INSTITUTE S CELOREPUBLIKOVOU PŮSOBNOSTÍ:

❑ **orgány moci zákonodárné:**

Parlament ČR tvořený Poslaneckou sněmovnou a Senátem a jejich kanceláře,
Ústavní soud (částečně),

❑ **orgány moci výkonné:**

prezident republiky a jeho kancelář,
vláda,
ministerstva:

*Ministerstvo zahraničních věcí (MZV),
Ministerstvo obrany (MO),
Ministerstvo vnitra (MV),
Ministerstvo spravedlnosti (MS),
Ministerstvo financí (MF),
Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV),
Ministerstvo průmyslu a obchodu (MPO),
Ministerstvo zemědělství (MZe),
Ministerstvo dopravy a spojů (MDS),
Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT),
Ministerstvo zdravotnictví (MZd),
Ministerstvo životního prostředí (MŽP),*

další ústřední správní úřady:

*Správa státních hmotných rezerv (SSHR),
Státní úřad pro jadernou bezpečnost,
Český báňský úřad,
Energetický regulační úřad.
Úřad pro ochranu hospodářské soutěže,
Komise pro cenné papíry,
Úřad pro veřejné informační systémy,
Národní bezpečnostní úřad,*

státní orgány a instituce s celostátní působností:

*Česká národní banka (ČNB),
Nejvyšší kontrolní úřad (NKÚ),
Státní veterinární správa (SVS),
Nejvyšší státní zastupitelství (NSZ),
Český červený kříž (ČČK) apod.,*

krizové mezirezortní koordinační, pracovní a poradní orgány:

*Bezpečnostní rada státu (BRS),
Výbor pro obranné plánování (VOP),
Výbor pro civilní nouzové plánování (VCNP),
Výbor pro zpravodajskou činnost (VZČ),
Výbor pro koordinaci zahraniční bezpečnostní politiky (VKZBP),
Ústřední krizový štáb (ÚKŠ),
Ústřední povodňová komise (ÚPK),
Ústřední nákazová komise (ÚNK),*

❑ **orgány moci soudní:**

*Ústavní soud,
Nejvyšší soud,
Nejvyšší správní soud,
Vrchní soud,*

❑ **ozbrojené síly:**

*Armáda ČR (AČR),
Hradní stráž,
Vojenská kancelář prezidenta republiky,*

❑ **ozbrojené bezpečnostní sbory:**

*Policie ČR (PČR),
Vězeňská stráž,
Justiční stráž,
Parlamentní stráž,
Celní a finanční stráž,
Vojenská policie (částečně),*

❑ **zpravodajské služby:**

*Bezpečnostní informační službu (BIS),
Úřad pro zahraniční styky a informace (ÚZSI),
Vojenské zpravodajství (VZ) tvořené Vojenskou zpravodajskou službou (VZS)
a Vojenským obranným zpravodajstvím (VOZ),*

❑ ***záchranné sbory a služby:***

Hasičský záchranný sbor (HZS),
Báňské záchranné sbory,
Zdravotnická záchranná služba (ZZS),
Letecká pátrací a záchranná služba,

ORGÁNY A INSTITUCE S KRAJSKOU PŮSOBNOSTÍ:

❑ ***orgány moci výkonné:***

orgány územní samosprávy:

*zastupitelstvo kraje (hl.m. Prahy),
rada kraje (hl.m. Prahy),
hejtman kraje, primátor hl.m. Prahy,*

správní úřady:

*krajský úřad, magistrát hl.m. Prahy,
krajská hygienická stanice,
obvodní báňský úřad (pouze ve vybraných lokalitách),
celní ředitelství,
krajské státní zastupitelství,*

krizové koordinační a pracovní orgány:

*bezpečnostní rada kraje,
krizový štáb kraje,
povodňová komise uceleného povodí,*

❑ ***orgány moci soudní:***

krajský soud,

❑ ***ozbrojené síly, ozbrojené bezpečnostní sbory, záchranné sbory a služby:***

velitelství územní obrany,
krajská správa Policie ČR,
hasičský záchranný sbor kraje,
územní středisko zdravotnické záchranné služby,
revírní báňská záchranná stanice (pouze ve vybraných lokalitách),
střediska Horské služby (pouze ve vybraných lokalitách),
střediska Speleologické záchranné služby (pouze ve vybraných lokalitách),
střediska Vodní záchranné služby (pouze ve vybraných lokalitách),

ORGÁNY A INSTITUCE S OKRESNÍ PŮSOBNOSTÍ:

❑ ***orgány moci výkonné:***

správní úřady:

*okresní úřad, magistráty měst Plzeň, Brno a Ostravy,
okresní hygienická stanice,
okresní veterinární správa,
celní úřad,
finanční úřad,
okresní státní zastupitelství,*

krizové koordinační a pracovní orgány:

bezpečnostní rada okresu,

*krizový štáb okresu,
povodňová komise okresu,
okresní nálezová komise,*

❑ **orgány moci soudní:**

okresní soud,

❑ **ozbrojené síly, ozbrojené bezpečnostní sbory a záchranné sbory a služby:**

*územní vojenská správa,
okresní ředitelství Policie ČR,
okresní středisko zdravotnické záchranné služby,
inspektoráty celní a finanční stráže,*

ORGÁNY A INSTITUTE S OBCNÍ A MÍSTNÍ PŮSOBNOSTÍ:

❑ **orgány moci výkonné:**

orgány územní samosprávy:

zastupitelstvo obce (města, městské části, městského obvodu, statutárního města),

rada obce (města, městské části, městského obvodu, statutárního města),

starosta obce (města, městské části, městského obvodu), primátor statutárního města,

správní úřady:

obecní (městský, městské části, městského obvodu) úřad,

magistrát statutárního města,

krizové koordináční a pracovní orgány:

bezpečnostní rada obce,

krizový štáb obce,

povodňová komise obce,

❑ **ozbrojené bezpečnostní sbory a služby, záchranné služby:**

místní oddělení Policie ČR,

městská a obecní policie,

soukromé bezpečnostní služby,

místní výjezdová skupina zdravotnické záchranné služby,

závodní báňská záchranná stanice,

horská služba,

vodní záchranná služba,

speleologická záchranná služba,

kynologická služba apod.,

❑ **havarijní služby zahrnutí pohotovostní služby provozovatelů rizikových činností, dodavatelů energie, plynu, vody, poskytovatelů dopravních, komunikačních, informačních aj. služeb apod.,**

další orgány a instituce zahrnují např. zdravotnická zařízení, veterinární zařízení apod.

Mimo strukturu bezpečnostního systému působí **bezpečnostní komunita** jako společenství politiků, diplomatů, vojáků, novinářů, publicistů, expertů na bezpečnostní politiku, akademiků, vysokoškolských studentů a představitelů průmyslu s vazbou na obranu země.

Toto společenství vystupuje jako poradní a expertní platforma v otázkách týkajících se bezpečnostní politiky v širokém kontextu především ve vztahu k jednotlivým prvkům bezpečnostního systému.

Z výčtu relevantních subjektů a objektů je patrné, že i jejich zapojení do řešení bezpečnostních problémů musí být funkční. Ne všechny se musí a fakticky mohou podílet na všem. Naopak je třeba pro eliminaci a řešení bezpečnostních hrozeb a z nich vyplývajících rizik volit efektivní funkční moduly, což je nejen věcí teorie, ale především praxe, tedy na základě zkušeností získaných při praktickém řešení bezpečnostních problémů jako byla konkrétně u nás hrozba terorismu, mezinárodní a organizovaný zločin či povodně.

Závěr

Pracovní vymezení předmětu, subjektů a objektů a relevantních vědních disciplín vytváří základní předpoklady pro **konstituování vědy o bezpečnosti (bezpečnostní vědy, sekuritologie)** jako samostatné vědní disciplíny a metavědy, která vytváří lepší podmínky pro respektování širšího pojetí bezpečnosti i pro tvorbu a realizaci národní bezpečnostní strategie v rámci koalice.

Konstituování vědy o bezpečnosti jako metavědy a základny pro syntézu relevantních poznatků jiných vědních disciplín by především výrazně obohatilo strukturu faktorů **jako nástroje pro analýzu bezpečnostních hrozeb, a zvláště z nich vyplývajících rizik i konkrétních bezpečnostních situací a událostí.**

Poznámka:

Na zpracování této studie se podíleli členové Střediska bezpečnostní politiky Centra pro sociální a ekonomické strategie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy (CESES) Miloš Balabán a Libor Stejskal, dále externí členové Střediska bezpečnostní politiky CESES Luboš Dobrovský, Karel Pezl, Andor Šándor, Jaroslav Štefek, Josef Fučík a další. Byly využity poznatky z více než pětileté činnosti CESES.

Koncepce výstavby profesionální AČR a mobilizace ozbrojených sil ČR je vzhledem ke složitosti a rozsahu strukturálních, organizačních a systémových změn nepochybně nejvýznamnějším rezortním procesem od vzniku samostatné ČR. Žádný jiný rezort se neodhodlal k tak zásadnímu reformnímu úsilí. Žádný jiný rezort zároveň nečelil takovým překážkám v podobě neplánovaných rozpočtových škrťů jako my.

I přesto jsme zvládli tuto první etapu završit. V návaznosti na ukončení povinné vojenské služby stavíme plně profesionální ozbrojené síly. Plníme naše závazky rozvoje sil vyčleněných pro NATO a EU. Testem počátečních operačních schopností bylo cvičení Strong Campaigner. Test dopadl úspěšně a jeho výsledek také certifikovala Atlantická aliance.

*Z vystoupení ministra obrany Jiřího Šedivého
na velitelském shromáždění 4. a 5. prosince 2006*

Dlouhodobé plánování – možnosti jeho analytické podpory

Tento příspěvek vychází z poznatků, které byly prezentovány na pracovních seminářích organizovaných v měsíci říjnu a listopadu 2006 Ústavem strategických studií Univerzity obrany k problematice dlouhodobého plánování a možnostem jeho analytické podpory. Cílem příspěvku je přispět ke kultivaci prostředí, ve kterém se dlouhodobé plánování realizuje a ovlivnit kvalitu výstupů, které tento proces produkuje.

Úvod

Proces dlouhodobého plánování rozvoje rezortu MO a jeho analytická podpora je formálně vymezen, [1] ale nejsou produkovány odpovídající výstupy (Dlouhodobý výhled rozvoje rezortu MO, obecně „vize“), které by vedly ke sjednocení úsilí lidí směřující k plnění poslání ozbrojených sil definováním realistických a realizovatelných strategických cílů. Proces dlouhodobého plánování je realizován funkčním systémem, který však nedosahuje požadovanou výkonnost a efektivnost. Zásadní otázka jeho dalšího kvalitativního rozvoje je spojena s objektivizací rozhodování vhodnými metodami a analytickými nástroji.

Současný stav je výsledkem působení několika základních faktorů:

- ❑ velmi složitý vývoj rezortu MO po roce 1989, který měl za následek zrušení a v souvislosti se vstupem do NATO opětovné vytvoření dlouhodobého plánování. Tento proces byl v 90. letech minulého století nahrazen výhradně krátkodobým řízením rozvoje s využitím ekonomických nástrojů (rozpočtem), později doplněn o střednědobé programové plánování (tlak ministerstva financí),
- ❑ přerušení kontinuity vedlo k zániku základních kompetencí v této oblasti (znalosti a zkušenosti personálu, útlum výzkumu, vývoje a vzdělávání),
- ❑ nejsou systematicky rozvíjeny metody a nástroje pro podporu tohoto procesu.

Chybějící výstupy z procesu dlouhodobého plánování vytvářejí významný deficit v účelném, hospodárném a efektivním přizpůsobování (transformaci) schopností ozbrojených sil novým výzvám velmi rychle se měnícího strategického bezpečnostního prostředí.

1. Posouzení způsobu dlouhodobého plánování

Plánování je možné obecně definovat jako myšlenkovou anticipaci cílově směřovaného jednání, tedy myšlenkový proces, v rámci kterého se vytvářejí představy o budoucnosti. Může se jednat o budoucnost určité organizace, jevu nebo činnosti. Plánování je vždy orientováno na nějaký cíl, účel nebo smysl. Plánování je komplexní a na kvalitu jeho aktérů náročný proces. Výstupem z tohoto procesu je plán. Podle obsahu rozlišujeme plány komplexní, dílčí, zdrojové, personální, územní, vojenské, krizové a další. Podle časového horizontu hovoříme o plánech dlouhodobých, střednědobých a krátkodobých. Plán je vytvářen proto, aby byl realizován (naplněn). Kvalita naplnění stanovených cílů musí podléhat kontrole.

Informace takto získané jsou významným zpětnovazebním impulsem pro zkvalitnění celého procesu plánování a jejich naplnění. V tomto smyslu je možné konstatovat, že plánování je procesem cyklickým. [2]

Pro plánovitou výstavbu a použití ozbrojených sil rozlišujeme ve své podstatě dvě základní plánovací disciplíny – obranné a operační plánování. Obě plánovací disciplíny se vzájemně podmiňují a existují vedle sebe.

Operační plánování je koordinovaná činnost štábů řízená velitelem s cílem zpracovávat záměry a plány činnosti sil a prostředků ke splnění stanovených úkolů při přípravě a vedení vojenských operací. Operační plánování poskytuje rovněž zpětnovazební informace potřebné pro definování požadavků na budoucí operační schopnosti ozbrojených sil, které jsou získány na základě vyhodnocení zkušeností z použití ozbrojených sil. Jsou identifikovány nedostatky, které omezovaly efektivní činnost ozbrojených sil při plnění stanovených cílů a úkolů.

Obranné plánování je zaměřeno na výstavbu a rozvoj ozbrojených sil na základě získávání politických a vojenských požadavků a jejich přeměny do konkrétních cílů vojenských. Recipročně výsledkem obranného plánování jsou reálné schopnosti – generované schopnosti potřebné pro plnění úkolů v budoucích operacích.

Operační plánování je spojené s použitím ozbrojených sil na rozdíl obranného plánování, které je spojeno s jejich výstavbou a rozvojem.

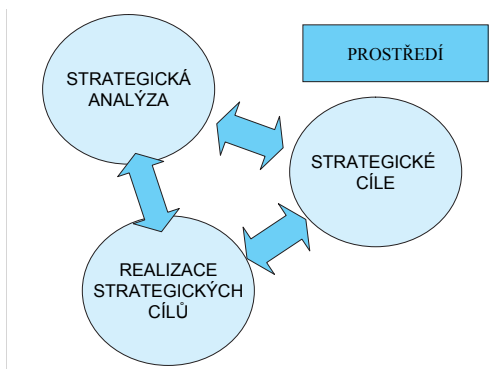
Účelné, hospodárné a efektivní plánování rozvoje ozbrojených sil a výstavby odpovídajících schopností pro naplnění cílů obranné politiky státu v dlouhodobém časovém horizontu vyžaduje propojení politických cílů, vizí, koncepcí a programů. Toto propojení je neodmyslitelně spojeno s formulováním účinné obranné politiky státu, dlouhodobým, střednědobým a krátkodobým plánováním rozvoje odpovídajících schopností.

Dlouhodobé plánování je komplexní proces spočívající v navrhování, hodnocení a výběrů vize a cílů rozvoje organizace (rezortu MO) v časovém horizontu 10-15 let a více.

Dlouhodobé plánování spočívá v propojení následujících prvků:

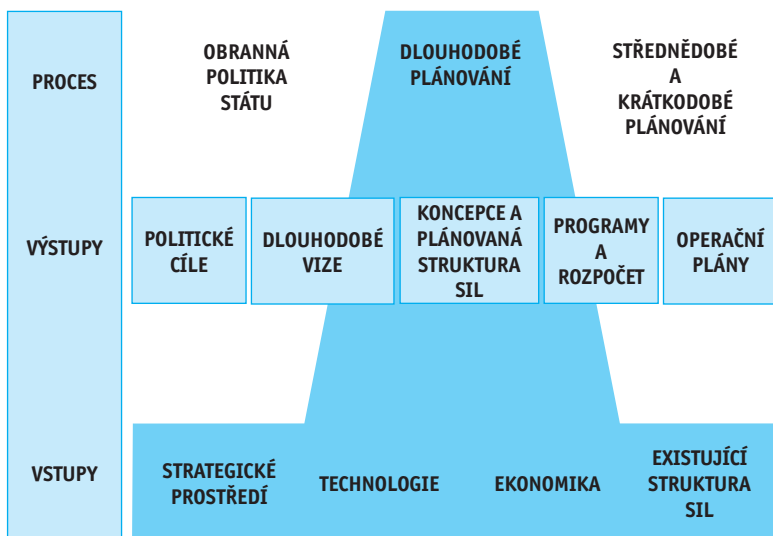
1. Strategická analýza.
2. Strategické cíle.
3. Realizace strategických cílů.

Z obr. 1 je zřejmé, že tři výše uvedené základní prvky dlouhodobého plánování jsou vzájemně závislé a realizovány v určitém prostředí, které tento proces významným způsobem determinuje.

Obr. 1: Prvky procesu dlouhodobého plánování a jejich vzájemné vazby

Vstupem do procesu dlouhodobého plánování jsou charakteristiky vývoje strategického bezpečnostního prostředí (hrozby a jejich rizika, která mají určitou pravděpodobnost projevu a je možné odhadovat jejich důsledky na společnost a ohrožení jejich životních, strategických a dalších důležitých zájmů). Dále jsou to trendy vývoje ekonomiky a technologií. Významným způsobem ovlivňují dlouhodobý plánovací proces výchozí stavy rozvíjené oblasti (konceptní cíle a úkoly, procesy jejich realizace, velitelská struktura, struktura sil, kvantitativní a kvalitativní parametry lidských a materiálních zdrojů) s tendencemi budoucího vývoje (viz obr. 2).

Zdroj: Handbook on Long Term Defence Planning. NATO Research and Technology Organisation, RTO-TR-069, RTO/NATO 2003.

Obr. 2: Dlouhodobé plánování rozvoje ozbrojených sil

Základním problémem smysluplného a realistického plánování je integrace strategie (strategických cílů), střednědobého plánování (programů rozvíjejících schopnosti ozbrojených sil) a rozpočtu (alokovaných finančních prostředků). Aby výstupy z plánovací činnosti reagovaly na rychle se měnící se prostředí (strategické i operační) a s tím související zdrojová a technologická omezení je potřebné, aby bylo vynaloženo maximální úsilí na analýzu skutečně potřebných zdrojů pro jejich realizaci.

2. Rozhodování v procesu dlouhodobého plánování

Rozhodování v podmínkách rezortu MO v procesu dlouhodobého plánování jeho rozvoje a činnosti je ovlivňováno širokým spektrem vnějších i vnitřních faktorů. Charakteristiky těchto faktorů představují proměnné jejichž hodnoty v průběhu času podléhají změnám, vzájemně se ovlivňují a vytvářejí interakční vazby. Konečný výsledek působení těchto faktorů je vojenským plánovačům a osobám, které rozhodují, spíše neznámý než známý – rozhodování za rizika a nejistoty.

Rozhodovací proces v procesu dlouhodobého plánování rezortu MO je proces řešení rozhodovacích problémů. Jedná se o komplexní rozhodovací činnost, v jejímž průběhu dochází

ke konfliktu politických a vojenských odborných zájmů a cílů. Pravděpodobnost vzniku těchto konfliktů je umocněna komplexností dlouhodobého plánování, jeho složitostí a zdrojovou náročností cílů, kterých má být dosaženo (celospolečenské důsledky).

Nepřípustné je plánování založené na nadějích a přáních spojené se zbavováním se základní zodpovědnosti jeho aktérů tato rozhodnutí přijímat.

Rozhodovací proces zahrnuje následující kroky: [3]

- a) identifikaci hlavních problémů a možností jejich řešení,
- b) přijetí realistických a dostupných cílů s volbou priorit v závislosti na disponibilních zdrojích a stanovení adekvátních úkolů,
- c) analýza rámcových podmínek řešeného problému,
- d) stanovení alternativních postupů,
- e) určení kritérií k hodnocení alternativ,
- f) hodnocení a třídění alternativ včetně hodnocení jejich důsledků,
- g) výběr nejvhodnější alternativy.

Ad a) Výchozím krokem v rozhodovacím procesu je tedy **identifikace problémů a možností jejich řešení**, které jsou představeny množinou příležitostí, které mohou za určitých podmínek (rámcových) vést k jejich řešení. Problémová situace je rozpoznávána hledáním odpovědí na následující otázky:

- ☐ Co je příčinou daného stavu?
- ☐ Jaké jsou jeho důsledky na organizaci, její poslání a cíle?
- ☐ Jaká je tendence dalšího vývoje problému?
- ☐ Je potřebné danou problémovou situaci řešit?
- ☐ Jakými formami je možné problémovou situaci změnit?
- ☐ Jaké cíle vedou ke změně situace?

Neřešení reálně existujících problémů nebo problémů potencionálních má zpravidla negativní důsledky na organizaci nebo na kvalitu služby, kterou poskytuje. [4] Problémy závisí na vývoji prostředí, které může vytvářet určitou hrozbu nebo i příležitost pro fungování organizace a naplňování jejího poslání. Včasná reakce na ně představuje určitou formu prevence.

Ad b) Nejobtížnějším rozhodnutím v procesu dlouhodobého plánování je **stanovení realistických a realizovatelných dlouhodobých cílů a priority jejich postupného naplňování** v závislosti na zdrojových možnostech společnosti a vývoji strategického bezpečnostního prostředí. Jsou hledány kompromisy. Vedle definování cílů a priorit jejich naplnění jsou rozpracovávány úkoly, které vedou k dosažení cílového stavu. Strategické cíle a cesty jejich naplňování v závislosti na míře ohrožení země by měly určovat zdroje potřebné pro jejich realizaci.

V praxi se setkáváme s opačným postupem, kdy jsou cíle a kroky jejich naplňování přizpůsobovány dostupným zdrojům. Reálné problémy spojené s rozhodováním v procesu dlouhodobého plánování rozvoje rezortu MO potvrzují, že politické vedení je schopno v rámci dodržování základního principu demokratického řízení ozbrojených sil vyjádřit zpravidla velmi široké strategické cíle, ale s minimální představou o zdrojích potřebných pro její naplnění.

Hledá se spíše odpověď na otázku, „Kolik zdrojů je potřebné uvolnit pro zajištění obrany státu v daných podmínkách?“, než odpověď na otázku „Jaké strategické cíle povedou k zajištění obrany státu v daných podmínkách?“.

Ad c) Analýza rámcových podmínek řešeného problému zahrnuje **vyhodnocení subjektivních a objektivních podmínek**, ve kterých je rozhodování realizováno. Subjektivní podmínky zahrnují vliv aktérů na kvalitu rozhodovacího procesu (cíle, zájmy, znalosti, praktické zkušenosti, ...). Objektivní podmínky jsou nezávislé na subjektivních činitelích a představují vlivy okolí (vnější podmínky), ve kterém je rozhodování realizováno (legislativa, rozpočtová omezení, ...).

Vnější faktory vymezují prostředí, ve kterém se rezort MO nachází. Jsou posuzovány především dlouhodobé trendy vývoje v politice, ekonomice, technologiích, ekologii a sociální sféře, které stabilizují nebo naopak destabilizují plánovací proces. Vytvářejí tedy určité příležitosti pro budoucí rozvoj rezortu obrany a naplnění jeho poslání, dlouhodobých cílů a úkolů. Nebo naopak působí proti těmto snahám negativně a ohrožují jejich naplnění.

Ad d) **Stanovení alternativních postupů** představuje realizační možnosti daných cílů. Je možné identifikovat abstraktní a konkrétní množiny řešení, kdy jsou jednotlivým prvků této množiny (alternativám) přiřazovány potřebné zdroje (lidé, technika, finanční prostředky, suroviny, čas, informace).

Ad e) **Určení kritérií**, podle kterých se budou posuzovat a hodnotit navržené varianty. Smyslem je vytvořit podmínky k objektivnímu poměrování jednotlivých alternativ s možností hodnotit jejich přínos k plnění vytyčeného cíle. Rozlišujeme kritéria kvalitativní a kvantitativní. Snahou je transformovat kritéria na měřitelné a vzájemně porovnatelné veličiny. Kritéria hodnocení v otázkách zajišťování obrany a bezpečnosti jsou reflexí hodnotové soustavy celé společnosti a aktérů v procesu rozhodování a jsou odvozeny od explicitně vymezených strategických cílů.

Ad f) **Hodnocení a třídění alternativ** je prováděno na základě zvolených kritérií. Alternativy jsou vzájemně porovnávány. Zvažovány jsou jejich výhody a nevýhody v závislosti jejich důsledků na všechny aktéry a prostředí, ve kterém jsou realizovány.

Ad g) **Výběr nejvhodnější alternativy** představuje volbu mezi více (minimálně dvěma) variantami řešení. Úmyslem realizovat zvolenou alternativu je odstranit odchylku mezi žádoucím a skutečným stavem, který je v dlouhodobém plánu vymezen ve formě cílů a úkolů jejich naplnění. Je hledána nejlepší nebo uspokojivá varianta řešení.

Výše popsany rozhodovací proces je označován jako *analytický model rozhodování*, který je objektivizovaný – racionalizovaný. Tuto zásadu však není možné dodržet ve všech oblastech lidské činnosti. Tam, kde není možné kvantifikovaně ocenit všechna rozhodovací kritéria nebo tak není možné učinit z nedostatku času potřebné informace získat, není možné nezvratně prokázat, že vybraná varianta je nejlepší z možných. V tomto případě závisí kvalita rozhodnutí na osobnosti, zkušenostech a znalostech subjektu rozhodování, tedy osoby oprávněné přijmout rozhodnutí. Zde hovoříme o rozhodování intuitivním, které se dotýká např. volby určitého strategického směru rozvoje organizace. Intuitivní rozhodování je založeno na shodě předkládaných variant s dlouhodobými představami, tradicemi, kulturními hodnotami, historickým vývojem a empirií. Hovoříme o míře koexistence dostupných alternativ s těmito hodnotami. Zvolena je ta varianta, u které je míra shody největší. Rozhodovací proces je v tomto případě rychlý a jednoduchý s minimálními nároky kognitivního úsilí.

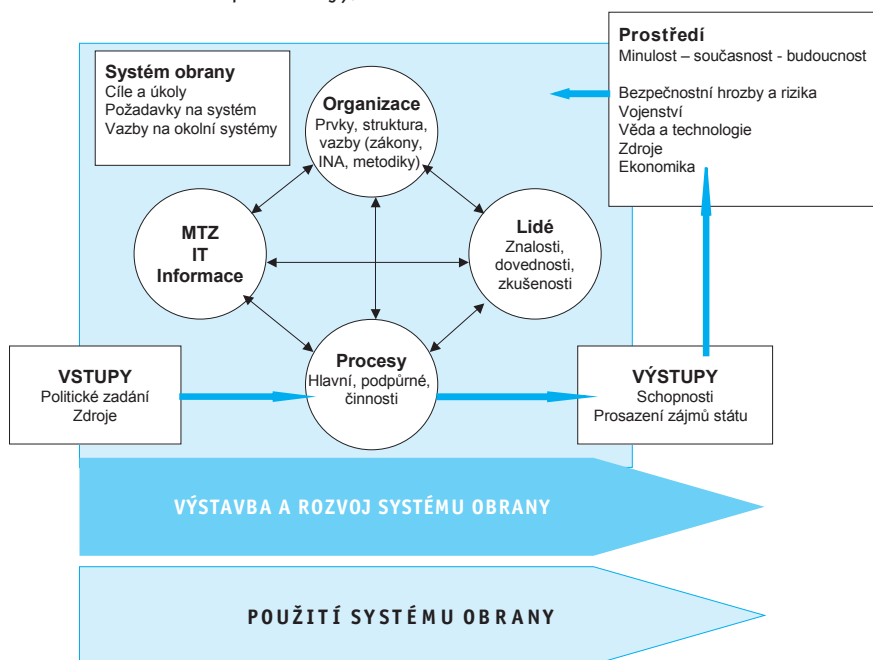
Problémy, o kterých se v procesu dlouhodobého plánování rozhoduje:

- ❑ nejsou algoritmizovatelné, [5]
- ❑ nemají známé rutinní řešení,
- ❑ vyžadují tvůrčí přístup a využití rozsáhlých znalostí, zkušeností a intuice,
- ❑ jsou zpravidla nové, jedinečné s dlouhodobými důsledky pro rozvoj rezortu,

- ❑ zahrnují velký počet faktorů ovlivňujících řešení (nelze je většinou kvantifikovat, některé faktory nejsou známy nebo jsou mezi nimi složité vazby),
- ❑ jsou ovlivňovány náhodnými změnami vnějšího prostředí (bezpečnostní prostředí, sociální prostředí, technologický vývoj, ekonomické prostředí),
- ❑ jsou obtížně řešitelné analytickými metodami umožňujících nalezení optimálního řešení,
- ❑ zahrnují velký počet kritérií pro hodnocení variant řešení, z nichž některá jsou kvalitativní povahy,
- ❑ jsou ovlivňovány informacemi, které se obtížně interpretují,
- ❑ zahrnují aktéry, kteří jsou obvykle aktivním prvkem systému, vytváří a přetváří systém svou cílevědomou činností.

Mezi předmět rozhodování v procesu dlouhodobého plánování patří:

- ❑ formulování dlouhodobých cílů obranné politiky státu při zvažování důsledků vývoje strategického bezpečnostního prostředí a zdrojových omezení,
- ❑ vymezení úkolů ozbrojeným silám na základě politicko-vojenských ambicí,
- ❑ definování koncepce použití ozbrojených sil při zvažování prostředí (operační prostředí), ve kterém budou použity,
- ❑ identifikace funkčních požadavků na rozvoj operačních schopností potřebných pro plnění stanovených cílů, úkolů a koncepčních záměrů jejich budoucího použití,
- ❑ stanovení nedostatku (deficitu) v operačních schopnostech (porovnání současného stavu s budoucími požadavky),

Zdroj: GRASSEOVÁ, M. *Analytické nástroje a metody pro podporu dlouhodobého plánování*. Vystoupení na pracovním semináři ÚSS UO Brno, 15. listopadu 2006.

Obr. 3: Aspekty dlouhodobého plánového rozvoje systému obrany

- ❑ přizpůsobení velitelské struktury a struktury sil (optimalizace procesů a rozvoj lidských zdrojů),
- ❑ modernizace zbraní, zbraňových systémů, vojenské techniky a materiálu včetně infrastruktury a zajištění služeb.

Takovýmto způsobem vymezený předmět rozhodování v procesu dlouhodobého plánování rozvoje systému obrany je schematicky vyjádřen na obr. 3.

Na základě posouzení procesu dlouhodobého plánování a rozhodování s ním spojeným jsou patrné dlouhodobé důsledky na rozvoj systému obrany, výstavbu a použití ozbrojených sil a zajišťování obrany země. Vlastní rozhodování má v tomto procesu specifický charakter (složitost a nestrukturovanost problému za rizika a nejistoty, vysoké nároky na aktéry, časová náročnost, ...). Byly představeny dva možné přístupy k tomuto rozhodování – analytický a intuitivní. Vzhledem k významu přijímaných rozhodnutí je žádoucí, aby byly vytvářeny podmínky pro maximální využívání analytického modelu, který vede k jeho objektivizaci a racionalizaci.

3. Metody pro podporu rozhodování v procesu dlouhodobého plánování

Využitelnost dostupných metod pro podporu rozhodování v procesu dlouhodobého plánování rozvoje a výstavby potřebného vojenského potenciálu je dána jeho specifickými charakteristikami. Klasifikace metod bude provedena podle kritéria jejich využitelnosti v jednotlivých krocích procesu dlouhodobého plánování. Proces je pro účely této studie rozčleněn na strategickou analýzu, strategické cíle a jejich realizaci.

3.1 Metody strategické analýzy

Cílem provedení strategické analýzy je identifikovat problémy se kterými se musí organizace (systém obrany) vyrovnat. Identifikace problémů vychází z rozpoznání vývoje vnějších i vnitřních faktorů, které organizaci ovlivňují. Tyto faktory vytvářejí příležitosti pro její budoucí rozvoj a nebo představují určitou hrozbu, se kterou se bude muset organizace vyrovnat. Východiskem pro vypracování strategické analýzy je permanentní sledování a hodnocení trendů vývoje všech základních aspektů, které ovlivňují (positivně nebo negativně) budoucnost dané organizace (zajišťování obrany státu). Je zřejmé, že tyto výstupy směřují do oblasti odhadování budoucnosti, která vyžaduje použití analyticko-prognostických metod odhalování zákonitostí budoucího vývoje světa.

Trendové analýzy

Metoda je založena na sběru, třídění a vyhodnocování velkého rozsahu informací (kvalitativní i kvantitativní povahy), které se týkají určité předmětné oblasti (bezpečnostní prostředí, technologie, ekonomický vývoj, právní prostředí, ...).

Extrapolace trendů

Prodlužování historických trendů založené na předpokladu, že kombinované působení vnitřních i vnějších příčin jejich vzniku bude pokračovat se stejným výsledkem i v budouc-

nosti. Extrapolace tj. prodlužování vývojových křivek z minulosti do budoucnosti. Principem extrapolace je předpoklad, že sledovaný jev bude mít v budoucnosti stejné podmínky, které na jeho vývoj působily v minulosti, a že síla a směr jejich působení zůstanou zachovány. Extrapolace může být využívána jako vědecká prognostická metoda, podaří-li se na základě dostatečných a relevantních datech formulovat zákonitost vývoje daného jevu. To je možné především u těch předmětů prognózy, jejichž historický průběh může dodržovat zákonitosti matematických funkcí, jde především o funkce lineární, exponenciální a logistické.

Komparační analýza

Metoda má široké uplatnění při srovnávání přístupů k řešení libovolných problému podle jednotné typologie. Vytváří neocenitelné podklady pro rozhodování. V procesu dlouhodobého plánování je využitelná pro komparaci zahraničních přístupů k formulování obranné politiky a z nich vyplývající vojenské strategie. Jsou identifikovány jak společné, tak i odlišné přístupy. Je hledán přístup nejlepší praxe.

PESTE/PESTEL

Analyzuje faktory vnějšího prostředí, které by mohly znamenat budoucí příležitosti nebo hrozby pro organizaci. Vnějšími faktory se rozumí prostředí: P - politické, E - ekonomické, S - sociologické, T - technologické, E - ekologické. Metoda PESTEL zahrnuje faktory legislativní – L a je z tohoto pohledu komplexnější.

Systémová analýza

Metoda rozborová, která znamená postup od celku k jednotlivým částem. Spočívá v analýze systému, jako předmětu rozhodování. Objasňuje jeho vnitřní struktury, vzájemných vazeb vnitřních prvků systému a jejich vlivu na výstupy. Analýza slouží k nalezení dílčích znaků a prvků v systému a jejich vzájemnou souvislost, aby bylo možné charakterizovat funkci tohoto systému. Zvažuje vlivy blízkého i vzdáleného okolí a vazby daného systému na systémy v okolí. Výstupy systémové analýzy jsou využitelné pro rozhodování o funkčních nedostacích systému obrany vzhledem k vývojovým trendům bezpečnostního prostředí – optimalizace obranného systému.

SWOT analýza

SWOT analýza se velmi často využívá pro hodnocení výchozího stavu organizace v procesu formulování jejího budoucího rozvoje. SWOT je zkratka z anglického originálu: Strengths – silné stránky, Weaknesses – slabé stránky, Opportunities – příležitosti, Threats – hrozby. SWOT je tedy akronym pro vnitřní silné a slabé stránky organizace a příležitosti a ohrožení identifikované ve vnějším prostředí organizace. Komplexně pojatá SWOT analýza staví silné a slabé stránky organizace proti identifikovaným příležitostem a hrozbám, které vyplývají z okolí a vymezuje pozici organizace jako východisko pro definování strategií dalšího rozvoje. SWOT analýza se obvykle zobrazuje pomocí matice, která ukazuje základní vazby mezi jednotlivými prvky (silné, slabé stránky, příležitosti, ohrožení) a na jejímž základě lze přímo generovat potenciální určující strategie pro další rozvoj. Na základě tohoto vodítka je možné upravovat a postupně konkretizovat strategická rozhodnutí, záměry a formulovat konkrétní cíle (politiky). SWOT analýza ztrácí svůj smysl pokud je kladen důraz pouze na sestavení čtyř seznamů (S-W-O-T) bez navazujících opatření, která vyplývají z definovaných strategií.

3.2 Strategické cíle

Stanovení cílů, tedy žádoucích stavů organizace na konci plánovaného období, je spojeno s vytvářením realistické představy o budoucí podobě rozvíjené organizace (systému obrany). Za tímto účelem je potřebné využívat metody, které přispějí k mobilizaci intelektuálního potenciálu, uplatnění kreativního a nekonvenčního individuálního i kolektivního myšlení a ke generování inovativních přístupů.

Rozhodování o strategických cílech v procesu dlouhodobého plánování rozvoje rezortu MO je spojeno s rizikem a nejistotou. Riziko zahrnuje pravděpodobnost výskytu jevů s negativními důsledky pro realizaci těchto cílů. Při zajišťování obrany se jedná o životní a strategické celospolečenské zájmy. Nejistota budoucího vývoje vychází z neznalosti pravděpodobnosti výskytu určitých stavů, nejsme schopni ji měřit a vycházíme ze subjektivních hodnocení. [6]

Vhodné nástroje: expertní systémy, fuzzy logika, neuronové sítě, generické algoritmy, kvalitativní modelování, intuitivní a heuristické metody.

Brainstorming

Metoda sloužící k získání nápadů, myšlenek, názorů, námětů, apod. k danému tématu od skupiny osob, kdy rozhodující je co největší počet daných nápadů, nikoliv jejich kvalita. Smyslem metody je, že všechny získané náměty, názory apod. jsou posuzovány na principu odloženého hodnocení, tedy s určitým časovým zpožděním. Tato metoda má pevně stanovená pravidla a je realizována v několika na sebe navazujících krocích. Pravidla brainstormingu jsou navržena tak, aby podporovala sdělování tvořivých myšlenek v přesně vymezeném krátkém časovém úseku. Stanovená pravidla umožňují překonat standardní bariéry tvořivého myšlení, které jsou především - obava ze zesměšnění se, sklon k okamžitému hodnocení a všeobecně přijímaný názor, že existuje jen jediná správná odpověď na každou otázku. Cíl brainstormingu - získat co nejvíce nápadů, myšlenek, názorů, námětů, apod. ke stanovenému tématu od skupiny osob.

Pravidla brainstormingu:

1. Žádná kritika a posuzování všeho co zazní – odložený úsudek. Z pravidla „žádná kritika“ vyplývá, že je nutné vyloučit připomínky a posuzování všech nápadů a názorů, které na brainstormingovém sezení zazní. Dodržování tohoto pravidla bývá obtížné především u skupin, které s touto technikou nemají dostatek zkušeností, jelikož většina z nás má tendenci soudit a kritizovat. Ve své podstatě je daleko jednodušší posuzovat a hodnotit, než přicházet s něčím novým – viz standardní bariéry tvořivého myšlení.
2. Omezený čas – do 50 min. Někteří praktici doporučují 20-30 min. Časové omezení pro brainstormingové sezení vyplývá především z toho, že každý jedinec je schopen se maximálně koncentrovat a soustředit nejvýše po dobu 50 min.
3. Omezený počet účastníků.
4. Naprostá volnost sdělování myšlenek a nápadů.
5. Nápady a myšlenky se mohou i opakovat.

Metoda DELPHI

Jedná se o metodu expertního hodnocení, která je zaměřena na písemnou formu získání informací a názorů od určené skupiny expertů, využitím formalizovaného dotazníku,

za předpokladu dosažení shody názorů od skupiny odborníků. Metoda DELPHI nahrazuje přímou diskuzi nebo seminář případně konferenci promyšleně voleným programem opakovaného dotazování skupiny odborníků. Tato metoda spočívá v zasílání série dotazníků skupině odborníků, kteří nezávisle na sobě a navzájem neovlivnění vyjadřují své názory na zkoumanou problematiku. Jejich odpovědi jsou zkompileovány a jsou jim opět zaslány. Tento cyklus se zpravidla několikrát opakuje, dokud se názory odborníků nesblíží. Tato metoda je založena na předpokladu, že konsenzu bude dosaženo teprve nad správným řešením. Klady této metody lze spatřit v tom, že je anonymní, ale nevýhodou je její časová náročnost. Problémem může být i motivace účastníků.

Expertní (dotazníkové) šetření

Metod terénního sběru informací, kdy potřebné informace jsou získávány prostřednictvím písemného dotazu. Existují různá členění dotazníkových šetření. Člení se např. na výzkumy (přímý dotazník, poštovní rozeslání, panelové šetření, kombinovaný způsob) a ankety (novinová, poštovní, telefonní, prostřednictvím elektronické pošty).

Sociologický výzkum

Metoda umožňující průzkum názorů, hodnotové orientace vybraného segmentu populace na určité téma. Metoda poskytuje tzv. *měkká data* na rozdíl od měřitelných dat *tvrdých*. [7] V podmínkách dlouhodobého plánování rezortu MO jsou výstupy z metody využitelné pro rozhodování v oblasti rozvoje lidských zdrojů (náborová politika, marketingová strategie, platová a sociální politika, vzdělávání a příprava personálu).

Metoda scénářů

Metoda vytváří (simuluje) realistické alternativy budoucího vývoje vnějších podmínek. Zpravidla jsou vytvářeny tři typy scénářů (skeptický, neutrální a optimistický). Scénář napomáhá porozumět budoucnosti. Není ambicí ve scénáři budoucnost předvídat. Vyzdvihuje aspekty, které se mohou uskutečnit a zdůrazňuje, co je potřebné vykonat v současnosti, aby bylo možné naplnit dlouhodobé cíle. Scénář je logickou sekvencí událostí, které ukazují, počínaje současností, jak se budoucí podmínky postupně vyvíjejí. Vytvářejí synergický obraz několika vývojových tendencí, které jsou využitelné pro relevantní experimentální simulaci. Je to způsob organizování zkušeností, které umožňují pohled do budoucnosti, její pochopení a vytvoření podmínek pro její ovlivnění. Metoda je využitelná pro porozumění vývoje strategického bezpečnostního prostředí, jehož hrozby a rizika ovlivňují tvorbu účinné bezpečnostní a obranné politiky státu a vojenskou strategii jejího naplnění. Metoda vytváří podmínky pro identifikaci variantních řešení.

Metoda řízení podle cílů

Metoda řízení podle cílů (MBO - Management by Objectives), kdy na základě týmové tvorby dlouhodobých, střednědobých a krátkodobých cílů jsou využívány sociálně psychologické faktory stimulace podřízených složek k plnění cílů. Ústřední roli při této metodě má definování cílů, na nichž participují jednotlivé složky daného segmentu. Cíle jsou odvozovány od obecného cíle (cíle nultého řádu) a postupně dekomponovány (v závislosti na organizačně hierarchické struktuře) na cíle nižšího řádu, čímž vzniká tzv. strom cílů. Cíle nejsou tedy podřízeným složkám direktivně zadávány, nýbrž podřízené složky je samy odvozují od cílů vyššího řádu. Vedle této

vertikální roviny cílů sleduje tvorba cílů i aspekt časový, kdy cíle jsou členěny na cíle dlouhodobé (s výhledem 10-15 let), střednědobé (s výhledem 3-7 let) a krátkodobé (zpravidla s ročním horizontem). Stěžejní cíle tvoří tzv. klíčové cíle. Ty mají prioritu i z hlediska požadavků na zdroje. První pokus s aplikací metody MBO ve veřejném sektoru v ČR (resp. ČSFR) na úrovni ústřední státní správy byl proveden počátkem devadesátých let v rezortu obrany.

Kauzální analýza

Analytický rozhodovací postup, kdy při rozhodování zjišťujeme a zkoumáme příčiny a následky sledovaných problémů. Příčiny a účinky tvoří tzv. kauzální řetězce. Příčiny se jeví prostřednictvím příznaků (symptomů). Na základě poznávání příznaků se usuzuje o příčinách jevu. Problém se řeší působením na příčiny, a nikoli na symptomy. Kauzální analýza se člení na analýzu deduktivní, kdy na základě uplatnění karteziánské metody dedukce postupujeme od obecného k jedinečnému, od známých následků k odhalování neznámých příčin, a na kauzální analýzu induktivní, kdy při rozhodování postupujeme na základě použití metody indukce, tj. na základě známých příčin hledáme jejich následky. Kauzální řetězec při rozhodování ve veřejném sektoru je pojem, který se vztahuje ke kauzální analýze. Jedná se o vzájemnou návaznost příčin a účinků, kdy následek jedné příčiny (např. rozpočtové omezení) je současně příčinou dalšího následku (např. změny objemu výdejů ve veřejném sektoru). Změny v rozpočtovém omezení (jako příčina) vyvolávají důsledek (např. restrikce v určitých výdejích). Při řešení kauzálního řetězce se postupuje od symptomů analyzovaného problému až k prvotní příčině.

Metoda her

Metoda válečných her vychází z teorie her. Metoda umožňuje analyzovat široké spektrum konfliktních rozhodovacích situací, které mohou nastat kdekoliv. Kde dochází ke střetu zájmů. Herně-teoretické modely se pak snaží tyto konfliktní situace nejen analyzovat, ale sestavením matematického modelu daného konfliktu a pomocí výpočtů se snaží nalézt co nejlepší strategie pro konkrétní účastníky takových konfliktů. Metoda je využitelná v oblasti rozhodování o politicko-vojenských cílech a alokovaných zdrojích pro jejich realizaci. Účastníkům hry mohou být přidělovány role, ve kterých si vytvářejí představu o budoucí podobě organizace, a kterou prosazují. Vycházejí z jejich uznávaných hodnot, představ, znalostí a zkušeností. Ve vojenské praxi je tato metoda využívána k ověřování zvolených variant řešení, realističnosti a realizovatelnosti stanovených cílů.

3.3 Realizace strategických cílů

Realizace strategických cílů je spojena s identifikací variant řešení, jejich hodnocení, výběr a realizaci.

Marginální analýza

Metoda analyzuje marginální náklady a marginální přínosy posuzované varianty řešení. Podle charakteristik řešeného problému je používáno první nebo druhé pravidlo pro marginální rozhodování.

1. První pravidlo (základní věta) marginální analýzy se používá v případě rozhodnutí, kam až rozšiřovat jednu alternativu nebo program při neomezeném rozpočtu a zdrojích.

Užitky (přínosy) a náklady se měří ve stejných jednotkách. Pravidlo zní: Pokud neexistuje závazný rozpočet nebo omezení zdrojů, rozšiřujte činnost dokud její marginální přínos převyšuje její marginální náklady.

2. Druhé pravidlo (základní věta) marginální analýzy je využitelné v případě volby mezi alternativami (alternativními programy) při omezeném rozpočtu. Užitky (přínosy) a náklady se měří v různých jednotkách. Pravidlo zní: Při závazných rozpočtových omezeních získáme optimální výsledek, pokud se činnosti provádějí do výše, kdy marginální návratnost na jednotku nákladů je stejná pro všechny činnosti (dokud se nebude rovnat poměr marginálních přínosů k marginálním nákladům). Marginální (mezní; dodatečná) je pojem, jímž se rozumí dodatečná jednotka příslušné veličiny. Mezní náklady jsou náklady při produkci dodatečné jednotky výstupu. Mezní přínos (užitek) je dodatečný přínos, který lze získat z dodatečné jednotky vstupu. Metoda je využitelná pro hodnocení nejvhodnějších nabídek v akvizičním procesu.

Cost Effectiveness Analysis (CEA)

CEA je jednou ze základních metod nákladově-outputového ohodnocování veřejných projektů. Náklady jsou měřeny hodnotovými jednotkami, výstupy jsou kvantifikovány v naturálních jednotkách. Tato metoda je velmi blízká analýze nákladů a přínosů. Základní kritériální otázkou je, jak nejlevněji dosáhnout daného cíle. Metoda je používána tehdy, jestliže je ocenění výstupů projektů komplikované. Výstupy jsou vyjádřeny v naturálních jednotkách. Volba naturálních jednotek jako kritéria k měření výstupu může být problematická, jestliže tok užitků je různorodý, a proto nelze stanovit pouze jediné hodnotící kritérium. Metoda je využitelná k multikritériálnímu hodnocení projektů vyzbrojování, kdy jsou hodnoceny náklady na pořízení nového zbraňového systému v celém životním cyklu, které jsou porovnávány s užitky podle předem stanovených kritérií.

Síťová analýza

Síťová analýza modeluje soubory navazujících činností nutných k dosažení určitého cíle. Zpravidla nám jde o dosažení cíle optimálním způsobem, proto mluvíme o úlohách optimalizačních. Modelem těchto úloh je orientovaný síťový graf s časově ohodnocenými hranami a cílem úlohy je optimalizace doby trvání projektu cestou analýzy síťového grafu.

Z množiny existujících metod časové optimalizace jsou nejvíce využívány:

1. Metoda CPM (neboli metoda kritické cesty Critical Path Method) - je základní deterministickou metodou pro časový rozbor projektu zobrazeného hranově definovaným grafem. Pro časový rozbor projektu se používá pojem CPM/Time. Je-li tato analýza doplněna o nákladovou analýzu, má označení CPM/Cost. Metoda CPM předpokládá, že doby trvání jednotlivých činností jsou stanoveny pevně.
2. Metoda PERT - neboli Program Evaluation and Review Technique je základní stochastickou metodou pro časový rozbor projektu. V metodě PERT se předpokládá, že doba trvání každé činnosti je náhodná veličina, která je definována v intervalu $\langle a, b \rangle$, kde a_i je nejkratší předpokládaná doba trvání činnosti (optimistický odhad), b_i je nejdelší uvažovaná doba činnosti (pesimistický odhad). Tyto dvě doby rozlišujeme pro každou činnost. Mimo to je potřebné určit i třetí veličinu, a tou je nejpravděpodobnější doba realizace činnosti (m_i). Tyto tři časové odhady jsou použity k definování rozložení pravděpodobnosti doby každé činnosti. Při metodě PERT se téměř výlučně používá β - rozložení, protože má

konečné rozpětí a nemusí být symetrické. Podmínkou použití obou metod je předběžná analýza projektu, jeho rozložení do činností a uzlů spolu s ohodnocením či odhadem délky trvání činností.

Metody jsou využitelné managementem projektového řízení v rozhodování o časové návaznosti dílčích etap rozsáhlých projektů vyzbrojování a výstavby infrastruktury.

Závěr

Príspevek přináší shrnutí vybraných analytických metod a přístupů využitelných pro podporu rozhodování v jednotlivých fázích procesu dlouhodobého plánování. Reaguje tak na požadavky objektivizace tohoto procesu, který v podmínkách rezortu MO ČR vyčerpá možnosti výhradně empirických přístupů. Předkládaný soubor poznatků je využitelný rovněž pro optimalizaci procesu dlouhodobého plánování v podmínkách rezortu MO ČR.

Poznámky:

- [1] RMO č.33/2004, Plánování činnosti a rozvoje rezortu MO.
- [2] PROCHÁZKA, J. Operační plánování. *Obrana a strategie* 2/2005. Ústav strategických studií Univerzity obrany. Brno 2005.
- [3] Členění rozhodovacího procesu není v odborné literatuře jednotný. Někteří autoři zahrnují do tohoto procesu rovněž kroky spojené s implementací zvolené varianty a kontrolu naplnění stanovených cílů. Uvedené členění je kombinací dostupných přístupů (Ochrana, Fořt) při zohlednění reálných požadavků na rozhodování v procesu dlouhodobé plánování rezortu MO.
- [4] V podmínkách rezortu MO se jedná o výstavbu účinného systému obrany pro zajišťování obrany státu.
- [5] Algoritmizovatelný dobře strukturovatelný proces s rutinními postupy řešení, kdy vstupní informace rozhodovacího procesu je jednoznačně transformovatelná na výstup ve formě rozhodnutí. Proměnné jsou kvantifikovatelné zpravidla s jedním kvantitativním kritériem hodnocení. Např. řešení logistických problémů (zásobování, skladování, přeprava).
- [6] HOLTON, G.A. Defining Risk. *Perspectives - Financial Analysts Journal*, Vol. 60. Num. 6, CFA Institute, 2004. URL <[http://www.riskbook.com/link/rubinstein_r_\(1981\).htm](http://www.riskbook.com/link/rubinstein_r_(1981).htm) > [cit. 04. listopadu 2006].
- [7] „**Tvrdá**“ data – konkrétní údaje, čísla, fakta získaná z práce, statistická data, vychází z průzkumu, anket (kvantitativní charakter); „**měkká**“ data – kvalitativní charakter, objevují se pocity, názory, vztahy.

Literatura:

- CORDESMAN, A.H, FREDERIKSEN P. S. *America's Uncertain Approach to Strategy and Force Planning*. Center for Strategic and International Studies, Washington D.C. 2006, URL http://www.csis.org/component?option=com_csis_pubs/task/view/id,3319/type,1/> [cit. 1. října 2006].
- FOTR, J. a kol. *Manažerské rozhodování*. 3. vyd. Praha: Ekopress, 2003. s. 250. ISBN 80-86119-69-6.
- BUŘITA, L. *Přehled prognostických metod použitelných pro řízení vědy, obranného výzkumu, vývoje a technologií v podmínkách ČR*. [Dílčí studie projektu obranného výzkumu MANA]. Brno: Ústav strategických studií VA v Brně, 2001. ÚSS/2001-POV-MANA-008.
- OCHRANA, F. *Veřejná volba a řízení veřejných výdajů*. 1. vyd. Praha: Ekopress, 2003. s. 184. ISBN 80-86119-71-8.
- SMEJKAL, V., RAIS, K. *Řízení rizik*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2003. s. 270. ISBN 80-247-0198-7.
- JANOŠEC, J. *Strategická úroveň plánování při výstavbě a činnosti ozbrojených sil státu*. [Studijní podklad projektu Perspektivy vývoje bezpečnostní situace, vojenství a obranných systémů do roku 2015 s výhledem do roku 2025.] Brno: Ústav strategických studií VA v Brně, 2003. ÚSS/2003-StP-029.
- GALÁTIK, V. *Trendy rozvoje schopností ozbrojených sil: podkladová studie pro dlouhodobý výhled rozvoje rezortu*. Brno: ÚSS UO, 2005, 17 s., 2/29 příl., ÚSS/2005-S-003.

Článek zdůrazňuje naléhavost systémového přístupu k řešení ekonomizace AČR. Snaha o maximální komplexnost a postižení všech podstatných souvislostí mezi relativně izolovanými prvky a podsystémy je východiskem na cestě k racionalitě. Realita sama o sobě existuje nezávisle na našem vědomí. Její systémové chápání vzniká teprve vědomým myšlenkovým procesem.

Velmi často slycháváme, že při hledání východisek z příliš komplikované situace nebo při řešení složitého problému nebyl zvolen správný *systémový přístup*, že *systémové řešení* mělo být jediné správné, že za příčinu přetrvávajících problémů je označována *systémová chyba* apod. Nabízí se otázka, zda-li je systémový přístup pro ekonomickou praxi AČR natolik naléhavý, abychom se jím zabývali a rozšiřovali i tak již značně nepřehledné množství doporučených manažerských a ekonomických přístupů o nové pojmy. Možná vás také z vlastních zkušeností napadlo, že snaha o *systémový přístup* dokáže i na první pohled elementární problém značně zkomplikovat. Mnozí dokonce mohou mít i opačnou zkušenost, kdy s řešením složitějších problémů si „vystačili“ s pragmatickým přístupem, který se jim dokonce v mnoha případech osvědčil. V důsledku neznalosti systémového přístupu však již nevědí, že příčinou relativně přijatelného výsledku mohou být i jiné okolnosti, které jim zůstaly utajeny a které příště a v nejméně očekávané situaci mohou mít i zcela opačný účinek.

Proto pomocí krátkého exkurzu do systémového myšlení chceme docílit toho, aby se vám některé pojmy staly mnohem srozumitelnějšími a aby jste díky systémovému přístupu získali návod jak snáze nalézat přiměřená vysvětlení, schopnost předvídat a ovlivňovat širší a složitější souvislosti. Podrobnější studium odborných zdrojů je však nutnou podmínkou.

Jistě není bez zajímavosti, že Sadovskij [1], ale i mnozí jiní autoři podporují myšlenku, že **očekávání pozitivních výsledků při řešení složitých problémů, bez metodologicky správného vymezení systému, je již předem odsouzeno k nezdaru**. Je-li systémovému přístupu přisuzována jen sekundární role, jen jakoby doplněk jiných, zdánlivě prioritních úloh, pak se jakákoliv organizace bude utápět ve složitých a s obtížemi řešitelných situacích.

Ekonomický systém, který postihuje procesy ekonomické povahy, nemůže být výjimkou. Ekonomické procesy mají svou dynamiku, přičemž v objektivním hodnocení jejich výsledků je zakódováno působení proměnlivých veličin, působení množiny prvků navzájem mezi sebou spojených a vytvářejících určitou ucelenou jednotu. Smyslem jednotlivých kroků systémového přístupu, uskutečňovaných jak ve fázi **analytické**, tak ve fázi **syntetické**, je odhalení „roušky tajemství“ příčin a důsledků ve výsledných projevech systému, hledání souladu reálného s cílovým očekáváním, nejvhodnějších postupů řízení systému, způsobů, jak systém optimalizovat apod.

Fáze analytická:

- ❑ Zpřesňování formulace řešeného problému.
- ❑ Zpracování plánu postupu řešení problému.

- ❑ Definování prvků a struktury systému a jeho vazeb na okolí.
- ❑ Určení cílů chování systému a objasnění jeho funkcí.
- ❑ Určení kritérií pro hodnocení spolehlivosti a efektivnosti funkcí systému.

Fáze syntetická:

- ❑ Vytvoření modelu systému a simulace jeho funkcí nebo chování vůči okolí.
- ❑ Optimalizace chování systému.
- ❑ Návrh způsobu řízení funkcí systému.
- ❑ Zajištění požadované spolehlivosti a efektivnosti systému. [2]

Jaké má AČR zkušenosti s ekonomickým systémem a se systémovým přístupem v oblasti řízení ekonomických procesů? Jak si na některých vybraných příkladech ukážeme, některé snahy o formalizaci ekonomického systému v rezortu obrany nelze pokládat za metodologicky správné. Ne příliš zdařilé přístupy obvykle odrážejí funkční postavení autorů a tím pádem i preference jimi řízených oblastí. Přestože jsou vedeni dobrými úmysly, podstatu ekonomického systému zamlžují, čímž vytvářejí bariéru pro interaktivní spolupůsobení jednotlivých článků řízení uvnitř systému. Velitelé a odborní funkcionáři nákladových středisek jsou pak nuceni konat v rozpětí reglementy vymezených pravidel, která nepodporují funkce systému, dokonce někdy působí i kontraproduktivně. Předpokladem řešení je nejen expertní spolupráce akademické obce, rezortních, jakož i externích spolupracovníků, ale hlavně hluboké porozumění samotné podstaty systémového přístupu.

Znova připomínáme, že obecná teorie systémů a systémový přístup se využívá při řešení složitých, často interdisciplinárních problémů (např. technický a ekonomický). Někteří autoři uvádějí desítky definic systému; přesto se nejčastěji shodují v tom, že systém je uspořádaná množina prvků navzájem mezi sebou spojených a vytvářejících určitou ucelenou jednotu. Prvky a vazby mezi nimi určují vlastnosti, chování a funkce systému. Takto vytvořený celek (systém) se projevuje vůči svému okolí odlišně, než jak by se projevoval pouhý soubor stejných, navzájem neprovázaných prvků.

Ekonomický systém je dynamický hmotný systém s cílovým chováním, jehož účelem je dosáhnout žádoucího stavu mezi ekonomickými vstupy a výstupy systému při respektování sledovaných cílů a za současného optimálního využívání omezených zdrojů.

Dynamický systém je systém, jehož stav se v čase mění.

Cílem systému je dosáhnout v daném časovém intervalu požadovaného, potenciálně dosažitelného budoucího stavu, struktury, funkce nebo výstupu systému.

Funkce systému je definována jako transformační proces převodu vstupních stimulů z okolí na výstupní reakci. Systém, jehož funkce je podmíněna výměnou hmotných, energetických nebo informačních toků se svým okolím, je **systém otevřený**.

Transformační proces je vlastní proces přeměny vstupů do prvku, podsystému nebo systému na jeho výstupy.

Spolehlivost funkce systému je hodnocena podle jeho schopností dosahovat vytyčené cíle v různých interakcích s okolím.

Prvek systému je takovou částí systému, která tvoří na dané rozlišovací úrovni dále nedělitelný prvek, jehož strukturu nechceme nebo nemůžeme rozlišit (rozpoznat).

Vazba systému je způsob vzájemného spojení (vztah) mezi dvěma prvky systému, resp. mezi prvkem systému a prvkem jeho podstatného okolí (je-li systém otevřený).

Vztah (relace) je závislost stavu, funkce nebo chování prvku, podsystému nebo systému na stav, funkci nebo chování jiného prvku, podsystému nebo systému.

Struktura systému je množina prvků a množina vazeb mezi nimi.

Organizace systému je způsob místního, časového a funkčního uspořádání prvků a vazeb systému.

Hierarchický systém je systém, pro který je charakteristické postupné vertikální víceúrovňové rozčlenění na podsystémy (tzv. vertikální dekompozice).

Podnět (impulz) stav vstupu systému, charakterizující určité působení podstatného okolí na systém.

Reakce (odezva) stav výstupu systému, který charakterizuje určité působení systému na jeho podstatné okolí, vyvolaný podnětem na vstupu systému.

Chování systému je způsob realizace cílů systému, resp. způsob reakce systému na podněty.

Někdy se také uvádí, že chování systému je chápáno jako projev určité jednoty prvků umělé vytvořených či přírodních a lidí, kteří tyto prvky ovládají a rozhodují na základě informací podle určitých pravidel. Jsme toho názoru, že tato formulace se více přibližuje k charakteristice systému ekonomického řízení, který je definován jako:

systém řízení, definovaný na ekonomickém objektu, v němž prvky systému jsou dílčí akty rozhodování, dílčí úlohy, místa zpracování informací a dat spolu s člověkem jako rozhodující a neoddělitelnou složkou. Vazby v systému představují vzájemně sdílené a předávané informace a data. [3]

Základní vlastnosti systému je jeho celostnost (celistvost), což znamená, že systém vystupuje vůči svému okolí jako jeden nedělitelný celek. Zdrojem jeho chování jsou komponenty, které tvoří množinu prvků systému, přičemž na jeho výsledné chování má vliv *každý prvek*, vymezený jeho určitými vlastnostmi. Proto podle některých autorů nemohou být prvky ekonomického systému označovány *ekonomické kategorie nebo soustava ukazatelů*. [4] Je to proto, že ekonomický systém zkonstruovaný z kategorií či ukazatelů nemůže vykazovat chování. To znamená *určitý způsob reakce systému na podněty*. Soustava ukazatelů, která zajišťuje informace o minulých stavech systému, o jeho záměrech, resp. odchylkách od cílového stavu, může být nanejvýš vnímána jako zprostředkovatel mezi řízeným a řídicím systémem.

A nyní slíbené přístupy rezortu, **které pro nás mají již jen historickou hodnotu**. Dokládají pozitivní snahu některých pracovníků, přičemž zároveň poukazují i na mylné přístupy, které umocňují složitost a řešitelnost problémů.

V podkladech pro „Strategickou revizi obrany ČR“ se doslovně uvádí: „V rezortu obrany není zatím ekonomický systém jednoznačně definován, a proto není ani jasně definováno postavení jednotlivých složek rezortu obrany v něm.“ [5]

Úřad ekonomické kontroly MŮ ČR v *Analýze ekonomiky obrany MŮ ČR* ekonomický systém definuje: „Jako soustavu prvků, metod, způsobů práce a opatření politicko ekonomického charakteru, spojených s plánováním, programováním, rozpočtováním, akvizicí, alokací, užitím, controllingem a zúčtováním finančních a jiných zdrojů (např. potřebných právních a finančních, majetku, personálu).“ [6]

Za prvky ekonomického systému (tamtéž) označuje sekci správy majetku, finanční sekci (nyní sekce ekonomická), sekci obranného plánování, Národní úřad pro vyzbrojování, Akviziční úřad a sekci logistiky Generálního štábu AČR.

Z přípravy nepublikovaných interních materiálů bývalé finanční sekce se dozvídáme, že: „*Ekonomický systém rezortu MO je souhrnem pravidel a zásad hospodářské a finanční (rozpočtové) činnosti, které jsou uplatňovány v závislosti na existujících vnějších a vnitřních ekonomických vztazích a ekonomické struktuře subjektu.*“ Přitom, jak se dále uvádí, by ekonomický systém měl mít tyto moduly:

- ❑ finanční účetnictví,
- ❑ investiční majetek,
- ❑ nákladové účetnictví,
- ❑ mzdy,
- ❑ plánování údržby a oprav,
- ❑ řízení projektů (především investiční výstavba).

Analytické podklady pro strategickou revizi obrany ČR za oblast finanční zdroje v části A2 otevírají kapitolu s názvem „Současný ekonomický systém rezortu obrany z hlediska efektivního využívání finančních zdrojů“. Zdůrazňují, že ekonomický systém je nedílnou součástí systému řízení rezortu obrany, v jehož rámci hrají významnou roli zejména procesy plánování. Zároveň však ale konstatují, že je nutno jej teprve definovat právě ve vazbě na metodické řešení systému řízení a plánování.

Vymezují hlavní požadavky na ekonomický systém:

- ❑ řešit otázky spojené s plánováním zdrojů (SPPR), logistikou (včetně akvizičního systému), finančním systémem, systémem ekonomické kontroly atd.,
- ❑ adekvátně reagovat na současné výzvy, které před rezortem obrany stojí, tj. vzrůstající nutnost efektivního řízení zdrojů ve vazbě na rozpočtová omezení, rychle rostoucí pořizovací náklady (profesionalizace, reprodukce, modernizace, postupné vyrovnávání úrovně se státy EU),
- ❑ adekvátně reagovat na povinnosti vyplývající z nových rozpočtových pravidel, připravovaného zákona o finanční kontrole, z členství v NATO, reagovat na výzvy plynoucí z připravovaného zavedení systému strategického plánování v ČR, z připravovaného vstupu ČR do EU apod. [7]

Již samotná snaha definovat ekonomický systém rezortu MO ČR musí být chápána jako pozitivní akt. Je pohledem na tento problém očima vrcholového managementu, který můžeme dále korigovat, upravovat, dále rozvíjet.

Nicméně, nelze přijmout ani jednu z uvedených charakteristik. Není zachována metodologie systémového přístupu. Dále pak není akceptován výše uváděný analyticko syntetický přístup, výsledkem čehož jsou jen obecné formulace systému bez vazby na jeho konkrétní popis, jeho funkce, prvky a jejich vlastnosti, strukturu, hodnocení spolehlivosti, postavení a cíl ekonomického systému v systému řízení rezortu MO ČR apod.

Již jsme uvedli, že ekonomické kategorie nemohou tvořit základní prvky ekonomického systému a mzdové náklady, které výše zmiňovaní autoři jako prvek uvádějí, takovou kategorií jsou. To bychom se zrovna tak mohli ptát, proč mzdy a ne spotřeba PHM, energie, cestovné apod. Na konečných výkonech se některé druhy nákladů mohou podílet větší či menší vahou (nákladovostí). Přesto to není důvod k tomu, abychom je chápali jinak, než-li jako kategorii, která má svůj přesně vymezený ekonomický obsah.

Právě tak bychom se mohli ptát, proč je účetnictví navrhováno jako **prvek ekonomického systému**; proč právě tento nástroj. Otázka je legitimní hlavně proto, že účetnictví řadíme mezi ekonomické nástroje řízení, kterých poznáme další desítky. I když pro řízení sehrává nesmírně důležitou roli, přesto chování systému nemůže být určováno typem účetnictví. Podobně jako platí o výše zmiňované soustavě ukazatelů i tento nástroj řízení plní funkci zprostředkovatele mezi řízeným objektem a řídicím subjektem.

Co je vlastně cílem ekonomického systému, jakou plní funkci? Vycházíme-li z předchozího, *tento systém musí zajišťovat splnění základních cílů rezortu s hospodárným a efektivním využitím věcných, finančních a lidských zdrojů.*

Jinak řečeno, v průběhu rozpočtového procesu, ve všech jeho fázích, plní svou **funkci** vytvářením předpokladů pro splnění cílů rezortu (metasytému). Z tohoto pohledu ekonomický systém vystupuje jako jeden z prvků (subsystémů) vyššího systému. Budeme-li jej posuzovat jako relativně samostatný, celostný systém, pak můžeme hovořit o chování tohoto systému, jehož **vlastním cílem** je pro úkoly rezortu zajišťovat hospodárný, efektivní a účelný převod vstupních stimulů na výstupní reakci. Tedy nám dobře známou ekonomickou racionalitu.

Shrneme-li si to, ekonomický systém s akcentem na plnění rezortních úloh a **v postavení subsystému** zajišťuje a podporuje jejich očekávaný užitek proporcionalitou mezi vstupy a výstupy, kdežto s akcentem na racionalitu chování vystupuje jako celostný systém.

Ekonomika AČR (ozbrojených sil), jako společensko-vědní disciplína, by měla umět konstituovat ekonomický systém rezortu a systém ekonomického řízení podle výše uváděných charakteristik, **to vše na pozadí jednotlivých fází rozpočtového procesu, ale i obecných funkcí řízení, tedy objektivně probíhajících procesů**, kterých jsou velitelé a odborní funkcionáři přírodní účastníci.

Specifickým znakem každého ekonomického systému je, že pracuje s omezenými zdroji, které se snaží cílevědomě a maximálně (optimálně) využít, resp. sladit s potřebami, k čemuž využívá optimalizačních procedur nebo práce s variantami (alternativami). Zajímavé jsou například snahy některých logistiků o takové pojetí, kdy logistické procesy probíhají **uvnitř ekonomického systému**. Všimněme si, že logistika taktéž pracuje s omezenými zdroji, operuje s hospodárností, jíž se podmiňuje dosažení konečného efektu. Čili jde o takové účelové vymezení části reality, ve které probíhají procesy ekonomické povahy. [8]

Každý ekonomický systém je svým způsobem systémem abstraktním, protože se vymezuje na základě abstrakce (odhlédnutí) od celé řady dalších rozměrů a aspektů. K těmto krokům obvykle přistupujeme při relativním uzavírání systému, do kterého se snažíme nezahrnout méně významné, resp. signifikační faktory. Pokud se nám do zkoumaného systému podaří zahrnout všechny relevantní faktory, můžeme říci, že se nám podařilo soustavu „uzavřít“.

Není bez zajímavosti přístup rezortu k nedávnému řešení „ekonomické transformace“, který můžeme hodnotit jako **systémově nedůsledný**, přesto však zajistil dílčí výsledky, které nelze hodnotit jinak než kladně. Byla významně racionalizována struktura řízení, kompetence, postupy, vztahy, dokonce značně ztransparentněny finanční a materiálové toky. Přesto s dosaženými projevy racionality nemůžeme být spokojeni.

Očekávalo se, že hospodárnost, efektivnost a účelnost se začnou prosazovat jako přirozený důsledek transformačních změn a že tyto změny pozitivně ovlivní ekonomické chování jednotlivců i celého systému. Bohužel, nestalo se tak. Dodáváme, že managementu nemohla být (podle systémových pravidel) zajištěna přiměřená podpora rozhodovacích procesů. Ta

se musí opírat o poskytování dostátku relevantních informací vypovídajících o minulých stavech řízeného systému (podsystemu), o záměrech řídicího systému (podsystemu), resp. o odchylkách od cílového stavu.

Jsou-li tato pravidla chybně nastavena, kontrolní mechanismus jen velice těžko rozliší řídicí kvalitu velitele a jeho odborných funkcionářů, podíl jejich vlastních rozhodnutí na ekonomickém plnění úloh a v konečném důsledku také na chování ekonomického systému jako celku.

V souvislosti s metodologickým zkoumáním systémového logického schématu je upozorňováno na existenci různých *paradoxů* systémového přístupu a myšlení.

Při úvahách o systémovém přístupu se setkáváme s následujícími formulacemi systémových paradoxů, překonáváním kterých se podle Sadovského projevuje podstatný rys systémového myšlení (možno si je dát do souvislosti s výše uvedeným „výkladem“, resp. rezortem popisovaným ekonomickým systémem):

- ❑ *Paradox hierarchičnosti*: popis libovolného systému je možný jen pokud je daný systém popsán jako prvek širšího systému, a naopak, popis daného systému jako prvku širšího systému není možný bez popisu daného systému jako systému celostního (celistvého).
- ❑ *Paradox celostnosti*: popis daného systému jako celostnosti je možný jen řešením úlohy takového rozložení systému na části, kdy rozložené části zachovávají ve specifické formě vlastnosti celostného systému a obráceně, takového rozložení daného systému na části je možné jen popisem systému jako určité celostnosti.
- ❑ *Paradox systémově-metodologický*: konstruování adekvátního poznání konkrétních systémů je možné jen na základě rozpracování metodologie systémového výzkumu, ale tato metodologie může být konstruována pouze na základě adekvátního popisu konkrétních systémů, který uskutečňuje požadavky systémové metodologie. [9]

Musíme si uvědomit, že hodláme-li popsat konkrétní ekonomický systém a učinit u něj dříve již naznačené *systémové kroky při navrhování a projektování systému*, z hlediska paradoxů hierarchičnosti, celostnosti a systémové metodologie je irelevantní, bude-li se jednat o ekonomický systém rezortu M0 ČR, AČR nebo **nákladového střediska AČR**. Rozhodneme-li se pro systémový přístup, nebude pro nás velikost nebo typ zkoumaného objektu rozhodující. Tento dílčí závěr je v naprosté shodě s tím, co jsme si již o systémovém přístupu řekli. Přijmeme-li jej, pak můžeme aplikovat poznatky manažerské ekonomiky na nejnižší, relativně samostatný organizační celky AČR, na nákladová střediska. Jsme toho názoru, že na jakémkoliv nákladovém středisku lze ekonomický systém vymezit.

Je to proto, že ekonomika AČR se realizuje v jejích jednotlivých člancích, tedy střediscích a zařízeních v souvislosti s plněním konkrétních úloh provázených rozhodováním o spotřebě zdrojů. **Jinak řečeno, vždy se jedná o ekonomický objekt, u kterého může být ekonomický systém popsán jako celostný, strukturovaný systém, tj. může být určen množinou prvků a množinou vazeb mezi nimi.** Mohou být u něj definovány podstatné vlastnosti prvků, ale zároveň i vymezeny požadované funkce, chování a cíle systému.

Každé nákladové středisko je svým způsobem jedinečné, protože plní odlišné věcné úkoly, cíle, pracuje v jiných podmínkách než ostatní, zkušenosti a schopnosti managementu jsou jiné. K tomu všemu, v reálných podmínkách útvaru, nemusí být vzájemné vztahy mezi ekonomickým systémem a ostatními systémy nákladového střediska, jakož i ve vztahu k ekono-

mickému systému vyššího řádu, vždy naprosto standardní. Svou roli tady sehrávají výkonní pracovníci, management, typologie úkolů, normativy, zvláštnosti podmínek apod. Naznačené problémy signalizují značně nepřehlednou situaci. Je z této situace východisko? Jsme přesvědčení, že ano.

Musí platit, že pro *ekonomický systém rezortu MO ČR* by měl být určen **jednotný systémový přístup** (systémová pravidla), platný pro ekonomický systém jako celek, a tím pádem platný i pro jednotlivé ekonomické subsystémy v linii řízení (hierarchii) až po stupeň nákladové středisko. Musí však také platit, že u nejnižších stupňů řízení (nákladových středisek), tedy právě tam, kde zmiňované zvláštnosti nákladových středisek se projevují nejvíce, budou muset být pravidla dopracována (konkretizována, podrobně specifikována) tak, aby akceptovala *objektivní* zvláštnosti toho kterého nákladového střediska a zároveň se nedostala do rozporu s vyššími systémovými pravidly. Výsledky hodnocení *funkčnosti, chování a spolehlivosti* takových systémů se budou středisko od střediska lišit, avšak nebudou a ani se nesmí lišit ve vztahu k základním systémovým pravidlům určených nejbližším metasystémem (velitelství, AČR, rezort).

Podobná situace je i v podnicích tržního sektoru. Připustíme-li organizační koncentraci (fúzi nebo akvizici) sdružených podniků jednotnému vedení, budou ve stejné oborové činnosti působit naprosto rozdílné celky, ať již svou velikostí, technickým vybavením, produkcí výkonů apod. Mohou produkovat výkony, které se budou např. z hlediska užitné hodnoty, kvality, ceny, servisu lišit, budou se lišit i spotřebou materiálu, energie, obrátkou zásob, délkou výrobního cyklu, technickým vybavením, organizací práce, strukturou řízení apod.

I přesto budou *základní systémová pravidla* usměrňovat činnosti organizačních celků jednotně, např. ve vztahu k obsahu řízení, k zajištění vlastní reprodukce, dosahování ekologických parametrů, jakosti, spokojenosti zákazníka, ale i ve vztahu k široké bázi ukazatelů rentability, nákladovosti, využití kapacity, likvidity, době návratnosti investic, produktivity práce apod.

Specifická systémová pravidla, zpřesňována pro relativně samostatné celky, musí jejich zvláštní podmínky akceptovat a s ohledem na ně cíle, funkce, spolehlivost a chování daného subsystému optimalizovat. *Možnou příčinou jeho nepřiměřených nebo nežádoucích reakcí mohou být právě nedůsledně nebo chybně nastavená systémová pravidla. V tržním sektoru tuto skutečnost záhy signalizují tzv. rizikové faktory.* Je to proto, že podstatnou část systémových pravidel tvoří pravidla, která usměrňují a hodnotí různě strukturované cíle sdružení, oboru nebo dokonce i tržního sektoru.

Použitá literatura:

- [1] SADOVSKIJ, V. N. *Základy všeobecné teorie systémů – logicko metodologická analýza teorie systémů*. Bratislava: Pravda, 1979.
- [2] Dostupné z [www: <http://www.kip.zcu.cz/kursy/svt/svt-www/5-soubory/5-2.html>](http://www.kip.zcu.cz/kursy/svt/svt-www/5-soubory/5-2.html).
- [3] VESELÝ, J. *Systémové nástroje řízení-metodika přístupu k automatizaci řízení*. Praha: Institut řízení, 1982.
- [4] PERNICA, P. *Logistický management-teorie a podniková praxe*. 1. vyd. Praha: Radix, 1998.
- [5] *Analytické podklady pro strategickou revizi obrany ČR za oblast finanční zdroje*. MO ČR FS, 2001, č.j. 24/18-18/2001-FS.
- [6] KOSTELNÍK, V. a kol. *Analýza ekonomiky rezortu obrany*. Praha: ÚEK MO ČR, 2000.
- [7] *Analytické podklady pro strategickou revizi obrany ČR za oblast finanční zdroje*. MO ČR FS, 2001, č.j. 24/18-18/2001-FS.
- [8] PERNICA, P. *Logistický management-teorie a podniková praxe*. 1. vyd. Praha: Radix, 1998.
- [9] JAVŮREK, Z. *Dialektika a systémový přístup*. Praha: Svoboda, 1979.

Asymetrické operace se vyznačují tím, že postrádají jistá lineární omezení na operační úrovni a představují zpravidla řadu krátkých, ale o to více intenzivnějších bojových akcí na taktické úrovni. Mají své speciální požadavky na deduktivní a induktivní analýzu k rozpoznání zákonitostí boje, rozpracování analytických závěrů, rozpoznání zpravodajských mezer a formulování zpravodajských požadavků k vyplnění těchto mezer. Asymetrické operační prostředí také vytváří situace, ve kterých se zvyšuje tlak na podrobnou analýzu a roste stupeň analytické obtížnosti.

Analytické myšlení

Analytickou odbornost, analytické dovednosti, zejména myšlenkový pochod při tvorbě induktivních a deduktivních úvah, nezbytných pro analytiku k tomu aby byli efektivní, je bohužel nesnadné naučit. Nejčastěji je vytvářeno jen jako druhotný efekt během získávání provozních zkušeností, pod vedením zkušených a spolehlivých starších analytiků. Služebně mladší důstojníci vojenského zpravodajství získávají v průběhu svého počátečního výcviku ve zpravodajských štábech úvodní znalosti analýzy od zkušených analytiků, v poznávacím procesu analytických úvah a technice **zpravodajské přípravy bojiště (IPB)**. [1] V procesu výcviku je kladen důraz na lineární bojiště, cvičení je opakováno a tak jsou získávány znalosti technik IPB. Zkušenými analytiku jsou tak rozvíjeny schopnosti rozpoznávání základních zákonitostí boje a přesného předpovídání záměru nepřítele.

Nicméně, naše dosavadní zaměření na lineární operace a spoléhání se na analytické technologie budoucnosti („které to za nás vyřeší, je zbytečné se tím nyní vzrušovat-nebojujeme“) vede k tomu, že oslabujeme mentální proces analýzy a jeho zvládnutí je mnohem těžší. K tomu aby analýza odpovídala potřebám asymetrického boje, kde se zdají být události nezdědka bez jakéhokoli vztahu, způsoby činnosti nepřítele jdou jen obtížně rozpoznat, průběh a povaha operací komplikuje formulování přesných požadavků na informace, je nutno řádně se zamyslet nad problémem. Analytici, kteří nemohou rozumět a použít situační induktivní a deduktivní úvahy, nejsou vyzbrojeni k okamžitému pochopení analytických požadavků asymetrického boje, kde každý voják představuje vlastně senzor a přicházející informace od něj může mít často obrovský význam.

Výcvik i vlastní vedení analýzy, proces zpracovávání informace do formy konečné zpravodajské informace, se často zdá být poněkud záhadný. Ačkoli analýza je kombinací dovednosti a znalosti, jejím výsledkem je vždy menší soubor než způsob kterým je nakonec prezentována. Vojenské zpravodajství „si vychovává“ své analytiku. I když určití jednotlivci jsou narozeni s velkou inteligencí a většími schopnostmi logického úsudku než jiní a i když existuje množství testů, které jsou všeobecným základem pro výběr kandidátů analytické práce, žádný test ještě nedokázal přesně předpovědět kdo z nich bude správně pracovat jako zpravodajský analytik.

Analytické techniky a postupy

I když existuje určitý počet technik, kterých může být použito k rozvoji analytického myšlení, pouze jejich opakovaná aplikace v procesu logického induktivního a deduktivního usuzování může zdokonalovat a zvyšovat analytické dovednosti, které jsou nezbytné pro analytika, aby se mohl zhostit své úlohy v jakémkoli asymetrickém prostředí. Základ přípravy analytika spočívá v připravených scénářích, které od něj vyžadují rozvíjení jeho schopností opakovaně uplatňovat stanovené poznávací techniky usuzování, aby mohl dosáhnout precizních analytických závěrů a situačního povědomí. Tyto scénáře musí také kopírovat tok přicházejících informací tak přesně, jak je to možné.

Nepostačuje pouze jednoduše ukázat techniky, takové jako představuje chronologické třídění informací a analýza informací v časovém sledu, analýzu soupeřících hypotéz (zkoušení předpokladů), analýzu událostí, přípravu různých tabulek a přehledů a jiné nejčastěji vyučované techniky. Každá technika má svou užitečnost pro řešení určitého problému, a také pro analytické zdokonalování, ale všechny mají stejnou slabinu v tom, že často jsou těžkopádné a nemohou být využity v rychlé měnící se situaci. Stejný spolehlivý pomocník – IPB, který je základem zpravodajské činnosti při rozhodování velitele, musí být dokončen ještě před zahájením plánování operace, aby mohl podporovat rozhodování i řešení situace v průběhu pokračující operace a neřeší rychlé změny v událostech. Všechno tyto techniky nesou určité riziko, vyplývající ze svého postupu. Opakované výcvikové scénáře učí analytika k výběru části z každého analytického postupu, který nejlépe odpovídá situaci, stejně jako když detektiv vybere vhodné techniky k zhodnocení důkazů a lícuje tak kousky skládky k rozřešení zločinu.

Nestačí aby techniky byly jednoduše demonstrovány a poté přebírány. Analytik musí uvažovat jako detektiv o tom „kdo,“ „co,“ „kdy,“ „kde,“ „proč,“ a „jak“ případ od případu, incidentu nebo události v souvislosti z celkové situace. V dílčích událostech musí trvat na třídění, v chronologii a technice časového sledu události analyzovat o jejím umístění v řádném sledu a souvislostech, provést počáteční identifikaci rozdílností a podobností mezi těmito a dalšími událostmi v minulosti a současnosti. Teprve z toho může analytik usuzovat a stanovit vzory zásadní činnosti a tím poskytovat základ pro uvažování o události ve správném kontextu, což je nesmírně důležité. I nejdůležitější událost nebo přicházející část informace bude mít minimální dopad, jestliže bude na ní nahlíženo v nesprávném kontextu.

Jakmile analytik zhodnotí událost nebo sérii událostí v souvislosti, ve většině případů se zákonitosti začnou stávat patrné, nebo se začnou objevovat hypotézy, které jsou eventuelním základem analytických závěrů. Analytik tehdy použitím určitých vhodných částí jednoho nebo více analytických postupů (analýzy událostí, analýzy soupeřících hypotéz, obhajoby ďáblova advokáta [2], atd.) postoupí k tomu aby si mohl událost „ověřit“ a prokázat nebo vyvrátit jednu nebo druhou vlastní hypotézu v celkové situační souvislosti.

Zkušený analytik řeší řadu analytických problémů mentálně, aniž si uvědomují nějaký postup či použití čehokoli (takovou analýzu se ale nelze nějak učit). Méně zkušený analytik pro řešení svých úkolů mohou použít písemné záznamy událostí, chronologické tabulky, časové grafy, kalkulační tabulky a matrice, které mohou přispět při jejich uvažování. Platí, že použití reálného scénáře při cvičení, v rámci přípravy na asymetrické prostředí, může obeznámit připravující se analytika s analytickými postupy a vytvořit podmínky, které mohou přispět k jejich poznání, nezbytného k odvozování analytických závěrů ze syrové informace.

Jakmile se zákonitosti činnosti stanou zřejmé a analytik potvrdí nebo vyvrátí hypotézy, nastává proces induktivní analýzy. Analytik začíná vyvozovat obecné závěry ze specifických událostí. Nicméně, analytik zde musí zachovávat opatrnost v průběhu tohoto postupu, protože existuje nebezpečí vzniku předsudků a sebeklamů, které mohou radikálně změnit vnímání specifických událostí, narušit induktivní proces a vést k chybným závěrům. Analytici se musí vyvarovat také předem učiněných úsudků, protože takové „zobecnující“ závěry se nezbytně stávají příliš abstraktní. Mnoho analytiků rovněž prodlužuje analytický proces a stále odkládá své závěry s tím, že neodpovídají skutečnosti, zdají se být moc specifické a nejsou správnými „zobecnujícími“ závěry. V souvislostech času často zapomínají, že na jejich závěrech je závislý jejich uživatel a i když časem dostanou větší počet specifických a detailních informací, bude to představovat jen větší množství vlastních specifických závěrů. Proto se stává, že výsledkem analytického problému jsou často specifické „zobecnující“ závěry. To vše nás vede k závěru, že analytické závěry by měly být vždy úplnými informacemi, které odpovídají situaci.

Dalším problémem je skutečnost, že analytici často neochotně mění své závěry a odmítají nové informace nebo změny ve vývoji situace. Zvláště za situace kdy nová informace vyvrací závěry, které se zakládají na předem učiněném úsudku nebo sebeklamu. Přitom jednotlivá informace může dokonce změnit velkou část pečlivě připravených závěrů.

Protože analytik vytváří své závěry obdobně jako detektiv, začne připouštět, že části skládky chybí. Stane se zřejmé co není známo (mezery v „kdo“, „co“, „kdy“, „kde“, „proč“, a „jak“). Takové mezery ve zpravodajské informaci musí analytik vyplnit užitím **požadavků na informace (IR)** [3], a tím dokončit svou skládku. Ačkoli nikdo vlastně nikdy nemůže vlastně říci, že nějaká zpravodajská skládanka je kompletní, analytik musí z nich formulovat **specifické informační požadavky (SIR)** [4] nezbytné k doplnění chybějících částí.

Použitím vlastních závěrů jako „zobecnujícího“ předpokladu se analytik dostává ve svých deduktivních úvahách k formulaci svých SIR. A opět by analytik neměl mít sklon přehánět a padnout do pastí tím, že jeho „specifické“ požadavky se mu zdají být moc obecné. Jeho hlavním a nejdůležitějším znepokojením by mělo být, zdali SIR jsou dost precizní k tomu, aby poskytly informace nezbytné k přípravě budoucího zpravodajského obrazu, a přesto byly dostatečně pružné k překonání jakékoli systémové chyby, která se může vkrást do jeho závěru.

Požadavky na informace také musí podléhat stálé recenzi k tomu, aby odpovídaly měnící se situaci a poskytovaly zpětnou vazbu s ohledem na svou přiměřenost a schopnost reagovat na potřeby analýzy. Analytik by měl být také opatrný a neomezovat své požadavky na vytváření souborů s velkým množstvím SIR, které jsou matoucí a příjemci je proto často ignorují. A když je takový soubor specifických požadavků zodpovězen, výsledek může být jen těžce interpretován. Vhodné množství SIR je takový počet, který je nezbytný k poskytnutí informací. Nejlepší požadavky jsou zpravidla takové, které jsou dostatečně zřetelné, aby poskytly specifickou informaci, přesto dost široké, že neslouží jen k podepření závěrů analýzy nebo již existujícího, předem učiněného úsudku, ale mohou být využity i v dalším.

Příklad aplikace a použití teoretického scénáře

Pro praktické použití a posílení teoretických znalostí toho, o čem bylo hovořeno výše, lze si prohlédnout následující možný scénář, který představuje zhuštěný souhrn informací, zpravidla odrážejících nějakou chronologii událostí z perspektivy analytika.

Vezmeme si nejčastější případy napadání vojenských konvojů, které je často zahajováno odpálením **dálkově řízené nástrahy (IED)**. [5]

1. V období jedné dekády ohlásily hlídky objevení šesti improvizovaných výbušných zařízení (IED), které popsaly jako „blok (hranol) z betonu s vyčnívajícími dráty na jeho konci“. Zařízení byla umístěná buď na kraji vozovky, nebo ve střední dělicí části hlavních silnic v okruhu o poloměru 1,5 kilometru. Žádný ze šesti IED neexplodoval.
2. Hlídka předala zprávu, že ve stejné oblasti objevila sedmý betonový blok IED, který je umístěný stejným způsobem v jako předchozích případech. Zařízení explodovalo chvíli poté co hlídka uzavřela kordonem prostor nálezu. Nebyly žádné ztráty na životech.
3. Analýzou zajištěných IED bylo zjištěno, že všechny sestávají ze 130mm, 152mm nebo 155mm dělostřeleckých střel zalitých v betonu, s elektronickou rozbuškou usazenou do plastické výbušniny. Rozbuška je připojena k přijímači podobnému typu užívanému na otvírání garážových vrat. Betonový blok byl vytvořen zcela nedávno a byl o rozměrech 60-75 x 22-25 x 22-25 cm. Bloky vážily v závislosti na typu střely mezi 30 a 40 kg, která je zcela uzavřená v betonu. Vyrobený blok je pro jednu osobu, která by jej chtěla přenést nebo ukrýt, velice těžký a špatně manipulovatelný.
4. Všechna IED byla umístěná blízko budov, opravovaných staveb nebo stavebního místa. Blízko kde byly nalezeny tři IED bylo nalezeno několik malých vozíků, které jsou často používány pro přepravu stavebního materiálu.
5. Podobné IED byly nalezeny v jiných lokalitách oblastí. Nicméně, tato zařízení se mírně lišila v provedení a umístění.

Použitím induktivní analytické úvahy, můžeme nepochybně vytvořit následující obecné analytické závěry z našeho scénáře:

- a) Pravděpodobně máme co dělat s malou skupinou jednotlivců, kteří žijí v oblasti kde byla nalezena IED. Mohla by to být samostatná povstalecká skupina, nebo dokonce jednotlivý klan či rodina. *(K tomuto závěru jsme dospěli zkoumáním faktorů, které zahrnují zjištění jen nevelkého množství objevených zařízení, shodný způsob činnosti, omezený okruh rozmístění a shodné znaky položení objevených IED.)*
- b) Skupina má přinejmenším přístup k malým skladovaným zásobám dělostřelecké munice, rozbušek a výbušnin. Skladované zásoby jsou pravděpodobně umístěné v prostoru bezprostředně souvisejícím s prostorem sestavení vlastních IED. *(K tomuto závěru jsme dospěli zkoumáním faktorů shodných znaků zhotovených IED a skutečnosti, že se střelami dělostřelecké munice se obecně svízelně manipuluje a není jednoduché jejich ukrývání.)*
- c) Pravděpodobně zde existuje omezený počet jednotlivců, možná jen jediná osoba, která je zapojena do zhotovování IED. Tato osoba má přinejmenším všeobecné vědomosti z šíření elektromagnetické energie a elektrotechniky. Má rovněž minimální znalost výbušnin. *(K tomuto závěru jsme dospěli zkoumáním shody konstrukce IED a to skutečnosti, že bylo použito dálkově řízené odpalování a skutečnosti, že dráty vycházející z povrchu zařízení slouží jako antény. Použití dělostřelecké střely nevyžaduje rozsáhlé vědomosti o výbušninách, ale nějaká znalost výbušnin je přece jen nutná, aby byla správně vytvořena iniciační nálož.)*
- d) Velení skupiny nebo centrum řídicí činnost při konstrukci a pokládání IED jsou nepochybně kdesi uvnitř kruhu o poloměru 1,5 km, kde hlídky objevily IED. *(K tomuto závěru*

jsme dospěli úvahou o rovnoměrnosti rozmístění IED vymezením okruhu o poloměru 1,5 km. Pokud by centrum řízení bylo vně okruhu, rozmístěné nástrahy by byly zjištěny asi nerovnoměrně a plocha by pravděpodobně měla spíše eliptický tvar.)

- e) Skupina nemá k dispozici prostředky pro ukrývání a přepravu zařízení (zvláště dělostřeleckých střel) na dlouhé vzdálenosti. *(K tomuto závěru jsme dospěli zkoumáním omezeného poloměru činu při objevení, zkoumáním hmotnosti a druhu zařízení.)*
- f) Skupina může využívat pro přepravu především dvojkolové vozíky tažené oslem, které jí poskytují omezenou pohyblivost a ochranou proti pozorování při dopravě materiálů pro konstrukci IED a dokončených zařízení. *(Opět vychází ze zkoumání omezení daného poloměrem z provedených zjištění IED, odvozením z hmotnosti a druhu zařízení a vzhledem k pozorování dvojkolových vozíků v blízkosti některých položených nástrah.)*
- g) Skupina může využívat opravy staveb a nebo budov ke skrytí vlastních aktivit. Může ukrývat zařízení uvnitř budov nebo je maskovat jako stavební materiál. V těchto místech jsou často využívány k přepravě materiálu různé dvoukolky tažené osly. *(K tomuto závěru jsme dospěli ze skutečnosti, že zařízení jsou rozmísťována blízko stavenišť a že samotná zařízení jsou podobná jednoduchým betonovým panelům, stejně jako ze skutečnosti, že předpokládaný způsob dopravy je spojen se stavenišťem).*
- h) K odpálení mohlo dojít s využitím dálkově řízené rozbušky používané v těchto zařízeních, které je efektivní jen na omezenou vzdálenost. Je také možné, že povstalci umístili zařízení tak, že jejich strážce je nemůže efektivně pozorovat, může být mimo dosah vysílače nebo mezi vysílačem signálu a IED byla překážka. *(Ze sedmi zařízení explodovalo pouze jediné.)*
- i) Skupina může mít kontakt s jinými skupinami mimo oblast nebo s nimi sdílí stejné informace. *(Hlídky našly podobná zařízení i v jiných lokalitách, které se lišily v typu užívané roznětky.)*

Použitím deduktivních úvah jsme nyní schopni vymezit jaké požadavky je zapotřebí vytvořit pro potvrzení nebo vyvrácení našich závěrů a dalšího rozvíjení našeho analytického úsilí. Zde jsou některé z možných požadavků na informace, které bychom mohli odvodit z našich obecných závěrů:

❑ **Které skupiny působí v oblasti kde hlídky objevily zařízení?**

- ❑ Lze z těchto skupin vytřídit takové, které jsou spojeny s jakoukoliv specifickou organizací, náboženským seskupením, klanem nebo rodinou?
- ❑ Které skupiny, klany, rodiny nebo jednotlivci kontrolují bojiště?
- ❑ Které skupiny, klany, rodiny nebo jednotlivci v oblasti vyjadřují nepřátelství?
- ❑ Které skupiny, klany, rodiny nebo jednotlivci v oblasti výslovně vyhrožují jiným obyvatelům v oblasti?
- ❑ Kde mají tyto skupiny, klany, rodiny nebo jednotlivci své sídlo nebo kde lze nalézt jejich trvalé bydliště?

❑ **Jsou v uvedené oblasti nějakí cizinci nebo neznámí lidé (vzájemně kulturně spjatí s obyvateli nebo skupinami)?**

- ❑ Kdo jsou a kde jsou?
- ❑ Jaké vazby spojují tyto cizince s oblastí?
- ❑ Vyhrožoval někdo v této oblasti nebo existuje nějaký voják z povolání, který zde trvale bydlí a který mohl být na cizince napojen? Jestliže ano, tak kdo objednal nebo vyhrožuje těmito akcemi?

- ❑ *Jsou v oblasti jedinci se znalostí vysokofrekvenční techniky, elektrotechniky nebo schopni zhotovit elektrotechnické zařízení?*
 - ❑ Kdo to je a kde bydlí?
- ❑ *Jsou v oblasti jednotlivci s dřívější vojenskou zkušeností, zejména s dělostřeleckou profesí, ženijní profesí, vojenského elektrotechnika či mechanika, nebo výzbrojní služby?*
 - ❑ Kdo to je a kde bydlí?
 - ❑ Odkud jsou střely dělostřelecké munice a rozbušky?
- ❑ *Jsou (byly) zde v oblasti nějaké vojenské (zvláště dělostřelecké) posádky, skladiště, skladovací místa, nebo byly zde nějaké bojové pozice? Kde jsou (byly)?*
 - ❑ Existuje zde jakákoli činnost, která by vytvářela podmínky, aby někdo přivezl jednotlivé dělostřelecké střely do oblasti? Jestliže ano, tak jaký typ činnosti by to mohl být a jak by se mohl zjistit?
- ❑ *Kde jsou vyráběny IED?*
 - ❑ Existuje zde v oblasti nějaká místo nebo provozovna s výrobou betonových panelů? Kde je umístěna?
 - ❑ Ve kterých výrobních místech je používán beton? Kde je nějaká provozovna, ve které by mohly být vyrobeny betonové bloky?
 - ❑ Jestliže nikdo nevyrábí panely v tomto prostoru, jak jsou dopravovány z místa výroby do místa konstrukce IED?
- ❑ *Jak skutečně povstalci přepravují IED na místo pokládky (např. ručním vozíkem, dvojkolovým vozíkem tažený oslem, trakařem, jiným vozidlem)?*
- ❑ *Kde jsou místa staveb nebo kde jsou opravované budovy? Kdo řídí stavbu či tam pracuje a co jej spojuje nebo jakou má vazbu na výše identifikovanou skupinu, klan nebo rodinu?*
- ❑ *Jaké frekvence jsou použity u rozbušek? Jaký je jejich frekvenční rozsah? Jsou naše rušící zařízení efektivní proti těmto frekvencím?*
- ❑ *Existuje nějaký důvod, který vedl k tomu, že povstalci ponechali neexplodující zařízení na místě, abychom je našli? Jaké to jsou důvody?*
- ❑ *Ohlásil někdo objevení podobného zařízení v oblasti při jiných incidentech?*

Tyto požadavky na informace je poté nutno přepracovat do formy úkolů pro shromažďovatele informací, kteří musí hlásit jejich zjištění. Požadavky přepracované na **specifický rozkaz (SOR)**, [6] s výjimkou technické analýzy frekvencí rozbušek apod., jsou primárním úkolem pro zpravodajství z lidských zdrojů a měly by být úkolem pro podřízené jednotky a týmy HUMINT. [7] Současně by měly být předány na nadřízený štáb jako **žádosti o informace (RFI)**. [8]

Dříve než je předán jakýkoli RFI, měl by analytik nejprve důkladně zkontrolovat svou vlastní lokální databázi. Toto je jedna z největších chyb, které se analytici na všech úrovních velení dopouští, protože velmi často je velká část informací, nezbytných k rozpracování nového zpravodajského obrazu bojiště, již po ruce. Recenze předešlých zpráv od vlastních podřízených a podpůrných prvků a souhrnných zpravodajských informací od nadřízeného.

V případě našeho teoretického scénáře by zde pravděpodobně byly informace o zjištěných aktivních skupinách v oblasti, palebných postaveních dělostřelectva, skladech munice a posádkách, o použitých rádiových frekvencích pro IED, místech staveb a dále demografické údaje o obyvatelstvu s detaily z našeho prostoru, které se zakládají na předešlých zjištěních

z jiných incidentů a které nyní mohou poskytovat přinejmenším neúplné odpovědi k našim novým výše uvedeným zpravodajským otázkám.

Pochopitelně, že tato analýza je postavena na připraveném cvičném scénáři. Nepatrné změny v rychle vyvíjející se situaci, analytické nuance a lišící se analytické názory by měly pravděpodobně za následek poněkud rozdílné analytické závěry a také zpravodajské mezery.

Použití tohoto scénáře různými analytiky by vedlo k tomu, že by pohlíželi na stejnou informaci jinými očima a pravděpodobně by dospěli k mírně rozdílným závěrům. Následkem toho by zpracovali vzájemně odlišné požadavky na informace k uspokojení zjištěných informačních potřeb. Rozdíly v analytických názorech ale neznamenají, že tamta nebo jiná z analýz je chybná, je jen rozdílná. Pokud stejné induktivní a deduktivní metody usuzování vedou k závěrům, analytici by měli uvažovat o zdravých a prospěšných rozdílech v nich a pohlížet na ně jako na prostředky generování dalších požadavků na sběr informací.

Závěr

Protože zpravodajství se musí rozvíjet a neustále tak odpovídat potřebám analýzy soudobého bojiště, přenášejí analytici tíhu na prostředky automatizovaného zpracování a různé „analytické systémy“, např.: JSTARS [9], AWACS [10], ASAS [11] či JDISS [12]. Zvýšené možnosti těchto systémů ale vedou k tomu, že vytváří analytiku s jiným logickým usuzováním, které jim právě umožňuje interpretovat význam toho, co jejich nové automatizované systémy ukazují. Tyto systémy prokazují svou hodnotu ve vyšších úrovních velení (operační a výše), kde jejich schopnosti zpracování informací jsou nejlépe využitelné. Proto je také v rámci NATO vyvíjen i **systém AGS**. [13] Nicméně, operace taktických jednotek a izolované náhlé akce, které jsou charakteristické pro asymetrický boj, kladou tíhu přímo, znovu a znovu právě na analytika-člověka, který je schopen vytvořit obraz situace nepřítele a dospět k závěrům, správně rozpoznat zpravodajské mezery a učinit odpovídající rozhodnutí k doplnění těchto mezer.

Poznámky k textu:

- [1] IPB - Intelligence Preparation of the Battlefield.
- [2] Označení obhájce reálně nebo zdánlivě špatné věci, respektive pro někoho, kdo při diskuzi předkládá argumenty pro něco, čemu sám nevěří, aby toto hledisko mohlo být také zváženo.
- [3] RI - Information Requests.
- [4] SIR - Specific Information Requirements.
- [5] IED - Improvised Explosive Device.
- [6] SOR - Specific Order or Request.
- [7] HI - Human Intelligence.
- [8] RFI - Request for Information.
- [9] JSTARS - Joint Surveillance and Target Attack Radar System.
- [10] AWACS - Airborne Warning and Control System.
- [11] ASAS - All Source Analysis System.
- [12] JDISS - Joint Deployable Intelligence Support System.
- [13] AGSS - Alliance Ground Surveillance System.

Použitá literatura:

- MARTIN, K. D. Analytical thinking in asymmetric environment. *Military Intelligence Professional Bulletin* 1/2005, The U.S. Army Intelligence Center and Fort Huachuca.
- JEFFREY, E. J., GADDIS, J. V. Intelligence support to law enforcement in peacekeeping operations. *Military Intelligence Professional Bulletin* 2/2003, The U.S. Army Intelligence Center and Fort Huachuca.
- ERIKSSON, P. Intelligence in Peacekeeping Operations. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence* 1/1997. Routledge: Taylor & Francis, Inc., Philadelphia.

Již krátce po skončení války Izraele proti Hizballáhu v Libanonu jsou v zahraničním tisku uveřejňovány četné články obsahující dílčí poznatky, které mohou být poučné pro Armádu České republiky.

Úvod

Přestože mnozí Izraelci hodnotí konflikt proti Hizballáhu v Libanonu jako neúspěšný, Izrael v něm posílil svoje postavení, oslabil postavení Hizballáhu v Libanonu, ukončil jeho kontrolu nad jeho jižní částí a umožnil zasazení mírových sil a libanonské armády na severních izraelských hranicích. Izrael byl schopen rychle zasadit a použít svoje do sítě propojené ozbrojené síly (IDF - Israel Defense Forces). Vzhledem k tomu, že protitanková obrana Hizballáhu byla účinnější než se předpokládalo, musili izraelští velitelé improvizovat. Izraelské pozemní vojsko bylo nuceno likvidovat bojovníky Hizballáhu v zákopech, pevnůstkách a opevněných osadách a utrpělo ztráty způsobené protitankovými zbraněmi.

Hizballáh nutil izraelské jednotky k palebnému boji zblízka v připraveném terénu, takže nemohly využívat technologické a palebné převahy.

V Izraeli se vyskytují názory, že politické a vojenské vedení bylo při vedení operací váhavé, že se ve vedení projeví slabost, chyby a zanedbání a že konflikt byl špatně řízen.

Bylo vytvořeno několik **skupin k hodnocení různých aspektů války**, rozhodování na různých stupních, pohotovost, výcvik, zpravodajství, taktika pěchoty a tankových jednotek, logistika, velení aj. Zajímavé je, že do těchto skupin byli zařazeni také tvrdí kritici vedení.

Izrael za této války zasadil svoje do sítě propojené pozemní jednotky do operací proti Hizballáhu, jehož jednotky byly rovněž propojeny do sítě, byly dobře vybaveny a schopny vést boj vysoké intenzity po celé týdny a měly výkonné velení.

Teprve ke konci války trvající 34 dny začalo akumulování účinků leteckých úderů a desítky tisíc dělostřeleckých a tankových střel narušovat odolnou síť velení Hizballáhu. Avšak i tehdy si jednotky Hizballáhu uchovaly schopnost vést houževnatý boj a ostřelovat Izrael svými raketami. Hizballáh používal síť a jediným možným způsobem boje proti síti je zasazení sítě, která má převahu.

Jednotky Hizballáhu byly podporovány velmi odolnou redundantní pozemní spojovací sítí doplněnou družicovými telefony a rozhlasovými a televizí. Přerušení televizního vysílání způsobené palbou netrvalo déle než dvě minuty.

Hizballáh se pokoušel proniknout do izraelských sítí velení, ale Izrael byl schopen zabránit proniknutí do svých šifrovacích systémů a zachovat si převahu. Izraelské síly použily upoutaný balon se spojovacím vybavením, které jednotkám na sever od hranice umožňovalo používat šifrované mobilní telefony.

Na jihu Libanonu měl **Hizballáh více než 150 uzlů odporu** (kill box), v nichž byla vedle listím maskovaných odpalovacích zařízení raket také odpalovací zařízení umístěná v podzemních krytech. V každém krytu bylo až deset odpalovacích zařízení, která byla pomocí hydrauliky zvedána na povrch ke střelbě. V každém uzlu odporu bylo několik desítek podzemních

pevnůstek. Uzly odporu byly chráněny minovými poli, pozorovacími senzory a jednotkami s minomety a protitankovými raketami v léčkách.

Letectvo

Izraelské letectvo bylo v konfliktu úspěšné. Značně **snížilo možnosti Hizballáhu vést raketové útoky** na střední a velkou dálku. Malého úspěchu bylo dosaženo v ničení stabilních i mobilních 122mm raketometů, které vystřelily 4000 raket na Izrael. Letectvo během 33 dnů konfliktu uskutečnilo 15 500 vzletů, zasáhlo 7000 cílů přesnými údery a zničilo desítky odpalovacích zařízení a stovky malých raket. Byla zničena téměř všechna odpalovací zařízení 220 mm a 302 mm raket, a to převážně v noci, tj. v průměru tři zařízení denně.

Letectvo v prvních dnech konfliktu ničilo libanonskou infrastrukturu, přístupové cesty, komunikační objekty a vše, co bylo považováno za sklady výzbroje Hizballáhu.

Přes účinné působení letectva vypustil Hizballáh přes 4200 řízených i neřízených raket proti území severního Izraele. Přibližně čtvrtina z vypuštěných raket zasáhla obydlené oblasti. Většina z nich byla vypuštěna z běžných raketometů a obrana proti nim byla neúčinná. Zabity byly 53 osoby a přes milion lidí se uchýlilo do krytů.

Izraelské letectvo zabránilo vypouštění raket delšího dosahu Žilzal a zničilo značnou část odpalovacích zařízení raket středního dosahu.

Izraelský protiraketový systém Arrow je určen proti taktickým balistickým raketám. **K obraně proti raketám krátkého dosahu nebyl Izrael připraven.** I když existovala včasná výstraha, byla odpalovací zařízení raket krátkého dosahu skryta v domech a maskována v lesích a po výstřelu okamžitě zmizela.

Izraelci používali **kombinace pilotovaných a bezpilotních letadel** k útokům na odolné a neseznamné cíle. Při ničení odpalovacích zařízení raket středního dosahu byla doba mezi zjištěním cíle a jeho zničením zkrácena na jednu minutu. Takto bylo zničeno 90 procent těchto odpalovacích zařízení. V jiných případech uplynulo pouze několik sekund od okamžiku, kdy se terorista objevil a vypustil raketu, do okamžiku, kdy se ztratil mezi nezúčastněným obyvatelstvem. Nebo terorista vyjde z domu, vystřelí a ihned se vrátí. Není-li zjištěn okamžitě, je ztracen.

Izrael poprvé použil **vrtníky AH-64D Apache k přímé podpoře.** Jeden z nich havaroval pro technickou poruchu a dva se srazily ve vzduchu. Pro poruchu byl ztracen víceúčelový stíhací letoun F-16I.

Dopravní vrtulník CH-53 byl při vzletu za úplňku zasažen přenosnou raketou země-vzduch.

Bezpilotní průzkumná letadla Shoval (neboli Mahatz 1) uskutečnila 1350 vzletů o celkovém trvání 20 000 letových hodin ve dne i v noci. Zjišťovala mobilní odpalovací zařízení raket středního doletu a ničila je chytrou municí.

Letectvo **sestřelilo dvě bezpilotní letadla Hizballáhu**, a to díky pečlivému plánování a pohotovosti při střehu ve vzduchu. Přesto, že vojenský význam jejich sestřelení je okrajový, byl psychologický účinek značný. snížil vážnost Hizballáhu v regionu a posílil morálku izraelského obyvatelstva. Jedno ze sestřelených letadel neslo 10 kg výbušnin.

Letectvo bylo schopno předávat data o mnoha cílech mnoha uživatelům v reálném čase.

Došlo ke čtyřem případům **střelby na vlastní**, při nichž zahynulo osm vojáků.

Záchranné vrtulníky uskutečnily **110 záchranných vzletů**, při nichž vyprostily 360 vojáků, a to 60 z nich z prostorů bojů. Dvě třetiny pátracích a záchranných letů probíhaly za dne nebo za úplňku, kdy byly nejvíce ohroženy palbou protivníka.

Dopravní letouny a vrtulníky zásobovaly pozemní síly nacházející se na bojišti.

Izraelský generální štáb vzhledem k získaným poznatkům zamýšlí zvýšit investice do pozemního vojska na úkor letectva.

Izraelské síly pro speciální operace byly zasazeny v hloubce libanonského území. Ve dvaceti případech byly jejich údery podporovány letectvem.

Tankové jednotky

Izraelské síly během nedávných bojů v Libanonu poprvé zasadily tank Merkava Mk4, který by měl být teoreticky maximálně zabezpečen proti svému zničení. Je to zatím poslední tank z řady Merkava, jehož první prototyp Mk1 byl dokončen v prosinci 1974. Kanon tanku Merkava Mk4 je vybaven pokročilým elektronickým systémem řízení palby, nabíjení kanonu zabezpečuje nový automatický mechanismus s kapacitou 10 nábojů. Pro Merkavu Mk4 byly také vyvinuty protitankové rakety LAHAT ráže 120 mm, které se vypouštějí z kanonu.

Mimořádná pozornost je u Merkavy Mk.4 věnována elektronickým výstražným systémům, jež mají tank chránit před zaměřením nepřátelskými bojovými prostředky, zejména detekci laserového a infračerveného paprsku.

Nicméně protivníkem bylo **poškozeno přes 50 tanků Merkava Mk 2, 3 a 4** ze 350 zasazených, přičemž **padli 23 členové jejich osádek**. Po skončení bojů bylo uskutečněno vyhodnocení a zevšeobecněny poznatky. Nákup tanků Merkava Mk4 bude pokračovat.

Nedostatečný výcvik tankových osádek

Během minulých šesti roků byla většina izraelských ozbrojených sil nepřetržitě zasazena v bojích vysoké intenzity ve městech. Všechny pravidelné síly, včetně tankových osádek, byly přecvičeny na pěší jednotky pro policejní úkoly. To mělo nepříznivé důsledky, když byly po krátkém výcviku zasazeny jako osádky tanků v Libanonu do boje proti dobře vycvičenému a vyzbrojenému protivníkovi. Výsledkem bylo, že tankové jednotky musely přizpůsobovat svoje postupy během boje. Na počátku války několik tanků ztratilo pásy pro nezkoušenost řidičů, zvláště v horském a kamenitém terénu, jímž se tanky pohybovaly při vyhýbání hustě zaminovaným silnicím. Kromě toho, v důsledku značných snížení rozpočtu v minulých letech, na počátku války tanky neměly základní ochranné prostředky jako vrhače dýmových granátů, výstražné přijímače ozáření laserem a infračervené rušiče. Některé z těchto prostředků byly dodány později během války.

Výkonnost tanku Merkava

Tank Merkava se osvědčil jako **dobře chráněný** dokonce i když byl proražen. Podle oficiálních zpráv bylo přibližně 10 procent tanků zasaženo různými zbraněmi a méně než polovina zásahů způsobila průraz. Při celkovém hodnocení lze říci, že potenciální riziko pro členy osádek by bylo mnohem vyšší, kdyby tank měl konvenční konstrukci. Na tankovou brigádu byly během války vystřeleny stovky protitankových raket a bylo poškozeno celkem 18 tanků. Rakety skutečně pronikly pouze pěti nebo šesti vozidly a pouze dva tanky Merkava staršího typu byly zcela zničeny „supertěžkou“ improvizovanou náloží. Jeden z tanků Merkava Mk4 byl zasažen současně dvěma blíže neurčenými protitankovými raketami, avšak žádný ze čtyř členů osádky nebyl zraněn.

Konstrukce tanku Merkava je upravena tak, aby minimalizovala riziko štěpin vytvářených výšlehem plazmatu při roznětu kumulativní nálože. Všechny verze tanku Merkava používají k uložení munice kontejnery se systémem pro potlačení požáru, čímž je zabráněno vzniku ničivé sekundární exploze. Kromě toho jsou tanky vybaveny rychle působícím systémem pro potlačení požáru, který vylučuje roznět munice. Výsledkem bylo, že jen málo tanků bylo zasaženo ničivým ohněm po průrazu vytvořeném raketou. Tento problém byl již rozpoznán. Byl výsledkem výkonnější protitankové rakety, která dosud nebyla v boji použita, a již bylo zavedeno řešení pro vyloučení tohoto ohrožení v budoucích bojích.

Ochranná opatření proti „supertěžkým“ improvizovaným náložím

Některé z tanků, zvláště ty, které jsou opatřeny soupravami pro boj za konfliktu nízké intenzity ve městě, jsou vybaveny deskami na dně trupu pro ochranu proti velkým minám a náložím. Některé tanky Merkava a těžká obrněná bojová vozidla narazily na takové nálože, z nichž některé měly hmotnost až 150 kg. Sotva lze očekávat, že obrněná vozidla přežijí takový útok, avšak dokonalejší typy vozidel poskytovaly účinnou ochranu osádce, která takové útoky přežila jen s malými poraněními. V jednom případě byl tank Merkava zasažen náloží o hmotnosti přes 150 kg, která zabila jednoho člena osádky a zranila šest dalších, některé z nich v zadním prostoru. Většina členů osádky vyvázla s malými poraněními. Nehledě na ztrátu jednoho člena osádky je tento případ považován za důkaz účinné ochrany nového tanku Merkava Mk4. Ke snížení tohoto ohrožení byl používán těžce pancéřovaný buldozer D-9, který jel po vysoce riskantních cestách před tanky a přiváděl k roznětu improvizované nálože s minimálními poškozeními.

Protitanková výzbroj a taktika Hizballáhu

Libanonská šíitská militantní organizace Hizballáh je vyzbrojena moderními zbraněmi určenými proti izraelským tankům a obrněným vozidlům. Hizballáh rozpoznal vysokou úroveň ochrany izraelských tanků a organizoval svou obranu tak, aby působila proti různým tankům nejvhodnějšími zbraněmi. Bojovníci Hizballáhu byli velmi dobře vycvičeni iránskými odborníky, kteří je školili teoreticky v protitankovém boji a prováděli s nimi rozsáhlá taktická cvičení, včetně ostré střelby, rozpoznávání obrněných vozidel, taktiky a pravidel vedení boje.

Hizballáh vytvořil v samotném jižním Libanonu zásobu přes 1000 raket, většinou moderních typů dodaných ze Sýrie a Íránu. Rakety byly rozdělovány do opevněných a dobře maskovaných palebných stanovišť, umístěných v domech a na místech ovládajících silnice a vstupy do osad. Bojovníci se mohli přemísťovat z jednoho stanoviště na jiné, skryté a překvapivé, a využívali vskutku neomezených zásob raket připravených ke střelbě a v případě potřeby podpůrné palby minometů.

Nejúčinnějšími zbraněmi Hizballáhu byly pancéřovky a improvizované nálože. Tyto jednoduché zbraně úspěšně čelí technicky vyspělým silám vybaveným počítači, leteckými senzory a průzkumnými družicemi.

Bojovníci Hizballáhu používali výkonnější rakety, včetně Metis M a AT-14 Kornet proti tankům Merkava Mk4. Rakety Konkurs, Fagot a RPG-29 byly většinou používány proti méně chráněným tankům Merkava Mk2 a Mk3, zatímco zbraně s jednoduchými bojovými hlavicemi jako TOW (Tube launched, Optically tracked, Wire guided) a pancéřovky byly určeny k ničení jiných cílů jako bojová vozidla pěchoty. Nejméně byly používány rakety AT-3 Sagger a pancéřovky s jednoduchou bojovou hlavicí, které jsou považovány za zastaralé.

Celkově bylo téměř 90 procent tanků zasaženo tandemovými bojovými hlavicemi. Všeobecně bojovníci Hizballáhu dávali přednost tanku Merkava Mk4 před tanky Merkava Mk2 a Mk3 a celkově tankům před bojovými vozidly pěchoty. Íránští odborníci zřejmě studovali výsledky dřívějších střetnutí s tanky Merkava, při nichž několik blíže neurčených protitankových raket zasáhlo tank Merkava Mk3, avšak pancéř nebyl proražen. Střelci Hizballáhu po týdny hledali slabá místa a mířili na ně, aby dosáhli maximální pravděpodobnosti zásahu.

Získané poznatky

Izrael považuje vyhodnocení války za naléhavé. „Bude změněno a zdokonaleno to, co bude třeba, a zachováno to, co je nutno zachovat.“

Vzhledem k rozšiřujícímu se ohrožení je nutno používat zdokonalené soustavy ochrany, především systémy aktivní ochrany vyvíjené k posílení existující pancéřové ochrany. **Aktivní ochrana je pro budoucí tanky nezbytná.** V blízké budoucnosti budou systémy aktivní ochrany integrovány do pancéřování izraelských tanků, aby poskytovaly zdokonalenou ochranu proti kumulativním bojovým hlavicím a potenciálně proti kinetickým ohrožením. V Izraeli sestavené systémy jako *Trophy* a *Iron Fist* jsou určeny pro různé účely. Systém *Iron Fist* je údajně schopen zlikvidovat také střely působící kinetickou energií.

Pokud jde o obrněná bojová vozidla, Izrael musí přehodnotit svoje obrněné transportéry a pokračovat ve výrobě bojových vozidel pěchoty založených na tanku Merkava Mk1. Konstrukce označená *Namer* již byla vyzkoušena. Mají-li být taková vozidla vyráběna ve značných počtech, doporučuje se vyrábět nová vozidla. Bojové vozidlo pěchoty musí mít stejnou pohyblivost a rychlost jako tanky Merkava Mk3 a Mk4, být stejně chráněno jako Merkava Mk4 a být schopno vézt 11 vojáků. Nyní posuzovaná verze může využít trupu, závěsného systému a motorové skupiny o výkonu až 1150 HP tanku Merkava Mk4.

Využití poznatků v budoucnosti

Autorem zprávy o operacích je genmj. Israel Tal, přezdívaný „otec koncepce tanku Merkava“, jemuž izraelské tankové vojsko vděčí za mnohé. V čele izraelských tankových jednotek se zúčastnil řady bitev. Vedl tankovou brigádu za suezské války, tankovou divizi za šestidenní války, a za jomkipurské války velel závěrečným operacím na egyptské frontě. Israel Tal je pokládán za jednoho z nejúspěšnějších taktiků tankového boje v historii.

Po válce Jom Kippur v roce 1973 Tal vedl vývojovou skupinu, která vzala v úvahu všechny charakteristiky bojišť a poznatky získané v dřívějších válkách. Na jeho rozkaz skupiny odborníků posuzovaly zásahy každého jednotlivého tanku, což vedlo k jedinečnému projektu tanku Merkava.

Podobné vyšetřovací skupiny již zaznamenaly všechny zásahy tanků, k nimž došlo během libanonské krize, a sestavily zprávu, kterou podrobně studuje skupina odborníků, aby mohly být bez prodlení uskutečněny potřebné změny pro případ, že by skončilo křehké příměří.

Po válce byly obnoveny hotovostní zásoby munice a opravena výzbroj a byl zahájen intenzivní výcvik jednotek, které během konfliktu vykázaly nízkou bojeschopnost. Je nutno vyvíjet aktivní ochranné systémy pro obrněná vozidla a systémy pro obranu proti raketám.

Byla zjištěna nutnost **zřídit velitelství speciálních operací**, odpovědné za veškeré operace mimo oblasti odpovědnosti teritoriálních velitelství.

Skutečnost, že na izraelské území denně dopadlo průměrně 130 raket, vyvolává potřebu účinného obranného systému. Požaduje se studium taktického laseru velkého výkonu (THEL), který však má velké rozměry a chrání pouze úzký sektor, takže k obraně severoizraelských měst by bylo zapotřebí desítek systémů. Byl zahájen vývoj antirakety Stunner pro obranu proti balistickým a jiným raketám dosahu 40 až 200 km, jež by mohla být zavedena teprve v roce 2011. Hledá se prozatímní řešení, jímž by mohly být radarem řízené rychlopalné kanony.

Válka dokázala, že **Izrael bude potřebovat jak ofenzivní, tak defenzivní systémy, aby mohl čelit rozšiřujícímu se a různorodému ohrožení raketami.** Nehledě na pružné použití letectva a na radary včasné protiraketové výstrahy a protiraketové systémy, izraelské ozbrojené síly by nebyly schopny čelit hromadnému použití syrských a íránských raket.

Izraelci se obávají, že Palestinci převezmou metody Hizballáhu pro používání raket. Hizballáh si ponechá 20 000 řízených i neřízených raket a nepředá je ani libanonské armádě ani silám OSN. Proto musí být Izrael připraven k předstíhovému úderu proti skladům raket a odpalovacím stanovištím a musí zajistit obranu hustě obydlených a strategicky důležitých oblastí. Izrael potřebuje kombinaci ofenzivních a defenzivních možností, což vyžaduje přehodnocení úloh letectva, pozemního vojska a námořnictva. Izrael musí investovat do vývoje obrany proti ohrožení raketami krátkého a středního dosahu.

Vzhledem k tomu, že na bojiště se vrací boj zblízka, bude nutno **změnit organizaci, výcvik a výzbroj pozemního vojska.**

Koncepce „regionální logistiky“ byla během bojů neúčinná a musí být zrušena. Jednotky musejí samy zabezpečovat svoje potřeby.

Zkoušky nových bojových systémů

Válka poskytla Izraeli příležitost k tomu, aby v boji vyzkoušel systémy vlastní konstrukce určené ke zvýšení účinnosti pěchoty, tanků a dělostřelectva, jakož i zdokonalil zavedené systémy a upravil programy budoucího vývoje.

Poprvé bylo použito bezpilotní letadlo Skylark určené pro stupeň praporu. Uskutečnilo přes 500 průzkumných letů do hloubky až 10 km.

Ve válce byla rozsáhle používána tanková 105mm střela Rakefet se submunicí proti osobám a obsluhám protitankových zbraní.

Vyzkoušen byl systém pro opravu dráhy raketometných raket.

Krátce po válce bylo oznámeno dosažení pohotovosti 120mm samohybného minometu Keshet s vyšší přesností a rychlostí střelby a delším dostřelem.

Před nedávnem byl uveřejněn systém Magic Shield určený k ničení raket s vysokou dráhou střely s dosahem až 200 km. Jeho rakety vybuchují v blízkosti blížících se cílů, nebo mohou zničit samotné odpalovací zařízení anebo raketomet. Jeho vývoj může být ukončen do dvou roků.

Prameny:

David ESHEL, Israeli Military Evaluates Tank Vulnerability in Lebanon, *Aviation Week*, č. 12/2006, An Editorial Supplement, Dti-Defence Technology International.

Alon BEN-DAVID. Israel Deliberates Future of Merkava, *Jane's Defence Weekly*, č. 41/2006.

Alon BEN-DAVID. New Model Army?, *tamtéž*.

Barbara OPALL-ROME. Sensor to Shooter in 1 Minute. *Defense News*, č. 38/2006.

Barbara OPALL-ROME. Israeli Missiles Down Armed Hizbollah UAVs, *tamtéž*.

Barbara OPALL-ROME. Israel Needs Offense, Defense To Meet Missile Threat, *tamtéž*.

Barbara OPALL-ROME. Combating the Hezbollah Network. *Defense News*, č. 39/2006.

Greg GRANT. Battlefield Counterrevolution, *tamtéž*.

Barbara OPALL-ROME. War Provided Israeli Test Bed, *tamtéž*.

Článek obsahuje hlavní myšlenky uvedené ve stati Jamese J. Wirtze Theory of Surprise uveřejněné ve sborníku Paradoxes of Strategic Intelligence, vydaném u Frank Cass Publishers, Londýn 2003.

Předpisy a polní řády všech armád nejen doporučují, ale přímo ukládají velitelům všech stupňů používat překvapení ve všech druzích boje a uvádějí metody pro jeho dosažení. Článek obsahuje poznatky o teorii překvapení, jíž bylo dosud v literatuře věnováno málo místa.

Teorie překvapení vysvětluje,

- ❑ proč se státy snaží překvapit svoje protivníky diplomatickými nebo vojenskými akcemi,
- ❑ proč přitom mají úspěch a
- ❑ jak jim překvapení napomáhá dosáhnout jejich cílů.

Teorie překvapení hledá odpovědi na tyto otázky:

- ❑ Proč se státy, nestátní aktéři nebo jednotlivci snaží překvapit svoje protivníky?
- ❑ Proč mají často úspěch?
- ❑ Jak překvapení ovlivňuje vzájemné strategické interakce a soupeření, v nichž je chováním obou stran určován výsledek?
- ❑ Proč mají některé překvapivé akce pozoruhodný úspěch jen proto, aby nakonec skončily katastrofou pro stranu, která měla na počátku výhodu překvapení?
- ❑ Jestliže můžeme vysvětlit překvapení, můžeme mu také předem zabránit?
- ❑ Je možno namítnout, že je nemožné sestavit takové mocné (v tom smyslu, že platí pro osoby, firmy, armády a státy) a stručné (z hlediska počtu kauzálních faktorů které vysvětluje) vysvětlení vzhledem k mnoha problémům, které často matou toho, kdo se chce vyhnout překvapení.

Jádrem problému jsou limity lidského poznání, které omezují schopnost předvídat neočekávané anebo nové, zvláště když budoucnost neodpovídá našim existujícím analytickým koncepcím, názorům anebo předpokladům. Typické faktory jako klamání nebo nepříznivý poměr signál-šum komplikují zpravodajskou analýzu a sestavení konečného hodnocení.

Úsilí o vyloučení překvapení může být ztěžováno soupeřením skupin a hierarchií, skupinovým myšlením, úctou k organizačním preferencím anebo organizační kulturou sestavující „líbivé zpravodajské údaje“, neboli samotnou byrokracií. Každý případ překvapení souvisí s jedinečným souborem okolností, institucí a osobností. Snahy o překvapení protivníka existovaly v celé historii, avšak dosažení a využití překvapení je vázáno na specifické technické, politické anebo vojenské souvislosti.

Vzhledem k omezenému poznání, zpravodajským selháním a byrokratickým překážkám je nemožné přesně říci, jaká kombinace různých nedostatků napomůže prohnáním protivníkům překvapit jejich oběti. Avšak je možné předpovědět, kdy a proč se taková kombinace usku-

teční a proč mohou být její důsledky pro oběť zhoubné. Rovněž je možno vysvětlit, proč může strana, která dosáhla překvapení, utrpět zhoubnou porážku, jestliže se kombinace zhroutí. Kromě toho je možno rozpoznat úlohu překvapení při asymetrických útocích a za speciálních operací.

Historie překvapení ve válkách a v diplomacii dokazuje, že překvapení je obecným jevem, který může být vysvětlen obecnou teorií.

Teorie překvapení vysvětluje, proč ti, kdož se spoléhají na překvapení, mohou zvítězit v bitvě, avšak zřídka dosáhnou celkového vítězství ve válce. Vysvětluje také způsob, jak zmírnit nebezpečí, že se staneme obětí překvapení v budoucnosti.

Válka jako administrativní problém

Překvapení je často popisováno jako „**násobitel síly**“, který zvyšuje účinnost vlastních sil v boji. Ve všech kulturách a v celé historii vojenské doktríny vybízely vojáky k používání překvapení spolu s jinými násobiteli síly, jako jsou utajení anebo manévry, ve vojenských operacích, protože zvyšují vyhlídky na úspěch a snižují ztráty.

Bojové výhody dané překvapením jsou:

1. Úspěšný nepředvídaný útok usnadní zničení značné části nepřátelských sil za nižší cenu pro útočníka tím, že vyvede silnější obranu psychologicky z rovnováhy a tím dočasně sníží odpor.
2. Početně slabší strana je schopna uchopit iniciativu soustředěním početně větších sil v čase a místě podle vlastní volby, čímž značně zvýší pravděpodobnost, že dosáhne rozhodujícího vítězství.

Překvapení změní válku ve stochastický proces, v němž pravděpodobnost nějaké události může být stanovena s určitou mírou jistoty, nebo řidčeji jako událost, jejíž výsledek může být nejen znám předem, ale také předurčen jednou ze stran konfliktu.

Překvapení doslova přemění válku ze vzájemného strategického působení na problém kalkulace a logistiky. Pravděpodobnost a možnost ovlivňují administrativní otázky a „**frikce**“ (zmatky války) může narušit každý vývoj, ať v míru nebo za války. Avšak překvapení eliminuje dialektiku války: dosažení vojenského cíle již není znemožňováno protivníkem, od něhož lze očekávat, že udělá vše, co je v jeho moci, aby nám ztížil život. To má velký vliv na vojenské operace. Například délka času potřebného k dosažení a obsazení určitého cíle může být zjištěna jednoduchou kalkulací rychlosti pohybu jednotky po nějaké dálnici. Není nutno brát v úvahu zdržení způsobená zátarasy, zbořenými mosty, dělostřelectvem nebo velkými nepřátelskými jednotkami podél pochodové osy. Bez reagujícího nepřítel, nebo spíše v rozsahu, v němž bylo dosaženo překvapení, se vedení války stává spíše řešením administrativního úkolu.

Doktrína a polní řády všeobecně požadují, aby důstojníci zařazovali překvapení a jiné násobitele síly do vojenských operací. Dokonce i když překvapení ve skutečnosti neexistuje, vojenští plánovači tvrdí, že dosáhli jisté míry překvapení. Je skutečností, že překvapení skutečně poskytuje možnost vítězství ve válce. Ať je překvapení použito na taktickém, operačním nebo strategickém stupni, umožňuje slabším protivníkům uvažovat o operacích, které přesahují jejich možnosti v době války. Ačkoli je překvapení zpravidla věcí míry, když se přiblíží ke svému ideálnímu typu, umožňuje doslova, aby válka pokračovala.

Clausewitz tvrdí, že cena za dosažení překvapení zpravidla převyšuje výhody překvapením dosažené. Teorie překvapení tvrdí, že za ideálních okolností, jichž může být v praxi příležitostně dosaženo, může být dialektika války vyloučena. Jinými slovy, popisuje způsob pro eliminaci odporu prevencí „souboje“, jímž je válka.

Překvapení umožňuje výjimečné způsoby vojenských akcí v boji, protože eliminuje aktivního protivníka z bojiště. Speciální operace nebo přepady úderných jednotek jsou příklady akcí umožněných prvkem překvapení. Úderné jednotky a jiné druhy speciálních sil jsou neohledně na svou proslulost, bojeschopnost a odvahu, lehce ozbrojeny, špatně zásobované a mají všeobecně nižší počty než jejich protivníci. V boji proti zdatným konvenčním jednotkám by byly rychle poraženy. Pro dosažení svých cílů se staly experty v nekonvenčních způsobech dopravy a operací, což jim umožňuje objevit se neočekávanými způsoby a v nepředvídaných časech na neočekávaných místech. Překvapení je klíčovým prvkem všech druhů nekonvenčních operací, protože úderným jednotkám umožňuje dosahovat cílů nebo útočit na objekty bez vážného odporu nebo zcela bez odporu. Překvapení také vytváří silám pro speciální operace příležitost dosahovat strategických účinků. Desítky bojovníků, která se objeví u důležitého střediska velení daleko za nepřátelskými liniemi, může ovlivnit průběh bitvy. Avšak tytéž úderné jednotky mohou mít na průběh konfliktu zanedbatelný vliv, budou-li v rámci divize zasazeny na předním okraji.

Pokud překvapení nevede k naprostému vítězství, je jeho schopnost zvrátit konflikt ve svůj prospěch nepatrná.

Překvapení je vysoce atraktivní, protože jednajícím stranám umožňuje dosáhnout cílů, které by byly zcela mimo jejich dosah, kdyby musely čelit pohotovému a odhodlanému protivníkovi. Překvapení umožňuje jedné straně jednat prakticky bez odporu. Avšak **spoléhat se na prvek překvapení je velmi riskantní**: je nemožné předem zaručit, že k překvapení dojde, nebo z toho důvodu, že účinky překvapení začnou slábnout, a neschopnost dosáhnout překvapení odsoudí operaci k neúspěchu. Silnější protivníci se vždy mohou spoléhat na více předpověditelné strategie ničení pro likvidaci slabších protivníků. Ve skutečnosti silnější protivníci všeobecně nepotřebují překvapit svoje nepřátele. Dávají přednost jejich zastrasování, aby se vzdali, a to jasným oznámením svého záměru bojovat, jestliže protivník nesplní jejich požadavky.

Rizikový paradox a překvapení

Překvapení je atraktivní pro slabší stranu v konfliktu, protože jí umožňuje přemýšlet o rozhodujících akcích proti silnějšímu protivníkovi. Protože však je dosažení překvapení riskantním záměrem a protože umožňuje jednajícím stranám posoudit opatření přesahující jejich možnosti, oběť překvapení často neuvažuje o potenciální situaci vytvořené překvapením jako fantastické. Jinými slovy, dokonce když oběť překvapení zjistí počátky nějakého opatření, bude musit upustit od existujícího předpokladu, že rozvíjející se opatření přesahuje možnosti protivníka, nebo se projeví jako sebevrah. Tato asymetrie ve vnímání toho, co je rozumné a co je riskantní, vytváří paradox, který je jádrem teorie překvapení. Čím větší je riziko, tím méně pravděpodobným se jeví a tím méně riskantním se stane. Ve skutečnosti, čím větší je riziko, tím menším se stane. Existuje přímá vazba mezi záměrem slabší strany použít překvapení a náchylností silnější strany skutečně být překvapena. Naopak, silnější strana nemá záměr použít překvapení a tím se nejen zbavuje důležité vojenské výhody, ale také „hraje nepříteli

do rukou“. Mohlo by se zdát, že slabost je nezbytnou podmínkou pro jednu stranu, aby celou operaci založila na překvapení. Silnější strany nemají v úmyslu riskovat cokoli ve snaze získat překvapení. Avšak silnější strany často doufají, že dosáhnou překvapení a budou z něho mít výhodu. Je pravděpodobnější, že slabší strana v konfliktu povede operace nebo použije strategie, jejichž úspěch vyžaduje prvek překvapení.

Rizikový paradox vytváří vazbu mezi vysvětlujícími úrovněmi analýzy. Podněty ke snaze o překvapení se nalézají na systémové úrovni analýzy, nebo v situaci, v níž se nacházíme. Bez soupeřících stran, bez překvapení, jež se stalo prioritou pro slabší stranu v její snaze o překvapení, nemůže existovat žádné vážné úsilí o riskování všeho ve strategii, která pro úspěch potřebuje překvapení. Avšak překvapení není žádným systémovým nebo strukturálním jevem, nýbrž existuje v mysli oběti.

Překvapení se týká lidského poznání a vnímání a psychologie. Slabší strana má větší zájem o to, aby založila svoje plány na prvku překvapení, zatímco silnější strana má důvod k tomu, aby přehlížela nebezpečí nepřátelského útoku.

Apriorní rozdíl ve vnímání rizika a příležitosti určuje stupeň lidského poznání a psychologie pro vytvoření fenoménu překvapení. Slabší strana je hypnotizována potenciální příležitostí danou překvapením, zatímco silnější straně se nepodaří posoudit možné způsoby činnosti nepřítele na základě náhodného hodnocení, protože je zaměřena na odhady válečných schopností protivníka. Tento kognitivní rozdíl, například, určuje stupeň pro použití utajení a klamání. Pro slabší stranu je relativně snadné utajit informaci před protivníky, kteří ji nehledají, nebo zmást protivníky tím, že jim je podsunuta informace potvrzující jejich realističtější očekávání toho, co je ve válce možné. Klamné operace mají zpravidla značný pozitivní výsledek a nikdy neselhávají. Kromě toho, jestliže přesná informace dospěje k oběti posuzující, co mohlo uniknout, je pravděpodobné, že bude zamítnuta jako fantastická nebo nevěrohodná vzhledem k reálným údajům o situaci.

Prevence překvapení

Pro prevenci překvapení musí oběť vyřešit několik problémů:

- musí zvítězit nad snahami protivníka o utajení a klamání,
- musí předvídat, jak slabší strana může očekávat dosažení smělých ambiciózních cílů za pomoci překvapení,
- musí předvídat, že strategie protivníka může být zatížena chybami opominutí nebo autority, nebo přinejmenším nadměrně optimistickým názorem na vyhlídky úspěchu.

Toto vše musí být vykonáno, i když jsou analytici a politici oslepeni svými vlastními předpoklady a teoriemi o tom, jak by měl konflikt probíhat, a vnímáním zkresleným jejich konzervativním názorem na bojiště. Je nesnadné si představit možnost, že protivník zahájí asymetrické útoky, a to vzhledem k nesnadnosti odhalit slabá místa vlastních sil anebo strategií. Nejsou-li k dispozici přesvědčivá data, je pravděpodobné, že vzniknou *zrcadlové představy*, tj. že dojde k používání vlastních preferencí, kultury a strategie k vysvětlení chování protivníka.

Selhání překvapení

Mnohé bylo napsáno o selháních zpravodajství, avšak málo bylo napsáno o selhání překvapení. Badatelé se zaměřovali na úspěšné překvapení na operační úrovni války, nikoli na účinek překvapení pro dosažení celkového vítězství. Překvapivé útoky často mají pozoruhodné dočasné anebo místní výsledky, avšak překvapení zřídka vyhrává války. Úspěšné operační překvapení může dokonce urychlit porážku mobilizačních sil oběti nebo spotřebováním nedostatkových prostředků bez dosažení rozhodujícího vítězství. Dokonce i když se překvapením dosáhne příznivých strategických výsledků, může být cena neobvykle vysoká a události na bojišti se nevyvíjejí podle plánu. Otřes způsobený překvapením, nikoli dočasné vyloučení dialektiky války, napomáhal dosáhnout vítězství. Avšak politický šokový účinek je řídký a v mnoha případech byl nepředpokládaným, i když vítaným účinkem neúspěšného vojenského útoku. Protože důsledky překvapení mohou změnit politickou rovnováhu v konfliktu, jsou často nepředvídané a nezamýšlené stranou, která uchopila iniciativu.

Jestliže je překvapení přímým násobitelem síly, může někdy působit jako **násobitel odporu**. Strana, která dosáhne překvapení, může dosáhnout bodu vyvrcholení útoku a tím dosáhnout velkého místního vítězství, aniž by bylo dosaženo vrcholného bodu vítězství a tím urychlena porážka ve válce.

Překvapivé útoky často skončí vážným neúspěchem, protože se strana, která uchopila iniciativu, v kalkulacích dopustila chyb několika způsobů. Ti, kdož přemýšlejí o překvapení, mohou správně hodnotit, že překvapení je nutné pro dosažení jejich vojenských cílů, a přitom zjistí, že úspěšný překvapivý útok podkopává politickou anebo morální základnu jejich tažení.

Ti, kdož zahajují útok často nechápou, že překvapení může maximalizovat účinek určitého úderu, avšak že dokonce velmi úspěšný překvapivý útok musí být integrován do celkové strategie pro vítězství ve válce. Úspěšné překvapení může znemožnit, aby útočník dosáhl bodu vyvrcholení vítězství ve válce, protože způsobí, že silnější oběť se plně zapojí do bitvy.

K selháním dochází také proto, že slabší strana nesprávně kombinuje cíle a míru, trvání a účel rozvratu silnějšího protivníka. Útočník může dosáhnout překvapení, avšak nikoli na dostatečně široké frontě a na dostatečně dlouhou dobu, což protivníkovi dovolí soustředit převahu sil ke zmaření útoku. Když se účinky překvapení začínají ztrácet, slabší strana riskuje, že bude nadměrně rozčleněna a nebude mít bojové síly potřebné ke zvládnutí ústupu bojem.

Když není překvapení spojeno s určitým zdrcujícím úderem anebo s celkovou strategií pro dosažení vítězství v konfliktu, často zhorší situaci slabší strany a urychlí její porážku ve válce.

Často operace, které se a priori zdají být nesmyslné, i když jsou podporovány prvkem překvapení, ve skutečnosti jako nesmyslné skončí.

Překvapení selhává, protože vede slabší stranu v konfliktu ke snaze dosáhnout cílů, které ve skutečnosti přesahují její možnosti, nebo k tomu, že zapomene, že když účinky překvapení pomínou, dialektika války se navrátí s odvetou.

Závěry: Budoucnost překvapení

Pokud jde o budoucnost překvapení, pesimisté tvrdí, že selhání zpravodajství jsou nevyhnutelná. Oběti překvapení často měly možnost odvrátit pohromu, avšak kognitivní, správně

anebo politická omezení nebo patologie jim zabránily těchto příležitostí využít. Přesné signály o hrozícím útoku mohou být zpravodajskými kanály zjištěny, jakmile k překvapení dojde. Někteří lidé dokáží tyto signály rozpoznat. Zpravodajští „opozičníci“, tj. jednotlivci, kteří plavou proti analytickému nebo politickému proudu, často vydávají přesné výstrahy dříve než nastane pohroma, aby byli ignorováni svými spolupracovníky – zpravodajskými analytiky – anebo politiky.

Teorie překvapení naznačuje, že to je počáteční kognitivní rámec vytvořený relativní mocenskou situací stran v konfliktu, co vytváří základnu pro vznik překvapení. Jinými slovy, jestliže silné strany začnou nazírat na konflikt z perspektivy slabší strany, zatímco slabí aktéři mají na mysli dialektiku války, bude překvapení méně pravděpodobné.

Teorie překvapení také naznačuje, že je k dispozici přinejmenším „teoretická“ cesta ke snížení pravděpodobnosti, že k pokusu o překvapení dojde, anebo že překvapení bude mít úspěch.

Nelze očekávat, že překvapení lze v budoucnu předejít. Avšak teorie překvapení může rozpoznat, kdy k němu pravděpodobně dojde, kdo bude pravděpodobně považovat prvek překvapení za atraktivní jako základ politiky anebo strategie a kdo bude pravděpodobně jeho obětí. **Umění nyní spočívá v operačním využití teorie překvapení.**

(-nas-)

Kromě závěru Zprávy o stavu realizace reformy ozbrojených sil ČR bude základním podkladem pro směřování dalšího rozvoje rezortu MO připravovaná Dlouhodobá vize rezortu MO do roku 2020 až 2025. Vize bude rozpracována v novelizované Směrnici ministra obrany pro rozvoj a činnost. Tato směrnice bude iniciovat plánovací cyklus na roky 2009 až 2014, v rámci něhož bude naplánován další průběh reformy v nově vzniklých zdrojových podmínkách.

V souvislosti se zahraničním působením AČR je třeba dále pracovat na jejich expedičních schopnostech s cílem zvýšit využitelnost jednotek tak, aby ČR v duchu svých nejlepších vojenských tradic mohla nést svůj díl břemene za společně hájené zájmy a hodnoty společenství, jehož je nedílnou součástí. Orientujeme se v tom závazkem, který jsme učinili v rámci NATO, a to dosáhnout průběžného stálého nasazení 8 % sil a expediční nasaditelnosti 40 % sil.

Současně se vzrůstajícím významem stabilizačních operací a poválečné obnovy je nutné rozvíjet rekonstrukční schopnosti nasazených sil. Za tímto účelem budeme posilovat koordinaci mezi příslušnými rezorty zapojenými do rekonstrukčního úsilí a zahraniční rozvojové pomoci a spolupráce ČR.

*Z vystoupení ministra obrany Jiřího Šedivého
na velitelském shromáždění 4. a 5. prosince 2006*

Americký prezident George W. Bush 12. září 2001 v 10 hodin 53 minut po zasedání Národní bezpečnostní rady USA vyslovil větu, která nejen předznamenala ale i zásadním způsobem ovlivnila reakci americké exekutivy a následně celého světa na novou formu světového terorismu:

"The deliberate and deadly attacks which were carried out yesterday against our country were more than acts of terror, they were acts of war." [1]

Je možné říci, že touto větou byla otevřena zásadně nová kapitola v diskuzi o etické rovině boje proti terorismu, a zároveň o rovině etiky válečného konfliktu vůbec. Boj proti terorismu [2] se totiž touto větou amerického prezidenta a následnou vojenskou odpovědí USA stal tématem debat o legitimním užití vojenské síly podle měřítek stanovených v tzv. teorii o spravedlivé válce. [3]

Je skutečností, že útokem vykonaným 11. září 2001 ve Spojených státech amerických se zásadním způsobem změnil a rozšířil obsah pojmu terorismus. Tento posun je v návaznosti na názor profesora Lutze z Univerzity Bundeswehru v Hamburku možno vyjádřit následovně:

Teroristický útok 11. září 2001 na rozdíl od doposud vykonaných teroristických činů měl následující charakteristiky:

- a) strategický plán teroristického činu zahrnoval cíleně sebevražednou smrt atentátníků,
- b) teroristický čin nebyl pouze politickým symbolem ale také cíleným masakrem,
- c) jeho výsledek dalece přesáhl rozsahem, množstvím obětí i množstvím materiálních škod veškeré doposud spáchané teroristické akty [4],
- d) aktéři teroristického činu byli nadnárodně organizováni a díky své propojenosti jsou i nadále schopni úderů uskutečnit na mnoha místech světa [5].

Pokusit se kriticky zhodnotit etickou argumentaci použitou ve vyjádřeních k bezprecedentním událostem 11. září a ve vyjádřeních, která reagovala na začátek a průběh vojenské operace *Enduring Freedom* na území Afghánistánu je záměrem této studie.

Její obsah je rozdělen do následujících částí:

1. Nejprve shrne faktograficky nejdůležitější relevantní události od osudného rána 11. září 2001 až do nástupu přechodné vlády Hamída Karzaího k moci dne 22. prosince 2001 a odsouhlasení mandátu mezinárodních jednotek ISAF Radou bezpečnosti Organizace spojených národů ve stejný den. [6]
2. Představí a z perspektivy etické argumentace posoudí reakce představitelů USA, vybraných evropských států a Organizace spojených národů na relevantní vývoj situace v daném časovém období.
3. Představí argumentační zhodnocení výše uvedených událostí ze strany expertů mezinárodního práva.
4. Představí argumentační přístup k ze strany představitelů římsko-katolické církve.

5. V závěru se pokusí analyticky posoudit etické otázky vzniklé při argumentaci o prostředcích boje proti terorismu a naznačit kritéria pro volbu odpovídajících postupů boje proti terorismu z pohledu křesťanské etiky.

1. Přehled událostí od 11. září do 22. prosince 2001 [7]

11. září 2001, 8:45-10:10

Dvě letadla unesená teroristy narazila do World Trade Center v New Yorku, jedno letadlo do budovy Pentagonu ve Washingtonu a jedno letadlo se po boji na palubě mezi pasažéry a teroristy zřítilo poblíž Pittsburghu. Široká podpora vládě USA přichází z celého světa.

12. září 2001

Prezident George W. Bush označuje teroristické útoky za akt války [8]. Rada bezpečnosti OSN ve své rezoluci č. 1368 odsuzuje jednomyslně teroristický čin proti USA a potvrzuje přirozené právo na sebeobranu [9].

20. září 2001

Prezident Bush ve své řeči k národu oznamuje, že zpravodajské informace o vinících útoku vedou k organizaci Al Kajda s vůdcem Usáma bin Ládinem, která má velký vliv v Afghánistánu a podporu od vládního hnutí Talibán. Prezident proto požaduje vydání bin Ládina, uzavření výcvikových táborů teroristů na území Afghánistánu s umožněním kontroly ze strany USA. Dále připravuje občany své země na skutečnost, že válka proti teroru bude dlouhá a bude mít zcela jiný charakter než války dosavadní [10].

28. září 2001

Rada bezpečnosti OSN schvaluje rezoluci o boji s terorismem [11].

2. října 2001

Rada NATO aktivuje poprvé v historii organizace článek 5 Washingtonské smlouvy, který garantuje kolektivní obranu v případě napadení jednoho z členů Aliance [12].

6. října 2001

Talibán opakovaně odmítá vydat Usáma bin Ládina.

7. října 2001

Začátek americko-britských leteckých útoků v rámci operace *Enduring Freedom* [13] na pozici Talibánu a Al Kajdy v Afghánistánu. Bombardování vojenských cílů trvá po celou dobu vojenských operací a má za následek množství neúmyslně zabitých civilistů a velké materiální škody. Zesiluje pozemní ofenzíva Severní aliance proti Talibánu.

14. října 2001

Zástupce Talibánu nabízí vydání Usáma bin Ládina do třetí země v případě předložení jasných důkazů o vině Al Kajdy při útocích 11. září. Spojené státy na tento požadavek nereagují.

8.–13. listopadu 2001

Pozemní ofenzíva Severní aliance podporovaná elitními americkými jednotkami vede k dobytí Kábulu, do kterého se vrací bývalý prezident Rabánní. Kvůli obsazení Kábulu vzniká napětí mezi veliteli Severní aliance a USA. Síly Talibánu se stahují do Kandaháru.

18. listopadu 2001

V budově ministerstva obrany i v soukromých bytech v Kábulu jsou nalezeny novinové výstřižky s inzeráty leteckých škol na Floridě.

14. listopadu – 7. prosince 2001

Pokračují velmi úporné boje v oblasti Mazar-e Šaríf a Kandaháru. Do bojů jsou zapojeni jak milice Severní aliance, tak jednotky USA a Velké Británie.

25.–28. listopadu 2001

Vzpoua zajatých příslušníků Talibánu ve vězení v Mazar-e Šaríf následuje po jejich výslechu agenty CIA. Po bojích je vzpoura potlačena zapálením benzínu, který příslušníci Severní aliance podporovaní americkými a britskými jednotkami nalili do budov. Počet usmrcených vězňů je asi 600.

28. listopadu 2001

V Petersbergu u Bonnu (SRN) začínají rozhovory mezi zástupci jednotlivých afghánských seskupení o prozatímní afghánské vládě.

7. prosince 2001

Talibán skládá zbraně v Kandaháru do rukou pašunských milicí. Velitelům Talibánu se podaří uprchnout. Nadále pokračují tvrdé boje v oblasti pevnosti Tora Bora (u Jalalabadu), kde se údajně skrývá i Usáma bin Ladin.

13. prosince 2001

Americká administrativa ukazuje zástupcům tisku videokazetu, na které Usáma bin Ladin potvrzuje v rozhovoru s neznámým šejchem svůj podíl na útocích z 11. září. Pravost nahrávky je odborníky potvrzována i vyvracena.

5. prosinec 2001

V Petersbergu je podepsána dohoda o sestavení a složení prozatímní vlády pod vedením Hamída Karzáiho. Součástí dohody je i vytvoření společné nezávislé komise pro svolání shromáždění Loya Jirga, které má pravomoc rozhodnout o definitivní vládě Afghánistánu [14].

20. prosince 2001

Rada bezpečnosti OSN schvaluje vytvoření mezinárodních jednotek ISAF a jejich rozmístění v Kábulu a okolí [15].

22. prosince 2001

Hamíd Karzái přijíždí do Kábulu a prozatímní vláda se ujímá svých pravomocí.

2. Reakce politické sféry a jejich etická relevance

Je možné konstatovat, že tvář v tvář největšímu teroristickému útoku, který doposud svět zažil, byla reakce všech politiků i reakce světových organizací jako OSN, Evropská unie, Organizace amerických států zcela výjimečně jednotná. Okamžité jednoznačné odsouzení teroristických aktů jako naprosto nepřijatelného zla a vyjádření nutnosti bránit se proti terorismu i s použitím síly bylo vlastní drtivé většině oficiálních prohlášení státních představitelů [16]. Tuto skutečnost také jako velmi důležitou vyzdvihl prezident Bush ve své řeči k národu 20. září 2001 [17].

Ne všechny státy však již byly ochotny stát se stejně jednotně součástí protiteroristické koalice vedené Washingtonem. Mnohé z nich (včetně muslimských států jako byla Sýrie) však na podporu USA zdůraznily svoji vlastní neblahou zkušenost s realitou terorismu. Rusko – ačkoliv prezident Putin byl podle vlastních slov George Bushe [18] první, kdo s americkým prezidentem telefonoval (na palubě letadla Air Force One) ihned po oznámení teroristických útoků, a vyjádřil mu podporu – ve svých reakcích zdůraznilo, že pod pojem terorismus patří

i skutečnosti, které mnohdy Spojené státy posuzovaly podle jiných měřítek – tedy především problém s Čechou.

2.1 Reakce USA

Spojené státy v bezprostřední reakci na události 11. září ústy svého prezidenta oznámily připravenost a ochotu se bránit [19]. Přirozené právo a dokonce povinnost vlády USA bránit se proti teroristickým útokům jako hrozbě nejvyšší nebezpečnosti stály na straně zraněných Spojených států od úplného začátku teroristické katastrofy nad jakoukoliv pochybnost. Toto právo nebylo nikým v žádné seriózní diskuzi jakkoliv zpochybněno ani z politického ani z etického úhlu pohledu.

Z pohledu následující etické diskuze je možné vnímat jako relevantní především dvě vyjádření z již výše citovaného prohlášení prezidenta Bushe o teroristických útocích [20].

Tím prvním je Bushovo prohlášení, že útok na USA znamená útok na všechny svobodu milující lidi na celém světě a boj, který se otevírá bude „*a monumental struggle of good versus evil*“. [21] Tato velmi silná a dramatická slova jsou zcela pochopitelná jako první reakce na strašlivé teroristické útoky, nicméně toto pojetí se objevuje v amerických prohlášeních i nadále [22] a prezident Bush ho nakonec nejjasněji vyjádří ve svém poselství na začátku útoku na Afghánistán dne 7. října 2001:

“Every nation has a choice to make. In this conflict there is no neutral ground. If any government sponsors the outlaws and killers of innocents, they have become outlaws and murderers, themselves. And they will take that path at their own peril.” [23]

Z etického pohledu tato prohlášení nastolují základní otázku, zda skutečně neexistuje jiná možnost pro lidi „dobré vůle“ na celém světě a to včetně politických reprezentací, než trvale zůstat pevnou součástí Američany vedené aliance nebo stát na špatné straně. Z důvodu etické relevance bude této otázce věnován prostor v kapitole 5. zaměřené na kritický rozbor.

Druhým bodem s etickou relevancí v americkém postoji je již v úvodu studie zmíněná pasáž o teroristickém útoku jako o aktu války. O této válce však prezident okamžitě a velmi jasně prohlásí, že je to válka, která svým charakterem bude zásadně jiná nežli všechny války, které Spojené státy až dosud vedly [24]. Podrobněji se k tomuto vyjádření připojí i ministr obrany Donald H. Rumsfeld ve svém příspěvku pro New York Times dne 27. září 2001:

“President Bush is rallying the nation for a war against terrorism’s attack on our way of life. Some believe the first casualty of any war is the truth. But in this war, the first victory must be to tell the truth. And the truth is, this will be a war like none other our nation has faced. Indeed, it is easier to describe what lies ahead by talking about what it is not than what it is.” [25]

Tímto postojem americké exekutivy se otevírají z pohledu etiky válečného konfliktu dvě zásadní otázky:

- a) Za jakých podmínek je skutečně možné na teroristické útoky aplikovat termín války?
- b) Jaká jsou etická kritéria pro spravedlivou obranu proti teroristickému nebezpečí?

I tyto otázky bude nutno podrobit etickému rozboru a kritice.

2.2 Reakce evropských demokracií

Státy Evropské unie vyhlásily 14. září 2001 dnem smutku nad oběťmi teroristického útoku. Toto gesto jen podtrhuje skutečnost jednoznačné podpory a naprosté ochoty podílet se na potrestání

původců tohoto hrozného činu a na boji proti terorismu vyjádřenou představiteli Evropské unie ve společném prohlášení 14. září v Bruselu. Eticky relevantní je v tomto prohlášení především věta, která podporuje možnost ozbrojené akce na území cizího státu v rámci boje proti terorismu:

"To eliminate this evil, the police and judicial authorities of all our countries must, in the coming days, intensify their efforts. International law makes it possible to hunt the perpetrators, organizers and instigators of terrorism wherever they are. It is not tolerable for any country to harbour terrorists." [26]

Citovaný text otvírá otázku použití vojenské síly proti státu, který je určitou formou a na určitém stupni spojen s teroristickou organizací, jež se nachází na jeho území.

Této otázce se bude nutné opět věnovat v kritické části studie. [27]

Eventuální rozdíly, které je možné pozorovat v postoji jednotlivých států v rámci nejen Evropské unie ale i v rámci celé Evropy nemají z pohledu etické stránky zkoumání žádný podstatný vliv a odehrávají se pouze v rovině politické. Proto není z pohledu této studie důvod se jimi více zabývat. Výjimku tvoří postoj Severoatlantické aliance jako takové. [28]

2.3 Reakce Severoatlantické aliance (NATO)

Z důvodu, že drtivá většina států NATO byla v době útoku zároveň státem Evropské unie [29], odlišnost v reakci států sdružených v Alianci od postoje Evropské unie znamenala nebyla v zásadním pohledu na hodnocení 11. září, ale pouze v ještě intenzivnější podpoře Spojených států. Tato skutečnost však přináší další etická dilemata.

Severoatlantická aliance již druhý den po útocích na New York prohlásila, že je připravena poprvé v historii organizace aktivovat článek 5 Washingtonské smlouvy, který hovoří o kolektivní obraně v případě útoku na jednoho z členů Aliance.

Podmínku pro aktivaci tohoto článku charakterizovali představitelé NATO následujícím způsobem:

"The Council agreed that if it is determined that this attack was directed from abroad against the United States, it shall be regarded as an action by Article 5 of Washington Treaty, which states that an armed attack against one or more of the Allies in Europe or North America shall be considered an attack against them all." [30]

Tedy jako podmínka pro aktivaci článku 5 je v prohlášení stanoveno, že se musí ukázat jako jistá skutečnost zahraničních původců teroristického útoku. Tuto jistotu podle prohlášení generálního tajemníka NATO lorda Robertsona představitelé Aliance získali na základě utajovaných podkladů, které jim byly předloženy ze strany Spojených států na zasedání Severoatlantické rady dne 2. října 2001:

"Today's was classified briefing and so I cannot give you all the details. ...

The briefing addressed the events of 11 September themselves, the results of investigation so far, what is known about Osama bin Laden and the Al-Qaida organisation and their involvement in the attacks and previous terrorist activity, and the links between Al-Qaida and the Taleban regime in Afghanistan.

The facts are clear and compelling. The information presented points conclusively to an Al-Qaida role in the 11 September attacks.

We know, that the individuals who carried out these attacks were part of the world-wide terrorist network of Al-Qaida, headed by Osama bin Laden and his key lieutenants and protected by the Taleban." [31]

Etickou otázkou zásadního významu, kterou je možné demonstrovat na základě postupu Severoatlantické aliance a která se v otázce boje proti terorismu stává všeobecně (tedy nejen eticky ale i politicky a právně) klíčovou, je otázka po kritériích evidence, na kterých spočívá rozhodnutí o použití vojenských prostředků v boji proti terorismu. I tuto otázku je nutné posoudit v analytické části studie.

2.4 Reakce Organizace spojených národů

Spojené národy reagovaly na zářijové události stejně jako celá světová veřejnost okamžitě. Již 12. září jak Valné shromáždění OSN, tak Rada bezpečnosti vydaly svá prohlášení, ve kterých jednoznačně odsoudily spáchané útoky a vyzvaly k celosvětové spolupráci v boji proti terorismu [32].

Na rozdíl od všeobecné díkce prohlášení Valného shromáždění, které v sobě neskrývá žádné eticky relevantní skutečnosti, obsahuje rezoluce Rady bezpečnosti zásadní odvolání se na **nezpochybnitelné právo na sebeobranu**, které pro etické posouzení dalšího postupu Spojených států a jejich spojenců mělo zásadní význam:

"The Security Council, ... recognizing the inherent right of individual or collective self-defence in accordance with the Charter..." [33]

Toto právo na sebeobranu znovu potvrdil i generální tajemník OSN Koffi Annan ve své oficiální reakci na začátek vojenských operací ze strany Spojených států a Velké Británie dne 7. října 2001:

"Immediately after the 11 September attacks on the United States, the Security Council expressed its determination to combat, by all means, threats to international peace and security caused by terrorist acts. The Council also reaffirmed the inherent right of individual or collective self-defence in accordance with the Charter of United Nations. The States concerned have set their current military action in Afghanistan in that context." [34]

Generální tajemník však také uvedl, že pro poražení terorismu je třeba „*broad strategy to unite all nations, and address all aspects of the scourge we face*“. [35], a tím nepřímo kritizoval dosavadní postoj USA a Velké Británie, který se (alespoň navenek) soustředil především na vojenskou kampaň proti Afghánistánu.

S využitím práva na individuální sebeobranu ze strany USA a s potvrzením tohoto práva i ze strany Spojených národů se opět a s ještě větší naléhavostí otevírá etická otázka, kterou je třeba řešit při posuzování adekvátní obrany proti terorismu: Jaké akce, jakého rozsahu a v jakém období po spáchání teroristického útoku je možno zahrnout pod pojem spravedlivé obrany, jejíž legitimnost je – dle znění rezoluce Rady bezpečnosti č. 1368 [36] a dle slov Koffi Annana – „*inherent*“, tedy rozumějící se sama sebou, základní a neodmyslitelná? I tuto otázku bude nutno kriticky posoudit.

Druhá eticky velmi významná skutečnost již zmíněné rezoluce č. 1368 je obsažena v bodě 3. Rada v ní vyzývá: *"...all states to work together urgently to bring to justice the perpetrators, organizers and sponsors of these terrorist attacks and stresses that those responsible for aiding, supporting or harbouring the perpetrators, organizers and sponsors of these acts will be held accountable."* [37]

Rada bezpečnosti OSN také v reakci na tragické události schválila 28. září nový [38] dokument o boji proti terorismu, který podrobně a zavazujícím způsobem pojednává širokou škálu opatření, jež jsou důležitá pro světový boj s terorismem a zavazuje svojí autoritou

všechny členské státy OSN, aby se tato opatření přijaly za své [39]. **Tato rezoluce zapovídá všem státům jakoukoliv spolupráci s teroristickými organizacemi** a specifikuje opatření v oblasti pohybu osob, v oblasti finanční, soudní a policejní i ve spolupráci zpravodajských služeb. Všechna opatření mají jediný cíl: bránit v činnosti teroristických organizací.

Z důvodu etického posouzení legitimních prostředků v boji proti terorismu je třeba upozornit na předposlední bod rezoluce, bod č. 8, který obligátní formou potvrzuje rozhodnost učinit všechny potřebné kroky k plnému prosazení obsahu rezoluce [40].

Rezoluce také nově zásadním způsobem propojuje **odpovědnost státu, který by eventuálně porušoval její znění s přímou zodpovědností za teroristické činy spáchané organizací, proti které na svém území nezakročil**. Tím se i s novou naléhavostí pro kritické posouzení otevírá otázka po míře etické odpovědnosti státu v souvislosti s různým stupněm podpory či trpění teroristických skupin na svém svrchovaném území.

3. Reakce odborníků mezinárodního práva

Odbornou diskuzi k dané problematice je možno na poli mezinárodního práva rozdělit do několika oblastí, ve kterých se objevují nejasnosti či různé názory. Je samozřejmé, že mezi odborníky mezinárodního práva, kteří době útoků a v době následující patřili k administrativě států zapojených do operace *Enduring Freedom*, panovala shoda v kladné odpovědi na otázku, zda postup USA a Velké Británie je v souladu se zněním Charty OSN a standardem mezinárodního práva. Nicméně mezi nezávislými odborníky se po celou dobu diskuze objevovaly odborné výhrady, které mimo jiné poukazují na problémy etického charakteru. Jednalo se především o následující diskuzi.

3.1 Diskuze o přiměřenosti využití práva na sebeobranu

První zásadní otázkou, která musela být z pohledu mezinárodního práva zodpovězena, byla otázka oprávněnosti použití práva na sebeobranu jako výchozího bodu pro reakce Spojených států a jejich spojenců. Hans-Michael Empell ve své studii poukazuje na nejasnost, která zde panuje kvůli nekonsistentním vyjádřením Rady bezpečnosti OSN: Dle znění Charty je sebeobrana reakcí na porušení míru [41], přesto v protiteroristické rezoluci č. 1373 [42] jsou teroristické útoky z 11. září označeny pouze jako ohrožení míru, na které se však právo na sebeobranu nevztahuje [43]. Tuto nejasnost ohledně definování charakteru teroristických aktů Radou bezpečnosti je pak možné dále rozšířit na otázku, zda je možné na jejich označení legitimně použít z mezinárodněprávního hlediska termín „ozbrojený útok“, který na základě znění Charty OSN [44] zakládá právo na vojenský charakter obrany. Autoři z oblasti mezinárodního práva zde poukazují na jasný deficit jednoznačných vyjádření ve srovnání s charakterem prohlášení vydaných Radou bezpečnosti po útoku Iráku na Kuvajt v roce 1991 a srovnávají situaci s podobným problémem před akcí NATO v době kosovské krize v roce 2001 [45].

Navíc dovozují, že i v případě, že 11. září je možné vnímat jako „ozbrojený útok“ [46], tato skutečnost z pohledu mezinárodního práva přináší tři závažné problémy [47]:

1. V případě uznání 11. září jako činu s charakterem „ozbrojeného útoku“ se stává teroristická organizace Al Kajda subjektem mezinárodního práva, protože ozbrojené konflikty vojenského charakteru (a ne pouze kriminálního) jsou vedeny pouze mezi subjekty

mezinárodního práva. Tento právní důsledek je však z pohledu boje proti terorismu navýsost nevhodný. [48]

2. Akt sebeobrany jednotlivého státu v rámci současného znění mezinárodního práva má mít charakter okamžité akce, která nesnese odkladu a pro kterou je zásadní prioritou zabránit dalším bezprostředně hrozícím škodám. S odstupem plánovaná, na dostižení viníků a preventivní obranu zaměřená operace *Enduring Freedom* jako výkon práva na sebeobranu takováto kritéria splňuje jen částečně. [49] V některých symptomech je tato akce svým charakterem mnohem blíže k vojenské odvetě než k sebeobraně [50].
3. Obrana proti „ozbrojenému útoku“ je sice možná v rámci unilaterální či koaliční sebeobrany nicméně pouze do doby, do které OSN není schopna odpovídající obranu zajistit sama. Protože však i po oficiálním oznámení USA a Velká Británie o výkonu práva sebeobrany předsedovi Rady bezpečnosti OSN [51] Rada neodsouhlasila žádnou rezoluci o kolektivní obraně a i po vytvoření jednotek ISAF [52] paralelně dále pokračuje operace *Eduring Freedom* v Afghánistánu, je možno konstatovat stav, který významným způsobem zpochybňuje postup stanovený Chartou OSN.

I přes tyto výhrady jak většinové odborné mínění, tak i reakce generálního tajemníka Koffi Annana hovoří výrazně ve prospěch legitimního použití tohoto práva v mezinárodněprávním kontextu [53].

3.2 Diskuze nad dostatečnou evidencí důkazů o vině Al Kajdy a Talibánu

Toto téma je možno rozdělit na dva problémy. Tím prvním je otázka, zda důkazy, které byly předloženy pro verifikovatelnost tvrzení, že původcem útoků je organizace Al Kajda podporovaná Talibánem, tedy vládnoucím režimem Afghánistánu, jsou z pohledu nároků mezinárodního práva dostatečně průkazné. Většina odborníků mezinárodního práva konstatuje, že věta: *“The facts are clear and compelling. The information presented points conclusively to an Al-Qaida role in the 11 September attacks.”* [54], kterou použil lord Robertson ve svém prohlášení k rozhodnutí Severoatlantické aliance o aktivaci článku 5 Washingtonské smlouvy obsahuje právě ta slova – „clear and compelling“ –, která v rámci jurisdikce Mezinárodního soudního dvoru označují potřebnou úroveň evidence [55].

Avšak s nemožností seznámit veřejnost s důkazy, které k takovémuto rozhodnutí vedou vzniká druhý problém: Kdo má být tou právně relevantní instancí [56], která bude mít možnost tyto důkazy posoudit? [57] Celá problematika má významný etický rozměr, kterému se bude nutné v analytické části věnovat.

3.3 Diskuze nad právní odpovědností státu Afghánistán za teroristické útoky

I v této otázce nejsou odborníci jednotní. Většinový názor se přiklání k odpovědnosti Afghánistánu za teroristické útoky Al Kajdy, i když zdůvodnění této odpovědnosti se zásadně liší:

Někteří zastávají názor, že právní přičitatelnost vznikla odsouhlasením rezolucí proti terorismu v září roku 2001, které výslovně zakazují jakoukoliv podporu teroristickým organizacím [58]. Někteří se domnívají že přičitatelnost vznikla většinovou podpůrnou reakcí k postoji

amerického prezidenta George Bushe, neboť tato reakce vytvořila precedens platný pro aplikaci v mezinárodním právu. Další legitimizují odpovědnosti Talibánu na základě vývoje mezinárodněprávní praxe od rozhodnutí o definici agrese Mezinárodním soudním dvorem (International Court of Justice) v případě Nikaragua v roce 1986 [59].

I při rozdílnosti zdůvodnění je nicméně možné konstatovat, že společným předpokladem všech těchto pozic je fakt postupného vývoje mezinárodního práva a jeho otevřenosti k interpretacím, které upřednostňují smysl zákona nad doslovným zněním. Tyto názory vidí v situaci po 11. září stav, ve kterém je třeba uplatňovat existující právní normy analogickým způsobem [60].

Odpůrci legitimnosti právní odpovědnosti Talibánu za teroristické útoky naopak velmi přesvědčivě argumentují dosavadní praxí velmi striktního uplatňování přičitatelnosti odpovědnosti státu za činnost nestátních skupin na jeho území [61].

Celkové zhodnocení debaty o reakci na 11. září z pohledu mezinárodního práva vede k závěru, že se touto událostí významným způsobem změnil kontext k posuzování legitimacy postupu států. Použitím termínu „válka proti teroru“ se tématem mezinárodněprávní diskuze založené na respektu k Chartě OSN staly **formy ohrožení, a tím i výzvy, se kterými Charta samotná vůbec nepočítala**. To se projevuje velmi názorně na zcela samozřejmém a při tom analogickém používání slova válka, které se vžilo po záříjových útocích. Tento pojem je přitom opět zcela samozřejmě spojován s novou realitou boje proti nadstátním entitám, které není možné jasně definovat ani lokalizovat. V tomto stavu je pak pochopitelná v některých zmíněných případech i zásadní rozdílnost v interpretaci mezinárodněprávních norem a závazků.

Tato skutečnost vede k politováníhodnému stavu, ve kterém svět a mezinárodní právo žijí v paralelních prostředích a Organizace spojených národů se dostává ve vztahu k zásadním světovým rozhodnutím do pozice pouze *ex post* reakcí s obrovským vlivem účelové argumentace.

V této situaci se pro etické posouzení situace po 11. září otevírá s novou naléhavostí otázka, nakolik je respektování principů Charty za těchto podmínek zásadní podmínkou etické legitimacy a tedy, zda a za jakých podmínek eventuálně existuje možnost etického jednání mimo rámec daný Chartou OSN. Jinými slovy nakolik se mezinárodněprávní a etická perspektiva za současného stavu překrývá či rozchází. Alespoň částečně bude pojednána tato otázka v analytické části studie.

4. Reakce katolické církve

Bylo zcela samozřejmé, že k tak zásadní události, jakou tragické záříjové ráno bylo, se vyjádří i představitelé křesťanských církví a mezi nimi i církve katolické. A to nejen proto, aby společně s celým civilizovaným světem bez výjimky odsoudili zvrácenost takového činu, a aby – tak jak to bytostně odpovídá křesťanské zvěsti – vyzvali k pomoci pozůstalým a k modlitbám za zahynulé. Katolická církev se stejně jako političtí představitelé a s ní celá veřejnost snažila ze své zkušenosti a ze svého úhlu pohledu alespoň naznačit odpověď na otázku, jaká má odpověď na vzniklou situaci, co jsou zásadní ukazatelé směru a zásadní kritéria pro rozhodování.

Základním kritériem pro výběr pozic uvedených v této části studie je jejich snaha otevřeně pojmenovat nové otázky, které se v etickém posuzování použití vojenské síly se situací po 11. září objevily [62]. Je třeba zdůraznit, že o významné většině ostatních dostupných prohlášení

i teologických reakcí je možné říci, že pouze opakovaly všeobecné stanovisko Katechismu katolické církve bez reflexe neřešených problémů [63].

4.1 Reakce Vatikánu

Papež Jan Pavel II. reagoval na tragickou událost v první řadě především ve vztahu k obětem teroristického útoku a s novým apelem na mírové snahy. Tuto rovinu zdůraznil jak ve svém telegramu prezidentovi Spojených států amerických G. Bushovi [64], tak při generální audienci 12. září 2001, kdy řekl:

„Mi unisco a quanti in questo ore hanno espresso la loro indignata condanna, riaffermando con vigore che mai le vie della violenza conducono a vere soluzioni dei problemi dell'umanità.“ [65]

Také při setkání s velvyslancem USA při Svatém stolci Jamesem Nicholsonem, kterého shodou okolností 13. září 2001 papež přijal k převzetí pověřovacích listin, Jan Pavel II. zdůraznil především snahu o mír, nicméně vyjádřil i nutnost bojovat proti všemu, co způsobuje nenávisť a rozdělení:

“I pray that this inhuman act will awaken in the hearts of all the world's peoples a firm resolve to reject the ways of violence, to combat everything that sows hatred and division within the human family, and to work for the dawn of a new era of international cooperation inspired by the highest ideals of solidarity, justice and peace.“ [66]

Mimo tohoto velmi jemného náznaku souhlasu s bojem proti teroru se však papež po celý zbytek roku 2001 nikterak nevyjádřil k použití síly v odpovědi na 11. září. [67] V jeho projevech se pouze stále opakuje myšlenka, že násilím není možné trvale řešit problém zla. [68] Jeho přímé zmínky situace v Afghánistánu se týkají pouze zhoršující se humanitární situace, která hrozí přerůst v katastrofu [69].

K začátku bojových operací v Afghánistánu na začátku října Vatikán nevydal žádné oficiální tiskové prohlášení [70], přesto arcibiskup Jean-Luis Tuaren, vatikánský sekretář pro vztahy se státy [71] v rozhovoru pro francouzský katolický deník La Croix řekl o americké vojenské odpovědi na teroristické útoky 11. září, že je oprávněná, jestliže se orientuje na jasné definované cíle [72]. Tuto neoficiální reakci doplnil také arcibiskup Renato Martino, stálý pozorovatel Vatikánu při OSN, který ve svém vystoupení na Valném shromáždění OSN 15. října ve vztahu k terorismu zdůraznil několik zásadních věcí:

- a) odpověď na terorismus požaduje koordinaci vyšší úrovně než pouze státní,
- b) musí být přiměřená bez nepřiměřeného utrpení civilistů,
- c) nesmí mít charakter odplaty,
- d) v boji s terorismem je třeba pojmenovat a potírat kořeny tohoto zla,
- e) tyto kořeny je možno nalézt jak v politické, tak v ekonomické, sociální, náboženské a kulturní rovině,
- f) mezi nejzávažnější příčiny terorismu je nutno počítat chudobu a nenávisť [73].

Toto stanovisko Vatikánu bylo podpořeno i v tradičním mírovém poselství papeže k 1. lednu 2002. Jeho hlavním tématem byla myšlenka vyjádřená i názvem: „Mír není bez spravedlnosti, spravedlnost není bez odpuštění.“ Jan Pavel zde opět hovořil velmi důrazně o podpoře obětem teroristické zvůle, nicméně poprvé se zároveň také zmiňuje o legitimní obraně proti teroristickému nebezpečí:

„Es besteht daher ein Recht auf Verteidigung gegen Terrorismus. Es ist ein Recht, das sich wie jedes andere bei der Wahl sowohl der Ziele wie der Mittel an moralische und rechtliche Regeln halten muss.“

Přitom ale jasně zdůrazňuje, že naprosto nic nemůže terorismus jakkoliv ospravedlnit, a to ani tehdy jestliže by se ukázala vina západní civilizace na vzniku jeho příčin:

„Es muss jedoch mit aller Klarheit festgestellt werden, dass die in der Welt bestehenden Ungerechtigkeiten jedoch niemals als Entschuldigung zur Rechtfertigung von Terroranschlägegebrauch werden können.“ [74]

Potvrzení těchto slov i celkového přístupu předloženého již arcibiskupem Martino na fóru OS zaznělo i při setkání papeže s diplomatickým sborem akreditovaným u Svatého stolce dne 10. ledna 2002:

„Der berechtigte Kampf gegen den Terrorismus, der in den verabscheuenswürdigen Attentaten vom vergangenen 11. September auf schreckliche Weise zum Ausdruck kam, lässt wieder die Waffen sprechen. Angesichts des barbarischen Angriffs und der Massaker stellt sich nicht Frage nach legitimer Verteidigung, sondern auch die Frage nach den geeignetsten Mitteln zur Ausrottung des Terrorismus, nach der Erforschung der tieferen Ursachen solcher Aktion, nach den Maßnahmen, die ergriffen werden müssen, um einen ‘Heilungsprozeß’ in die Wege zu leiten,....“ [75]

Papež také jasně zdůraznil, že zavrženíhodné násilí není možno ztotožnit s žádným náboženstvím jako takovým a jeho učením:

„Kein Verantwortlicher der Religionen kann daher dem Terrorismus gegenüber Nachsicht üben und noch weniger kann er ihn predigen. Es ist eine profanierung der Religionen, sich als Terroristen im Namen Gottes zu bezeichnen, dem Menschen im Namen Gottes Gewalt anzutun. Die terroristische Gewalt steht im Gegensatz zum Glauben an Gott, den Schöpfer des Menschen, an Gott, der sich um den Menschen kümmert und ihn liebt.“ [76]

Celkově je možno říci, že se **Vatikan postupně stále více klonil k opatrně souhlasnému postoji ve vztahu k vojenskému zásahu v Afghánistánu**, velmi důrazně a opakovaně zdůrazňoval ochranu civilistů a zásadní nutnost řešit problém terorismu v jeho kořenech.

Ovšem v oficiálních prohlášeních nezaznělo nic, co by prakticky řešilo velmi naléhavé otázky konkrétní situace mnoha katolických křesťanů, kteří byli především ve Spojených státech a Velké Británii přímo zapojeni do vojenského použití síly. Reakce na konkrétní situaci byla ponechána jednotlivým biskupským konferencím zúčastněných států.

4.2 Reakce národních biskupských konferencí zapojených zemí

Biskupské konference jak Spojených států amerických, tak Velké Británie byly postaveny před zásadní nárok: jejich postoj k použití síly po 11. září musel mít charakter nejen všeobecného hodnocení, ale musel také přímo reagovat na situaci těch, kteří se pro rozhodnutí vlády účastnili vojenských akcí.

Je samozřejmé, že první reakce se u biskupů – tak jako u všech předchozích skupin – orientovaly především na rozhodné odmítnutí teroristických akcí a na pomoc obětem teroristických útoků [77], ale i zde je možné již jasně zaznamenat konkrétní etické postoje.

Předseda americké biskupské konference J. A. Fiorenza ve svém dopise prezidentu Bushovi mluví o teroristických útocích jako „war-like acts“ [78] a zdůrazňuje podporu v úsilí zadržet a obvinít jednotlivce, skupiny i vlády, jež nesou za tento čin zodpovědnost [79]. Americký

vojenský biskup dokonce hovoří o nářku mrtvých, kteří volají po spravedlnosti, za jejíž naplnění jsou nyní američtí občané odpovědní! [80]

V této situaci američtí biskupové trvale opakují několik zásadních principů [81]:

- ❑ právo na obranu je v dané situaci nezpochybnitelné a rovná se povinnosti,
- ❑ i v situaci boje proti terororu platí kritéria spravedlivé války [82],
- ❑ použití vojenské síly je poslední možné řešení, jestliže ostatní prostředky jsou neúčinné,
- ❑ rozhodnutí o skutečné situaci je v rukou vlády a je třeba apelovat na svědomí jejich členů a modlit se za ně,
- ❑ při vojenských akcích je třeba úzkostlivě dbát na ochranu civilního obyvatelstva,
- ❑ v boji proti terorismu se v žádném případě se nejedná o boj proti islámu,
- ❑ ozbrojená síla je pouze jeden z prostředků a to v žádném případě nejdůležitější v boji proti terorismu,
- ❑ je třeba řešit zásadní problémy, ze kterých terorismus vzniká,
- ❑ soustředěním se na situaci v Afghánistánu nesmí být opomenuta tíživá situace a ohrožení míru v jiných částech světa především v Palestině.

Mimo tyto klasické postoje je ale možno v postoji amerických biskupů nalézt i několik nových a důležitých upozornění a postřehů. Jsou obsažena především v jejich pastorálním poselství zveřejněném 14. listopadu 2001 pod názvem: *Living With Faith and Hope After September 11*. [83] Biskupové zde konstatují:

- ❑ vznikla nová etická dilemata, která s použitím síly proti terorismu bude nutné řešit,
- ❑ zvláště nesnadné je posoudit, jaká jsou kritéria pro ukončení ozbrojené akce v Afghánistánu ve vztahu k její úspěšné smysluplnosti,
- ❑ je skutečností, že i mezi zastánci principu spravedlivé války [84] bude docházet, k rozdílným a přesto ospravedlnitelným pohledům, jakým způsobem je v dané situaci nutné kritéria spravedlivé války aplikovat,
- ❑ ozbrojená síla legitimně směřuje nejen proti původcům teroristických útoků ale i vůči těm, kteří jim pomáhali [85].

K těmto postojům amerických biskupů se druží podobné postoje biskupů Anglie a Walesu a i jejich vyjádření přinášejí do etické diskuze o kritériích k posouzení eticky legitimní obrany proti terorismu nové aspekty [86]:

- ❑ vojenské akce nesmí mít v žádném případě charakter odplaty, jejich součástí jako aktu sebeobrany je však i prevence proti dalšímu teroristickému ohrožení,
- ❑ je třeba stále usilovat o řešení v kontextu mezinárodního práva a Organizace spojených národů,
- ❑ kritérium proporcionality neznamena numerické posuzování počtu obětí ale posouzení velikosti hrozby a ohrožení [87],
- ❑ termín „war against terrorism“ v sobě nese nebezpečí nekontrolovatelné eskalace a trvalého konfliktu a tím znásobení nepřátel v další generaci,
- ❑ pro nedostatek informací není možné navrhnout z pozice biskupů konkrétní řešení současné situace, toto ale ani není role biskupské konference [88].

Vedle biskupských konferencí, jejichž země byly zapojeny do akcí v Afghánistánu v první linii, je důležité připomenout také reakce církve v zemích, jejichž vlády o zapojení uvažovaly pouze v případě oslovení ze strany Spojených států v závislosti na souhlasu s aktivací článku 5 Washingtonské smlouvy. Jednalo se především v Evropě o Spolkovou republiku Německo, Francii a Itálii. Prohlášení biskupských konferencí v těchto zemích měla všeobecný charakter, byla formulována s mnohem větší opatrností a neřešila žádné konkrétnosti nad rámec podmínek spravedlivé války v rámci katolického učení [89]. Prohlášení předsedy Německé biskupské konference kardinála Lehmana pouze navíc zdůraznilo obrovskou etickou odpovědnost při volbě přiměřených vojenských prostředků a s velkým důrazem poukázalo na povinnost neustálé kontroly vojenského rozhodovacího procesu ze strany politiků [90].

Z uvedeného je možno jasně vidět, že stanoviska biskupů přímo konfrontovaných s otázkou etické legitimacy postupů vlád USA a Velké Británie na jedné straně pevně stojí na katolických principech učení o spravedlivé válce, na druhé straně však jasně oslovují celou řadu etických problémů, které v současném stavu učení o spravedlivé válce nejsou řešeny. Jedná se především o již zmíněné otázky definice války proti teroru, rozsahu i charakteru legitimní sebeobrany, přístupu k relevantním informacím a také vzájemného vztahu unilaterálních akcí a Charty OSN. Protože se jedná o ty samé otázky, jež se ukázaly jako otevřené také při posouzení politické argumentace, jejich etické zhodnocení je o to naléhavější.

4.3 Reakce katolických teologů a církevních uskupení

Tyto reakce mají pochopitelně mnohem širší rozpětí než oficiální reakce Vatikánu či národních biskupských konferencí [91] a sahají od radikálního odmítnutí vojenské síly přes odbornou diskuzi o etických aspektech a kritériích eventuálního vojenského zásahu až k prohlášením horlivých zastánců použití síly na základě interpretace učení o spravedlivé válce.

Představitelé odmítavě orientovaného stanoviska ve vztahu k použití síly svůj postoj odvozují z následujících zásadních argumentů [92]:

- ❑ vojenská síla není adekvátní obranou proti teroristické hrozbě,
- ❑ použitím vojenské síly vzniká obrovská a nekontrolovatelná nebezpečí spirály násilí, prohloubení konfliktu a jeho přenesení na rovinu střetu náboženství a kultur,
- ❑ není možné připustit jako vedlejší a nechtěné škody smrt a utrpení obrovského množství nevinných lidí ve zbídačených zemích, jejichž vlády skrývají teroristy,
- ❑ jedna ze zásadních příčin terorismu je obrovská nespravedlnost ve vlastnictví pozemského bohatství a tato musí být změněna [93].

Jako alternativní řešení navrhuji odpůrci vojenské obrany nejprve jasné popsání příčin, z kterých terorismus vzniká a následně širokou kampaň, která bude řešit problém terorismu na základě příčin, z kterých vyrůstá. Tato kampaň samozřejmě musí být doprovázena zvýšenými interními bezpečnostními opatřeními a snahou dopadnout na formou policejních akcí viníky hrozných teroristických činů.

Prohlášení 70 amerických katolických představitelů reprezentujících různé řády, misijní, humanitární a vzdělávací organizace konkretizuje tyto argumenty ve vztahu k situaci v Afghánistánu a dochází k jasnému závěru, že tato válka musí být zastavena neboť teroristické útoky není možné hodnotit jako akt válečný ale pouze jako akt kriminální [94].

Signatáři tohoto prohlášení dále vyvozují, že při současné formě vedení války není možné již žádnou válku považovat za spravedlivou, a to i v případě, že by k ní existovaly spravedlivé příčiny. Důvodem této situace je fakt, že současné vedení války v sobě zahrnuje tak masivní kolaterální škody [95], že tyto není v žádné případě možné ospravedlnit podle principu proporcionality škod způsobených útočníkem a škod způsobených obranou. A toto své stanovisko demonstrují i na případu leteckého bombardování Afghánistánu [96].

Signatáři dále popírají, že by v současné kampani proti Afghánistánu byly splněny i další podmínky pro chápání války jako spravedlivé: současné vojenské akce ve vztahu k charakteru terorismu nemohou v žádném případě zaručit opodstatněné vyhlídky na úspěch a odmítnutí administrativy Spojených států přistoupit na požadavky Talibánu týkající se předložení jasných důkazů o vině Usáma bin Ladina, po kterých by byl tento režim ho ochoten vydat do třetí země, jsou v rozporu s pravidlem použití síly jako *ultima ratio*, tedy poslední možnosti.

Proti tomuto postoji stojí v příkrém rozporu pojetí neokonzervativních katolických etiků ve Spojených státech amerických [97], jejichž reprezentanty jsou především George Weigel [98] a Michael Novak [99], kteří oba vycházejí ve své argumentaci z teorie spravedlivé války.

Weiglova pozice se jasně projevila v jeho polemice s profesorem Griffithsem uveřejněné v časopise *First Things* v dubnu 2002 [100]. Profesor Griffiths sice také ve svém postoji kritizuje výše zmíněný postoj amerických katolických představitelů [101] požadujících zastavení vojenských akcí a argumentuje, že jejich postoj je mnohem více postojem politickým než teologickým neboť není založen na nejdůležitější podmínce, kterou jsou ověřitelné informace. Dále vyvozuje, že v pozici řadového i když angažovaného amerického občana není možné zodpovědně odpovědět na otázku, zda je vojenská akce v Afghánistánu eticky ospravedlnitelná či nikoli. Důvodem je nedostatečný přístup k seriózním otevřeným informacím [102].

George Weigel ve svém polemické odpovědi Griffithsovi vychází z teze, že teorie o spravedlivé válce je teorií politickou a ne pouze kazuistickou metodou. Tato politická teorie pojednává o právu a morální povinnosti oprávněné autority k válce jako limitnímu – nicméně za určitých jasně definovaných podmínek nutnému – způsobu spravování věcí veřejných. I skrze tento způsob má oprávněná autorita povinnost odpovídajícím způsobem směřovat k životu v míru pro ty, kteří jsou této autoritě podřízeni [103]. A to k míru ve společenském slova smyslu, kterým je, jak autor přejímá od Augustina, *tranquillitas ordinis* (klid řádu) [104], spočívající na svobodě a spravedlnosti.

Weigel zdůrazňuje, že díky absenci etické diskuze o smysluplnosti a platnosti teorie o spravedlivé válce v době od konce druhé světové války až do začátku 90. let minulého století došlo u mnoha jejích současných vykladačů k nesprávnému pochopení politického kontextu této teorie. Za jednu z nejzávažnějších desinterpretací Weigel považuje pojetí teorie o spravedlivé válce ve smyslu *presumption against violence* [105], tedy především jako kritériologie pro posuzování jednotlivých případů, ve kterých není možné pokládat válku za morálně akceptovatelnou. Takováto kritériologie v rukách vnějších pozorovatelů bez politické odpovědnosti pak může vést k nesprávnému odmítnutí války. Weigel dovozuje: právě proto, že válka sama o sobě vždy nutně musí zůstat prostředkem, je cílem teorie o spravedlivé válce poskytnout oprávněné autoritě orientaci, aby tento prostředek byl zvolen ve správný čas a tak opravdu vedl k *tranquillitas ordinis*. Jakmile se cílem teorie o spravedlivé válce stane ochrana proti použití síly, dostává se celá argumentace do bludného logického kruhu.

Jestliže bude – tak jak to dle Weigela odpovídá historickému kontextu této teorie – vnímáno učení o spravedlivé válce jako součást politické teorie, která má vést k *tranquillitas ordinis*, pak je možné odpovídajícím způsobem pojednat jednotlivé podmínky této teorie ve vztahu k situaci po 11. září 2001 a ve vztahu k situaci nutné obrany v boji proti terorismu.

Nicméně zásadní bod kritiky Paula Griffithse o nedostatku informací pojednává Weigel překvapivě velmi krátce a to pouze prostým poukazem na skutečnost, že tvrzení o neschopnosti získat informace odporuje požadavku II. vatikánského koncilu o aktivitě laiků v politickém životě společnosti a ve svých důsledcích vede k „návratu do katolického bunkru“.

Na příkladech celé šíře diskuze je opět možno konstatovat, že se v ní s rozličnou intenzitou objevují stejné etické problémy, které již byly výše pojmenovány při shrnutí všech dosavadních přístupů, a proto se významně připojují k hlasu, který volá po etické analýze, jež by se pokusila naznačit odpovědi, které budou zakotveny v tradici učení o spravedlivé válce a zároveň budou reflektovat v některých bodech zásadně nové výzvy spojené s bojem proti terorismu.

5. Návrhy kritérií pro řešení vzniklých otázek

Z analýzy vyjádření a postojů ve všech oblastech, kterým se tato studie doposud věnovala, je možné konstatovat, že i v situaci po 11. září **je teorie spravedlivé války [106] stále zásadním a téměř jediným východiskem [107]** k diskuzi o legitimním použití síly v oblasti západní demokracii, jejíž kořeny jsou podstatně ovlivněny křesťanstvím. Na druhé straně tato analýza ale také ukázala, že nová situace po teroristických útocích přinesla nemálo významných problémů, jejichž řešení není možné zcela bezproblémově odvodit ze současného znění této teorie a které – jestliže má koncept spravedlivé války nadále poskytovat prakticky použitelnou orientaci v složitých situacích dnešního světa – musí být eticky posouzeny. Je také třeba navrhnout směry jejich řešení.

Jedná se – tak jak z předchozího vyplývá – především o následující témata.

5.1. Problém etické relevance pojmu „war against terrorism“

Problematickostí tohoto pojmu v porovnání s pojetím války před 11. zářím [108] se ukazuje především na dvou rovinách:

Terorismus není subjekt, proti kterému je možné dle klasických definic války použít vojenskou sílu. Těmito subjekty doposud vždy byly státy nebo v případě občanské války tak jak definuje encyklopedie Britanica „political units“ [109]. Existují tedy dvě možnosti: buď navrhnout novou rozšířenou definici války, nebo boj proti terorismu nenazývat válkou ve smyslu definice, kterou by bylo možno použít pro etické zhodnocení situace.

Zdá se, že důležitým orientačním bodem při hledání eticky relevantní definice války je i po 11. září skutečnost, že **aktéry konfliktu na obou stranách jsou strukturované organizace, které je možno definovat také dle teritoria, jež mocensky ovládají**. Ze smyslu všech výše předložených definic války [110] je možné odvodit, že fakt ovládaného teritoria, na kterém také (a především) mimo bojujících mužů a žen žijí a pracují nezúčastnění civilisté, je samozřejmě předpokládán. Vyplývá z nich totiž, že zásadním cílem války je vnučení mocenské struktury, která bude na určitém teritoriu platit pro všechny.

Jestliže tedy pojem teritoria je pro etickou úvahu o legitimním použití pojmu válka zásadní, pak je i kritériem pro posouzení použitelnosti obratu „war against terrorism“ ve vztahu k teorii spravedlivé války.

Jestliže zachováme i nadále podmínku ovládaného teritoria skrytě obsaženou v současných definicích, pak nás tato úvaha vede k závěru, že **„war against terrorism“ je pojmem nadřazeným a obecnějším**, než pojem válka, na kterou je možno vztáhnout kritéria teorie o spravedlivé válce [111].

Z uvedeného vyplývá, že je „war against terrorism“ možné nazývat válkou jen v přeneseném slova smyslu bez možnosti legitimního použití teorie spravedlivé války na celou oblast, která je v pojmu „war against terrorism“ zahrnuta.

Pojem „war against terrorism“ je pak z pohledu teorie spravedlivé války roven **pojmu, který popisuje komplexně pojaté úsilí o překonání hrozby, která svět ohrožuje**. Do tohoto pojmu patří nejen vojenské akce, ale i akce policejní, soudní, výchovné, osvětové a další.

Je třeba zdůraznit, že i z pohledu etického posouzení **je možno do tohoto pojmu „war against terrorism“ zahrnout i konkrétní vojenskou akci**. Důvodem je skutečnost, že účinná obrana proti teroristickému ohrožení, tedy obrana, kterou je nutno chápat jako odvrácení bezprostředního nebezpečí a zajištění míru ve smyslu *tranquillitas ordinis* [112], je v případě existence států spolupracujících s teroristy vždy potenciálně spojena i s nutností využít vojenské síly jako legitimního prostředku ve smyslu *ultima ratio*.

5.2 Problém identifikace obrany všelidských hodnot s obranou USA

Jednoznačné a nutné spojení obrany svobodné společnosti s účastí na Američany vedené koalici proti teroru se objevilo – jak již bylo zmíněno výše [113] – v poselství amerického prezidenta jak v bezprostřední reakci na 11. září, tak i v pozdějších projevech. Ve své rétorické zkratce však v sobě ukrývá logickou konkluzi, která není zcela legitimní.

Je samozřejmě možné říci, že útok ve Spojených státech byl útokem na zemi, která jasně deklaruje hodnoty osobní svobody a demokracie. Aby vyvolal atmosféru strachu a nejistoty, způsob, jakým byl tento útok proveden, útočí na existenci společnosti, jehož podstatnými hodnotami jsou osobní svoboda a demokracie. Jestliže by tento útok destabilizoval Spojené státy, pak by skutečně ohrozil existenci svobodné společnosti a demokracie na celém světě, protože by ukázal na účinný způsob boje proti této společnosti. V tomto smyslu je útok proti USA útokem proti demokracii a svobodné společnosti jako takové. A proto všechny svobodné společnosti jsou morálně odpovědné se tomuto útoku bránit.

Z této logické konkluze ještě v žádném případě nevyplývá, že existuje pouze jen jeden způsob, jak se proti terorismu bránit a že právě prostředky, které se pro tento boj rozhodly použít Spojené státy, jsou správné [114]. Toto posoudit a zhodnotit je legitimní odpovědností každého státu jednotlivě a nezávisle.

Proto není možné říci, že každý stát, který stojí na straně demokracie a osobní svobody musí také stát na straně USA (co se týká prostředků) v boji proti terorismu [115].

5.3 Problém obsahu pojmu spravedlivá obrana proti terorismu

Zde je třeba se jinými slovy ptát, co všechno je v boji proti teroru v rámci sebeobranyspravedlnitelné? Dopis stálého zástupce USA předsedovi Rady bezpečnosti OSN dne 7. října,

který oznamoval zahájení útoku na Afghánistán [116], hovoří jasně o tom, že součástí legitimní sebeobrany, tak jak ji chápou USA, mohou být v budoucnu i vojenské operace proti jiným zemím a organizacím než pouze současná akce proti Talibánu a nespolupracující zemi Afghánistánu:

"We may find that our self-defence requires further actions with respect to other organizations and other States." [117]

Zdá se důležité rozdělit tuto otázku na sebeobranu ve smyslu „war against terrorism“ na jedné straně a na sebeobranu proti konkrétnímu teroristickému aktu vykonanému proti určitému státu na straně druhé.

V sebeobraně proti konkrétnímu teroristickému aktu vykonanému konkrétní a identifikovanou teroristickou skupinou je nutno jako východisko pro etické posouzení konstatovat skutečnost, že při trvající existenci teroristické skupiny **může další teroristický akt následovat kdykoliv**. K tomuto tvrzení opravňuje cíl teroristických aktů, který je zaměřen proti celé společnosti a proti její současné formě uspořádání. Z důvodu, že podstata ohrožení, proti kterému je třeba se bránit, je zasazena do budoucnosti, není zde možno na rozdíl od klasické definice sebeobrany [118] hovořit o časové bezprostřednosti reakce na teroristický útok jako o podmínce legitimacy posuzované sebeobrany.

Z uvedeného také vyplývá, že vojenskou **akcí vedoucí k odvrácení takového hrozby je třeba vnímat nikoliv jako akci preventivní ale jako preemptivní** ve smyslu tzv. Websterova dopisu [119], a tedy jako akci eticky přiměřenou – samozřejmě při zachování všech principů, které vojenskou akci limitují ve smyslu *ius in bello* – podmínkám pro spravedlivou obranu.

Druhá úroveň problému, která byla ve vztahu k problému legitimní sebeobrany naznačena, tedy problém etického zhodnocení použití vojenských prostředků v celkovém kontextu kampaně „war against terrorism“ je ve své podstatě dilematem o eventuální možnosti preventivního použití vojenské síly jako součásti této kampaně. Tato otázka se ve vztahu k již známému dalšímu vývoji mezinárodněpolitické situace v Iráku zcela evidentně stala problémem zásadní důležitosti. Protože se však nejedná dle výše navrženého etického diskurzu přímo o problém spojený s reakcí na 11. září 2001, není ani ambicí předložené studie tento zásadní problém ve své komplexnosti a složitosti pojmout.

5.4 Problém etické odpovědnosti země, která chrání teroristy

Zdá se, že významná kritéria k řešení tohoto problému z etického pohledu je možné odvodit z nových protiteroristických rezolucí Rady bezpečnosti OSN přijatých v bezprostřední reakci na září 2001 [120]. Tyto rezoluce odvozují z povahy teroristických akcí jako zla nejvyššího řádu [121], že jakoukoliv dobrovolnou spolupráci s teroristickými organizacemi je možné sankcionovat v celé šíři možností, kterou má Rada bezpečnosti OSN k dispozici. Tedy i vynucením respektu k celému obsahu rezoluce s pomocí vojenské síly [122]. Zdá se, že obdobným způsobem lze zdůvodnit i plnou etickou přičitatelnost států, které jednoznačně odmítají spolupracovat na postupu vůči terorismu.

Eticky je možno hodnotit terorismus jako *zlo samo o sobě (malum intrinsece)* [123], které je absolutně nepřijatelné za jakýchkoliv okolností [124]. Z toho vyplývá, že je třeba mu zabránit všemi eticky přijatelnými prostředky. To znamená že v případě, že jsou bezúspěšně vyčerpány všechny etické prostředky k zabránění činnosti teroristickým organizacím mimo použití vojenské síly proti státu, který s teroristy spolupracuje [125], pak se použití i tohoto

prostředku jeví jako menší zlo, jež je eticky přijatelné. Tato konkluze však opět platí pouze za předpokladu, že bude zachován princip proporcionality, o kterém bude pojednáno níže.

5.5 Problém s principem proporcionality

Základní otázku spojenou s problémem proporcionality je možno formulovat následovně: Jaké škody je třeba vzájemně porovnávat na straně hrozby a na straně sebeobraného vojenského zásahu?

V případě, že etická argumentace o preemptivním charakteru obrany uvedená pod bodem 5.3 je legitimní, pak je také ve vztahu k posuzování škod vzniklých teroristickým útokem možné jako eticky správnou přijmout argumentaci zastávanou ve výše zmíněném prohlášení představitelů biskupské konference Anglie a Walesu [126], která princip proporcionality zakládá ne pouze na poměru obětí konkrétního teroristického útoku ve vztahu ke kolaterálním škodám působeným vojenskou sebeobranou, ale také a především na vztahu škod způsobených sebeobranou ke škodám, které je konkrétní teroristická skupina rozhodnuta a schopna způsobit i v budoucnu. Jestliže však přijmeme tento preemptivní způsob posuzování škod, potom mezi kolaterální škody není možné započítat pouze přímé škody způsobené na lidských životech a na infrastruktuře. Mezi kolaterální škody zásadního významu při takovémto způsobu posuzování také patří potenciální nová rozhodnutí pro teroristické akty a jejich podporu u dosud umírněného civilního obyvatelstva a celková vlna nenávisti mezi civilním obyvatelstvem vyvolaná utrpením ve vojenském konfliktu.

Je samozřejmé, že právě v tomto bodu se etická kritéria stávají velmi vágními a forma posuzování škod je vedle odborné erudice také významně závislá na morální úrovni členů zodpovědného grémia. Nicméně přesto tato kritéria nabízejí určitý eticky definovaný základní rámec, ve kterém se následně děje rozhodování na základě osobní odpovědnosti.

5.6 Problém se stanovením kritérií úspěšnosti vojenské akce v boji proti terorismu

Důvodem, proč je třeba tento problém řešit, je podmínka obsažená v teorii spravedlivé války, která stanoví, že legitimita spravedlivé obrany je dána oprávněnou nadějí na úspěch vojenské akce. Hovořit o úspěchu akce však nejprve znamená stanovit eticky akceptovatelná kritéria pro to, co úspěch akce vlastně znamená.

Opět je i v této úvaze nutno rozlišovat mezi úspěchem ve „war against terrorism“ [127] a definováním úspěchu konkrétní vojenské akce proti konkrétní teroristické organizaci a proti konkrétnímu státu (či více státům), u kterého je prokázáno vědomé a chtěné spojení s teroristickou organizací. Zde je opět dále nutno rozlišovat, zda se jedná o organizaci, která již ozbrojený útok spáchala, a tedy vojenský útok má charakter preemptivní sebeobran, nebo o organizaci, o které je prokázáno, že se teroristický čin spáchat chystá. V rámci této studie je možno posuzovat pouze kritéria úspěšnosti sebeobrané akce, protože etické posouzení druhého případu je v tomto bodě závislé na předcházejícím řešení etických kritérií pro eventuální preventivní vojenský zásah.

V případě konkrétní akce v rámci výše definované sebeobran, se zdají legitimním **kritériem úspěšnosti dvě skutečnosti: eliminace konkrétní teroristické organizace a zajištění trvalého stavu, ve kterém spolupracující stát nebude podporovat žádnou teroristickou organizaci.**

Důvod pro kritérium odmítnutí jakékoliv podpory terorismu ze strany státu vychází z charakteru sebeobrany, která má za úkol zabránit bezprostředním škodám. Tyto škody jsou při přijetí výše popsaného způsobu preemptivní obrany podstatně spojeny s existencí nejen teroristické organizace a ale i podporujícího státu. Jestliže na straně státu trvá ochota podporovat jinou teroristickou organizaci, trvá i bezprostřední ohrožení. Použití tohoto kritéria je možno ještě podpořit, jestliže přijmeme pojetí terorismus jako *zla o sobě*, neboť pak není následně důvod rozlišovat u podporujícího státu na ochotu k podpoře pouze jedné organizace nebo terorismu jako takového.

5.6 Problém evidence důkazů, které vedou k vojenské akci

Z praktického pohledu je třeba posoudit dvě roviny. Tou první je přesvědčivost předložených důkazů a tou druhou je dosažitelnost důkazů pro odbornou pro veřejnost. Zdůvodnění premiéra Tony Blaira před britským parlamentem o nemožnosti všechny důkazy otevřeně publikovat je pravděpodobně všeobecně akceptovatelné [128].

V této souvislosti se zdá odpovídající požadovat, aby rovina přesvědčivosti předložených důkazů a rovina kontrolovatelnosti byly pro legitimní etické rozhodnutí v přímé úměrnosti. Tedy čím menší počet zodpovědných osob, které se podílejí na rozhodovacím procesu, tím větší úroveň jistoty. Důvodem je nepřímá úroveň zpravodajských informací a extrémní závažnost rozhodnutí.

Za nejnížší akceptovatelnou úroveň jistoty je možné na základě praxe mezinárodního práva považovat jistotu, která je vnímána jako dostatečná při procesech projednávajících obvinění států z masivního porušení lidských práv, tedy „clean and convincing evidence“ [129]. Dle navržené přímé úměrnosti však při snížení kontroly nezávislými oponenty prokazatelnost důkazů pro rozhodnutí použití vojenské síly jednoznačně tenduje k právní úrovni evidence „beyond a reasonable doubt“ [130].

5.7 Problém vojenského zásahu, který není odsouhlasen Radou bezpečnosti OSN

U tohoto problému je třeba opět posuzovat odděleně unilaterální sebeobranu proti konkrétní teroristické akci a unilaterální vojenskou akci v rámci „war against terrorism“.

V případě sebeobrany, která reaguje na přímé teroristické napadení, se zdá řešení na první pohled jednoduché, neboť nezadatelné právo na spravedlivou individuální nebo kolektivní sebeobranu je jednoznačně garantováno jak Chartou OSN [131], tak i celou teorií spravedlivé války.

Řešení dilematu nad rámec sebeobrany je ale opět nad rámec této studie, nicméně je třeba poukázat na zásadní důvod, který vycházející z principu teorie spravedlivé války „*intentio recta*“ (správný úmysl) jasně poukazuje na nutnost eticky akceptovatelné vyjimečné možnosti unilaterální akce i nad rámec spravedlivé sebeobrany.

Jasným důvodem je způsob rozhodování Rady bezpečnosti OSN, jejíž politicky motivované rozhodnutí může postrádat správný úmysl a může zabránit eticky legitimnímu a nutnému použití síly v případě masivního porušení základních lidských práv [132]. Nicméně i tento nanejvýš naléhavý problém přesahuje rámec této studie a je třeba se mu věnovat opět v komplexnosti celé otázky boje s terorismem [133].

5. Závěr

Cílem této studie bylo prozkoumat etickou diskuzi, která vznikla na poli mírové etiky po strašlivé události 11. září 2001.

Závěrem je možno konstatovat, že v diskuzi o eticky legitimním postupu v boji s terorismem hraje i nadále zásadní a nezastupitelnou roli tradicí ověřený koncept spravedlivé války. Tento koncept však na té úrovni, jaké bylo dosaženo jak na rovině politické, tak i teologické etiky v druhé polovině minulého století [134], již není schopen odpovědět na nové závažné otázky spojené s asymetrickým charakterem boje proti terorismu [135].

Ukazuje se však, že při dalším rozvinutí této teorie je v jejím rámci možné na nové otázky nalézt relevantní odpovědi, které situaci reflektují a poskytují základní orientační rámec pro nesmírně těžká a zodpovědná rozhodnutí, před kterými představitelé veřejné moci v boji s terorismem stojí.

Tato studie také ukázala, že nejpalčivější otázky se v této oblasti týkají problému preventivního použití síly a možnosti unilaterálních akcí v rámci světového společenství.

Navrhnout relevantní odpovědi v této oblasti je pro etiku válečného konfliktu velkou výzvou ale i povinností. Kompetence k etickému posouzení výše uvedených otázek je totiž pro dnešní dobu navýsost potřebná.

Poznámky a literatura:

1. In www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010912-4.html, 23. 8. 2006.
2. Zabývat se obšírněji fenoménem terorismu je nad rámec této studie, pro potřebu této studie je možné přijmout definici Petera Waldmanna: „Terorismus je možné definovat jako násilnou strategii, která se snaží primárně šířením strachu a hrůzy ... nahradit stávající systém vlády, a tím způsobit více či méně zásadní politicko-společenský převrat“; in Dieter (vyd.), *Kleines Lexikon der Politik*, NOHLEN, Mnichov 2001, str. 514 – překlad vlastní.
3. Teorie spravedlivé války, viz např. *Katechismus katolické církve*, can. 2309, Elshtein J. BETHKE, *Just war theory* (vyd.), Blackwell, Basil, 1992.
4. Dle Lothara Brocka a Bruno Schocha zemřelo 11. září 2001 třikrát více lidí než při všech teroristických útocích dohromady spáchaných za posledních 30 let. Brock, Lothar/Schoch, Bruno, Was ist das Neue am internationalen Terrorismus? in *Friedensgutachten 2002*, Münster, 2002, str. 35.
5. LUTZ, S. Dieter, Was ist Terrorismus? in *S+F, Vierteljahresschrift für Sicherheit und Frieden, Nomos Verlagsgesellschaft*, Baden-Baden, č.1, 2002, str. 6.
6. Celková historie Afghánistánu např. <http://www.afghan-web.com/history>, 23. 08. 2006.
7. Na základě KRECH, Hans, *Der Afghanistan Konflikt 2001*, Verlag Dr. Köster, Berlin, 2002.
8. Viz pozn. č. 1.
9. Rez. č. 1368 z 12.9. 2001, in http://www.un.org/docs/sc/unscl_resolutions.html, 23. 8. 2006.
10. “The evidence we have gathered all points to a collection of loosely affiliated terrorist organizations known as al Qaeda. ... This group and its leader – a person named Osama bin Laden – are linked to many other organizations in different countries. ... The leadership of al Qaeda has great influence in Afghanistan and supports the Taliban regime...” in www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html, 23. 8. 2006.
11. Rez. č. 1373 z 28. září 2001, in http://www.un.org/docs/sc/unscl_resolutions.html, 24. 8. 2006.
12. “...On the basis of this briefing, it has now been determined that the attack against United States on 11 September was directed from abroad and shall therefore be regarded as an action covered by Article 5 of Washington Treaty, which states that an armed attack on one or more of the Allies in Europe or North America shall be considered an attack against them all” In <http://www.nato.int/docu/speech/2001/s011002a.htm>, 23. 8. 2006.
13. Název operace byl dodatečně změněn, neboť původní název *Infinite Justice* byl z pohledu islámu vnímán jako urážka: nekonečně spravedlivý může být pouze Alláh, nikoliv člověk.
14. In <http://www.un.org/News/dh/latest/afghan-agree.html>, 24. 8. 2006.
15. Rez. č. 1386 z 20.12. 2001, in http://www.un.org/docs/sc/unscl_resolutions.html, 24. 8. 2006.

16. Podrobný přehled politických reakcí celého světa viz BUCKLEY, Mary and FAWN Rick (vyd.), *Global Responses to Terrorism*, Routledge, London, 2003.
17. "And on behalf of the American people, I thank the world for its outpouring of support. America will never forget the sounds of our National Anthem playing at Buckingham Palace, on the streets of Paris, and at Berlin's Brandenburg Gate. We will never forget South Korean children gathering to pray for our embassy in Seoul, or the prayers sympathy offered at a mosque in Cairo. We will not forget moments of silence and days of mourning in Australia and Africa and Latin America."; in www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html, 24. 8. 2006.
18. Vyjádření G. Bushe pro tisk po setkání s C. Powellem a P. O'Neillem, 24. září 2001; in www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010924-4.html, 30. 8. 2006.
19. Viz veškerá prohlášení prezidenta Bushe od okamžiku útoku; in www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09, 24. 8. 2006.
20. Viz pozn. č. 1.
21. In www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010912-4.html, 25. 8. 2006.
22. "This is not, however, just America's fight, and at stake is not America's freedom. This is the world's fight. This is civilization's fight. This is the fight of all who believe in progress and pluralism, tolerance and freedom." Bush, W. George, deklarace „Freedom at War with Fear“; in www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html, 25. 8. 2006.
23. In www.whitehouse.gov/news/releases/2001/10/2001107-8.html, 25. 8. 2006.
24. "This will be a different kind of conflict against a different kind of enemy." Bush, W. George, Radio Address to the Nation, 15. 9. 2001; in www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010915.html, 25. 8. 2006
25. In <http://bangkok.usembassy.gov/news/press/2001/nrot080.htm>, 25. 8. 2006.
26. In <http://www.eu2001.be>, 25. 8. 2006. Pozoruhodné je, jak z kontextu není možné jasně vyčíst, zda se zde míní akce policejního, či vojenského charakteru. Také se zde neodkazuje na žádné konkrétní znění mezinárodního práva.
27. Ve stejném duchu hovořil také prezident Bush ve své řeči k Valnému shromáždění OSN 10. listopadu 2001: "The leaders off all nations must now carefully consider their responsibilities and their future. Terrorist groups like al Qaeda depend upon their aid or indifference of governments ... For every regime that sponsors terror, there is a price to be paid. And it will be paid. The allies of terror are equally guilty of murder and equally accountable to justice."; in www.whitehouse.gov/news/releases/2001/11/2001111-3.html, 26. 8. 2006.
28. Na rovině politické samozřejmě tyto rozdíly jsou dosti významné např. postoj Velké Británie a Rakousku v ochotě podílet se aktivně vojensky na boji proti terorismu byl skutečně zásadní. Viz pozn. č. 16.
29. Mimo trojice nově vstoupivších členů Polska, Maďarska a Česka to bylo pouze Norsko a Island.
30. In <http://www.nato.int/docu/pr/2001/p01-124e.htm>, 25. 8. 2006.
31. In <http://www.nato.int/docu/speech/2001/s011002a.htm>, 23. 8. 2006.
32. Rezoluce č. 56/1 Valného shromáždění OSN a rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1368 obě ze dne 12. 9. 2001; in <http://www.un.org/documents>, 28. 8. 2006. V souvislosti s danými rezolucemi je třeba zmínit skutečnost, která mnohdy v komentářích k záříjovým událostem zůstává nepovšimnuta, že Rada bezpečnosti již v předchozích letech jako reakci na teroristické útoky proti ambasádám USA v Keni a Tanzanii 7. 8. 1998 a zabití občanů Spojených států odsouhlasila v roce 1999 rezoluci č. 1267 ze dne 15. října a v roce 2000 rezoluci č. 1333 ze dne 19. prosince, ve kterých výslovně požadovala na Talibánu vydání Usáma bin Ládina k soudnímu pojednání jeho obvinění z přípravy a organizace těchto teroristických aktů. Rezoluce konstatovala trvalé neplnění rozhodnutí předchozích rozhodnutí Rady bezpečnosti ze strany Talibánu a hrozila použitím dalších prostředků mimo již uvalených sankcí, jestliže se Talibán bude nadále vzpírat rozhodnutím Rady bezpečnosti.
33. Toto potvrzení práva na sebeobranu je znovu zmíněno i v rezoluci č. 1373 ze dne 28. září 2001 <http://www.un.org/sc/docs/> 28.8.2006.
34. In <http://www.un.org/News/Press/docs/2001/sgsm7985.doc.htm>, 28. 8. 2006.
35. Viz pozn. č. 34.
36. Viz pozn. č. 32.
37. Bod 3, rezoluce Rady bezpečnosti č. 1368, viz pozn. č. 32. O tuto pasáž se také opírá konstatování představitelů Evropského společenství hovořící o podpoře mezinárodního práva při pronásledování jejich aktérů kdekoli na světě. Viz pozn. 26.
38. Opět je třeba zdůraznit, že již v minulosti Rada bezpečnosti přijala zásadní rezoluci o boji s terorismem č. 1269 ze dne 19. října 1999.
39. Rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1373 ze dne 28.9. 2001; in: <http://www.un.org/documents/>, 28.8. 2006.
40. "Expresses its determination to take all necessary steps in order to ensure the full implementation of this resolution, in accordance with its responsibilities under the Charter." čl. 8 rezoluce č. 1373, viz pozn. č. 39.
41. Článek 39, Charta OSN.

42. Viz pozn. č. 39.
43. Příspěvek od: Empell, Hans-Michael. Ist der Krieg der USA gegen Afghanistan vom Selbstverteidigungsrecht gedeckt?, str. 159; in Schoch, Bruno, Hauswedell, Corinna, Weller, Christoph, Ratsch Ulrich, Mutz Reinhard (vyd.), *Friedensgutachten 2002*, LIT Verlag Münster.
44. Výraz „armed attack“ ve smyslu čl. 51, Charty OSN.
45. Myjer, Eric and White, Nigel, The Twin Towers Attack: an Unlimited Right to Self-Defence?; in *Journal of Conflict & Security Law*, Vol. 7, Nr. 1, Oxford University Press, 2002, str. 9-13.
46. Podmínky pro možnost označit teroristický útok za „armed attack“, uvádí Stefan Baufeld dvě: a) rozsah útoku je srovnatelný s útoky provedenými státními vojenskými prostředky, b) útoky jsou právně přičitatelné státu. In BAUFELD Stefan, *Der 11. September 2001 als Herausforderung für das Völkerrecht*, LIT Verlag Münster, 2005, str. 15.
47. V případě, že teroristický útok by nebyl takto definován, potom je boj s ním otázkou kriminální nikoliv vojenskou a další vedení diskuze je bezpředmětné. Zastánci tohoto postoje argumentují, že zásadní opatření přijatá jak Evropskou unií, tak i rezolucí Rady bezpečnosti č. 1373 mají mnohem více proti-kriminální charakter; viz např. NAERT, Fraederik, The Impact of the Fight Against Terrorism on the ius ad bellum, *Ethical Perspectives* 11, Nr. 2-3, K.U. Leuven, str. 144-145.
48. Tak Empell, viz pozn. č. 43, str. 161 a následující.
49. Britský ministerský předseda obhajoval nutnost akce v Afghánistánu po vyjmenování zpravodajských závěrů následovně: „...in the face of this evidence, our immediate objectives are clear. We must bring Bin Laden and other Al Qaida leaders to justice and eliminate the terrorist threat they pose. And we must ensure that Afghanistan ceases to harbour and sustain international terrorism.“; řeč Tony Blaira v britském parlamentu 4. 10. 2001; in <http://www.pm.gov.uk/output/Page1606.asp>, 30. 8. 2006. Názory se v této otázce různí, existují zástupci legitimní okamžité odvety jako součásti sebeobrany; viz pozn. č. 46 k textu Mary Ellen O'CONNELL, Evidence of Terror, *Journal of Conflict & Security Law*, Vol. 7, Nr. 1, Oxford University Press, 2002, str. 30.
50. Toto se týká především časového odstupu a neprůkaznosti dalších bezprostředně hrozících útoků. Jak ale ukazuje ve svém článku Rein Müllerson o spravedlivé válce, sebeobrana proti terorismu ze své podstaty musí být „anticipatory“ pojatá „defensive reprisal“, Müllerson, Rein, Jus ad Bellum: Plus Ça Change (Le Monde) Plus C'est La M me Chose (La Droit)? In *Journal of Conflict & Security Law*, Vol. 7, Nr. 2, Oxford University Press, 2002, str. 180.
51. Dopisy stálých zástupců USA a Velké Británie předsedovi Rady bezpečnosti ze dne 7. 10. 2001, S/2001/946 a S/2001/947.
52. Viz pozn. č. 15.
53. Viz pozn. č. 34.
54. Viz pozn. č. 30.
55. K tomuto závěru dospívá např. Mary Ellen O'CONNELL ve článku Evidence of Terror, *Journal of Conflict & Security Law*, Vol. 7, Nr. 1, Oxford University Press, 2002, str. 22-28.
56. Tedy ne pouze instancí politickou.
57. Britský premiér Tony Blair ve své řeči k parlamentu 4. října 2001 apeloval na důvěru poslanců, založenou na autoritě představitelů vlády bez možnosti poskytnou utajené podrobné důkazy. In <http://www.pm.gov.uk/output/Page1606.asp>, 29. 8. 2006.
58. Viz pozn. č. 32.
59. Podrobný popis těchto názorů in BAUFELD Stefan, *Der 11. September 2001 als Herausforderung für das Völkerrecht*, LIT Verlag Münster, 2005, str. 14-23.
60. Příkladně se analogické použití termínů, a tím i právního kontextu ukazuje na slovu válka; zajímavá poznámka k tomuto viz WELLER Christoph, Der 11. September im Fernsehen: Die Deutung der Terroranschläge als Krieg; in Schoch, Bruno, Hauswedell, Corinna, Weller, Christoph, Ratsch Ulrich, Mutz Reinhard (vyd.), *Friedensgutachten 2002*, LIT Verlag Münster, str. 43-51.
61. Viz například velmi konsekventní argumentaci Fraederika NAERTA in: Naert, Fraederik, The Impact of the Fight Against Terrorism on the ius ad bellum, *Ethical Perspectives* 11, Nr. 2-3, K.U. Leuven, str. 146-147.
62. Toto kritérium nebylo použito při zpracování a zařazení reakcí papeže.
63. Tak např. *Rivista di teologia morale*, č. 133, gennaio-marzo 2002, Bologna.
64. “Shocked by the unspeakable horror of today’s inhuman terrorist attacks against innocent people in different parts of the United States I hurry to express to you and your fellow citizens my profound sorrow and my closeness in prayer for the nation at this dark and tragic moment. Commending the victims to almighty God’s eternal mercy, I implore his strengths upon all involved in rescue efforts and in caring for the survivors. I beg God to sustain you and American people in this hour of suffering and trial.” In <http://www.vatican.va>, 29. 8. 006.
65. Generální audience, 12. 9. 2001; in <http://www.vatican.va>, 29. 8. 006.
66. In <http://www.vatican.va>, 29. 8. 2006.

67. Je pouze otázka spekulací, proč tomu tak bylo. Daná reakce se výrazně liší jak od situace před válkou a během války Kosovu v roce 1999, tak od reakcí před začátkem útoků na Irák v roce 2003. Důvodem snad může být nevyjasněné stanovisko z pohledu mezinárodního práva a především Charty OSN, na jejímž bezpodmínečném dodržování byl postoj Jana Pavla II. k mezinárodněprávním otázkám po celou dobu jeho pontifikátu založen.
68. Přehled papežových mírových výzev v tomto období je shrnut in *L'Osservatore Romano*, Wochenausgabe in deutschen Sprache, 21. 12. 2001, čísl. 51/52, str. 6-7; obdobně se papež vyjádřil i po setkání s Georgem Bushem seniorem dne 4. 10. 2001 před začátkem zasedání biskupské synody, *L'Osservatore Romano*, Wochenausgabe in deutschen Sprache, 21. 12. 2001, čísl. 41, str. 2.
69. Např. promluva při Angelus 28. října 2001; in *L'Osservatore Romano*, Wochenausgabe in deutschen Sprache, 21. 12. 2001, čísl. 51/52, str. 7.
70. V tisku se pouze objevila pouze výzva k míru prezentovaná Giovanni kardinálem RE 8.10. 2001 na začátku 11. generálního zasedání biskupské synody v Římě; in *L'Osservatore Romano*, Wochenausgabe in deutschen Sprache, 21. 12. 2001, čísl. 41, str. 2.
71. Vatikánská obdoba ministra zahraničí.
72. "The position of the /Vatican/ Secretariat of State consists in underlining that the response to the barbarous acts of Sept. 11 must not be an act of vengeance but an act of justice that has as its aim the reparation of the grave injustice suffered"; in *Origins*, CNS documentary service, October 2001, vol. 31, č. 320, str. 339-340, sloupek.
73. In *Ethica 2002*, Jahrbuch des Instituts für Religion und Frieden, Wien, str. 194.
74. In *Ethica 2002*, Jahrbuch des Instituts für Religion und Frieden, Wien, str. 203.
75. In *Ethica 2002*, Jahrbuch des Instituts für Religion und Frieden, Wien, str. 204-205.
76. In *Ethica 2002*, Jahrbuch des Instituts für Religion und Frieden, Wien, str. 205.
77. "In the aftermath of last week's terrorist attacks, I would like to reiterate that we stand in solidarity with you and the American people in prayer for our beloved nation at this time of terrible loss and momentous decisions..." Joseph A. Fiorenza, předseda Konference katolických biskupů USA, dopis prezidentu Bushovi 19. 9. 2001; in *Ethica 2002*, Jahrbuch des Instituts für Religion und Frieden, Wien, str. 190. Podobně představitelé biskupské konference Anglie a Walesu; viz in *Ethica 2002*, Jahrbuch des Instituts für Religion und Frieden, Wien, str. 190.
78. V dopise Edwina O'Briena, arcibiskupa ozbrojených sil USA, z 10. 12. 2001 se již hovoří o „continuing and justified 'war on terrorism'"; in *Ethica 2002*, Jahrbuch des Instituts für Religion und Frieden, Wien, str. 204.
79. "The war-like acts ... were appalling acts not only against our nation but against all humanity. ... Therefore, we support efforts by our nation and the global community to seek out and hold accountable, in accord with national and international law, those individuals, groups and governments which are responsible."; in *Ethica 2002*, Jahrbuch des Instituts für Religion und Frieden, Wien, str. 203.
80. "The souls of thousands of dead and injured in New York, at the Pentagon and in Pennsylvania, however, do cry out for justice. We are obliged to response." Edwin O'Brien, arcibiskup ozbrojených sil USA, 19. 9. 2001; in *Ethica 2002*, Jahrbuch des Instituts für Religion und Frieden, Wien, str. 189.
81. Jedná se o následující prohlášení: prohlášení Edwina O'Briena, arcibiskupa ozbrojených sil USA, 19. 9. a 10. 12. 2001, Joseph A. Fiorenza, předsedy Konference katolických biskupů USA, dopis prezidentu Bushovi 19. 9. 2001, prohlášení k zahájení útoků na Afghánistán, 9. 10. 2001, Living With Faith and Hope After September 11, pastorální poselství katolických biskupů USA, 14. listopadu 2001; in *Ethica 2002*, Jahrbuch des Instituts für Religion und Frieden, Wien, str. 189-204.
82. Taje však třeba spojovat "...with reason and sensitive conscience..." Edwin O'Brien, arcibiskup ozbrojených sil USA, 19. 9. 2001; in *Ethica 2002*, Jahrbuch des Instituts für Religion und Frieden, Wien, str. 189.
83. In *Ethica 2002*, Jahrbuch des Instituts für Religion und Frieden, Wien, str. 196-198
84. Přičemž výslovně potvrzují i legitimitu pacifistického postoje.
85. "...military force is directed at those who use terror and those who assist them ..." Living With Faith and Hope After September 11, pastorální poselství katolických biskupů USA, 14. listopadu 2001; in *Ethica 2002*, Jahrbuch des Instituts für Religion und Frieden, Wien, str. 196-198.
86. Jedná se o následující prohlášení: Kardinál Cormac Murhy-O'Connor a arcibiskup Patrick Kelly, předseda a místopředseda Konference katolických biskupů Anglie a Walesu, Prohlášení k současné mezinárodní situaci, 20. 9. 2001, Konference katolických biskupů Anglie a Walesu, Reflexe biskupů k následkům útoků na USA, 16.11. 2001; in *Ethica 2002*, Jahrbuch des Instituts für Religion und Frieden, Wien, str. 190 a 200-202.
87. "This principle does not concern the numbers of victims on either side, but to what extent the response achieves the effective restraint of evil, or, on the contrary, to what extent it could actually unleash even graver evil." Kardinál Cormac Murhy-O'Connor a arcibiskup Patrick Kelly, předseda a místopředseda Konference katolických biskupů Anglie a Walesu, Prohlášení k současné mezinárodní situaci, 20. 9. 2001; in *Ethica 2002*, Jahrbuch des Instituts für Religion und Frieden, Wien, str. 190.

88. "A Bishop's Conference does not have the role of offering specific political and military solutions in the present situation, even apart from the fact that we have little authoritative information about such fast-moving events." Konference katolických biskupů Anglie a Walesu, *Reflexe biskupů k následkům útoků na USA*, 16. 11. 2001; in *Ethica 2002*, Jahrbuch des Instituts für Religion und Frieden, Wien, str. 200-202.
89. Viz prohlášení předsedy francouzské biskupské konference z 11. 10. 2001; in <http://www.cef.fr>, 29. 8. 2006.
90. "Stets ist bei militärischen Einsätzen der Grundsatz der Verhältnismäßigkeit zu bewahren und die Zivilbevölkerung zu schonen ... Wir halten es in dieser Lage für unabdingbar, dass die deutsche Regierung und das Parlament den weiteren Verlauf der militärischen Aktionen regelmäßig auf sein Verantwortbarkeit hin überprüft."; in *Ethica 2002*, Jahrbuch des Instituts für Religion und Frieden, Wien, str. 196.
91. I když i v reakcích biskupských konferencí je možné vidět také zásadní rozdíly: na jedné straně podporující prohlášení americké biskupské konference a na straně druhé společné prohlášení švýcarských křesťanských církví (včetně církve katolické) ze 17. 10. 2001, které vojenský zásah v Afghánistánu jasně odmítá; in *Ethica 2002*, Jahrbuch des Instituts für Religion und Frieden, Wien, str. 195.
92. Reprezentantem takového stanoviska může být např. dokument americké katolické organizace Pax Christi z 26. 9. 2001, *Darkness Cannot Drive Out Darkness*; in *Ethica 2003*, Jahrbuch des Instituts für Religion und Frieden, Wien, str. 191-193 a prohlášení evropské komise Justice and Peace ze 30. 9. 2001; in *Ethica 2002*, Jahrbuch des Instituts für Religion und Frieden, Wien, str. 193-194.
93. "We therefore declare that one essential response to these attacks is for rich countries to review and radically change their relationship with people who lack means to live in human dignity." prohlášení evropské komise Justice and Peace ze 30.9. 2001; in *Ethica 2002*, Jahrbuch des Instituts für Religion und Frieden, Wien, str. 194.
94. "The War Against Afghanistan Must Stop" *Origins*, CNS documentary service, January 2002, vol. 31, č. 30, str. 505-507.
95. **Kolaterálními škodami** se v současné vojenské terminologii chápou veškeré škody na životech a majetku civilních osob.
96. O značném rozsahu kolaterálních škod, viz podrobnou studii CREYER Robert, *The fine art of friendship: Jus in bello in Afghanistan*; in *Journal of Conflict & Security Law*, Vol. 7, Nr. 1, Oxford University Press, 2002, str. 38-83.
97. Viz www.ratzingerfunclub.com/justwar, 29. 8. 2006.
98. Senior fellow of Ethics and Public Policy Center, Washington – www.eppc.org.
99. Director of Social and Political Studies of American Enterprise Institute for Public Policy Research, Washington – www.aei.org.
100. *First Things*, April 2002; in <http://firstthings.com/ftissues/ft0204/articles/justwar.html>, 30.8. 2006
101. Viz pozn. č. 94.
102. Profesor Griffiths k tomu dále poznamenává, že neštěstím Američanů je skutečnost, že si toto nechtějí připustit a ve své pochybném spoléhání se na svoji národní výjimečnost nekriticky důvěřují vládní administrativě.
103. Weigela definuje základní rozdílnost mezi bellum a duellum, kde bellum má společenský, a tedy politický rozměr, a je vedeno oprávněnou autoritou, kdežto duellum je použití síly v privátní sféře.
104. AUGUSTIN, *De civitate Dei*, XIX, 13.
105. Kritiku tohoto předpokladu, která však dle mého názoru je spíše pouze terminologická, viz *Ethical Perspectives*, Catholic University of Leuven, č. 2-3/2004; Johan Verstraten, *From Just War to Ethics of Conflict Resolution*, str. 100-102, John Hymers, *Regrounding the Just War's Presumption Against Violence*; in *Light of George Weigel*, str. 111-121.
106. Viz pozn. č. 3.
107. Je to explicitní východisko v argumentaci drtivé většiny etiků a implicitní v případě politiků a odborníků na mezinárodní právo, opírá se jak o Chartu OSN, tak o učení křesťanských církví.
108. Několik slovníkových definic války: (i) "It is an organized form of violence or coercion that takes place in the public or political domain." *Dictionary of Ethics, Theology and Society*, CLARKE, B., Paul and Linzey ANDREW, Routledge, London, 1996; (ii) „Gewaltsame Austragung von Streitigkeiten durch Staaten oder staatlich organisierte Grossgruppen.“ *Lexikon der christlichen Moral*, Vyd. HÖRMANN Karl, Tyrolia Verlag, Wien, 1976; (iii) „Gewaltsame Austragung von Streitigkeiten. Er ist eine bewaffnete Auseinandersetzung zwischen zwei oder mehreren Gemeinwesen oder innerhalb eines Gemeinwesens.“ *Neues Lexikon der Christlichen Moral*, ROTTER, Hans a VIRT, Günter, Tyrolia Verlag, Wien, 1990; (iv) „Ein Kampf mit Waffen, geführt zu dem Zwecke, dem Gegner den Willen des eigene Gemeinwesens oder der eigenen Klasse oder Partei aufzuzwingen.“ *Lexikon der christlichen Ethik*, HUNOLD, W., Gerfried, (vyd.) Herder, Freiburg, 2003; (v) „Bewaffnete Auseinandersetzung zwischen Staaten, als Bürgerkrieg wird der innerhalb eines Staates mit Waffen ausgetragene Machtkampf streitender Parteien bezeichnet.“ *Brockhaus Enzyklopädie*, 19. vyd., 1990.

109. "A state of usually open and declared armed hostile conflict between political units, such as states or nations or between rival political fractions of the same state or nation." Encyclopaedia Britannica, 15. vydání, 2003.
110. Viz pozn. 107.
111. Takto se také o válce proti teroru vyjadřoval jak George Bush, tak Donald Rumsfeld: "Americans are asking: How will we fight and win this war? We will direct every resource at our command – every means of diplomacy, every tool of intelligence, every instrument of law enforcement, every financial influence, and every necessary weapon of war – to the disruption and to the defeat of the global terror network. This war will not be like the war against Iraq a decade ago, with decisive liberation of territory and swift conclusion." G. Bush, poselství národu *Freedom at War with Fear*, 20. 9. 2001; in www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html, 22. 8. 2006. "This war will not necessarily be one in which we pore over military targets and mass forces to seize those targets. Instead, military force will likely be one of many tools we use to stop individuals, groups and countries that engage in terrorism 'Battles' will be fought by customs officers stopping suspicious persons at our borders and diplomats securing cooperation against money laundering." D. Rumsfeld, *A New Kind of War*, New York Times, 17.9. 2001 in <http://bangkok.usembassy.gov/news/press/2001/nrot080.htm>, 22. 8. 2006.
112. Charakteristika mírového soužití, viz vysvětlení na str. 18 této studie.
113. Viz str. 4 a 5 této studie.
114. Právě v případě přímo poškozeného je velké nebezpečí, že jeho postoje nebudou vedeny pouze snahou o obranu, ale že do nich mohou být přimíchány i jiné falešné motivy vzniklé právě způsobeným utrpením.
115. Prakticky proto byly v dané situaci ze strany USA možné dva postupy: buď zvolit způsob sebeobrany a ostatní země pouze žádat o pomoc, nebo vytvořit koalici, ve které bude mít každá entita právo spolurozhodování o společném postupu. Americká strana se *de iure* a *de facto* rozhodla postupovat cestou sebeobrany. Tím však ztratila nárok na jednoznačnou podporu států světa ve smyslu souhlasu se zvolenými a použitými prostředky.
116. Dopis pod signaturou S/2001/946; in <http://www.un.int/s-2001-946.htm>, 31. 8. 2006.
117. Viz pozn. č. 115.
118. Viz pozn. č. 49 a 50.
119. **Definice preemtivního zásahu** se dle všeobecného pojetí mezinárodního práva odvozuje z nóty amerického ministra zahraničí Webstera britské vládě z roku 1841 v případě zapálení a zničení parníku *Caroline*, který roku 1837 vzl kanadským povstalcům zbraně i lidské posily pro jejich boj s britskou armádou. Preemtivní zásah je zásadně charakterizován bezprostředním vážným ohrožením ("It will be for that Government to show a necessity of self-defence, instant, overwhelming, leaving no choice of means, and no moment of deliberation"), které již nelze odvrátit žádnými jinými prostředky a nedovoluje žádné další zvažování situace. Viz MOORE, *A Digest of International Law II*, 1906, str. 409, www.yale.edu/lawweb/avalon/diplomacy/britain/br-1842d.htm, 31. 8. 2006.
120. Rezoluce Rady bezpečnosti č. 1368 a 1373, viz pozn. č. 32.
121. "The Security Council, ... 3.5 Declares ... that knowingly financing, planning and inciting terrorist acts are also contrary to the purpose and principles of the United Nations, ...", *Rezoluce Rady bezpečnosti č. 1373*, viz pozn. č. 39.
122. "The Security Council, ... Reaffirming the need to combat by all means, in accordance with the Charter of the United Nations, threats to international peace and security caused by terrorist acts, ... 2. Decides also that all States shall... (d) Prevent those who finance, plan, facilitate or commit terrorist acts from using their respecting territories for those purposes against other states or their citizens, ... 3.8 Expresses its determination to take all necessary steps in order to ensure the full implementation of this resolution, in accordance with its responsibilities under the Charter", *Rezoluce Rady bezpečnosti č. 1373*, viz pozn. č. 39.
123. Takto definováno z pohledu *deontologické etiky*, nicméně i etika vycházející z teleologických pozic pokládá terorismus za vždy nepřijatelný.
124. Tento jednoznačný postoj vyjádřil také papež Jan Pavel II. ve svém novoročním poselství roku 2002, viz pozn. č. 75.
125. Jedná se tedy o vědomou a chtěnou spolupráci.
126. Viz pozn. č. 86.
127. Tento cíl je možno definovat jako zbavení světového společenství reálné hrozby terorismu, jak o tom hovořil i prezident Bush ve svém poselství národu 20. října 2001: "Our war on terror begins with al Qaeda, but it does not end there. It will not end until every terrorist group of global reach has been found, stopped and defeated."; in www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html, 22. 8. 2006.
128. "I enter a major caveat, much of the evidence we have is intelligence or security highly sensitive. It is not possible without compromising people or security to release precise details and fresh information is daily coming in. But I hope the House will find it useful at least as an interim assessment. The Leader of the Opposition and the

- Leader of the Liberal Democrats have seen the full basis for the document on Privy Council terms. For myself and all other Government Ministers who have studied the full information, we have absolutely no doubt that Bin Laden and his network are responsible for the attacks on 11 September.” Tony Blair, Premiérské prohlášení k parlamentu o útocích 11. září; in <http://www.pm.gov.uk/output/Page1606.asp>, 28.8. 2006.
129. K problematice stanovení úrovně jistoty, viz článek O’Connell, E. Mary, Evidence of Terror; in *Journal of Conflict & Security Law*, Vol. 7, Nr. 1, Oxford University Press, 2002, str. 19-36.
130. Tuto formulaci také použil Tony Blair ve své řeči k parlamentu, viz pozn. č. 127.
131. *Charta OSN*, čl. 51.
132. Příklad takového selhání Rady bezpečnosti při genocidě ve Rwandě v roce 1994 je všeobecně známý.
133. Zajímavé podněty k řešení tohoto problému jsou obsaženy v Gerhard BEESTERMÖLLER *Krieg gegen den Irak - Rückkehr in die Anarchie der Staatenwelt?*, Kohlhammer, 2003, 2. vydání; vydáno v ediční řadě Beiträge zur Friedensethik, Band 35.
134. Na rovině politické etiky především v neokonzervativních kruzích ve Spojených státech a na rovině teologické etiky především v rámci přípravy *Katechismu katolické církve*, viz pozn. č. 3
135. “The time when the just war alone could define Catholic thinking on war and peace is long past. Sept. 11 has made clear the importance of our wider, deeper understanding of peace to the troubled world in which we live.” Christiansen DREW, SJ, After Sept. 11: Catholic Teaching on Peace and War; in *Origins*, CNS documentary service, May 2002, vol. 32, č.3, str. 33-40.

Zmínil jsem také požadavek změny pracovního stylu a organizační kultury. Považuji to za naprosto zásadní. Někdy mám z jednání s určitými lidmi ve vrcholovém řídicím aparátu pocit, že je požadavky či úkoly, směřující k zlepšení naší práce a služby – opakuji a zdůrazňuji služby – služby směřující k rozvoji schopností AČR, přímo obtěžují, že je ruším ze zaběhnuté rutiny nebo dokonce budím z letargie. Důrazně připomínám: Ministerstvo je zde kvůli AČR a ne naopak. Veškeré naše úsilí musí směřovat k rozvoji operačních schopností AČR a příslušných podpůrných činností, včetně zajištění kvalitního života a zázemí našich vojáků. Naši vojáci musí jít do misí s tím nejlepším výcvikem, výstrojí a výzbrojí. Vše ostatní, co tyto cíle nepodporuje, je nadbytečné.

Změna kultury se také musí projevit v oblasti hospodaření se státními prostředky. Akviziční procesy musí být průhledné a veřejné zakázky skutečně veřejné, na základě jasně definovaných a nestranných pravidel. Zdá se mi, že se rezort obrany se stal do jisté míry rejdištěm různých zájmových skupin, které pouštějí žilou našemu rozpočtu, když prostřednictvím svých lidí na ministerstvu realizují své zájmy. Tato doba končí. Postupně takové vazby a sítě rozkrýváme a likvidujeme. S těmi, kteří slouží jiným než rezortním zájmům, se loučíme.

Zásadní pro naše další směřování bude také vyhodnocení dosavadního průběhu reformy. Toto vyhodnocení musí být poctivé a kritické. Jen tak můžeme získat podněty pro další orientaci reformy a definovat v jejím rámci nové priority a akcenty.

*Z vystoupení ministra obrany Jiřího Šedivého
na velitelském shromáždění 4. a 5. prosince 2006*

Investice do společné infrastruktury NATO představují významnou oblast spolupráce mezi členskými státy Severoatlantické aliance a jsou základním pilířem plánování jejich společné obrany. Za účelem organizace a koordinace tohoto významného úkolu disponuje NATO Programem bezpečnostních (obraných) investic NATO (NSIP - NATO Security and Investment Programme), který Alianci slouží k zabezpečení nezbytných zdrojů k pokrytí investic tohoto typu. Cílem článku je popsat fungování programu NSIP, vymezit jeho moderní historii, ohodnotit současný stav jeho užívání členskými státy a zformulovat návrhy opatření, které by v budoucnu umožnily ČR lépe využívat společné zdroje tohoto programu.

1. Vymezení a úloha programu NSIP

Program NSIP je program určený k financování, úpravě a pořízování stěžejní alianční infrastruktury nezbytné k zabezpečení požadovaných operačních schopností NATO. Jeho prostřednictvím je financováno budování, úprava a pořízování leteckých a námořních základen, strategických skladů, páteřních radarových systémů apod. Pro národním vojenská velitelství představuje možnost zabezpečit finančně náročnou infrastrukturu ze společného zdrojového rámce Aliance. Program NSIP přímo přispívá ke zlepšování obranných schopností NATO a zvyšování interoperability mezi členskými státy. Kromě vojensko-strategických úkolů plní program NSIP důležitou úlohu i v oblasti politické, kde směřuje zejména k těmto cílům:

1. Prohloubení procesů směřujících k posílení soudržnosti Aliance a zajištění existence silné transatlantické vazby.
2. Potvrzení vzájemné solidarity mezi Spojenci s ohledem na zabezpečení existujících úkolů.
3. Pokračování v dělbě úkolů, rizik, odpovědnosti a nákladů a užitků, které napomáhají udržovat vysokou úroveň vzájemné koheze. [1]

K vymezení úkolového rámce byly pro fungování programu NSIP zformulovány tři základní principy. Ty se snaží vést tento program k co nejefektivnějšímu vynakládání společných zdrojů při zajištění maximálního společného užitku Aliance. Výše zmiňované principy jsou následující:

1. Vzájemná spolupráce a společná odpovědnost za bezpečnost celé Aliance.
2. Založení jednotlivých programů na skutečných obranných potřebách NATO jako celku.
3. Podpora těch projektů, které jsou mimo odpovědnost a/nebo možnosti pořízení jednotlivých států, ale jsou potřebné pro Alianci jako celek.

S ohledem na vysokou ekonomickou náročnost projektů spojených se zabezpečením společné alianční infrastruktury byly rovněž vytvořeny předpoklady jejich potřebného zaměření.

Aby mohl být projekt financován z programu NSIP, pak by měl spadat do některé z následujících kategorií:

1. Včasné a přesné pořízení informací, jejich ověření a vyhodnocení.
2. Přizpůsobivé, výkonné a mobilní komunikační a informační systémy.
3. Společná logistika schopná rychlého nasazení v rámci multinacionálních sil.
4. Odpovídající kapacity k přijetí spojeneckých sil.
5. Strategicky rozmístěné skladové a opravárenské kapacity.
6. Regionální dopravní síť vhodná k využití spojeneckými vojsky. [2]

2. Historie

Program bezpečnostních investic NATO slouží od roku 1951 členským státům Aliance k zabezpečení společné stěžejní infrastruktury. Za zásadní přelom v jeho existenci je možné považovat rozpad Varšavského paktu. S ohledem na změny v oblasti hrozeb a rizik bylo nutné společné alianční financování infrastruktury reformovat. Spojenci si plně uvědomovali, že ačkoliv hlavním úkolem Aliance zůstává ochrana míru v Severoatlantickém regionu, tak rovněž narůstá význam operací, které vyžadují řízení ve smyslu krizového managementu. Bylo tak nezbytné zabývat se otázkou, jak vytvořit takový systém páteřní infrastruktury, která by podpořila přechod k menším, ale zároveň více flexibilním a mobilním silám, schopným rychlého nasazení v rámci mnohonárodnostních kontingentů. [3]

Významným impulzem pro změnu fungování infrastrukturního programu NATO byla londýnská konference v roce 1990, na které se v důsledku změny mezinárodního bezpečnostního klimatu spojenci shodli na nutnosti restrukturalizovat NATO a schválili novou strategickou koncepci. [4] V důsledku odmítnutí zprávy NMA (NATO Military Authorities) v březnu 1991 zahájil vojenský výbor NATO zásadní revizi Infrastrukturního programu NATO. Zároveň byla Severoatlantickou radou ustanovena *ad hoc* skupina k posouzení národních, politických, ekonomických, procesních a jiných faktorů, které bylo nutné zvážit s ohledem na snahu vytvořit nový program financování společné infrastruktury.

Prvotní vyhodnocení nejširších vojenských principů, na kterých měl být postaven budoucí infrastrukturní program NATO poskytl vojenský výbor Severoatlantické radě v červnu 1991. Tato zpráva obsahovala doporučení kvantifikovat společně financovanou i národně zabezpečovanou infrastrukturu prostřednictvím souborů opatření k zajištění obranyschopnosti, [5] které by byly přímo propojeny s implementací strategické koncepce Aliance a jasně zapadaly do plánovacího procesu společných sil. Vojenský výbor také zformuloval postup při vytváření **CP (Capability Package)**, definoval jeho obsah a předložil Severoatlantické radě (NAC) interní zprávu k projednání tohoto řešení s vrchními velitelstvími a členskými státy. Severoatlantická rada vzala tuto zprávu na vědomí, ale vyžádala si na jaro 1992 konečné stanovisko vojenského výboru (MC). To mělo rovněž obsahovat posouzení dopadu CP na přijatou strategickou koncepci NATO, strukturu sil, jednotlivá velitelství a koncepci budoucího rozvoje Aliance. [6] I přes jisté nesrovnalosti ohledně propojení zvažovaného systému CP s plánovacími procedurami alianční obrany dospěla Severoatlantická rada i vrchní velitelství k názoru, že přechod na systém plánování infrastruktury prostřednictvím CP je možný prakticky okamžitě. Bylo stanoveno, že veškeré budoucí společně financované aktivity Aliance, včetně společné infrastruktury, musí být v přímé souvislosti se Strategickou koncepcí NATO a že minimální rozsah infrastruktury financované ze společných zdrojů musí být stanoven v rámci příslušného CP. Užití společných zdrojů bylo omezeno na investice do infrastruktury, které

společně s přidělenými silami a jinými zásadními bezpečnostními činiteli umožňují zodpovědným vrchním velitelstvím dosahovat požadované úrovně vojenských schopností.

Ohledně CP byl stanoven požadavek nutného „zřejmého“ zlepšení vojenských schopností a to i v případě, že se jeho prostřednictvím pořizuje pouze dílčí část architektury sloužící k naplnění nějakého širšího požadavku. Velikost CP byla specifikována tak, že každý CP musí být tak velký, aby umožňoval lepší kontrolu a monitorování plánovací a implementační fáze. Tím mělo být do budoucna zabezpečeno, že program je dostatečně flexibilní s ohledem na možné alternativy budoucího vývoje. [7] Na závěr byla za účelem pokrytí všech předchozích požadavků vytvořena Nejvyšší rada pro zdroje (SRB – Senior Resource Board) jako orgán s nejširší odpovědností za společné financování v rámci Severoatlantické aliance.

Prozatím poslední z řady změn v organizaci programu společné infrastruktury byla představena na NSIP konferenci, která se uskutečnila v roce 2005 v bulharské Sofii. Jejím cílem bylo sladit fungování programu NSIP s existencí dvou vrchních velitelství NATO (ACO a ACT) a vymezit jeho další směřování. V průběhu konference se členské státy rozhodly o nutnosti přechodu od statické infrastruktury k infrastruktuře mobilní, kterou je možné pružně rozmístit v krizových oblastech. Také bylo dosaženo shody ohledně zaměření projektů z programu NSIP. Ty by měly směřovat zejména ke zvýšení kompatibility, integrity, komunikace a toků informací mezi spojenci. Kvůli úsporám v oblasti zdrojů bylo rozhodnuto, že nově navrhované CP se budou zaměřovat na využití stávající infrastruktury jak v jednotlivých zemích, tak i v oblastech operací. Při plánování nových schopností Aliance by pak CP měly odrážet reálné možnosti členských států. Také byl přehodnocen systém plánování společné infrastruktury prostřednictvím **Revize obranných požadavků (DRR – Defence Requirements Review)**, která je založena na desetiletém plánovacím horizontu. Členské státy se shodly, že vzhledem k rostoucí náročnosti zajišťování obranných schopností Aliance bude vhodnější opírat se při plánování infrastruktury o horizont v délce dvaceti let, který je zachycen prostřednictvím dlouhodobých požadavků schopností (LTCR – Long Term Capability Requirements).

3. Vlastní fungování programu NSIP

3.1 Zúčastněné výbory

Hlavní alianční orgány, které se zabývají schvalováním a realizací investic z programu NSIP, jsou Nejvyšší rada pro zdroje, výbor pro infrastrukturu a odbor bezpečnostních investic (SID – Security Investment Directorate) mezinárodního štábu NATO. V současnosti se jedná o tři nezávislé subjekty, které si poskytují vzájemnou podporu při schvalování a implementaci investic směřujících do společné infrastruktury NATO. Vzhledem k IC (Infrastructure Committee) plní ředitel SID úlohu jeho předsedy. Dále se na fungování programu NSIP podílí také strategická velitelství (ACO a ACT), která se vyjadřují k nutnosti investic pro dosažení minimálních vojenských požadavků s ohledem na DRR [8], mezinárodní vojenský štáb, který představuje reprezentaci mezinárodního vojenského velení s ohledem na komplexnější záležitosti spojené s realizací investic [9] a agentury NC3A [10] a NACMA [11], NAMSA a další.

3.2 Propojení strategického plánování schopností NATO s programem NSIP

Pro potřebu sladění společného plánování sil a zdrojů byl vytvořen poměrně složitý systém plánovacích aktivit. **SC (Strategic Commands, ACO a ACT)** stanovují minimální vojenské

požadavky za účelem naplnění úrovně ambicí NATO (LOA - Level of Ambitions) pro nejméně desetiletý horizont na základě předpokládaného vývoje bezpečnostního prostředí. Tyto minimální vojenské požadavky jsou zformulovány na základě vojensko-politického zadání, strategického zpravodajského odhadu (NATO Strategic Intelligence Estimate), posledních zpracovaných analýz, zkušeností nabytých během vojenských operací atd. Zároveň SC v praxi využívají za účelem určení minimálních vojenských požadavků i podporu dalších subjektů, zejména pak mezinárodního štábu a mezinárodního vojenského štábu. Základním nástrojem, který SC v současné době užívají pro potřeby určování potřebného rozsahu a struktury aliančních sil je DRR. Ten představuje efektivní nástroj ke stanovení potřebné velikosti a struktury sil NATO vzhledem k nejširšímu možnému spektru operačních scénářů, které mohou nastat. V první fázi je zformulován pouze vojensky, jako podklad pro dočasné plánování sil a prostředků. Po vydání MG (Ministerial Guidance) dochází ještě k jeho dalšímu upřesnění na základě politických rozhodnutí členských států. Velitelství ACT (Allied Command Transformation) je následně zodpovědné za rozpracování DRR na úroveň jednotlivých členů, tak aby byly pokryty potřeby v souladu s plánovaným rozsahem a strukturou aliančních sil uvedených v DRR.

3.3 Proces zpracování, schvalování CP

Ve vztahu k DRR představuje CP dokument představující soubor stěžejní infrastruktury, kterou je nutné zabezpečit ze společných zdrojů Aliance, tak aby byly pokryty potřeby aliančních sil stanovené vrchními velitelstvími. Celkově musí CP obsahovat jasné vymezení hlavního úkolu, k jehož zabezpečení směřuje a vojenské schopnosti, jejichž zlepšení vyvolá. Dále musí obsahovat:

- ❑ požadavek na národní a společné financování infrastruktury,
- ❑ dostupnou infrastrukturu stejného typu, která byla identifikována v inventáři NATO,
- ❑ předběžný odhad nákladů zvažovaného CP,
- ❑ dopady na zdroje NATO, které vyplývají z realizace CP v oblasti lidských zdrojů a zabezpečení provozu a údržby,
- ❑ vyhodnocení dopadu na operační schopnosti od příslušného vrchního velitelství. [12]

Předmětem programu NSIP je zabezpečení odpovídající infrastruktury pro plánované potřeby aliančních sil, které jsou stanoveny v DRR. S ohledem na jejich plánovaný rozsah a strukturu je přezkoumáván současný stav na území jednotlivých členských států a v případě, že infrastruktura daného státu/států nevyhovuje, pak SC [13] dává návrh na vytvoření CP. Následně hostitelská země ve spolupráci s odpovědným SC provádí prvotní odhad nákladovosti CP tzv. TACE (Type A Cost Estimate).

3.3.1 Normální průběh požadavku na CP

Po dokončení odhadu nákladů typu A (TACE - Type A Cost Estimate) dochází v případě normálního průběhu realizace CP k analýze (screeningu) investice na ACO nebo ACT, v závislosti na charakteru investice. Zároveň jsou jednotlivá CP projednávána formou národních mítinků, kde se k nim vyjadřují jednotlivé členské státy a na Bi-SC CP Review Board [14]. V případě, že žádná ze zúčastněných zemí a složek proti projednávanému CP nic nenamítá, pak je ukončený proces zpracování CP a je postoupen k doporučení do MC (Military Committee) a SRB (Senior Resource Board). Po získání doporučení v obou těchto orgánech je mu přidělen stupeň

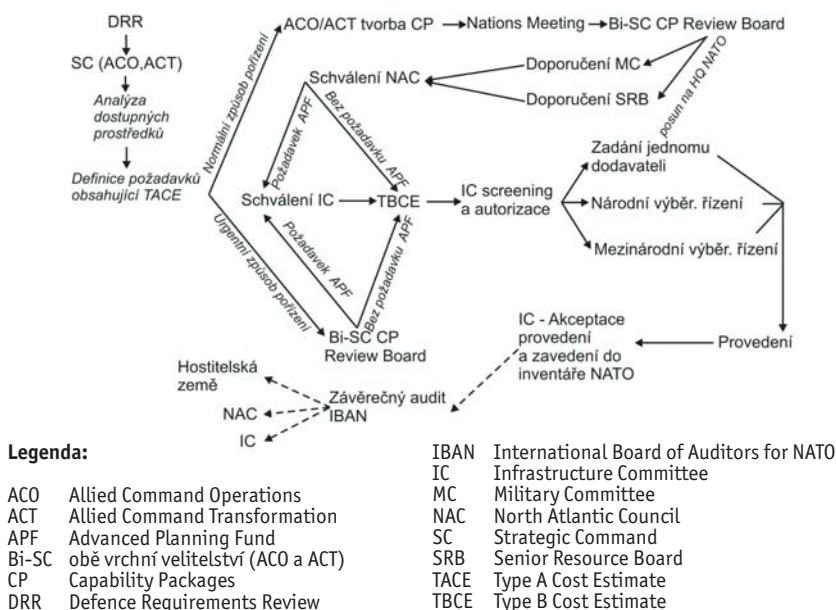
priority realizace a je postoupen ke schválení do NAC (North Atlantic Council). Schválení příslušného CP v NAC završuje normální proces schvalování CP.

3.3.2 Urgentní průběh požadavku na CP

V případě urgentního požadavku na zabezpečení investice z programu NATO NSIP není CP, kterého se požadavek týká, postupováno ke „screeningu“ a doporučení, ale je přímo postoupeno ke schválení Bi-SC CP Review Board. Proces zpracování i schvalování je pak ukončen v okamžiku schválení CP v Bi-SC CP Review Board.

3.4 Implementace CP

Proces implementace CP je zahájen jeho postoupením do IC, za účelem získání příspěvku na zpracování specifikace technických řešení projektu. Některé státy ovšem preferují vlastní prvotní profinancování zpracování specifikace z vlastních zdrojů, s tím že navrácení těchto prostředků nárokuje až dodatečně z programu NSIP. Následně každá z národních vlád, které se daný CP týká, zpracovává specifikace technických řešení a kalkulaci předpokládaných nákladů prostřednictvím druhotného odhadu nákladovosti TBCE (Type B Cost Estimate). Každý z národních projektů z daného CP je předán IC k posouzení a schválení. IC zároveň určuje způsob pořízení investice, který může být buď mezinárodní, národní nebo prostřednictvím určeného dodavatele. K jinému než mezinárodnímu pořízení investice je nezbytný konsensus ostatních členských států. Tím je program připraven k realizaci. Po vlastním provedení investice je proveden alianční „screening“ pořízené infrastruktury. Pokud je vše splněno v souladu s požadavkem, pak je investice zařazena do evidence NATO, a naopak pokud existují nedostatky, pak je hostitelská země vyzvána k jejich odstranění (obr. 1).

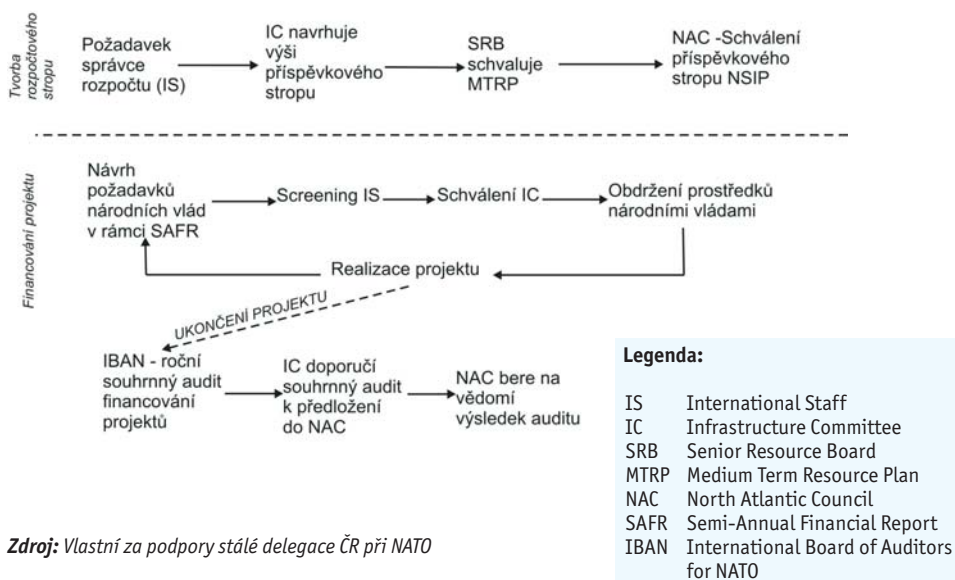

Obr. 1: Prvky procesu dlouhodobého plánování a jejich vzájemné vazby
(Přepřacováno podle CP Development Process za podpory stálé delegace ČR při NATO)

3.5 Financování projektů z programu NSIP

Jak již bylo dříve uvedeno, tak se na projektech programu NSIP členské státy podílí v rozsahu jim stanoveného *cost-share*. Samotné financování projektů z programu NSIP pak probíhá dvoustupňově. V první fázi dochází ke stanovení rozpočtového stropu a ve druhé k vlastnímu financování projektu, které se uskutečňuje v půlročních cyklech. Rozpočtový strop je vytvářen na základě požadavku mezinárodního sekretariátu NATO (IS – International Staff), který v této souvislosti plní funkci správce rozpočtu. Požadavek je dále postoupen k projednání IC, který jej projedná a s ohledem na ekonomickou náročnost investice a navrhne výši jejího příspěvkového stropu. Výše rozpočtového stropu se stává součástí MTRP (Medium Term Resource Plan) a je schvalována SRB. Pokud tato část schvalovacích procedur proběhne bez problémů, pak je postoupen individuální příspěvkový strop ke schválení do NAC.

Vlastní financování projektů probíhá na základě požadavků jednotlivých národních vlád, které jsou obsaženy v pololetně zpracovávaných zprávách o hospodaření SAFR (Semi-Annual Financial Report). Ty jsou předmětem „screeningu“ v rámci IS. Po jejich prověření jsou postoupeny ke schválení IC a v případě kladného vyjádření dochází k uvolnění finančních prostředků a k jejich zaslání jednotlivým národním vládám. Národní vlády tyto prostředky využijí k zabezpečení pořízení investice v daném pololetí. Využití těchto prostředků v rámci tohoto pololetí je pak opětovně zpracován do SAFR a slouží k revizi při projednání dalšího přidělení prostředků na danou investiční akci. V případě, že je v daném pololetí investice ukončena, pak není třeba zpracovávat výsledek plnění do SAFR, ale namísto toho provádí finální audit IBAN (International Board of Auditors for NATO). Výsledek auditu je postoupen k projednání IC, který sumarizuje ukončené projekty v daném pololetí a předkládá souhrnnou zprávu o auditu NAC. NAC uzavírá tento proces přijetím zprávy, případně žádostí o její další doplnění (obr. 2).

Zdroj: Vlastní za podpory stálé delegace ČR při NATO

Obr. 2: Průběh financování projektů pořizovaných z programu NATO NSIP

4. Dosavadní úspěšnost členských států při získávání zdrojů z programu NATO NSIP

Významným bezpečnostním i ekonomickým aspektem členství v NATO je schopnost angažovat se v projektech alianční obrany. Ty v případě jejich společného financování umožňují členským státům získávat nejmodernější technologie bez výrazného zatížení jejich národních obranných rozpočtů. Vzhledem k tomu, že jsou tyto společné projekty pořizovány z celooaliančních zdrojů a každý stát na ně tedy vydává podíl odpovídající jeho *cost-share*, měla by být rovněž hodnocena schopnost států získávat investice z programu NSIP k jejich realizaci na vlastním území.

Schopnost využívat tyto společné zdroje je možné hodnotit prostřednictvím poměrového ukazatele ρ .

$$\rho = \frac{o}{p} \times 100\%$$

o – prostředky obdržené z NSIP p – prostředky poskytnuté do NSIP

Tento jednoduchý ukazatel bude dále využit k ohodnocení schopnosti členských států využívat zdroje z programu NSIP mezi roky 1993 až 2005. I přesto, že tento typ vyhodnocení skrývá řadu nedostatků, zdá se být vhodný alespoň k základnímu rozboru situace v oblasti čerpání společných zdrojů z NSIP. Současně je nutné brát na vědomí existenci zejména následujících omezení, která vypovídající schopnost těchto výsledků částečně degradují.

1. Tímto způsobem nemůže být vyhodnocena úspěšnost členů, kteří vstoupili do NATO v roce 2004. Vzhledem k administrativním omezením je nadměru složité realizovat investice z programu NSIP v takto krátké době.
2. Pozice členských států, které vstoupily v roce 1999 je zkreslena s ohledem na to, že po vstupu do Aliance jsou standardně realizovány některé projekty (např. výstavba či modernizace páteřních letišť nebo radarů).
3. Projekty jsou udělovány na základě plánování společných sil, které v tomto případě probíhá v ACT Norfolk, kde některé státy prozatím nemají své zástupce.
4. Ze společných zdrojů v rámci NSIP jsou realizovány i další investice v rámci strategických velitelství a agentur (např. ACO, NAMS, NACMA, NC3A, SACLANT atd.)

Pokud má ukazatel hodnotu 100 %, pak členský stát získal z programu NSIP prostředky ve výši odpovídající jeho příspěvku, pokud je vyšší, pak stát obdržel více než přispěl, pokud nižší, pak je tomu naopak. Vzhledem k omezením na straně států, které vstoupily do NATO v roce 2004, jsou v tab. 1 vynechány údaje o jejich podílech na čerpání prostředků z programu NSIP. U ostatních hodnocených zemí je na jedné straně možné identifikovat skupinu, která do programu NSIP převážně přispívá (Kanada, USA, Belgie) a na straně druhé skupinu, která z něj prostředky převážně získává (Turecko, Řecko, Portugalsko). Otázka, která musí být do budoucna dále zkoumána je zda-li je takové rozdělování společných prostředků způsobeno skutečnými potřebami investic do společné infrastruktury v těchto zemích, nebo zda-li je tento stav způsoben jinými faktory. Může se jednat například o efektivní národní lobby, způsob

	Stát	Obdrženo	Poskytnuto	Rozdíl O-P	
1.	Belgie	720 994 188	1 287 840 361	-566 846 173	55,98%
2.	Bulharsko	0	1 490 096	-	-
3.	Česká republika	40 744 631	28 853 762	11 890 869	141,21%
4.	Dánsko	692 090 225	947 351 106	-255 260 881	73,06%
5.	Estonsko	0	468 323	-	-
6.	Francie	980 563 341	1 101 611 008	-121 047 667	89,01%
7.	Itálie	1 949 557 991	2 101 430 685	-151 872 694	92,77%
8.	Kanada	80 556 413	1 544 703 285	-1 464 146 872	5,22%
9.	Litva	9 984 398	894 064	-	-
10.	Lotyšsko	0	596 030	-	-
11.	Lucembursko	58 779 087	54 575 322	4 203 765	107,70%
12.	Maďarsko	88 932 393	20 839 057	68 093 336	426,76%
13.	Německo	5 326 539 182	6 247 796 247	-921 257 065	85,25%
14.	Nizozemsko	831 882 105	1 312 386 345	-480 504 240	63,39%
15.	Norsko	1 978 760 942	787 716 355	1 191 044 587	251,20%
16.	Polsko	121 389 206	79 479 896	41 909 310	152,73%
17.	Portugalsko	563 514 615	70 239 102	493 275 513	802,28%
18.	Rumunsko	34 129	4 853 393	-	-
19.	Řecko	1 670 182 308	222 622 558	1 447 559 750	750,23%
20.	Slovensko	0	1 958 408	-	-
21.	Slovinsko	0	1 106 908	-	-
22.	Španělsko	96 365 729	127 691 903	-31 326 174	75,47%
23.	Turecko	4 320 101 818	284 306 592	4 035 795 226	1519,52%
24.	USA	1 188 165 405	7 639 376 865	-6 451 211 460	15,55%
25.	Velká Británie	2 464 264 224	3 289 387 974	-825 123 750	74,92%

Zdroj: Vlastní za přispění stálé delegace ČR při NATO

Pozn.: Rozdíly a podíly nových členských států jsou vzhledem k již zmíněné nevhodnosti vynechány. Hodnoty jsou uváděny v EUR. Součty sloupců se nemusí rovnat s ohledem na financování investic v rámci strategických velitelství a agentur.

Tab. 1: Poměry mezi výší obdržení a poskytnutých prostředků jednotlivými členy v rámci programu NSIP v letech 1993 až 2005

přípravy projektů, podílení se na klíčovém plánování infrastruktury nebo zda-li je tato výše pouze vyvolána velikostí *cost-share*, který stanovuje i míru podílu na financování NSIP.

Zvláště zajímavých výsledků v této souvislosti dosahuje Turecko, které dokázalo od roku 1993 získat z programu NSIP téměř 1520 % prostředků, které do něj v těchto letech vložilo. Bohužel bližší informace o konkrétních projektech nejsou k dispozici, a proto nebude schopnost Turecka využívat společné zdroje z programu NSIP dále rozebírána, ale pouze se omezím na její potvrzení.

5. ČR a program NSIP

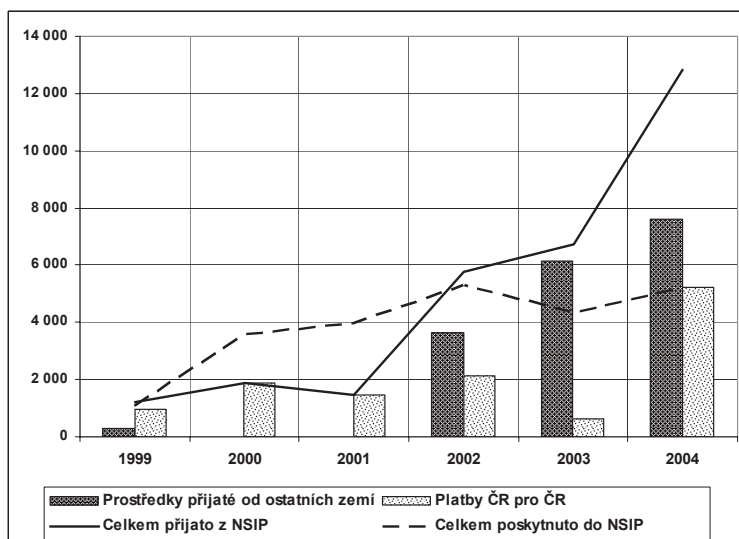
V případě hodnocení úspěšnosti České republiky při získávání prostředků z programu NSIP je situace poněkud komplikovanější. Vzhledem ke skutečnosti, že ČR vstoupila do NATO

až v roce 1999, není možné posuzovat uvedené výše přijatých a poskytnutých finančních prostředků z programu NSIP shodným způsobem jako v případě „starých“ členských států. Vzhledem k administrativně náročným procedurám tradičně nedochází v prvních letech členství v Alianci k žádnému čerpání prostředků ze společného infrastrukturního programu. Jak odráží tab. 2 a obr. 3. v případě ČR bylo toto období přibližně tříleté. Zlom nastal v roce 2002, kdy se rozběhly první investiční projekty NSIP na území ČR. U nových členských států se ale standardně přistupuje k investicím do infrastruktury spadající do oblastí páteřních letišť a radarů, a tak není možné uvedené hodnoty čistě interpretovat jako úspěch v získávání investic do společné alianční infrastruktury. Je možné jej pouze považovat za potvrzení skutečnosti, že ČR mezi roky 1999 až 2004 z programu NSIP více prostředků obdržela, než do něj poskytla. Tato situace se však může po doběhnutí současných investičních akcí podstatně změnit a ČR by se mohla stát pro program NSIP čistým přispěvatelem, jak je tomu například u již zmiňované Kanady nebo Belgie.

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Celkem
Celkem poskytnuto do NSIP	1 084,65	3 583,83	3 973,09	5 310,13	4 325,73	5 221,99	23 499,42
Prostředky od ostatních zemí	285,84	0	0	3 646,14	6 130,40	7 620,75	17 683,14
Platby ČR pro ČR	942,43	1 886,55	1 474,56	2 128,33	609,54	5 221,99	12 263,40
Celkem přijato z NSIP	1 228,27	1 886,55	1 474,56	5 774,47	6 739,95	12 842,74	29 946,54

Zdroj: MO, OI NSIP SV, Praha 2006

Tab. 2: Výše přijatých příspěvků ČR z programu NSIP (v tis. eur)

Zdroj: MO, OI NSIP SV, Praha 2006

Obr. 3: Výše prostředků poskytnutých a přijatých ČR v letech 1999-2004 z programu NSIP (v tis. eur)

Na základě výše zmíněných skutečností je možné uvést několik opatření, které by do budoucna umožnily předejít situaci, ve které by se ČR stala v rámci programu NSIP čistým při-

spěvatelem. Uvedené možnosti jistě nepředstavují vyčerpávající seznam opatření, i přesto se dle mého názoru jedná o klíčová opatření.

1. Zajistit ČR přístup k rozhodování o strategických potřebách Aliance prostřednictvím přítomnosti jejích zástupců v orgánech ACT Norfolk.
2. Aktivní lobování za budování společné alianční infrastruktury na území ČR napříč všemi zúčastněnými složkami MO a obou strategických velitelství.
3. Tvorba databáze obsahující všechny Aliancí zvažované projekty v oblasti infrastruktury včetně jejich specifik a databáze obsahující stávající nevyužité infrastrukturní kapacity AČR včetně jejich specifik.
4. Ujasnění postupu při zadávání veřejných zakázek týkajících se pořízení společné Alianční infrastruktury na území ČR, tak aby v důsledku administrativních průtahů nemohla být snižována kredibilita ČR.
5. Realizace opatření směřujících k většímu zapojení českých firem do programu NSIP mimo území ČR.
6. Odpovídající personální pokrytí výše uvedených kroků.

Závěr

Cílem tohoto článku bylo popsat fungování programu NSIP, vymezit jeho moderní historii a zformulovat návrhy opatření, která by v budoucnu umožnila ČR lépe využívat společné zdroje z tohoto programu. S ohledem na fungování programu NSIP byl vymezen jeho účel a orgány, které se investicemi do společné infrastruktury v NATO zabývají. Také byl rozebrán systém plánování, schvalování a implementace CP a systém financování projektů. Pro lepší pochopení organizace a smyslu programu NSIP byla v krátkosti vymezena jeho moderní historie a byly podtrženy základní aspekty, které ovlivnily formování programu NSIP po rozpadu Varšavské smlouvy. Vzhledem k významnosti této problematiky bylo provedeno vyhodnocení úspěšnosti členských států při čerpání prostředků z programu NSIP. Na základě výsledků byly členské státy rozděleny do dvou skupin. Na státy čistě přispívající v čele s Kanadou, USA a Belgií a na státy čistě benefitující, kde dominovaly zejména Turecko, Řecko a Portugalsko.

Pozice ČR byla hodnocena prostřednictvím dostupných údajů z let 1999 až 2004. Během prvních třech let členství v Severoatlantické alianci ČR nezaznamenala významnější přísun prostředků za účelem výstavby společné infrastruktury NATO. Tento trend se obrátil až v roce 2002 s rozběhem investic do páteřních letišť NATO. V současné době se ČR řadí mezi státy benefitující, avšak je možné že se po doběhu současných investičních aktivit stane čistým přispěvatelem. Na závěr byly zformulovány alespoň obecné principy, které by měly takovéto situaci zabránit. S ohledem na ně považuji do budoucna za klíčové provést analýzu systému získávání zakázek k pořízení společné infrastruktury, a to zejména u Turecka a Řecka, zajistit přítomnost českých zástupců v orgánech ACT, které provádí plánování vojenských požadavků, a zabránit administrativním komplikacím již schválených investic.

Poznámky:

- [1] North Atlantic Council, Renewal of Infrastructure Programme, C-M (93) 38 (Final), 18 June 1993, s. 4 a 5.
- [2] North Atlantic Military Committee, Memorandum for the Secretary General North Atlantic Treaty Organization, MCM-PAA-031-92, 6 May 1992, s. 1-9 a 1-10.

- [3] North Atlantic Military Committee, Memorandum for the Secretary General North Atlantic Treaty Organization, MCM-PAA-031-92, 6 May 1992, s. 1-9.
- [4] C-M (91) 88 Final 15 November 1991.
- [5] Capability Package (CP) – souhrn dokumentů NATO, postupů a činností, které na základě rozboru existujícího stavu obranyschopnosti směřují k dosažení strategických a operačních potřeb NATO (definice dle RMO 14/2005).
- [6] North Atlantic Military Committee, Memorandum for the Secretary General North Atlantic Treaty Organization, MCM-PAA-031-92, 6 May 1992, s. 1-1 a 1-2.
- [7] North Atlantic Military Committee, Memorandum for the Secretary General North Atlantic Treaty Organization, MCM-PAA-031-92, 6 May 1992, s. 1-7.
- [8] V tomto případě se jedná především o otázky spojené s vojenskou potřebností jednotlivých projektů.
- [9] Např. otázky z oblasti koncepčního směřování Aliance.
- [10] Účastní se IC v pozici „hostitelského státu“ a zabezpečuje koordinaci projektů kategorie velení a řízení CIS (Communication & Information System).
- [11] Účastní se IC v pozici „hostitelského státu“ pro oblast ACCS (Air Command and Control System).
- [12] North Atlantic Military Committee, Memorandum for the Secretary General North Atlantic Treaty Organization, MCM-PAA-031-92, 6 May 1992, s. 1-7.
- [13] Pro potřeby operací je to ACO a pro rozvojové a transformační otázky ACT.
- [14] CP Review Board ACT, ACO.

Literatura:

Renewal of Infrastructure Programme. Brussels: North Atlantic Council, 1993. C-M (93) 38 (Final).
Memorandum for the Secretary General North Atlantic Treaty Organization. Brussels: North Atlantic Military Committee, 1992. MCM-PAA-031-92.
NATO Handbook. Brussels: NATO Public Diplomacy Division. 2006. ISBN 92-845-0178-4.
 URL: <<http://hqweb.hq.nato.int>>, [cit. 2006-07-04].
 HRADECKÝ, Z. *Záznam o jednání: Konference NSIP Sofie.* Praha: OSP-SOPS MO, 2005. Evidenční číslo: 150-18/ 2005-3691. RMO 14/2005.

Seznam použitých zkratk:

ACO	Spojenecké velitelství pro operace (Allied Command Operations)	NACMA	Hlavní úřad pro velení a řízení letectva NATO (NATO Air Command and Control System Management Agency)
ACT	Spojenecké velitelství pro transformaci (Allied Command Transformation)	NAMSA	Agentura NATO logistiku a zásobování (NATO Maintenance and Supply Agency)
APF	fond předběžného plánování (Advanced Planning Fund)	NC3A	Agentura NATO pro konzultace, velení a řízení (NATO Consultation, Command and Control Agency)
Bi-SC	obě vrchní velitelství – Bilateral Strategic Commands (ACO a ACT)	NMA	vojenské orgány NATO (NATO Military Authorities)
CP	soubor možností-schopností (Capability Package)	NSIP	program bezpečnostních investic NATO (NATO Security Investment Programme)
DRR	revize/hodnocení obranných požadavků (Defence Requirements Review)	SACLANT	Vrchní velitelství NATO v Atlantiku (Supreme Allied Command Atlantic)
IBAN	mezinárodní auditní výbor NATO (International Board of Auditors for NATO)	SAFR	pololetní zpráva o hospodaření (Semi-Annual Financial Report)
IC	výbor pro infrastrukturu (Infrastructure Committee)	SC	strategické velitelství (Strategic Command)
IS	mezinárodní štáb/sekretariát (International Staff)	SID	Ředitelství pro strategické investice (Security Investment Directorate)
LOA	stupeň ambicí (Level of Ambitions)	SRB	Nejvyšší/Hlavní rada pro zdroje (Senior Resource Board)
LTCR	dlouhodobé požadavky schopností (Long Term Capability Requirements)	TACE	předběžný odhad nákladů typu A (Type A Cost Estimate)
MC	vojenský výbor (Military Committee)	TBCE	předběžný odhad nákladů typu B (Type B Cost Estimate)
MG	ministerská směrnice (Ministerial Guidance)		
MTRP	střednědobý plán zdrojů (Medium Term Resource Plan)		
NAC	Severoatlantická rada, rada NATO (North Atlantic Council)		

Normativní zázemí protidrogové politiky v ozbrojených silách ČR

Tento příspěvek vychází z uzlové myšlenky, že užívání drog vojáky zacházejícími se zbraněmi a jinou sofistikovanou vojenskou technikou je vzhledem k úkolům, které jsou ozbrojené síly povolány plnit k zajištění bezpečnosti a suverenity státu, mnohem nebezpečnější a potenciálně škodlivější než v civilním sektoru. Rezort ministerstva obrany proto v celostátním měřítku protidrogové politiky zastává citlivou a důležitou pozici.

Na národní úrovni je boj proti drogám pojímán samostatně, zvláštními orgány a nástroji, kdežto v ozbrojených silách ČR spadá do komplexu souvztažných a vzájemně podmíněných **tzv. sociálně nežádoucích (negativních) jevů**. Ty mohou nepříznivě ovlivňovat nejen dosažení požadované úrovně klíčových operačních schopností, ale rovněž individuální kvalitu života vojenských profesionálů a zaměstnanců rezortu obrany včetně jejich rodinných příslušníků. V čele sociálně nežádoucích jevů jednoznačně stojí problematika zneužívání všech typů návykových látek, počínaje společensky tolerovaným alkoholem a tabákem až po tzv. měkké a tvrdé nelegální drogy. Jde o složitý, mnohohrstevný jev s celou řadou potencionálních rizik, především závažnými sociálními, zdravotními, trestněprávními, bezpečnostními a ekonomickými dopady.

Hledání optimálních právních nástrojů tzv. protidrogové politiky získalo na aktuálnosti zejména v roce 2005, kdy z pohledu celostátního i ozbrojených sil došlo k těmto zlomovým momentům:

- ❑ po mnoha peripetiích byla schválena nová právní úprava boje proti alkoholismu a jiným toxikomaniím (nahrazení zákona č. 37/1989 Sb. tak zvaným protikuřáckým zákonem č. 379/2005 Sb. účinným od 1. ledna 2006),
- ❑ zrušením povinné základní (a náhradní) vojenské služby dosáhly ozbrojené síly plné profesionalizace,
- ❑ na národní i rezortní hladině začaly působit nové, na pětileté období periodicky zpracovávané strategické a koncepční dokumenty.

Tyto tři determinanty, každá specifickým způsobem, ovlivňují klima v ozbrojených silách z hlediska aplikace účinných mechanismů boje proti zneužívání návykových látek a negativním konsekvencím s tím spojeným.

Protidrogová politika v zrcadle práva

1. Nazíráno právním řádem České republiky spadá problematika drog a prevence jejich zneužívání do režimu práva veřejného, charakterizovaného převážně administrativně-právní metodou regulace společenských vztahů. Okrajově jsou zainteresovány také soukromoprávní disciplíny, např. právo rodinné, jde-li o rozsah a dosah rodičovské zodpovědnosti nad dětmi.

Vzato z pohledu existující hierarchie právních norem a dokumentů drogy a jiné návykové látky rezonují v:

- ❑ **obecně závazných právních předpisech (pramenech práva)**, tj. do českého právního řádu inkorporovaných či transformovaných mezinárodních smlouvách a dohodách, bezprostředně anebo zprostředkovaně účinné legislativě EU, zákonech a prováděcích právních předpisech (nařízení vlády a vyhlášky ústředních orgánů státní správy), případně též v teritoriálně omezené normotvorbě územní samosprávy (obcí a krajů),
- ❑ **interních normativních (řídících) aktech** čili vnitřních předpisech, adresovaných okruhu subjektů, jež jsou účastníky organizačních vztahů nadřízenosti a podřízenosti. Patří sem typicky usnesení vlády, rozkazy, odborná nařízení či (doporučující) metodické pokyny,
- ❑ **dokumentech nenormativního rázu**, které vznikají na mezinárodní i lokální úrovni a jejichž smyslem je předpověď budoucího stavu či vyjádření vůle ke společnému, jednotnému postupu v definovaném úseku. Bývá jimi osnováno fungování veřejné správy (deklarace, memoranda, nóty, koncepce, strategie, programy, plány, prognózy, mezirezortní dohody). Do této skupiny náleží též podpůrné informační a evidenční úkony (informační systémy, statistické přehledy, výsledky sociologických výzkumů apod.).

2. V českém právním řádu nalézá drogová problematika těžiště v nejrozmanitějším subsystému správního práva, tj. hlavně v právu zdravotním, přestupkovém či kázeňském (jako výrazu správního trestání), právu bezpečnostním (policejním) či upravujícím nakládání s nebezpečnými věcmi (jedy a omamné látky). Ve volnější vazbě figuruje např. právo veřejnoprávních korporací (povinnosti územních samosprávných celků v protidrogové politice) a právo sdružovací, na jehož bázi se profiluje působnost nestátního pečovatelského sektoru (NGO's). Zřetelné meziodvětvové přesahy lze zaznamenat do pracovněprávních a služebněprávních vztahů, upravených **zákoníkem práce č. 262/2006 Sb.**, jenž od 1. ledna 2007 nahrazuje letitý pracovněprávní kodex č. 65/1965 Sb., zákonem **č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání**, a s nimi těsně spjaté materie bezpečnosti a ochrany zdraví při práci.

Ultima ratio právní regulace pak představuje trestní právo, zohledňující též kriminologické aspekty. Ve vztahu k ozbrojeným silám nelze přehlédnout vojenské trestné činy (hlava XII trestního zákona **č. 140/1961 Sb.**) **vyhýbání se služebnímu úkonu a výkonu vojenské služby** úmyslným zneužitím návykové látky podle § 280 a za bojové situace i z nedbalosti na základě § 281.

Analogickým pólem trestněprávní úpravy ve sféře správního práva trestního jsou skutkové podstaty **přestupků na úseku ochrany před alkoholismem a jinými toxikomaniemi** (§ 30 zákona **č. 200/1990 Sb.**, o přestupcích), proti majetku (§ 50) či správní delikty dle § 24 zákona č. 379/2005 Sb.

Páteřním normativem je již zmíněný zákon **č. 379/2005 Sb.**, o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů, jenž k 1. lednu 2006 nastoupil na místo archaickou terminologií pro dchnutého a několikrát novelizovaného zákona **č. 37/1989 Sb.**, o ochraně před alkoholismem a jinými toxikomaniemi.

Oba zákony sice odlišuje radikální obrat v systematice, znatelný posun v terminologii i definičním zázemí, ovšem v základním poslání se ztotožňují. Nadčasovou proklamaci starého zákona (§ 1 odst. 1), že „alkoholismus a jiné toxikomanie včetně kouření jsou negativní jevy způsobující značné společenské škody, zejména poškozování zdraví občanů“ nový zákon rozvíjí

v § 2 písm. i): **škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami** rozumí ty, které zahrnují poškození zdraví, zejména závažná chronická onemocnění, úrazy, otravy a škody způsobené dopravními nehodami, poškození plodu v těhotenství, předčasná úmrtí, sociální problémy, zejména ztrátu zaměstnání a rodinné problémy, včetně škod ekonomických souvisejících s užíváním těchto látek, požáry a kriminalitu.

Protidrogovou politikou zahrnující primární prevenci, sekundární prevenci a terciární prevenci pak označuje soubor právních, organizačních a dalších opatření přijímaných a prováděných na úrovni vlády, správních úřadů a orgánů územních samosprávných celků s cílem snižovat dostupnost tabákových výrobků, alkoholu a jiných návykových látek a předcházet jejich užívání, rizikům a škodám, jež z jejich užívání plynou, a vzniklé škody mírnit [§ 2 písm. j)].

Z hlediska **ozbrojených sil ČR integrovaných v rezortu obrany** je směrodatná, přesto však institucionálně zužující, a tím nepřesná dikce § 18 písm. e) tohoto zákona, podle níž realizaci preventivních opatření koordinuje vláda a finančně a organizačně zajišťuje **Ministerstvo obrany, jde-li o opatření primární, sekundární a terciární prevence pro příslušníky Armády České republiky**.

3. Aktuálním koncepčním nástrojem celostátní protidrogové politiky je Národní strategie protidrogové politiky na období 2005–2009, jejímiž slovy „*Ministerstvo obrany (rezort MO), vzhledem ke své roli při zabezpečování ochrany bezpečnosti a suverenity ČR a nebezpečí užívání drog vojáky zacházejícími se zbraněmi, sehraává v protidrogové politice zvlášť citlivou a důležitou roli. Nese proto odpovědnost za včasnou identifikaci problémů spojených s užíváním drog vojáky v činné službě a za kvalitní profesní přípravu členů velitelského sboru, pracovníků vojenského školství a všech ostatních pracovníků rezortu ve vztahu k problematice užívání drog.*“

V rezortu MO vytyčuje základní východiska, směry, cíle a priority řešení problematiky alkoholismu a zneužívání návykových látek jako závažného sociálně nežádoucího jevu **Koncepce prevence sociálně nežádoucích jevů na období 2005–2009** (dále jen „Koncepce“), synchronizovaná s republikovou strategií. K realizaci Koncepce (vycházející logicky ještě ze zákona č. 37/1989 Sb. a též ze Strategie prevence kriminality na léta 2004–2007 a Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky přepracované na změněný zdrojový rámec), [1] byl vydán **Rozkaz ministra obrany č. 20/2005 Věstníku – Prevence sociálně nežádoucích jevů** (dále jen „RMO č. 20/2005“). V jeho úvodních článcích 1 a 2 stojí, že „*prevence sociálně nežádoucích jevů se řeší v celém rezortu MO komplexně. Operativně se reaguje na aktuální problémy spojené s výskytem sociálně nežádoucích jevů v rezortu MO. Prioritní je primární prevence, která se zaměřuje na vojáky v činné službě, žáky a studenty vojenských škol, občanské zaměstnance a rodinné příslušníky vojáků z povolání a občanských zaměstnanců.*“

Deskriptivní klauzule vychází z hlavního cíle Koncepce „*omezit v rezortu MO vznik sociálně nežádoucích jevů, ohrožujících zaměstnance rezortu, majetek MO a bojeschopnost AČR, zabezpečit kvalitní výběr, přípravu a vzdělávání vojenských profesionálů k výkonu profese a vytvořit příznivé podmínky pro zdravý životní styl vojenských profesionálů, civilních zaměstnanců rezortu MO a jejich rodinných příslušníků.*“

Krátkým ohlédnutím lze připomenout, že protidrogová prevence je v rezortu MO takto systematicky realizována od roku 1995 v rámci boje se sociálně patologickými (nově nežádoucími) jevy. [2] V předlistopadových ozbrojených silách, ztotožněných hlavně jednotlivými druhy vojsk a Československou lidovou armádou, byla problematika ochrany před alko-

holismem a jinými toxikomaniemi v návaznosti na celostátní aktivity porůznu zmiňována a rozpracována v učebních příručkách a vojenských předpisech. [3]

Jelikož Koncepce a RMO č. 20/2005 také budou předmětem dalšího výkladu, je nutno se pozastavit a pokud možno vypořádat s problémem, který nastolilo přijetí zákona č. 379/2005 Sb. a koneckonců i zákoníku práce č. 262/2006 Sb. Oba předpisy totiž svou účinností aktivně integrují do již probíhající protidrogové „pětiletky“ koncipované na celostátní i rezortní hladině ještě v intencích zákonů předcházejících.

Je nesporné, že eventuální kolize zákona s jakýmkoliv programovacím úkonem, ať již má podobu celonárodní strategie nebo rezortní koncepce, musí nutně vyznít ve prospěch zákona. Na druhou stranu v případě koncepcí zřejmě neplatí obecně přijímaná zásada, že s vydáním, respektive účinností nového zákona automaticky pozbývají účinnosti veškeré předpisy, realizované k provedení zákona předešlého (nařízení vlády, vyhlášky).

K vydání interního řídicího aktu totiž není třeba jakéhokoliv zákonného ani podzákonného zmocnění, byť každý vnitřní normativ musí být v přísném souladu s předpisy obecně závaznými. V tomto požadavku se ovšem mimoděk rýsuje Achillova pata interní normotvorby, která na neustálý pohyb a časté výkyvy platného českého právního řádu neumí pružně a zatímčas reagovat.

V administrativní praxi to má prozaický odraz, že se mnohdy postupuje a odkazuje na interní akty vydané „k provedení“ již neplatného zákona. Dokumenty strategického, koncepčního rázu ale bývají formulovány v několikaletém výhledu, z čehož se odvozuje i určitá nadčasovost a neměnnost nosných myšlenek a vytyčeného kurzu v řešení problematice. Teoreticky vzato by se tak žádný zákon neměl dramaticky odchylovat od vytyčeného směru a nabourávat do konsenzuálně přijaté koncepce. Dojde-li ovšem v praxi ke střetu konkrétního zákonného ustanovení s obecnou koncepční teorémou nebo úpravou v interním normativním aktu, nezbyvá než takovou rozpornou reglementaci nepoužít a upřednostnit zákonné znění.

4. Současná opatření protidrogové prevence v ozbrojených silách sledují dva neoddelitelné cíle: ochranu jednotlivce a jeho zdraví a ochranu nejen armádního mechanismu, ale celé společnosti před následky zneužívání drog. [4] Modernizovaný koncept k alkoholismu a jiným toxikomaniím tedy nepřístupuje jako k izolované a výhradně s požadavkem udržení bojeschopnosti svázané problematice, ale jako k fenoménu s mnoha souvztažnostmi, vzestupně prostupujícímu (v pojetí od obecného ke konkrétnímu) čtyřmi sférami. Schematicky konstruováno, nynější protidrogová koncepce vyrůstá a stojí na pomyslném vrcholu čtyřstupňové pyramidy:

- ❑ **Kvalita života** jako koncept, který – ač dosud není přímo legislativně usměrňován [5] – cílí k tomu, aby působení a fungování tělesné výchovy a sportu, kultury, psychologie, ale i třeba duchovní služby, nebylo izolované ale naopak propojené, respektující určitou „filozofii“ péče o člověka. [6]
- ❑ **Závažné negativní jevy a jejich potlačování** jsou dle čl. 1 stejnojmenného RMO č. 14/2004 Věstníku události, které ohrožují obranyschopnost státu, zdraví a životy občanů, majetkové hodnoty, vnitřní pořádek a kázeň, a přitom souvisejí s výkonem vojenské činné služby nebo plněním pracovních povinností.
- ❑ **Sociálně nežádoucí jevy** znamenají nejen porušování sociálních norem a hodnot, ale v kontextu zneužívání drog a alkoholu rovněž kolizi s normami právními. Jako sociálně nežádoucí jsou dále klasifikovány kriminalita, nezdravé mezilidské vztahy včetně diskriminace, šikanování, nežádoucí agresivity a rasové nesnášenlivosti, projevy extremismu a xenofobie, terorismus, nežádoucí chování sexuální povahy, korupční jednání a další jevy, související zejména s nekvalitním (nezdravým) životním stylem (např. gamblerismus).
- ❑ **Prevence toxikomanií a alkoholismu** je v RMO č. 20/2005 (ještě ve vazbě na zákon č. 37/1989 Sb.) rozpracována do celků: **vzdělávání v oblasti prevence** (čl. 15-21), **programy a projekty prevence** (čl. 20-22), **situční prevence** (čl. 23-25), **preventivní opatření** (čl. 26-29) a **povinnosti a oprávnění ve věcech prevence** (čl. 30-35).

Lze shrnout, že protidrogová politika v rezortu MO zaujímá klíčovou, byť jen dílčí výseč ze širšího rámce boje proti sociálně nežádoucím jevům.

Objekty protidrogové prevence

V zájmu stručného vymezení **objektů (klientů, adresátů) protidrogové prevence** je možné zobecnit, že v úhrnu je objektem každý jednotlivec, který má aktivně či pasivně co do činění s rezortem MO. Věcněji a přehledněji však lze rozeznávat **skupiny cílové** (vojenští profesionálové, občanskí zaměstnanci a rodinní příslušníci obou kategorií) a **skupiny specifické**, u nichž se předpokládá vyšší míra rizika vzniku anebo již existence drogových závislostí. Zde figurují vojenští profesionálové nasazení v zahraničí do mírových misí a bojových operací či jako pozorovatelé, vojáci v základní přípravě, žáci vojenských středních škol, studenti Univerzity obrany, uchazeči o službu vojenského profesionála nebo práci občanského zaměstnance a příslušníci aktivní zálohy.

Jako neopominutelný faktor je třeba přitom vzít v potaz a v kontextu vojenského prostředí orientačně posoudit **dostupnost drog** z hlediska **druhového, ekonomického a geografického**. Např. k ekonomické dostupnosti Koncepce přímo predikuje: „*Vojenští profesionálové budou ve srovnání s vojáky v základní službě ekonomicky silnější skupinou a jejich možnosti opatřit si toxické návykové látky budou nepoměrně vyšší. V oblasti zneužívání drog a dalších návykových látek lze s jistotou očekávat nárůst trestných činů či přestupků.*“

Právní regulace, funkce a metody preventivního působení

1. Přestože je v České republice uplatňován tzv. vyvážený přístup kombinující opatření preventivní s represivními, váha je celostátně i v rezortu obrany přikládána spíše politice předcházení vzniku závislostí čili **protidrogové prevenci**. V rezortu obrany se v komplexu boje se sociálně

nežádoucími jevy uplatňuje převážně primární protidrogová prevence. Ačkoliv ve prospěch větší účinnosti prevence názorně funguje ekonomická úvaha, jež na klasickém modelu poptávky a nabídky dokládá, jak, proč a s jakými důsledky oba přístupy **-represivní a preventivní**-sníží množství konzumovaných drog, [7] vytvořit pro ni adekvátní právní rámec bývá nepoměrně obtížnější. Více než v oblasti represe, kde lze aplikovat „tvrdé“ policejní metody regulace (např. rozšiřování pravomocí bezpečnostních orgánů, zpřísnění trestních sankcí), určitá legislativní bezradnost vyniká v osvětové rovině „měkkých“, veskrze přesvědčovacích metod.

Přímo na mnohdy jen zamýšlené a nerealizované legislativní genezi již neplatného zákona č. 37/1989 Sb. se projevovala svízelná právní postizitelnost a uchopitelnost problematiky ochrany před závažnými společenskými jevy spojenými s toxikomaniemi. [8] Ta se ostatně týká i jiných sociálně nežádoucích jevů coby fenoménů s hlubokými sociálními kořeny.

Třežba na společenskovešné úrovni je problematika protidrogové prevence teoreticky a systematicky propracována poměrně důkladně, několikaleté peripetie při přípravě, projednávání a schvalování zákona č. 379/2005 Sb. svědčí nejen o komplikovaném hledání legislativního optima jakožto výslednice odborného a politického konsenzu, ale také o omezenosti metod právní regulace při vtělování společenské problematiky do právní normy.

Jestliže Koncepce ukládá využívat všechny dostupné metody a prostředky k eliminaci možných projevů sociálně nežádoucích jevů a primární prevenci zaměřit na nejširší vojenskou populaci, nepřímým způsobem naznačuje, že nástroje k naplňování vytčených cílů nejsou bezbřehé. Jejich limity se odvíjejí od funkcí, forem činnosti a metod působení, jimiž může vládnout veřejná správa při zabezpečování spektra administrativně-právních agend, mezi něž patří též ochrana před alkoholismem a jinými toxikomaniemi.

2. Ústavní pořádek formuje vztah státní (veřejné) moci a jejích adresátů kautelou podvojně obsaženou v Ústavě (čl. 2 odst. 3) i Listině základních práv a svobod (čl. 2 odst. 2 ve spojení s čl. 4 odst. 1), podle níž lze státní moc uplatňovat pouze v případech a mezích stanovených zákonem a pouze způsobem, který zákon stanoví, a povinnosti mohou být ukládány toliko na základě zákona, v jeho mezích a jen při zachování základních práv a svobod.

Tato ústavněprávní maxima se do systematiky zákona č. 379/2005 Sb. promítla v jeho jednoznačně upřednostněném restriktivním, zákazovém modu, na rozdíl (a kupodivu) od zákonů již překonaných (č. 37/1989 Sb. i č. 120/1962 Sb., o boji proti alkoholismu), které na první místo jako prostředek boje a ochrany kladly výchovu. O té zákon č. 379/2005 Sb. nehovoří, ačkoliv těžiště veškerých preventivních opatření, ať již probíhají právní (správní předpisy a akty, interní normativy, správněprávní dohody, faktické úkony) či neprávní formou (operativně organizační a doplňkové, materiálně technické operace), nepochybně spočívá v požadovaném **posílení aktivní zainteresovanosti a součinnosti samotných spravovaných subjektů** coby adresátů těchto opatření. Příkladným výrazem takové vzájemnosti jsou imperfektní, výslovnou sankcí nevyvážené normy zdravotního práva, kdy čl. II zákona **č. 20/1966 Sb.**, o péči o zdraví lidu, apeluje: „*péči společnosti o zdraví lidu musí odpovídat snaha každého jednotlivce žít zdravě a vyvarovat se vlivů škodlivě působících na jeho zdraví. Zároveň má každý občan napomáhat dobrému vývoji zdraví svých spoluobčanů, a proto aktivně přispívat k vytváření zdravých podmínek a zdravého způsobu života a práce.*“ K aktivnímu podílu na péči o zdraví lidu v zájmu zdraví vlastního i spoluobčanů pak každého povinnují § 8 a § 9 odst. 4 tohoto zákona.

3. Obecné metody působení převážně tkví v **přesvědčování i donucování**, přičemž patrné slabiny se odvíjejí od možností uplatňování a praktického dosahu veskrze měkkých přesvědčo-

vacích a výchovných metod. Jejich výrazem je například **konfigurování pestré nabídky volnočasových aktivit** kulturního a sportovního rázu nebo vzdělávacích a osvětových programů. Moment donucení, jenž by měl současně preventivně působit do budoucna, vesměs obsahují **metody a prostředky postihu porušování zákazů** kouření a konzumace alkoholu a jiných návykových látek na pracovišti a při výkonu práce a služby. Z pohledu současných i budoucích potřeb se ukazuje jako nezbytné orientovat metodu donucovací do polohy ochranně garanční a metodu přesvědčování využít v jejích nejrůznějších projevech pozitivní stimulace.

Ke konkrétním metodám lze uvést, že:

- ❑ **administrativně-právní** je založená na subordinačních vztazích a nařizovacích pravomocích čili na existenci právně mocenského vztahu mezi spravujícími subjekty a spravovanými objekty. Metoda čerpá z právně mocenské podstaty veřejné správy, kdy záměr právní regulace může směřovat a je způsobilý se prosadit proti konkrétnímu zájmu či vůli adresáta příslušného pravidla chování (typicky **uplatňování prostředků porušení služební a pracovní kázně při přestoupení zákazu konzumace alkoholu a jiných návykových látek**),
- ❑ **ekonomické** jsou formulovány v souladu s pravidly a principy ekonomické regulace. Volba ekonomicky parametrizovaných cest a prostředků k dosažení vytyčených cílů se odráží např. ve **vyčleňování rozpočtových finančních prostředků na program protidrogové politiky** (dle číselníku aktivit č. 38 621), [9]
- ❑ **organizační** fungují podpůrně a doplňkově vůči metodám administrativní a ekonomické. Jejich posláním je zaštitit chod administrativní soustavy uvnitř i navenek a realizaci jednotlivých úkonů a opatření (viz např. **provoz informačního systému DROGIS či programů LABIS, EDIS, DROGLAB**). [10]

4. Nesporným přínosem osvěty i prohloubení informovanosti v rezortu MO je zprovoznění a průběžná aktualizace **intranetových stránek Prevence sociálně nežádoucích jevů**. Tento informační kanál je ovšem **zaměřen výhradně dovnitř rezortu MO**, což platí i pro výše jmenovaný systém DROGIS a programy, jejichž výstupy nejsou běžně dostupné. Zde se mimochodem ukazuje propastný rozdíl především mezi dlouholetými a čerstvě přistoupiвшими státy NATO, pokud jde o intenzitu a otevřenost informační kampaně, která se v té které zemi k prevenci zneužívání návykových látek ve vojenském prostředí vede. Letmá rešerše pomocí vyhledávacích služeb internetu (www.google.com) potvrzuje, že na klíčová slova »drogy, alkohol, ozbrojené síly, armáda« zadaná v různých jazykových mutacích reflektují ty internetové domény, pod jejichž názvy provozují webové stránky zahraniční státy-tradiční členové NATO. [11] V porovnání s tím je prezentace na stránkách českého ministerstva obrany (www.army.cz) a vůbec cestou veřejných informačních zdrojů (např. ke způsobům pronikání návykových látek do vojenských jednotek, sklonům k jejich užívání vojáky, statistickým analýzám narkomanie a návrhům programů primární profylaxe) minimální a zůstává toliko v interní, bezprostředně veřejně nepřístupné sféře rezortu MO. [12]

5. Zákaz požívání alkoholických nápojů a zneužívání jiných návykových látek, respektive právní úprava nástrojů řešení a postihování případů, kdy voják při výkonu služby nebo občanský zaměstnanec při práci je pod vlivem alkoholu či jiných návykových látek, je co do korelujících práv a povinností zaměstnavatelů (služebních orgánů) a zaměstnanců (vojáků) legislativně nejpropracovanější materií. Obrysové se v ní odráží tzv. administrativně-právní metoda regulace jako výraz určité nerovnosti subjektů v příslušných vztazích-nadřízeného zaměstnavatele a podřízeného zaměstnance.

Specifikum rezortu MO spočívá v tradiční podvojnosti právních úprav, které zvlášť řeší práva a povinnosti vojáků [dle zákona o vojácích z povolání, leč povinnost nepožívat alkoholické nápoje a jiné návykové látky výslovně formuluje až čl. 35 písm. k) Základního řádu ozbrojených sil České republiky (**Zákl-1**)] a zvlášť občanských zaměstnanců [§ 106 odst. 4 písm. e) zákoníku práce, namísto dřívějšího § 135 odst. 4 písm. e)]. Oba zákony se přitom opírají o reglementaci ochrany před alkoholismem a jinými toxikomaniemi, od 1. ledna 2006 obsaženou v zákoně č. 379/2005 Sb. Pokud jde o dosavadní kvantum výkladových komentářů i judikaturu k problematice požívání alkoholu a jiných návykových látek, převážně vyvěrá z již neplatného pracovněprávního kodexu č. 65/1965 Sb. Nesporně však bude tato interpretační praxe nadále relevantní jak pro služební poměr vojáků, tak pro pracovněprávní vztahy dle takřka recipované úpravy v novém zákoníku práce.

Svorníkem všech těchto v prostředcích a cílech se sbližujících zákonů je hlavně RM0 č. 20/2005, jenž zákonné povinnosti poměrně přehledně syntetizuje v čl. 27 až 35. Tamtéž ukládá vedoucím zaměstnancům povinnost **nejméně čtyřikrát ročně kontrolovat dodržování stanovených zákazů**, o výsledcích a přijatých opatřeních pořizovat zápisy a evidovat je nejmeně dva roky, popř. déle podle termínu realizace opatření.

Jedná-li o oprávnění nadřízených ve věcech prevence, čl. 30 diktuje, že občanský zaměstnanec a voják jsou povinni na pokyn vedoucího zaměstnance nebo jiného svého nadřízeného, jehož vedoucí zaměstnanec stanovil v rozkaze, podrobit se zkoušce ke zjištění alkoholu nebo jiných návykových látek kdykoli na pracovišti (v kasárnách a vymezených vojenských objektech), mimo pracoviště pouze v pracovní době či při výkonu služby [srov. zákonné tituly v § 106 odst. 4 písm. i), dříve § 135 odst. 4 písm. g) zákoníku práce, a § 99 písm. b) zákona o vojácích z povolání].

Navazující procedury jednotně rozpracovává **Metodický pokyn k postupu při řešení problémů, které souvisejí s alkoholismem, toxikomanií a jinými sociálně nežádoucími jevy**, vydaný v červnu 2006 NGŠ AČR. U vojáků z povolání v podstatě přebírá předmětnou část **Metodického pokynu pro postup služebních orgánů při přijímání některých personálních opatření s vojáky z povolání** (z července 2004) a u občanských zaměstnanců, nepodléhajících kázeňské pravomoci, opět zdůrazňuje důsledné využívání přípustných mechanismů zákoníku práce a podpůrnou aplikaci Odborného nařízení NMO-P č. 11/2004 – **Pracovní kázeň v organizační složce státu-Ministerstvo obrany**.

Vojáci i občanskí zaměstnanci jsou v plném rozsahu postižitelní za delikty na úseku ochrany před alkoholismem a jinými toxikomaniemi podle § 30 odst. 1 písm. g) až i) a l) přestupkového zákona. Rozdíl tkví v procesní stránce, neboť u občanských zaměstnanců je neprojednávají zaměstnavatelé (velitelé) jako kázeňská provinění, ale místně příslušné obecní úřady, případně obcemi zřízené komise k projednávání přestupků, blokově též obecní policie a Policie ČR. Gradace nebezpečnosti či recidiva jednání, za nějž byli postiženi, může u vojáka i občanského zaměstnance vyústit ve spáchání trestného činu ohrožení pod vlivem návykové látky podle § 201 trestního zákona.

6. K právní relevanci (oprávněnosti, dostatečnosti a průkaznosti) orientačních dechových zkoušek se vyjadřoval i Ústavní soud. Zamítavým nálezem judikoval, že je-li vyloučeno působení jiných substrátů na opakovaný pozitivní výsledek při použití detekčních trubíc ALTEST, jsou tyto řádným indikátorem přítomnosti alkoholových par v dechu vyšetřované osoby a detalkoholová zkouška plně dostačuje k vyřazení pracovníka (obzvláště řidiče) z pracovního procesu. Neobstála tak námitka stěžovatele, že detekční trubice lze použít-

vat jen jako orientační dechovou zkoušku a teprve další testy, tj. rozbor moči nebo krve, mohou podezření požití alkoholu spolehlivě prokázat. Ústavní soud také zamítl stěžovatelem tvrzené porušení práva na lidskou důstojnost podle čl. 10 odst. 1 Listiny s odůvodněním, že provedené řízení v pracovně právních vztazích nemůže porušit základní práva a svobody, neboť se jedná o vztah pracovní nadřízenosti a podřízenosti, jemuž chybí jakýkoli předpoklad narušení tohoto ústavního práva, jelikož pracovník vstupem do pracovního poměru souhlasí se všemi opatřeními z tohoto vztahu pro něj vyplývajícími. [13]

Nález Ústavního soudu mimoděk vybízí k úvaze o **individuální detekci a testování na přítomnost návykových látek v rezortu MO**. Ta by ideálně měla probíhat jednak vstupním prověřováním uchazečů o vojenskou službu či občanské zaměstnání, zadruhé testováním v průběhu jejich služebního a pracovního poměru. Zatímco systém namátkových (orientačních) kontrol je v rezortu MO normativně ošetřen vcelku uspokojivě, otázka systematického profesního testování zůstává otevřená. **Náborová politika rezortu MO** by měla naplňovat intence a **princip nulové tolerance**, jenž vyjadřuje čl. 26 RMO č. 20/2005: „*do služebního a pracovního poměru a ke studiu na vojenských školách nelze přijímat osoby závislé na alkoholu a jiných návykových látkách, osoby se sklonem k nadměrnému požívání alkoholických nápojů a toxikomanií...*“. Praktický dosah vyhlášky **č. 103/2005 Sb.**, o zdravotní způsobilosti k vojenské činné službě, je však personálně omezený toliko na vojáky a uchazeče o vojenskou službu, na všeobecnou prevenci pamatuje jen kuse v § 4 odst. 2: „*občané a vojáci léčení, popřípadě sledovaní v psychiatrických zařízeních pro duševní poruchy a poruchy chování, zejména pro patologické hráčství, pro závislost na alkoholu a jiných návykových látkách, se vždy odesílají k odbornému psychiatrickému vyšetření*“.

V duchu čl. 26 by **vstupní lékařská prohlídka** občanských zaměstnanců, prováděná ošetřujícím lékařem, měla být praktikována či alespoň přezkušována stran indikace potenciálních toxikologických návyků lékaři vojenských zdravotnických zařízení, obeznámenými s pracovištěm, pracovními podmínkami a potřebami zaměstnavatele.

Absence legislativně-odborné normy, jíž by bylo detailně propracováno a autorizováno tzv. profesní (laboratorní) testování vojáků, ale i občanských zaměstnanců, je nepochybným deficitem rezortní protidrogové politiky. Setrvalou snahou vojenských zdravotnických odborníků [14] nicméně je tuto problematiku právně ošetřit, ovšem pouze se zaměřením na vojáky. [15] Zřetele hodným, i když neakceptovaným námětem těchto expertů byla díkce do RMO č. 20/2005 vznesená během připomínkového řízení:

„Vyšetření na přítomnost návykové látky se provádí analýzou tělních tekutin, zejména moči a krve, případně i jiných struktur (např. vlasy), odebraných oprávněnou a školenou osobou. Vlastní detekce je prováděna výhradně laboratorním testováním.“

Rámcový právní podklad k tomuto postupu nyní skýtá § 2 písm. k) zákona č. 379/2005 Sb., dle něž se odběrem biologického materiálu rozumí zejména odběr vzorku žilní krve, moči, slin, vlasů nebo stěru z kůže či sliznic.

Vstřípení principu nulové tolerance do vědomí přijímaného, ale i stávajícího vojáka, studenta či občanského zaměstnance, by jistě napomohlo pouhé **administrativní opatření**, kdy by dotyčný svým podpisem stvrdil, že je obeznámen se zákonným zákazem konzumace alkoholu a drog v souvislosti s výkonem práce a služby. [16]

7. Konzumace alkoholu a zneužívání návykových látek může nepříznivě zasáhnout i do dalších pracovně a služebněprávních souvislostí. Jde nanejvýš o odpovědnost vojáka či zaměstnance za způsobenou škodu, zakládá též důvod pro úplné **zproštění se odpověd-**

nosti zaměstnavatele (státu) za škodu při pracovních (služebních) úrazech a nemocech z povolání. Požívání alkoholu a návykových látek-nehledě k místu a času-může mít negativní dopad též na **čerpání dávek nemocenského pojištění.**

Subjekty protidrogové prevence

Uspořádaný výčet subjektů (vykonavatelů, aktérů) protidrogové prevence povolaných příslušná protidrogová opatření realizovat se odvíjí od základních a nejčtetnějších, jimiž jsou **velitelé a vedoucí zaměstnanci na všech řídicích stupních** a jejich pomocné orgány. Na preventivních aktivitách nezanedbatelnou měrou participují i další orgány, organizační celky, příspěvkové organizace i jednotlivci s příslušností k rezortu MO. Projevuje se zde historicky signifikantní »soběstačnost« ozbrojených sil, které k obrazu a prospěchu svému paralelně s civilním sektorem budují soustavu vzdělávacích prvků, zdravotní péče, policejní ochrany i poradenských služeb. Na této bázi lze rozeznávat subjekty

- ❑ **ústřední (řídicí a koordinační)**, reprezentované Rezortní komisí pro prevenci sociálně nežádoucích jevů, sekcí personální MO a Ředitelstvím personální podpory,
- ❑ **decentralizované (velitelské)** čili velitelé, ředitelé, náčelníci a vedoucí zaměstnanci v čele vojenských útvarů, zařízení, správních úřadů a jiných organizačních celků MO, zřizující podpůrné pracovní orgány (komise pro prevenci sociálně nežádoucích jevů, příp. metodik prevence sociálně nežádoucích jevů),
- ❑ **speciální (s exkluzivitou odbornosti)**, členící se na
 1. **vzdělávací**, tj. zejména Ředitelství výcviku a doktrín ve Vyškově, Univerzita obrany v Brně a Vojenská střední škola a Vyšší odborná škola MO v Moravské Třebové,
 2. **zdravotnické**, garantované Ústřední vojenskou nemocnicí Praha, jejíž součástí je Vojenský ústav soudního lékařství coby toxikologické centrum, [17] vojenskými nemocnicemi v Olomouci a Brně, Ústavem leteckého zdravotnictví v Praze a územně dislokovanými posádkovými ošetrovnami,
 3. **policejní**, jež představuje Vojenská policie,
- ❑ **poradenské**, zahrnující služby psychologickou, duchovní a humanitní (každá je ustavená zvláštním RMO).

Při uplatňování protidrogové politiky je ovšem tato svébytnost a nezávislost značně relativní, poněvadž žádoucích změn lze dosáhnout jen společným a koordinovaným postupem, založeným na formální i neformální spolupráci subjektů na všech úrovních veřejné správy a společnosti, do jejichž působnosti problém zneužívání drog zasahuje. Koncepce k tomu formuluje potřebu spolupracovat v oblasti prevence sociálně nežádoucích jevů s jinými rezorty, mezirezortními komisemi, dalšími orgány a neziskovými organizacemi, které se zabývají touto problematikou.

Poznámky a literatura:

- [1] Schválena usnesením vlády č. 1154 z 12. listopadu 2003.
- [2] Pohnutky opuštění pojmu „patologických“ ve prospěch „nežádoucích« nejsou příliš zřejmé, principiálně se ale jedná o různé označení téhož.
- [3] Např. kapitola Civilizační „toxikonávyky“ in: HAVEL, V.-HRONEK, J.-KOLOMAZNÍK, M.-KRYL, L.-KUCHYNKA, J.-NĚMEČEK, B.-ULČ, M. *Velet → rozumět lidem*. Praha: Zdravotnická správa MNO, 1973, s. 33-39, kapitola K ochraně před alkoholismem a jinými toxikomaniami in ŠEDIVÝ, V. *Právní řád v rukou velitele*. Praha: Naše

vojstvo, 1987, s. 172-194, *Závazné metodické opatření náčelníka zdravotní služby ČSLA č. 8/1984*, oddíl Alkoholismus a zneužívání drog (čl. 442 až 457) ve vojenském předpisu *Péče o zdraví v Československé lidové armádě v míru* (Zdrav-1-1) z roku 1986.

- [4] BARTOŠ, V. Drogová problematika v armádě. *Vojenský profesionál* 7-8-9/2000, s. 86.
- [5] Nepřímo lze aspekty kvality života dovést např. z čl. IV *zákona č. 20/1966 Sb.*, o péči o zdraví lidu, dle něž se péče zaměřuje především preventivně k ochraně a soustavnému upevňování a rozvíjení tělesného i duševního zdraví lidu, zvláštní pozornost je přitom věnována péči o novou generaci a ochraně zdraví pracujících, srov. též § 1 a 2 *zákona č. 115/2001 Sb.*, o podpoře sportu.
- [6] Více např. GAJDA, J.-ŠEVČÍK, J. Kvalita života. *A-report* 1/2003, s. 20.
- [7] V učebnicovém příkladu se dovozuje, že zatímco prevence snižuje výdaje konzumentů na drogy, represe jejich výdaje na drogy zvýší. A jestliže si konzumenti často opatřují peníze na drogy zločinem, lze předpokládat, že represe povede ke zvýšení zločinnosti, zatímco osvěta naopak zločinnost konzumentů sníží. Jde o to, že poptávka po drogách je neelastická v krátkém i dlouhém období, protože jejich konzumenti jsou na drogách závislí a tato závislost způsobuje, že ani velké zvýšení cen drog je neodradí od jejich konzumace. Jestliže represe vůči výrobcům a překupníkům sníží nabízené množství drog na trhu, jejich cena vzroste a spolu s ní se zvýší i výdaje závislých konzumentů na drogy. Účinek osvěty (prevence) na trh s drogami je opačný-sníží se poptávka po drogách a výdaje na drogy a v závislosti na tom i jejich cena a množství na trhu. Viz HOLMAN, R. *Ekonomie*. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 98 a 700-701.
- [8] Srov. např. přílohy k usnesením vlády č. 521/1995 a č. 114/1999.
- [9] Viz *Metodické pokyny pro rozpočtování a hodnocení účelnosti výdajů na aktivity související s prevencí sociálně nežádoucích jevů v letech 2007-2009*, č. j. 209-19/2006-461.
- [10] Výklad k této problematice v obecné rovině podávají PRŮCHA, P.-POMAHAČ, R. *Správní právo-lexikon*. Ostrava: Sagit, 2002, viz zejména hesla administrativně-právní metoda regulace (s. 13-14), formy činnosti veřejné správy (s. 114-115), funkce veřejné správy (s. 115-118) a metody působení veřejné správy (s. 210-212).
- [11] Např. v **USA**: US Army News on Drugs na www.defenselink.mil/specials/drugawareness/usanews.html, DOD (Military) Urinalysis (Drug Test) Program na usmilitary.about.com/od/theorderlyroom/l/bldrugtests.html. V **Velké Británii**: Alcohol and Drug Misuse-Commander's Guide obsahující kupř. podkapitoly Talking About Drugs/About Drug Misusers/Drink and Duty do not mix/Why the Armed Forces Reject Drug Misuse na www.army.mod.uk/servingsoldier. V **Německu**: Aktuelles zu Themen der Suchtprävention und Suchtbekämpfung aus dem Bereich der Bundeswehr na www.suchtpraevention-bundeswehr.de, Rechtliche Aspekte des Drogenmissbrauchs in der Bundeswehr, Alkohol bei der Bundeswehr na www.drogen-aufklaerung.de/texte.
- [12] Výjimkou jsou kupř. zmínky v oddíle věnovaném Vojenské policii v ročenkách ministerstva obrany z r. 2004 (s. 146-147) a 2005, kde se na s. 167 uvádí, že v oblasti toxikomanie došlo k výrazným změnám. Počet prověřovaných případů sice poklesl, ale začaly se objevovat závažnější formy páchání této trestné činnosti, včetně případů dealerství realizovaného vojáky, a to jak ve vojenském, tak i v civilním prostředí.
- [13] V posuzovaném případě šlo o pracovníprávní vztah u uniformované hasičské složky, stěžovatel navíc zastával funkci řidiče-strojníka cisternového automobilu. Srov. nálezy Ústavního soudu České republiky sp. zn. II. ÚS 7/96 ze dne 19. března 1997, publikovaný ve *Sbírce nálezů a usnesení*, sv. č. 7, s.195.
- [14] SOKOL, M.-FUSEK, J.-NAVRÁTIL, P. Omamné a psychotropní látky-metodologie profesních testů pro potřeby Armády České republiky. *Vojenské zdravotní listy* č. 2, duben 2005.
- [15] Lze podotknout, že kromě aspektů právních zde bude směrodatná i reflexe politicko-ekonomická.
- [16] Takové opatření je od 1. ledna 2003 zavedeno jako součást protidrogové prevence např. ve Švýcarsku. Viz Die Schweizer Armee bald ein Heer von Kiffern? *Schweizer Soldat* č. 2/2003, s. 6-7.
- [17] Perspektivy ústavu jsou spatřovány právě v rozvoji toxikologických analýz pro účely analýz drog, především pro potřeby pravidelného testování osob. Pro zajímavost, jako u prvního pražského soudně-lékařského pracoviště zde byla při vyšetření alkoholu z krve v roce 1967 použita metoda plynové chromatografie.

Tento příspěvek je věnován stručnému hodnocení dosavadní státní kartografické tvorby především z toho hlediska, zda a do jaké míry vyhovuje svým rozsahem, strukturou, obsahem i formou vytvářených kartografických děl též krizovému řízení ve všech jeho fázích. Zároveň je uveden přehled a hodnocení stávajícího způsobu jejich využití krizovým managementem. Identifikovány jsou některé nepříznivé jevy, jejich příčiny, možné důsledky pro účinnost krizového řízení a doporučena vhodná opatření k zlepšení situace.

Ve všech fázích krizového řízení, tj. ve fázi přípravy a plánování, vlastního řízení po vzniku krizové situace i při vyhodnocování výsledků jsou využívány různé formy kartografické podpory. Spočívá v kartografické tvorbě a dovedném využívání všech základních funkcí map a jiných kartografických produktů (digitálních modelů, atlasů, fotomap atd.) k poznávání prostorových souvislostí sledovaných jevů a k efektivnímu řešení prostorových úloh [1]. V tomto smyslu je významným přínosem též pro řešení krizových situací, které mohou v budoucnu nastat a na které je nutné se preventivně připravit [2].

Úroveň zabezpečení území České republiky kartografickými podklady

Pro území České republiky jsou vytvořeny a v určitých časových intervalech aktualizovány rozsáhlé soubory kartografických děl různého určení. Kartografickým dílem se přitom rozumí jakákoliv forma kartografického produktu (mapa, digitální model území, atlas, fotomapa atd.). Mapovým dílem se pak rozumí pouze grafická (analogová) forma kartografického díla. Na zpracování těchto podkladů se podílejí jak pracoviště Českého úřadu zeměměřického a katastrálního (ČÚZK), tak pracoviště geografické služby (GeoSl) Armády ČR. Kromě toho v oboru kartografie podniká řada významných soukromých firem.

Z hlediska potřeb krizového řízení na různých stupních v rozsahu celého státního území jsou nejvýznamnější státní kartografická díla. Jde o taková díla, která jsou vyhotovována ve státním zájmu: jejich vytváření, vydávání, udržování či obnovování a dokumentace je v působnosti státního orgánu (ČÚZK, GeoSl AČR). Vhodné je přitom rozlišit základní státní kartografická díla a tematická státní kartografická díla.

Základním státním kartografickým dílem se rozumí kartografické dílo se všeobecně využitelným obsahem, souvisle zobrazující území státu podle jednotných zásad, vytvořené a vydávané orgánem státní správy ve veřejném zájmu. Tematickým státním kartografickým dílem se pak rozumí kartografické dílo zobrazující zpravidla na podkladě základního státního mapového díla, další tematické skutečnosti určené a vydávané orgánem státní správy ve veřejném zájmu. Samozřejmě podpora krizového řízení je ve veřejném zájmu.

Podle dosud platného nařízení vlády ze dne 19. 4. 1995, kterým se stanoví geodetické referenční systémy, státní mapová díla závazná na celém území státu a zásady jejich používání (Sbírka zákonů č. 116/1995, str. 1627–1628) závaznými státními mapovými díly jsou:

- a) katastrální mapy,

- b) Státní mapa 1:5 000-odvozená,
- c) Základní mapa České republiky 1:10 000, 1:25 000, 1:50 000, 1:100 000 a 1:200 000,
- d) Mapa České republiky 1:500 000,
- e) vojenské topografické mapy 1:25 000, 1:50 000, 1:100 000, 1:200 000, 1:500 000 a 1:1000 000,
- f) tematická mapová díla vytvořená pro celé území státu na pokladě Základní mapy České republiky uvedené pod písmenem c),
- g) tematická mapová díla vytvořená pro celé území státu na podkladě vojenských topografických map uvedených pod písmenem e).

Podle zákona č. 200 ze dne 29. 9. 1994 o zeměměřičství a o změně a doplnění některých zákonů souvisejících s jeho zavedením (Sbírka zákonů č. 200/1994, str. 2018-2025) výsledky tvorby, obnovy a vydávání základních a tematických státních mapových děl využívají:

- ❑ orgány státní správy zeměměřičství a katastru nemovitostí České republiky,
- ❑ orgány Ministerstva obrany a jím řízené právnické osoby v rozsahu potřeb obrany státu,
- ❑ jiné orgány státní správy a orgány územní samosprávy v rozsahu své působnosti.

Uvedená státní mapová díla jsou postupně aktualizována a obnovována, a na jejich podkladě jsou vytvářena další digitální (rastrová a vektorová) kartografická díla různého určení. V značném rozsahu jsou využívána nebo i zneužívána soukromými firmami pro komerční kartografickou tvorbu. V dalším textu je uvedena jejich stručná charakteristika podle [3] a [4].

Katastrální mapy slouží především pro potřeby katastru nemovitostí. Jsou vytvářeny v národním geodetickém referenčním systému jednotné trigonometrické sítě katastrální (S-JTSK) ve velkých měřítkách, tj. v měřítku 1:5 000 a větším podle členitosti a významu území. Jsou grafickým podkladem pro určování právních vztahů k nemovitostem, čímž je zásadně ovlivněn jejich obsah i způsob zpracování. Mapy jsou postupně převáděny do digitální formy, která umožňuje jejich využití prostřednictvím elektronických médií.

Státní mapa 1:5 000-odvozená (SMO 5) doplňuje mapová díla tohoto měřítka tak, aby bylo souvisle zobrazeno celé státní území.

Mimo tuto mapu, která dosud zobrazuje největší část území ČR, je obraz celého území státu ve stejném měřítku složen ještě z těchto mapových děl:

- ❑ Základní mapa 1:5 000 doplněná výškopisem,
- ❑ Technickohospodářská mapa 1:5 000,
- ❑ Pozemková mapa vojenského újezdu 1:5 000.

Společně všechna čtyři mapová díla vytvářejí kartografický obraz největšího jednotného měřítka celého státního území. Mapy jsou zpracovány v národním systému S-JTSK a v jednotném kladu a označení mapových listů blíže popsáném v [4]. Primárně je SMO 5 určena (často společně s účelově vyhotovenou fotomapou) jako podklad k vypracování úvodních projektů různých staveb.

Základní mapa České republiky uvedené měřítkové řady 1:10 000 až 1:200 000 je tvořena relativně samostatnými soubory map národního charakteru jednotlivých měřítek. Jsou vydávány od roku 1970 dosud. Pokrývají celé státní území a jsou určeny pro potřeby národního hospodářství, státní správy, územního plánování ap. – mimo Armádu ČR.

Vznikly přepracováním topografických map do národního systému S-JTSK (pro mapy středních měřítek nevhodného), do nového kladu a označení mapových listů a nového klíče mapo-

vých značek. Významná je digitální vektorová verze vyhotovená na podkladě základní mapy měřítka 1:10 000 a označovaná jako Základní báze geografických dat (ZABAGED).

Mapa České republiky 1:500 000 zobrazuje na jednom mapovém listě celé státní území s příhraničními oblastmi všech sousedních států. Poskytuje celkový přehled o sídlech, dálniční a silniční síti, železniční síti, administrativním členění státu, vodstvu, lesích a orografickém členění našeho území. Je k dispozici jako mapa nástěnná nebo jako mapa příruční s možností složit na formát A4.

Vojenské topografické mapy ve smyslu zmíněného Vládního nařízení z roku 1995 tvoří ucelený soubor map měřítkové řady 1:25 000 až 1:1 000 000, mezinárodně sjednocený podle standardů dřívější koalice Varšavské smlouvy. Byly vytvořeny kartografickým odvozením z výsledků původního mapování v měřítku 1:25 000 v letech 1952–1957 v geodetickém referenčním systému 1942 (S–1942). Splňují požadavky jak národního hospodářství, tak i obrany státu, vědy a kultury. Zůstaly však v působnosti Ministerstva obrany a až do roku 1990 byly označeny jako *tajné*.

Na základě administrativních opatření po roce 1968 bylo toto zpracování topografických map určeno pouze pro potřeby armády (s četnými výjimkami) a dostalo označení *vojenské topografické mapy*. Pro ostatní uživatele bylo na jejich podkladě vytvářeno kapacitami civilního rezortu geodézie a kartografie nové národní mapové dílo v systému S–JTSK nazvané Základní mapa ČR středního měřítka. Došlo tedy k zdvojení mapového obrazu ČR ve středních měřítkách.

Vojenské topografické mapy původní koncepce byly průběžně aktualizovány a v Armádě ČR využívány do konce roku 2005. K 1. lednu 2006 byly tyto mapy přepracovány do světového geodetického referenčního systému (WGS 84) podle standardů NATO. Vydány byly mapy měřítka 1:25 000, 1:50 000, 1:100 000, 1:250 000 ve dvou verzích jako pozemní a letecká a řada tematických map menších měřítek, blíže popsanych v [1]. Na podkladě map měřítka 1:25 000 byl vytvořen digitální vektorový model území státu označený jako DMÚ 25 a na podkladě map měřítka 1:100 000 digitální vektorový model DMÚ 100, které umožňují rozvíjet počítačové modelování a simulaci různých krizových situací.

Tematická mapová díla vytvořená na podkladě Základní mapy ČR nejsou dosud obsahově uzavřena. Jejich sortiment může být v závislosti na potřebách veřejnosti a možnostech pracovišť ČÚZK dále rozšířen. K dosud vydaným mapám této skupiny patří:

- ❑ Základní vodohospodářská mapa ČR 1:50 000,
- ❑ Mapa základních sídelních jednotek ČR 1:50 000,
- ❑ Silniční mapa ČR 1:50 000,
- ❑ Přehled trigonometrických bodů a bodů podrobného polohového pole 1. třídy přesnosti 1:50 000,
- ❑ Přehled výškové (nivelační) sítě 1:50 000,
- ❑ Mapa krajů ČR 1:200 000,
- ❑ Silniční mapa krajů ČR 1:200 000.

Tematická mapová díla vytvořená na podkladě vojenských topografických map rovněž nejsou dosud obsahově uzavřena. Jejich sortiment může být v závislosti na potřebách uživatelů a možnostech GeoSl Armády ČR dále rozšířen. V současné době k nim patří především:

- ❑ Mapa průchodnosti terénu 1:100 000,
- ❑ Mapa geodetických údajů 1:50 000,

- ❑ Mapa České republiky 1:250 000 v knižní podobě,
- ❑ Letecká orientační mapa 1:500 000,
- ❑ Mapa World Serie 1404 měřítko 1:500 000,
- ❑ Low Flying Chart CZ měřítko 1:500 000,
- ❑ Tactical Pilotage Chart v měřítku 1:500 000,
- ❑ Operational Navigation Chart v měřítku 1:1 000 000.

Využití kartografických podkladů krizovým managementem

Vhodnost a účinnost využití kartografických podkladů různých druhů a měřítek, které jsou pro území ČR k dispozici k řešení krizových situací, je podmíněna řadou objektivních i subjektivních faktorů. Patří mezi ně zejména:

- ❑ druh krizového stavu,
- ❑ hierarchická úroveň krizového řízení,
- ❑ etapa krizového řízení,
- ❑ specifické požadavky složek integrovaného záchranného systému (IZS),
- ❑ odborná připravenost a stávající návyky uživatelů,
- ❑ zabezpečení území kartografickými podklady.

Druh krizového stavu klade rozdílné požadavky na kartografické podklady podle toho, zda jde pouze o vyhlášené nebezpečí, vyhlášený nouzový stav, stav ohrožení státu nebo válečný stav.

Stav nebezpečí vyhláší hejtman kraje resp. primátor hlavního města Prahy v případě živelní pohromy, ekologické nebo průmyslové havárie nebo jiného nebezpečí. Jde zpravidla o krizovou situaci, která zasahuje území do velikosti kraje a kterou nelze odvrátit běžnou činností správních úřadů a stálých složek IZS. Vzhledem k povaze zmíněných krizových situací jež mohou zasáhnout celý kraj, přičemž jejich zdroj může být prostorově značně omezen, je nutné předpokládat potřebu map a digitálních modelů širokého měřítkového rozsahu: přehlednou mapu ČR 1:500 000 a celou měřítkovou řadu map středních měřítek a z nich odvozených digitálních produktů.

Nouzový stav, který vyhláší předseda vlády se zpravidla týká většiny části území nebo celého státního území. Rovněž v tomto případě je nutné předpokládat použití kartografických podkladů širokého rozsahu měřítek, podobně jako v předcházejícím případě. Avšak vzhledem k tomu, že tyto krizové situace mohou častěji přesahovat za státní hranice, je vhodné zavést do používání především unifikované podklady zpracované v systému WGS 84 podle standardů NATO. Použití kartografických podkladů středních měřítek národního charakteru je v těchto případech méně vhodné.

Stav ohrožení státu, který vyhláší parlament na návrh vlády, má již výrazný mezinárodní charakter. Proto je pro řešení těchto krizových situací neúčinnější použití unifikovaných kartografických podkladů v systému WGS 84. Tento požadavek je v dosavadní přípravě na možná ohrožení státu zatím důsledně respektován především v resortu Ministerstva obrany.

Válečný stav, který vyhláší parlament v případě napadení ČR nebo v případě plnění mezinárodních smluvních závazků, má již zcela vojenský charakter. Pro přípravu a řešení krizových situací tohoto druhu jsou určeny k 1. lednu 2006 nově zavedené kartografické podklady vyhotovené v systému WGS 84 podle standardů NATO [3]. Pro případ válečného stavu je však žádoucí jejich zavedení ve všech rezortech.

Hierarchická úroveň krizového řízení ovlivňuje výběr a způsob použití kartografických podkladů především prostorovým rozšířením a charakterem řešených krizových situací.

V případě mezinárodních politických a vojenských struktur vytvářených k zvládnání krizových situací kdekoli ve světě [5], je kartografická podpora obvykle organizována ve spolupráci geografických služeb armád zúčastněných států. Vzhledem k možné bezprostřední propojenosti některých krizových situací ve světě s vývojem krizového stavu u nás, bylo by žádoucí rovněž z těchto důvodů orientovat krizový management ČR na používání mezinárodně unifikovaných map.

Krizové řízení v ČR, které je organizováno na několika úrovních, má na kartografické podklady velmi různorodé požadavky. Na úrovni vlády ČR zodpovědné za funkčnost celého systému, a na úrovni Bezpečnostní rady státu jsou využívány především přehledné mapy, nejčastěji Mapa ČR 1:250 000, 1:500 000 nebo i měřítka menší v rozsahu celého světa. Podstatně náročnější požadavky na mapové podklady má ústřední krizový štáb.

Ústřední krizový štáb, který se při bezprostřední hrozbě vzniku vážné krizové situace celostátního významu stává pracovním orgánem Bezpečnostní rady státu, většinou využívá mezinárodně unifikované mapy i pro řešení krizových situací na vlastním území. Pro akce v zahraničí jsou využívány buď unifikované kartografické podklady poskytnuté spojeneckým velením příslušné operace, nebo jsou připravovány vlastními silami GeoSl Armády ČR jiné účelové kartografické podklady, např. ve formě fotomap z dodaných aktuálních družicových snímků.

Na jednotlivých ministerstvech a ústředních správních úřadech jsou z hlediska používání kartografických podkladů značné rozdíly. Vedle nezbytného využívání map a digitálních modelů různých měřítek v závislosti na charakteru a územním rozsahu řešených krizových situací, je z celkového pohledu nepříznivou skutečností současné využívání map středních měřítek rozdílných koncepcí, což může vést k omylům ve vzájemné spolupráci.

Dokumenty pro krizové řízení jsou dosud z velké části zpracovány buď na základních mapách středního měřítka vyhotovených v národním souřadnicovém systému S-JTSK, nebo na již překonaných topografických mapách vyhotovených v mezinárodním souřadnicovém systému S-1942. Použití obnovených topografických map ve světovém systému WGS 84 je zavedeno u Ministerstva obrany a jeho podřízených složek; jejich žádoucí jednotné používání u dalších ministerstev a ústředních správních úřadů není dosud vyřešeno.

Podobná nepříznivá situace v používání kartografických podkladů je na jednotlivých krajských úřadech; postupně se však zde prosazuje použití obnovených topografických map vyhotovených v systému WGS 84. Situace na krajských úřadech pak do značné míry ovlivňuje též použití map na příslušných obecních úřadech s tím, že na úrovni obcí jsou mnohem častěji používány základní mapy měřítka 1:10 000 a měřítek větších, jež jsou vesměs vyhotovovány v národním systému S-JTSK.

Etapu krizového řízení rovněž významně ovlivňuje použití kartografických podkladů. Z tohoto hlediska je vhodné odlišit přípravnou a plánovací etapu, etapu vlastního krizového řízení po vzniku krizové situace a etapu hodnocení výsledků a správnosti řešení průběhu krizové situace s vypracováním návrhu na další preventivní opatření.

V přípravné a plánovací etapě se kromě analogových map stále častěji uplatňují též digitální vektorové modely, zejména typu ZABAGED nebo DMÚ 25, ale též další účelově vytvářené datové soubory využitelné v technologii GIS (Geographic Information System). Klasické analogové mapy se výrazněji uplatňují při praktickém nácviku řešení možných krizových situací. Nedostatkem je, že krizové plány jsou často zpracovány formou nestandardních

počítačových výstupů; žádoucí je, aby grafická část byla zpracována na zavedených standardních mapových podkladech.

V etapě vlastního řízení po vzniku krizové situace se dosud používají převážně klasické analogové mapy s volbou měřítka především s ohledem na rozsah zasaženého území. Využívány jsou mapy rozdílných, již zmíněných koncepcí.

Etapa vyhodnocování výsledků zpravidla probíhá v běžném pracovním režimu bez stresových faktorů. Využívány jsou všechny dostupné kartografické podklady včetně např. fotomap. Upřesněný krizový plán by měl mít vždy též grafickou část ve formě standardní mapy.

Specifické požadavky složek integrovaného záchranného systému (IZS) se z hlediska používání kartografických podkladů projevují zejména u Hasičského záchranného sboru (HZS), Zdravotnické záchranné služby (ZZS) a Policie České republiky (PČR). U ostatních složek IZS (vyčleněné síly a prostředky ozbrojených sil, havarijní, pohotovostní a jiné služby) jsou používány kartografické podklady podle povahy jejich činnosti.

Hasičský záchranný sbor má podobné požadavky na kartografické podklady jako krajský úřad. Na dispečinku HZS jsou úspěšně využívány možnosti technologií GIS převážně s datovou bází ZABAGED s vlastními nadstavbovými prvky, zatímco jednotky u zásahu jsou zatím vybavovány pouze klasickými analogovými mapami.

Na operačních střediscích ZZS jsou rovněž úspěšně využívány technologie GIS s podrobným zobrazením komunikační sítě a s možností vyhledání tzv. adresných bodů, které pomáhají stanovit místo neštěstí a rychlejší navigaci záchranných vozidel. Posádky vozů však dosud používají převážně klasické mapy a autoatlasy. Zvláštní požadavky na kartografické podklady má letecká záchranná služba.

Policie České republiky začíná úspěšně využívat obnovené topografické mapy měřítka 1:25 000 a jejich digitální vektorovou formu DMÚ 25. První zkušenosti potvrzují, že míra jejich podrobnosti a způsob zpracování plně vyhovují pro kvalifikované vedení policejního zásahu.

Odborná připravenost a stávající návyky uživatelů výrazně ovlivňují výběr a efektivní využití kartografických podkladů, které jsou k dispozici. Účinná kartografická podpora totiž předpokládá všestranné praktické osvojení všech druhů kartografických podkladů jak pracovníky krizového managementu, tak co největším počtem obyvatel, kteří se v krizových situacích stávají objektem řízení. Je přitom skutečností, že sortiment kartografických podkladů objektivně narůstá, přičemž rozsah ani kvalita přípravy v žádné formě (základní školní, profesní apod.) tomu neodpovídá. Situaci ještě zbytečně zhoršuje existence dvojího mapového díla středního měřítka rozdílné koncepce.

Zabezpečení území kartografickými podklady má pro kartografickou podporu krizového řízení zásadní význam. Z hlediska zavedených měřítek státních mapových děl, jejich celkové kvality i kvality a rozsahu odvozených digitálních produktů, které jsou pro území ČR k dispozici, lze situaci hodnotit příznivě. Avšak z hlediska jejich praktického uplatňování v krizovém řízení velmi nepříznivě působí skutečnost, že v oboru map středních měřítek 1:25 000, 1:50 000, 1:100 000 a 1:200 000, resp. 1:250 000 jsou v současné době používána tři koncepčně odlišná státní mapová díla:

- ❑ základní mapy ČR středního měřítka vyhotovené v národním systému S-JTSK, jež byly zaváděny za zvláštní politické situace po roce 1968,
- ❑ topografické mapy vyhotovené v mezinárodním systému S-1942, jejichž aktualizace byla sice v roce 2005 ukončena, nicméně řada dokumentů krizového řízení je na nich stále v platnosti,

- ❑ obnovené topografické mapy zpracované ve světovém systému WGS 84, zavedené v Armádě ČR od 1. ledna 2006. Jejich možné a užitečné širší zavedení není dosud na celostátní úrovni koncepčně řešeno.

K zavedení základních map ČR středního měřítka vedlo zneužití zvláštní politické situace a hrubé chyby odborného rozhodování po roce 1968. Tuto nepříznivou situaci je žádoucí a podle mého názoru i možné napravit. Může k tomu přispět následující objasnění historických souvislostí vzniku a dalšího vývoje tohoto problému.

Příčiny a důsledky vzniku dvou státních mapových děl středních měřítek

Vládní usnesení č. 327 z 18. 9. 1968 „O používání souřadnicových systémů a geodetických a kartografických materiálů na území ČSSR“, vynucené tlakem orgánů Sovětského svazu a tehdejšího Spojeného velení Varšavské smlouvy, stanovilo řadu administrativních omezení, jež velmi nepříznivě poznamenala vývoj map středních měřítek našeho území. Topografické mapy se zobrazenou souřadnicovou sítí S-1942, zavedené v koalici Varšavské smlouvy, nebylo možné v civilním sektoru – kromě projednaných a schválených výjimek – nadále používat. Proto bylo hledáno východisko z této situace.

Topografické mapy vycházející z původního mapování v měřítku 1:25 000 v padesátých letech minulého století byly zcela jednoznačně koncipovány a vytvořeny pro nejširší využití a složily jak pro národní hospodářství, tak pro obranu země, vědu, kulturu i státní správu. Svědčí o tom řada písemných dokumentů a hodnocení publikovaných do roku 1970 [3]. Proto bylo navrhováno takové řešení, aby v upravené variantě map pro civilní užití byla pouze vypuštěna souřadnicová síť systému S-1942, příp. některé další prvky obsahu, podobně jak k tomu přistoupili v některých jiných zemích bývalé Varšavské smlouvy, kde museli řešit stejný problém.

Zneužitím vzniklé situace byl však civilním rezortem geodézie a kartografie prosazen návrh zpracovat na podkladě topografických map zcela nové mapové dílo v národním souřadnicovém systému, s novým kladem mapových listů, novým klíčem mapových značek atd., které bude v jeho jednoznačné působnosti. Takovéto, zjevně neefektivní řešení bylo pravděpodobně umožněno i tehdejším přístupem k řízení národního hospodářství, jehož filozofií bylo co nejvíce „proinvestovat“, zajistit největší objem výkonů (a tím i práce pro lidi), bez náležitého zvažování skutečně dosahovaných užitečných efektů [6]. První mapy podle tohoto projektu byly vydány v roce 1970. Jejich tvorba a aktualizace pokračuje dodnes, i když okolnosti, jež vedly k jejich zavedení, po roce 1989 pominuly.

V roce 1990 bylo zrušeno utajování topografických map a Ministerstvo obrany navrhlo obnovit zavedení topografických map jako **jednotného státního mapového díla**. Byly k tomu vedeny četné diskuze. Pracovníky civilního rezortu geodézie a kartografie bylo veřejnosti prezentováno stanovisko, že topografické mapy jsou pouze „odvětvové tematické mapy vytvořené pro potřeby obrany státu“, což zjevně odporovalo skutečnosti [7]. Jejich univerzální využití potvrdily i výsledky dotazníkového šetření u civilních i vojenských uživatelů provedené v roce 1991.

Osobně jsem v roce 1993 z pozice vědeckopedagogického pracovníka a člena vědeckotechnické rady náčelníka topografické služby AČR, který se problematikou tvorby, modernizace

i užití topografických map dlouhodobě zabýval, vypracoval návrh stanoviska topografické služby AČR na sjednocení map středních měřítek, v němž se kromě jiného doporučuje:

1. Přijmout stávající topografické mapy za základ jednotného mapového díla středních měřítek s tím, že jejich další obnova a modernizace bude řešena společným úsilím obou zúčastněných rezortů;
2. Další tvorbu a obnovu základních map středních měřítek postupně utlumit s tím, že vytvořené zásoby výtisků těchto map budou ponechány ve využívání bez časového omezení.

Tento racionální návrh topografické služby AČR nebyl brán v úvahu – patrně jako mnoho dalších návrhů, které počátkem devadesátých let minulého století pocházely z „politicky nedůvěryhodného“ vojenského prostředí. Tak se stalo, že v již zmíněném vládním nařízení z roku 1995 byly základní mapy středních měřítek uznány závazným státním mapovým dílem stejně jako topografické mapy, které však byly označeny pouze jako „vojenské“.

V důsledku tohoto nařízení dochází nejen k nepříznivé **nejednotnosti v používání kartografických podkladů krizovým managementem** na jednotlivých ministerstvech a na jednotlivých stupních krizového řízení, ale též ke zvýšenému čerpání prostředků ze státního rozpočtu nutných na jejich průběžnou aktualizaci a obnovu, a zhoršuje to rovněž podmínky na jejich praktické osvojení jak pracovníky krizového managementu, tak větším počtem obyvatel ČR. Tyto nepříznivé důsledky existence dvou státních mapových děl středních měřítek jsou ještě zvýrazněny skutečností, že na jejich podkladech byly vytvořeny dva funkčně velmi blízké, avšak technickým řešením odlišné digitální vektorové modely: DMÚ 25 a ZABAGED.

Závěrečné poznámky a doporučení

Státní kartografická podpora krizového řízení zahrnuje tvorbu i užití kartografických děl a je uplatňována u všech rezortů a na všech úrovních krizového řízení. V současné době je k tomuto účelu k dispozici široký sortiment klasických analogových map různých měřítek a z nich odvozených digitálních produktů.

Vedle narůstajících možností a významu digitálních kartografických produktů, které umožňují rozvíjet počítačové modelování a simulaci různých krizových situací [6, 8], zůstává užití klasických analogových map nezbytnou součástí kartografické podpory krizového řízení. V současné době jsou tyto mapy vyhotoveny ve třech různých geodetických referenčních systémech, což vyvolává některé problémy. Národní systém S-JTSK je vhodný a všeobecně zavedený pro mapy velkých měřítek a z nich odvozené digitální produkty. U map středních měřítek, které tvoří základ kartografické podpory krizového řízení, se však v současné době setkáváme se třemi rozdílnými geodetickými referenčními systémy, což je pro krizové řízení nevhodné a vyžaduje zásadní řešení.

Aktualizace topografických map vyhotovených v systému S-1942 podle standardů bývalé Varšavské smlouvy byla sice v roce 2005 ukončena, nicméně řada dokumentů krizového řízení, které byly na nich zpracovány, jsou dosud v platnosti. To je ovšem problém, který bude časem jistě překonán náhradou za obnovené topografické mapy zpracované v souřadnicovém systému WGS 84 (World Geographical System, přijatý v r. 1984).

Obnovené topografické mapy vyhotovené ve světovém systému WGS 84 podle standardů NATO a zavedené v Armádě ČR od 1. ledna 2006, splňují všechny požadavky na moderní mapy

středního měřítku. V krizovém řízení jsou však dosud využívány především v rezortu Ministerstva obrany a částečně u Policie ČR. Vzhledem k jejich charakteru by však měly tvořit spolu s odvozenými digitálními produkty základ budoucí jednotné kartografické podpory krizového řízení. Překážkou však zatím je oficiálně uznaná a škodlivá dualita státních mapových děl středních měřítek.

Základní mapy středního měřítku vyhotovené v národním systému S-JTSK jsou pro řešení krizových situací, které často přesahují za státní hranice, méně vhodné. Přesto jsou tyto mapy dosud široce využívány na všech stupních a ve všech rezortech krizového řízení – kromě rezortu Ministerstva obrany.

Současné používání koncepčně odlišných kartografických podkladů na různých ministerstvech, ústředních úřadech a na jednotlivých stupních krizového řízení může vyvolat vážná nedorozumění při řešení krizových situací. Řešení tohoto problému však vyžaduje zásadní rozhodnutí na vládní úrovni. K tomu doporučuji vrátit se (již bez politických emocí) k návrhům topografické služby AČR z počátku devadesátých let minulého století.

Protože člověk přednostně používá to, čemu dobře rozumí a co dobře ovládá, měla by být oprávněná snaha o sjednocení používaných státních kartografických podkladů na všech stupních krizového řízení a ve všech rezortech podpořena co nejdříve též školní přípravou žáků a studentů.

Literatura:

1. MIKLOŠÍK, F. *Teorie řízení v kartografii a geoinformatice*. Praha: Karolinum 2005, 264 s., 1. vydání.
2. *Vize rozvoje České republiky do r. 2015*. Praha: nakladatelství Gutenberg. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd. Centrum pro sociální strategie, 2001, 245 s.
3. *Katalog geografických produktů*. Praha: Ministerstvo obrany, Geografická služba AČR. 2005. 1. vydání.
4. MIKLOŠÍK, F. *Státní mapová díla České republiky*. Brno: Vojenská akademie v Brně. 1997, 110 s., 1. vydání.
5. ŠILHAN, V. Mezinárodní politické a vojenské organizace, orgány a opatření pro zvládání krizových situací. In *Vojenské rozhledy* 3/2005, s. 87-99.
6. TALHOFFER, V. *Možnosti zdokonalení užitečnosti digitálních geografických dat*. [Habilitační práce]. Vojenská akademie v Brně, 2002, 97 s. + příl.
7. MIKLOŠÍK, F. Charakter a možnosti využití čs. topografických map. In *Sborník topografické služby ČSA*, č. 1/1991, s. 10-14.
8. KONEČNÝ, M. *Dynamická geovizualizace v krizovém managementu*. [Popis výzkumného záměru]. Brno: Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta, 2005.

Reforma naší armády začala v době, kdy i Aliance zahájila svoji vlastní transformaci. A to v Praze na summitu NATO v roce 2002. Že Česká republika dokázala reformovat své ozbrojené síly paralelně a s interakcí, je přidanou hodnotou, na kterou spojenci ještě dnes poukazují. Dávají Českou republiku a její armádu za příklad dobře nastartované a dobrým směrem pohybující se reformy ozbrojených sil. Díky tomu se pohled na naši armádu samozřejmě mění, vnímají ji jako mnohem kvalitnější.

*Mgr. Štefan Füle,
český velvyslanec při NATO,
Transformace myšlení
A report 25-26/2006*

Současná vojenská psychologie se zabývá řadou úkolů, jejichž primárním cílem je zvýšení psychologické odolnosti člověka při plnění náročných úkolů vojenské profese. Řada dílčích problémů je zaměřena např. na zkoumání vlivů prostředí na bojeschopnost profesionálního vojáka, psychologické účinky různých druhů nových zbraní, vlivy osobnostních dispozic na plnění zvláštních úkolů a další související úkoly. Výcvikové psychologické programy mají za cíl připravit inteligentní, odolné a aktivně myslící vojáky.

Moderní voják-profesionál musí být schopen zvládnout v relativně krátké době role nekompromisního bojovníka využívajícího nejmodernější zbraně a techniku a současně v relativně krátké době přijmout náročnou úlohu pracovníka, pomáhajícího lidem např. při živelních katastrofách. Jde o účinné propojení psychologických rolí profesionálního bojovníka a profesionálního pracovníka *de facto*, tzn. že je nutno posuzovat činnost profesionálního vojáka i z pohledu psychologie práce a inženýrské psychologie.

Definice profesionality vyjadřuje v zásadě dvě pozice, a to:

- ❑ kdo něco koná jako povolání a je v tom odborník;
- ❑ kdo něco koná kvalitně, dobře.

Vycházíme-li z předpokladu, že práce ovlivňuje psychický rozvoj člověka a formování jeho osobnosti, pak je nutné si při každé analýze nějaké činnosti položit otázku, jak jsou tyto cíle v konkrétním případě realizovány, případně jaké kroky je třeba učinit pro optimální organizaci práce z hlediska psychologie a fyziologie.

Původním východiskem psychologické analýzy byly jednotlivé profese, povolání, které vykonávaly ekonomicky činné osoby. V současné etapě vývoje společnosti již s tímto dělením nevystačíme a musíme provádět jemnější členění. Tak u některých širokých oborů (inženýři, lékaři, vojáci, učitelé na různých stupních škol, vedoucí pracovníci apod.) je třeba počítat se specializacemi a různými funkčními zařazeními (pracovními funkcemi), které se řídí obsahem a druhem vykonávané činnosti. V některých případech je účelné vycházet dokonce z jednotlivých druhů prací zvláště tehdy, když pracovník vykonává v rámci svých povinností více rozdílných druhů pracovních činností. Nejucelenější hledisko je uplatňováno při řešení otázek profesionální orientace, kde východiskem je charakteristika povolání jako celek.

Faktory působící na člověka jsou *ve třech formách*:

- ❑ **senzorická zátěž** – vyplývá z požadavků na činnost smyslových orgánů a jim odpovídajících struktur v rámci centrálního nervového systému;
- ❑ **mentální zátěž** – vzniká v procesu zpracovávání postupně získávaných informací, podnětů a jevů, které je nutné v časových limitech průběžně zpracovávat a podle jejich vyhodnocení regulovat vlastní činnost;
- ❑ **emoční zátěž** – vyplývá ze situací a podnětů vyžadujících afektivní odezvu.

Uvedeným zásadním vlivům je vystaven člověk v celém záběru své činnosti. Hlavními podněty jsou zde počet signálů či množství informací, které musí pracovník řešit od počátku

zadaného úkolu a podle svých kompetencí. K tomu je zařazen časový limit, který v dané situaci vytváří manipulační pole s výrazným výsledkem odrážejícím se v očekávaném výkonu. Příliš namáhavá činnost může např. v relativně krátké době přivodit stav únavy, jejímž průvodním jevem je snížení pozornosti, vznik nepřesností a s tím spojených problémů někdy hraničících se stavem úplného vyčerpání.

Důsledná připravenost a vycvičenosti spolu s odpovídajícím pracovním prostředím podporuje aktivitu člověka a účinně napomáhá prodloužení aktivního pracovního nasazení jedince i v situaci zvýšené náročnosti psychické či fyzické.

Z pohledu psychologie práce je třeba věnovat pozornost nejen analýze práce a obsahu pracovních činností, ale i formální přípravě pracovníka. Pracovník může vykonávat i činnosti, na které nebyl v předstihu odborně připraven a školen, současně však na straně druhé nemusí vykonávat všechny činnosti, na které připraven byl. Vyskytuje se i alternativa, že sice podle popisu povinností by měl pracovník určité úkoly provádět, ale ve skutečnosti je neprovádí, neboť je buď nezvládá, nebo je přenechává z různých důvodů jiným lidem.

Základy moderní vojenské psychologie byly položeny počátkem 20. století, kdy se pronikavě změnil charakter pozemního boje. Dominantními faktory se staly ohromný ničivý potenciál nových zbraní, účinnost nové bojové taktiky a pohyblivost ozbrojených jednotek. Zatímco dříve se kladl důraz na kvality vojevůdců, nyní se pozornost soustředila na výcvik profesionálních vojáků. Když se za situace totální války u bojujících vojáků začala objevovat psychická poškození různého rozsahu, museli lékaři nalézt způsoby, jak čelit únavě a traumatickým reakcím, které deptaly bojující muže.

Již v průběhu první světové války Americká psychologická asociace uvažovala o způsobech testování vojáků a pomoci psychologů bojovým jednotkám. K ověření duševních schopností vojáků se užívaly speciální testy, mj. například testy pojmenované Army Alfa a Beta. Zkoumání psychických vlastností a schopností se poté začalo šířit i do dalších oblastí vojenského i civilního života. Objektem zkoumání psychologů se stala všechna hlediska osobnosti vojáka – velitelské schopnosti, inteligence, dovednosti, rychlost reakcí, emoční přizpůsobivost a další.

Obdobím rozvoje psychologických výzkumů se stala i druhá světová válka a zvláště období po jejím skončení. Psychologie se stala oborem, v jehož rámci vzniklo největší množství studií věnovaných duševnímu zdraví a významnou prioritou se stala léčba psychických potíží vzniklých v důsledku válečných útrap.

Pro účely psychologické analýzy práce a povolání byla vypracována velká řada různých základních schémat, která udávají, jakých složek je nutné si všimnout a jaký je metodologický přístup. Dále byly vypracovány soubory obsahující relevantní znaky, které mají být zjišťovány, s vyjádřením jejich závažnosti, frekvence apod. To se týká zejména specifikace psychických nároků práce jako vědomé činnosti. Pochopitelně jsou v této činnosti využívány i další zdroje a podklady jako např. kvalifikační katalogy, služební předpisy a instrukce, příslušná odborná literatura technická, lékařská, psychologická, sociologická, pedagogická aj.

V psychologické analýze práce má zvláštní postavení psychologický experiment a modelování pracovních činností na straně jedné a použití psychodiagnostických metod na straně druhé. V psychologickém experimentu se varíují některé podmínky pracovní situace nebo výcviku pracovníka, popřípadě osobnostní proměnné s cílem zjistit vliv manipulace s nezávislými proměnnými na výsledek činnosti či produkt.

Jde zpravidla o **analytický experiment**, kde je modelována jedna stránka komplexní činnosti. O zdatu experimentu rozhoduje, jak je zkoumaná složka významná v celém komplexu.

V některých případech se předpokládá, že v dané pracovní činnosti se budou uplatňovat vybrané intelektuální operace, např. klasifikace určitých objektů, ve skutečnosti se však vyskytují jen v malém procentu případů, a tím závěry postrádají validitu. Experiment by proto měl nastupovat až po podrobné analýze činnosti.

Analýza vnějších systémových vztahů pracovních činností nám umožňuje poznat zejména kvalitativní, ale i kvantitativní rozdíly v realizační činnosti profesionálů a jejich pracovních výkonech, dále nám slouží jako vodítko při posuzování výsledků práce, při zlepšování a racionalizaci práce, při plánování zvyšování kvalifikace pracovníků apod. Významné postavení má systémová analýza v *inženýrské psychologii*, stále více se však uplatňuje i při studiu různých dalších oborů.

Pro diagnostiku zjišťování osobnostních vlastností a stavů ve vybrané kategorii osob je nutné využívat psychologickou diagnostiku jako aplikovanou psychologickou disciplínu. V širším pojetí u daného vzorku osob nejde o zjišťování abnormit, ale v zásadě o rozpoznávání úrovně a individuálních kvalit zkoumané osoby a její vhodnost pro danou práci. Závěrečná diagnóza se v tomto případě stává de facto klasifikací, jehož obsahem je suma relevantních informací zjištěných dostupnými metodami, zdroji a jejich interpretací.

Závěr

Cílem diagnostické činnosti při posuzování pracovních schopností a dispozic není pouhá suma údajů, které zjistíme vyhodnocením výsledků testů, nýbrž jejich syntéza, která vyúsťuje v psychologický nálezn. V daném případě se bude týkat předpokladů pro schopnost vykonávat určitou činnost na dané pracovní místo, příp. změny pracovního zařazení či profese jako takové. Současně jsou získány potřebné a významné údaje pro vytvoření pracovního prostředí, které nachází svoje opodstatnění při konstruování a výrobě takových prostředků vojenského použití, které budou odpovídat efektivnímu využití lidského potenciálu v bojové činnosti. Propojení psychologického výzkumu a technických podmínek musí sledovat ty složky osobnosti, které přispějí k pochopení či pro predikci chování a prožitku člověka v situaci pro něho dosud neznámé a také k podpoře a zhodnocení osobnostních předpokladů k výkonu, který určitá práce (profese vojenského profesionála) vyžaduje.

AČR v současné době přitahuje kvalitní a vysoce motivované mladé lidi. Můžeme si mezi nimi dokonce vybírat. Bylo by trestuhodné je ztrácet zejména poté, co investujeme do jejich profesního růstu. Musíme být schopni jim nabídnout – kromě zajímavé práce a nadstandardního sociálního zázemí – také předvídatelné kariérní prostředí. Personální politiku proto považuji – vedle změny plánovací kultury a kultury hospodaření – za třetí nejdůležitější klíč k úspěchu dlouhodobého rozvoje rezortu a dosažení cílových operačních schopností.

*Z vystoupení ministra obrany Jiřího Šedivého
na velitelském shromáždění 4. a 5. prosince 2006*

V české společnosti je „násilí na pracovišti“ a „sexuální obtěžování“ často vnímáno jako umělý problém, jehož význam je zbytečně přeceňován. Důvodem jsou zejména nejasnosti v definici sexuálního obtěžování. Dokud nebylo sexuální obtěžování definováno v zákoníku práce, docházelo k chybnému zlehčování některých forem chování, a to zejména ze strany buď zaměstnavatelů, nebo potenciálních iniciátorů takového chování. Avšak tak jak je obtěžování a sexuální obtěžování definováno v současnosti, je vždy na oběti nebo potenciální oběti, zda určité chování považuje za obtěžování či nikoli. Článek proto definuje a popisuje problematiku násilí a sexuálního obtěžování na pracovišti v ČR. Popisuje odraz násilí na pracovišti z hlediska platných právních předpisů.

1. Úvod a definice pojmů

Politické a ekonomické změny, které ovlivnily pracovní kulturu po roce 1989, rozhodujícím způsobem odstranily moc nomenklatury v ekonomických a organizačních strukturách firem. Principy tržní ekonomiky však neodstranily a samy o sobě ani nemohly potlačit projevy nepřátelství, popírání spravedlnosti, všeobecný nárůst tendencí k agresivitě, hrubosti a ponižování v práci. Mnohdy verbálně deklarované a tzv. firemní kulturou podporované meritokratické principy jsou v podmínkách zvyšování tlaku na výkon a snižování nákladů či v prostředí nezaměstnanosti často neúčinné, v prostředí pracovních kolektivů zvrácené v pravý opak – vedou až k šikanování, psychickému teroru.

Změny, kterými prošel v minulých 15 letech pracovní systém v České republice, jsou politicky i sociálně natolik závažné a složité, že nelze předpokládat, že by bylo lze se vyhnout znevýhodňování. Tak jako se nebylo možné vyhnout pracovním konfliktům, napětí a sporům.

Obětí znevýhodnění v práci se může stát každý (každá) zaměstnanec/zaměstnankyně bez rozdílu pracovní pozice či vzdělanostního a kvalifikačního kapitálu. Diskriminace nebo sociální exkluze však zasahuje některé kategorie pracovníků výrazně častěji a mění se také formy znevýhodnění.

Obecně je možné obtěžování a sexuální obtěžování definovat jako incidenty, při kterých jsou osoby zneužívány, ohrožovány nebo napadány za okolností, které se vztahují k jejich práci, včetně explicitního nebo implicitního ohrožení jejich bezpečí, pohody a zdraví. Obtěžování v souvislosti s pohlavím je nechtěným chováním v souvislosti s pohlavím osoby (oběti) s cílem ohrožit důstojnost a vytvořit nepřátelské, degradující a ohrožující prostředí.

Fyzické násilí je užití fyzické síly proti jiné osobě nebo skupině, které ústí ve fyzické, sexuální nebo psychologické poškození (definice Světové zdravotnické organizace).

Obtěžování (harassment), bullying (zastařování, tyranie), psychologické násilí je souborně záměrné využití moci (síly) proti jiné osobě nebo skupině, které může ústít ve fyzické, duševní, morální nebo sociální ublížení (definice Světové zdravotnické organizace).

Staffing nátlakové rušivé jednání, které může přicházet od žárlivých nebo zlovolných pracovníků, namířeno od podřízeného směrem k vedoucímu s cílem si nátlakem zjednat postavení, výhody, úlevy, kterých by samotnou prací nebylo dosaženo.

Mobbingem označujeme všechny opakované formy společenské šikany spolupracovníka, které mohou negativně ovlivnit psychický, ale i fyzický stav poškozeného ze strany spolupracovníků. Termín používal původně etolog Konrad Lorenz (1973 Nobelova cena za fyziologii a lékařství), jenž jím popisoval chování zvířat, která si chrání své území. V současné době mobbingem označujeme úmyslné intrikování a šikanování ze strany spolupracovníků.

Bossing je opakované úmyslné intrikování, šikanování ze strany vedoucího pracovníka, které může negativně ovlivnit psychický, ale i fyzický stav poškozeného.

Bullying (v USA „**employee abuse**“) je souhrnný název pro mobbing a bossing a můžeme jej také vyjádřit jako hulvátství. V některé literatuře je tento pojem vysvětlován jako zastrašování, tyranie a zahrnuje:

- snižování důstojnosti, ponižování,
- vyhrožování,
- slovní napadání,
- obviňování
- izolace, exkluze pracovníka/ce,
- opakované zadávání úkolů, které nelze splnit (termín),
- bezdůvodné a/nebo skryté sledování (odposlouchávání),
- omezování,
- sabotáž pracovního výkonu,
- negativní útoky bez objektivního důvodu.

2. Mobbing

V ČR se dříve, než se ustálil termín mobbing, používal se výraz *šikana na pracovišti*. Mobbing a šikana jsou ale dvě různé věci. Šikana se vyskytuje v primitivnějších společenstvích (vojna, škola) a je průhlednější, mobbing je mnohem rafinovanější, zákeřnější.

Mobbing a bossing je dlouhodobější. Literatura (dle švédského sociologa H. Leymana) lze o mobbingu hovořit, zneprůjemňuje-li někdo někomu systematicky život alespoň jedenkrát týdně po dobu půl roku. Mobbing připravuje své oběti o sebevědomí a zanechává to hluboké stopy. Nelze jej tedy zaměňovat s konflikty, které jsou na pracovišti běžné. Rozlišujeme čtyři stupně mobbingu.

Fáze 1. Konflikty, první útoky, první schválnosti či drzosti, kupř. šíření pomluv, zadržování informací, které iniciuje „mobber“, zatím ještě nikterak plánovitě.

Fáze 2. Přejít k mobbingu – systematický psycho-teror, kdy jsou již záměrně a plánovitě připravované (jednou nebo více osobami), ale i prováděné činnosti proti „oběti“ s cílem ji poškodit a profesně likvidovat.

Fáze 3. Nezákonnosti, přehmaty a přestupky ze strany personálu a/nebo vedení společnosti – zde již dochází ke konkrétnímu napadání, ubližování nebo útokům (např. obvinění z duševní vyšinutosti atp.), nespravedlivým obviněním jako i cílenému pracovnímu přetěžování (příp. podceňování). Mobbovaný je před vedoucími, personálem označen jako „černá ovce“, což vyvolává lavinu jeho chyb a křivd (důtka, vyhrožování výpovědí). Samotnému procesu mobbingu se tím dostává tichý souhlas vedení a stává se tak legální a oficiální formou chování či jednání.

Fáze 4. Zavržení a vyloučení ze světa práce – cíle je dosaženo, oběť je vypuzena. Postižený je zlomen a vykazuje obvykle právě ty znaky chování, které byly od počátku (neoprávněně)

vytýkány. Zaměstnavatel se s tímto stavem vypořádá a dojde k výpovědi, nebo oběť sama odchází.

Formy chování a postupy, které lze považovat za mobbing, pokud se opakují minimálně jedenkrát za týden po dobu nejméně šest měsíců. Rozdělujeme jej do několika kategorií.

Kategorie I

Útoky na možnost vyjádřit se příp. svěřit –

- ☐ nadřízený omezuje vaše možnosti vyjádřit se (něco sdělit),
- ☐ neustále jste přerušován/a,
- ☐ kolegové omezují vaše možnosti se vyjádřit,
- ☐ jste terčem nadávek a křiku,
- ☐ vaše práce je neustále kritizována,
- ☐ neustále je kritizován váš soukromý život,
- ☐ jste vystaven „teroru po telefonu“,
- ☐ je vám ústně vyhrožováno,
- ☐ je vám vyhrožováno písemně,
- ☐ je vám upírán kontakt prostřednictvím znevažujících pohledů nebo gest,
- ☐ je vám upírán kontakt prostřednictvím různých náznaků, aniž by vám to bylo řečeno přímo.

Kategorie II

Útoky na sociální vztahy –

- ☐ „nemluví se“ s vámi,
- ☐ nemáte možnost dotyčného/dotyčnou oslovit,
- ☐ jste posazen/a do místnosti, která je daleko od vašich kolegů,
- ☐ kolegům je „zakazováno“ s vámi mluvit,
- ☐ je s vámi zacházeno, jako kdybyste byl/a „vzduch“.

Kategorie III

Útoky na vaši pověst, úctu a vážnost –

- ☐ za vašimi zády jsou o vás šířeny „zlé řeči“,
- ☐ rozšiřují se o vás pomlavy,
- ☐ zesměšňují vás,
- ☐ jste v podezření, že nejste duševně zcela v pořádku,
- ☐ máte se prý nechat vyšetřit psychiatrem,
- ☐ dělají se vtipy a legrace na adresu vašeho postižení,
- ☐ je napodobována vaše chůze, hlas nebo gesta za účelem zesměšnit vás či dělat si legraci na váš účet,
- ☐ je napadáno vaše politické či náboženské přesvědčení,
- ☐ je zesměšňován váš soukromý život,
- ☐ je zesměšňována či znevažována vaše národnost,
- ☐ nutí vás vykonávat práce, která zraňuje vaše sebevědomí,
- ☐ vaše pracovní místo je znevažováno a hodnoceno nevhodným (zaujatým, předpojatým) způsobem,

- ❑ vaše rozhodnutí jsou zpochybňována příp. nejsou brána vůbec v potaz,
- ❑ jste častován/a obscenními nadávkami či znevažujícími výrazy.

Kategorie IV

Útoky na kvalitu pracovního či osobního života –

- ❑ nedostáváte žádné pracovní úkoly,
- ❑ je vám upírána činnost na pracovišti takovým způsobem, že si svoje pracovní úkoly ani nemůžete sám vymýšlet,
- ❑ dostáváte nesmyslné pracovní úkoly,
- ❑ dostáváte úkoly, které jsou hluboko pod úroveň vašich dovedností a možností,
- ❑ dostáváte stále nové úkoly,
- ❑ dostáváte obtížné splnitelné úkoly,
- ❑ dostáváte úkoly, převyšující vaši kvalifikaci s úmyslem, aby byla prokázána vaše neschopnost či abyste se blamoval/a.

Kategorie V

Útoky na zdraví –

- ❑ jste nucen/a do práce, která poškozuje zdraví,
- ❑ je vám vyhrožováno fyzickým násilím,
- ❑ je proti vám použito lehčího násilí, abyste si to „lépe pamatoval/a“,
- ❑ jste tělesně zneužíván/a,
- ❑ jsou vám způsobeny fyzické škody doma nebo na pracovišti,
- ❑ jste sexuálně obtěžován/ý (osahávání apod.).

Mobbing zpravidla začíná z jednoho centra, **od jednoho či dvou lidí**. Lidé nemají rádi konflikty a nepohodu, a proto mají tendenci mlčet k probíhajícímu bezpráví, které se takto může nerušeně rozvíjet. A s tím, jak se tlak agresorů zvyšuje, klesá i společenská prestiž oběti. Navíc zde nezanedbatelně působí i faktor strachu. Lidé mají strach, že v případě, že by se nezapojili, nebo se dokonce oběti zastali, by se vydělili z kolektivu. To je riziko, které se nikdo neodváží podstoupit. Další riziko spočívá v tom, že by sami mohli přitáhnout na sebe pozornost agresorů a zaujmout místo oběti. Oběť se působením výše popsaných mechanismů dostává do izolace i tam, kde nejvíce očekává pomoc a podporu, a její situace se tak stává zcela neúnosnou

3. Sexuální obtěžování a právní úprava problematiky

Sexuálním obtěžováním se rozumí jednání sexuální povahy v jakékoliv formě, které je buď dotčeným zaměstnancem oprávněně vnímáno jako nevítané, nevhodné nebo urážlivé, a jehož záměr nebo důsledek vede ke snížení důstojnosti fyzické osoby nebo k vytváření nepřátelského, ponižujícího nebo zneklidňujícího prostředí na pracovišti, anebo jednání sexuální povahy, které může být oprávněně vnímáno jako podmínka pro rozhodnutí, které ovlivní výkon práv a povinností vyplývajících z pracovněprávních vztahů (novela zákoníku práce č. 65/1965 Sb. ve zněních pozdějších změn a novelizací). Je to jakákoliv forma nevítaného verbálního nebo neverbálního nebo fyzického chování sexuální povahy s cílem nebo důsledkem ohrožení důstojnosti osoby, zejména vytvořením prostředí: strachu, nepřátelství,

degradující, ponižující, nepřijemné nebo útočné (EU Directive 2002/73/EC). Sexuální obtěžování pak může zahrnovat tyto typy jednání:

- ❑ milostné a sexuální vztahy na pracovišti – mezi kolegy, mezi nadřízenými a podřízenými,
- ❑ sexuálně podbarvená konverzace,
- ❑ neverbální (obrázky nahých dívek na stěnách, dvojsmyslné posuňky-gesta),
- ❑ posílání lechtivých vtipů a obrázků po síti; vylepování lechtivých obrázků,
- ❑ prohlížení pornografie v zaměstnání (internet),
- ❑ verbální (nepřijemné sexuální vyjadřování, nabídky, narážky),
- ❑ flirtování mezi kolegy, flirtování se zákazníky či obchodními partnery,
- ❑ nepřijemné otázky na soukromý život (např. na sexuální život, na sexuální orientaci),
- ❑ fyzické (dotyky, které nejsou nutné), přehnané dotýkání se, fyzické kontakty,
- ❑ vynucování sexuálních kontaktů, sexuální vydírání, znásilnění.

V ČR nejsou zatím rozvinuté mechanismy státních a nestátních organizací zabývajících se výhradně tímto problémem. Existují poradny, ale jen ve velkých městech, nebo na internetu a ty nejsou vždy zdarma. Občané nejsou pořád zvyklí za pomoc platit, a proto nejsou efektivně využívány. Veřejným míněním v současnosti převládá názor, že v případě mobbingu, bossingu a harassmentu jedná o novinku a amerikanismus a je na ní nahlíženo s úsměvným despektem podbarveným slovy „Co si ještě v té Americe nevymyslí, co je na tom vyprávět v zaměstnání dvojsmyslné vtipy, nebo mít v kanceláři plakát s aktem“ a podobně. Povědomí o „firemní korektnosti“ a vážnosti problematiky je nutné docílit teprve důkladnou **genderovou výchovou** mladé generace a vzděláváním současného managementu s důrazem, že se nejedná o umělý problém, ale naopak je ze strany státních orgánů posuzován a sankciován velmi seriózně. Lidé se vzhledem k současnému stavu nezaměstnanosti proti negativním jevům nechťejí efektivně bránit v obavě, že budou pod jinou záminkou propuštěni, nebo jim nebude obnovena pracovní smlouva bez udání důvodu. Negativní zážitky ze zaměstnání jsou pak spíše sdělovány důvěrně přátelům v obavě aby nedošlo k jejich zveřejnění a gradaci negativních podmínek. Mnohdy však nenachází pochopení ani tam. Typická reakce rodinných příslušníků nebo přátel je taková, že po počáteční podpoře začnou ztrácet trpělivost s tím, kdo si pořád na něco stěžuje, kdo má pořád problémy.

Lidé se většinou nechťejí zaobírat starostmi jiných lidí. Je otázkou času, než někdo jako první vysloví věty, které si víceméně myslí i ostatní: „A jsi si naprosto jistý (jistá), že ty opravdu za nic nemůžeš? Opravdu si myslíš, že ty jediný (jediná) máš pravdu a všichni ostatní ji nemají? Ty jediný jsi chytrý (chytrá) a všichni kolem tebe jsou zlí? Nebylo by lepší, namísto toho, abys obviňoval(a) všechny okolo sebe, se zamyslet nad tím, jestli chyba není někde jinde? Například v tobě? Jak je to možné, že s nikým nevyjdeš? Hele, zamysli se nad sebou a pořád si jen na něco nestěžuj.“ Po takovéto odpovědi oběť mobbingu ztrácí zbytky psychické rovnováhy a stává se reálným kandidátem psychiatrie, nebo sebevraždy. Znovu a znovu donekonečna si přehrává film svého působení na pracovišti.

Občané se mohou dovolat práva v těchto oblastech u příslušného okresního soudu žalobou na porušování ustanovení zákoníku práce. Tomu by však měla předcházet stížnost na pracovní podmínky na příslušný úřad práce a státní úřad inspekce práce, který může udělit pokutu v tomto případě až do 400 tisíc korun opakovaně.

Primárním zákonem který všem občanům dává rovná práva je zákon č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, kde se v čl. 3 uvádí, že základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.

Dalším stěžejním zákonem je zákon č. 65/1965 Sb., zákoník práce ve znění pozdějších změn a doplnění. Zde je v § 1 odst. 3 uvedeno, že zaměstnavatelé jsou povinni zajišťovat rovné zacházení se všemi zaměstnanci, pokud jde o jejich pracovní podmínky včetně odměňování za práci a jiných peněžitých plnění a plnění peněžitě hodnoty, odbornou přípravu a příležitost dosáhnout funkčního nebo jiného postupu v zaměstnání; za nerovné zacházení se nepovažuje rozlišování, které stanoví tento zákoník nebo zvláštní právní předpis nebo kdy je pro to věcný důvod spočívající v povaze práce, kterou zaměstnanec vykonává, a který je pro výkon této práce nezbytný.

V tomtéž zákoně, ale v § 1 odst. 4 je uvedeno, že v pracovněprávních vztazích je zakázána přímá i nepřímá diskriminace z důvodu pohlaví, sexuální orientace, rasového nebo etnického původu, národnosti, státního občanství, sociálního původu, rodu, jazyka, zdravotního stavu, věku, náboženství či víry, majetku, manželského a rodinného stavu nebo povinností k rodině, politického nebo jiného smýšlení, členství a činnosti v politických stranách nebo politických hnutích, v odborových organizacích nebo organizacích zaměstnavatelů; diskriminace z důvodu těhotenství nebo mateřství se považuje za diskriminaci z důvodu pohlaví. Za diskriminaci se považuje i jednání zahrnující podněcování, navádění nebo vyvolávání nátlaku směřujícího k diskriminaci. Na něj přímo navazuje ustanovení § 1 odst. 8, kde se uvádí, že obtěžováním se rozumí jednání, které je zaměstnancem, jehož se to týká, oprávněně vnímáno jako nevítané, nevhodné nebo urážlivé a jehož záměr nebo důsledek vede ke snížení důstojnosti fyzické osoby nebo k vytváření nepřátelského, ponižujícího nebo zneklidňujícího prostředí na pracovišti.

Podle § 1 odst. 9 se sexuálním obtěžováním rozumí jednání sexuální povahy v jakékoliv formě, které je dotčeným zaměstnancem oprávněně vnímáno jako nevítané, nevhodné nebo urážlivé a jehož záměr nebo důsledek vede ke snížení důstojnosti fyzické osoby nebo k vytváření nepřátelského, ponižujícího nebo zneklidňujícího prostředí na pracovišti nebo které může být oprávněně vnímáno jako podmínka pro rozhodnutí, které ovlivní výkon práv a povinností vyplývajících z pracovněprávních vztahů. Dle § 1 odst. 10 obtěžování z důvodu pohlaví, sexuální orientace, rasového nebo etnického původu, zdravotního postižení, věku, náboženství či víry a sexuální obtěžování se považuje za diskriminaci.

Podle dalšího § 74 zákoníku práce jsou vedoucí zaměstnanci povinni vytvářet příznivé pracovní podmínky a zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví při práci a konat práce podle pracovní smlouvy ve stanovené pracovní době a dodržovat pracovní kázeň. U vedoucího zaměstnance, který by využíval nátlakové metody nebo obtěžování by šlo o porušování pracovní kázně s možným postihem podle zákoníku práce, resp. skončení pracovního poměru výpovědí nebo okamžitým zrušením pro hrubé porušení pracovní kázně.

Problematickou se zabývají také některé dílčí zákony, jako například zákon o zaměstnanosti č. 435/2004 Sb. ve znění pozdějších změn a doplnění. Zde je uvedeno v § 4 odst. 8, že sexuálním obtěžováním se rozumí jakákoliv forma nežádoucího ústního nebo jiného než ústního projevu sexuální povahy, jehož cílem nebo výsledkem je narušení důstojnosti osoby, zejména když se vytváří zastrašující, nepřátelské, ponižující, pokořující nebo urážející prostředí.

Obdobnou úpravu obsahuje také zákon o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů 361/2003 Sb. ve znění změn a doplnění, kde je v § 77 odst. 2 uvedeno, že ve služebním poměru je zakázána přímá i nepřímá diskriminace z důvodů pohlaví, sexuální orientace, jazyka, náboženského vyznání nebo víry, politického nebo jiného smýšlení, členství v odborových organizacích a jiných sdruženích, majetku, rodu, rasy, barvy pleti, národnosti, etnického nebo sociálního původu, věku, těhotenství a mateřství, manželského a rodinného stavu, povinností k rodině. Obtěžování a sexuální obtěžování se považuje za formu diskriminace; za diskriminaci se považuje i jednání zahrnující podněcování, navádění anebo vyvolávání nátlaku směřujícího k diskriminaci.

V § 77 odst. 6 je to blíže specifikováno tím, že **sexuálním obtěžováním se rozumí nežádoucí jednání sexuální povahy v jakékoli formě v době služby**, které je jiným příslušníkem oprávněně vnímáno jako nevíтанé a jehož záměr nebo důsledek vede ke snížení důstojnosti fyzické osoby nebo k vytváření nepřátelského nebo ponižujícího prostředí anebo které může být oprávněně vnímáno jako podmínka pro rozhodnutí, která ovlivní výkon práv a povinností vyplývajících ze služebního poměru. Sexuální obtěžování se považuje za diskriminaci na základě pohlaví.

Porušení výše uvedených ustanovení nebo při intenzivnějším násilí v zaměstnání, nebo obtěžování, může být v ČR postiženo také podle zákona č. 140/1961 trestního zákona ve formě pokusu nebo dokonaného trestného činu. U nejrůznějších slovních projevů, jako jsou nadávky, erotické vtipy, pomluvy, neslušné nabídky, urážky se může jednat o trestný čin pomluvy dle § 206, kde je uvedeno, že potrestán bude ten, kdo o jiném sdělí nepravdivý údaj, který je způsobilý značnou měrou ohrozit jeho vážnost u spoluobčanů, zejména poškodit jej v zaměstnání, narušit jeho rodinné vztahy nebo způsobit mu jinou vážnou újmu. Podmínkou je, že tato pomluva způsobila negativní důsledky.

Dále se může obtěžování posuzovat jako trestný čin omezování osobní svobody dle § 231 trestního zákona, kterého se dopustí ten, kdo jinému bez oprávnění brání užívat osobní svobody. Může se také jednat o pokus znásilnění či znásilnění dle § 241 trestního zákona, kde se uvádí, že potrestán bude ten, kdo násilím nebo pohrůzkou bezprostředního násilí donutí jiného k souloži nebo k jinému obdobnému pohlavnímu styku nebo kdo k takovému činu zneužije bezbrannosti jiného.

Daleko častěji však může být aplikován trestný čin vydírání dle § 235 trestního zákona, kde se hovoří, že trestného činu se dopustí ten, kdo jiného násilím, pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy nutí, aby něco konal, opominul nebo trpěl. Trestného činu obchodování s lidmi dle § 232a se dopustí kdo přiměje, zjedná, najme, zláká, dopraví, ukrýje, zadržuje nebo vydá osobu mladší osmnácti let, aby jí bylo užito k pohlavnímu styku nebo k jiným formám sexuálního obtěžování nebo zneužívání.

Méně intenzivní útoky psychického násilí a obtěžování mohou být posouzeny a sankcionovány jen finančně podle zákona 200/1990 Sb. o přestupcích dle pozdějších změn a novelizací. Přestupku proti občanskému soužití dle § 49 přestupkového zákona se dopustí ten, kdo jinému ublíží na cti tím, že ho urazí nebo vydá v posměch.

Mimo trestní oblast řeší problematiku také zákon 40/1964 Sb., občanského zákoníku. Tento v § 11 chrání občanskou čest, která má význam ve vztazích mezi lidmi. Tím značně ovlivňuje i postavení občana v rodině i v zaměstnání. Proto ustanovení občanského zákoníku poskytují ochranu proti jednáním, kterým se dotýkají mravní integrity občana, např. tím, že snižují jeho důstojnost, čest a vážnost.

Podmínkou právní ochrany cti občana je, aby zásah byl objektivně způsobilý přivodit újmu na osobnosti. Praktické je to v případech rozšiřování nepravdivých tvrzení (pomluv). Někdy může dojít k narušování rodinných vztahů (porušení souladu v manželství), poškození v zaměstnání (ohrožení postavení osoby na pracovišti) apod. Prostředky k rozšiřování nepravdivých tvrzení mohou být různé, například slovním projevem, ale i dopisem nebo stačí nepravdivé sdělení druhému občanovi ústně.

V případě diskriminačního jednání zaměstnavatele se může poškozený zaměstnanec domáhat ochrany podle povahy věci zejména podle § 11 až § 13 občanského zákoníku, kde se uvádí, že fyzická osoba má právo na ochranu své osobnosti, zejména života a zdraví, občanské cti a lidské důstojnosti, jakož i soukromí, svého jména a projevů osobní povahy. Tím není dotčena možnost uplatnění ochrany podle dalších ustanovení zákoníku práce.

Otázku sporného prokazování diskriminací řeší novela občanského soudního řádu uvedeného v zákoně č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád ve znění změn a novelizací, kde je v § 133a uvedeno, že skutečnosti tvrzené o tom, že účastník byl přímo nebo nepřímo diskriminován, má soud ve věcech pracovních za prokázané, pokud v řízení nevyšel opak.

Ve schvalovacím procesu je zákon o diskriminaci, který bude upravovat ochranu práv občanů i mimo pracovní vztahy, zatím však není tento zákon platný.

Zaměstnanci se také mohou dovolávat pomoci v této problematice u veřejného ochránce práv, který byl zřízen zákonem č. 349/1999 Sb. V případě příslušníků bezpečnostních sborů a ozbrojených sil se může poškozený obrátit na **Inspekci ministra obrany (IMO)**, kde pracuje **oddělení ochrany lidských práv**.

Podle § 7, odst. 5 zákona 219/1999 Sb., o ozbrojených silách ČR, je nejvyšším vnitřním kontrolním orgánem Ministerstva obrany odpovědným za provádění vnitřní kontroly v působnosti rezortu MO.

IMO spolupracuje s kontrolními orgány vnější kontroly, zejména s Nejvyšším kontrolním úřadem, veřejným ochráncem práv, orgány činnými v trestním řízení a Národním bezpečnostním úřadem. Obrátit se lze i na Inspekci ministra vnitra ČR v případě příslušníků Policie ČR.

4. Možné způsoby zamezování násilí a sexuálnímu obtěžování v práci

Větší zapojení odborů do problematiky násilí obtěžování na pracovišti. Zaměstnanec, který nastupuje do nového zaměstnání, má být seznámen s dohodou mezi odbory a managementem v této problematice a měl by vědět, jak se v případě mobbingu zachová. Větší informovanost zaměstnanců o možnostech obrany proti nežádoucím formám chování v souvislosti s násilím a obtěžováním na pracovišti. O problematice mobbingu v ČR se málo ví a málo se o něm mezi zaměstnanci mluví. Je třeba zvýšit tzv. firemní kulturu a korektnost chování mezi nadřízenými i zaměstnanci mezi sebou vzájemně. Zavádět etický kodex zaměstnanců. Zvýšit povědomí vedoucích pracovníků, že šikana, mobbing a obtěžování je nežádoucí jev zvyšující rizika pracovních úrazů, pod sankcí vytěsnit tento způsob komunikace v zaměstnání.

Zakomponování negativních důsledků násilí a obtěžování do pracovních právních dokumentů zaměstnanců, smluv a pracovních řádů s tím, že v případě zjištění se jedná o hrubé porušení pracovní kázně.

Zvýšit vzdělávání, kvalifikaci managementu pro vedení lidí s cílem eliminovat autoritářský styl vedení. Nezvyšovat konkurenční myšlení, a tím závist mezi zaměstnanci ve snaze zvýšit výkony.

Vznik akcí adresovaných potenciálním pachatelům. V praxi ve spolupráci se Státním úřadem inspekce práce odhalit a medializovat nejzávažnější případy psychického násilí a obtěžování v práci s cílem zvýšit povědomí zaměstnanců i managerů.

Při problémech psychického rázu mající původ v zaměstnání vzdělávat lékaře o rozpoznání příznaků mobbingu, bossingu, nebo harasementu, aby ti mohli pacienta informovat o jeho právech na ochranu či kvalifikaci jako pracovní úraz.

Vybudovat systém sociální integrace a zpětného zapojení zaměstnanců vystaveným psychickému násilí, nebo obtěžování v práci.

Ze strany státu zavést plošný systém statistického sledování osob vystavených psychickému násilí na pracovišti, nebo obtěžování. Například ankety, dotazníky.

Zlepšování pracovního prostředí, zajištění pracoviště pomocí mechanických a elektrických prostředků (zámků, čidel a podobně).

Odhadovat možná rizika a hrozby s důrazem na jejich prevenci.

Na závěr lze říct, že každá agrese a násilí kdekoli je projevem slabosti a neschopnosti řešit situaci jinak s úctou k člověku a jeho okolí. Těmto negativním jevům je proto nadále nutné věnovat dostatečnou pozornost a jejich popularizaci si uvědomovat, že se to může týkat každého.

Literatura:

- Dr. Petr MAJER. Zkušenosti z práce na Otevřené lince armády a její další perspektivy. *Vojenské rozhledy* 2/2002.
- Mgr. Jaroslava JANDOVÁ, Mgr. Eva Pavlíková. Genderová rovnost výkonu služby a profesních kariér v AČR. *Vojenské rozhledy* 1/2003.
- Mjr. Bc. Vladimír TANCÍK. Mobbing a bossing na našich pracovištích. *Vojenské rozhledy* 3/2005.
- Por. Ing. Petra VRÁBLÍKOVÁ, Ph.D. Psychický teror v pracovních podmínkách: Mobbing, bossing, bullying. *Vojenské rozhledy* 1/2005.

Transformace armády je především o transformaci myšlení, přístupech, struktuře a snaze jít cestou vyšší mobility a lepších schopností. Samozřejmě že v některý moment to bude znamenat novou výzbroj a novou techniku pro Armádu České republiky. Z rozhovorů vím, že si je toho vědom jak ministr obrany, tak i náčelník Generálního štábu, a že v rámci možností, které jim dává rozpočet, dělají maximum pro to, aby tyto schopnosti byly opřeny o novou techniku. Nakonec to totiž bez ní nepůjde. Bez toho, že by armáda využívala novou techniku a nové postupy, není možné hovořit o reformě armády.

Mgr. Štefan Füle,
český velvyslanec při NATO,
Transformace myšlení
A report 25-26/2006

Chování lze charakterizovat jako souhrn činností jednotlivce, jež jsou patrné zvnějšku a vyjadřují reakce organismu na vnější nebo vnitřní podněty. Sociální chování je chování, při kterém jedinec bere v úvahu existenci jiných sociálních subjektů a současně toto chování má pro jiné osoby určitý význam. Chování podmiňuje lidská psychika a zároveň je výsledkem působení řady sociálních jevů. V následujícím článku je pozornost věnována hlavním normativním systémům, které ovlivňují chování vojáků jako specifického sociálního útvaru resp. profesní skupiny, jejich vzájemnému vztahu a vazbám.

Od okamžiku zahájení formování prvních lidských společenství se vytvářejí mechanismy směřující k usměrnění, koordinaci a kontrole lidského chování. V lidských pospolitostech se stále dostávají do vzájemných vazeb potřeby a zájmy jednotlivců a sociálních útvarů (společnosti, společenství nebo sociálních skupin) a kromě vztahů spolupráce a soutěže vzniká i velký počet rozporů, které vedou ke konfrontacím a konfliktům. Aby společnost jako celek mohla řádně fungovat a jednotliví lidé ve společnosti mohli nerušeně v klidu a pořádku žít a zároveň uspokojovat své materiální a kulturní potřeby, je nezbytné, aby ve společnosti byl udržován potřebný rovnovážný stav. Proto je třeba chování lidí unifikovat. Smyslem unifikace je uspokojení potřeb co nejširšího okruhu sociálních subjektů, předvídání vzájemné reakce v sociální interakci a posouzení a hodnocení sociálního chování všech sociálních subjektů v rámci daného sociálního útvaru (společnosti, společenství nebo sociální skupiny). Souhrny podobného jednání (sociální uniformity) se ve společnosti mohou vytvářet na základě působení tří činitelů:

- ❑ přirozené uniformity – podobné vnější podmínky vyvolávají podobné účinky (např. působení demografických, geografických, ekologických faktorů vyvolává podobné způsoby chování),
- ❑ imitativní uniformity – napodobování jiných jedinců a sociálních skupin (např. ve způsobech oblékání, životního stylu),
- ❑ vynucované uniformity – na základě ukládání závazných vzorců chování sociálním subjektům zvnějšku s cílem dosáhnout sociálně koordinovaného chování jedinců a určitého sociálního řádu ve společnosti.

Vynucované uniformity jsou výsledkem snahy sociálních útvarů (společnosti, společenství nebo sociálních skupin) o institucionalizaci sociálního chování. Institucionalizací sociálního chování se rozumí uspořádanost sociálního chování dle standardizovaných závazných vzorů chování, které sociální útvar (společnost, společenství nebo sociální skupina) přijímá a prosazuje. Institucionalizace chování představuje vytváření relativně stabilních, sociálně integrovaných a referenčním sociálním útvarům (společností, společenstvím nebo sociální skupinou) uznaných forem chování, jejichž respektování a dodržování je potvrzováno sociálním sankcemi. V procesu institucionalizace chování se tak vytváří a krystalizuje normativní řád sociálního útvaru. Každý sociální útvar je založen na určitém normativním řádu jako souboru formálně stanovených nebo spontánně vzniklých pravidel chování – norem předepisujících určité chování.

Z hlediska působícího normativního řádu určitého sociálního útvaru se chování subjektů tohoto sociálního útvaru rozděluje na

1. **Institucionalizované** – chování v souladu se stanoveným normativním řádem daného společenství, označované za řádné, sociálně uznané, sociálně schválené, správné apod.
2. **Neinstitucionalizované** – chování v oblastech, které nejsou upravovány normativním řádem daného společenství.
3. **Deviantní** – chování odchylovající se od normativního řádu daného společenství, jde o chování sociálně neschvalované a někdy i výslovně zakazované a státním donucením postižitelné.

Obecně řečeno je tedy sociální funkcí institucionalizace sociálního chování vyloučení sociálně neschvalovaného chování, omezení sociálně konfliktního chování a omezení sociálně neobvyklého chování.

Jádrem institucionalizace sociálního chování je normativní řád. **Normativní řád** je tvořen dvěma prvky – normami a normativními očekáváními určitého jednání vyplývajících z normy.

Norma, ať už je jakákoliv, je v nejširším slova smyslu vyjádřením toho, co být má, je to tedy vzor chování pro opakující se situace mezilidských vztahů.

Normu lze chápat ve třech významových odstínech :

1. Norma je to, co je obvyklé, osvědčené (zdůraznění normy jako petrifikace zkušeností a racionálnosti, chování, které se osvědčilo se stává normou).
2. Norma je to, co je přípustné (důraz na normativní stránku).
3. Norma je to, co je správné a žádoucí (promítnutí hodnotícího aspektu).

Vztahy mezi lidmi upravuje celá řada paralelně působících normativních systémů. Jde o systém norem právních, morálních, náboženských, zvykových, politických, estetických, ale i norem technických, jazykových, ekonomických atd.

Právní normy jsou obecná pravidla chování, která jsou vyjádřena ve zvláštní stanovené nebo uznané formě a jejichž zachování je vynutitelné státní mocí. Pro právní normy jsou charakteristické tři znaky :

- ❑ obecná závaznost (právní norma se vztahuje na všechny případy a subjekty stejného druhu a neurčitého počtu, chování pouze nedoporučuje, ale stanoví nutnost se určitým způsobem chovat),
- ❑ zvláštní forma (právní norma se vyskytuje pouze v pramenech práva),
- ❑ možnost uplatnění státního donucení (pro případ porušení právních norem jsou v právních normách stanoveny sankce a v případě porušení jsou realizovány).

Morální normy hodnotí sociální jednání jako morální, resp. nemorální nebo mravné, resp. nemravné zejména podle bipolárních kritérií dobra a zla, spravedlnosti a nespravedlnosti, čestnosti a nečestnosti, chvalitebnosti a potupnosti. Základními mechanismy působení morálky jsou veřejné mínění (v podobě schválení či odsouzení určitého chování) a vnitřní přesvědčení jednotlivce o tom, co je dobré, spravedlivé, čestné, chvalitebné.

Náboženské normy rozdělují chování na zbožné a hříšné. Určují poměr člověka k Bohu, tj. vykazují metafyzické obsahy. Autorita náboženských norem je založena na vnitřním subjektivním přesvědčení.

Zvykové normy se opírají o dlouhodobé tradiční dodržování ve společnosti, chování rozdělují na slušné a neslušné, tomu kdo nezachová určitý zvyk se nepřiznává rovnost ve společenských vztazích (do zvykových norem lze zařadit např. zdvořilostní normy).

Politické normy jsou stanovy politických stran, zájmových organizací, politických hnutí. Vypovídají o jejich organizačním uspořádání, zajišťování součinnosti jednotlivých prvků a částí, o hospodaření a o projevech navenek.

Estetické normy jako normy posuzující krásné a ošklivé, vkusné a nevkusné.

Normativní pluralita s sebou přináší i různé vazby a vztahy mezi jednotlivými normativními soubory. Předmětem článku je posouzení vztahu jednotlivým souborům norem a zdůraznění jejich vzájemné provázanosti z pohledu vojáka ozbrojených sil České republiky.

Právní normy

Základním a integrujícím normativním souborem moderní společnosti je systém právních norem. Právní normy plní ve společnosti nezastupitelnou úlohu pro udržování sociálního pořádku, pro propůjčení legitimacy výkonu veřejných funkcí, pro vymezení práv a povinností v sociální interakci, pro usnadnění kooperativního jednání, pro řešení konfliktů ve společenských vztazích a jejich prevenci a pro stanovení vzoru chování hodného následování.

Zdrojem právních norem jsou tzv. prameny práva.

Pramenem práva jsou:

- ❑ **právní předpisy**
 - a) ústavní zákony,
 - b) zákony, zákonná opatření Senátu (Senát je přijímá v případech, že dojde k rozpuštění Poslanecké sněmovny, ve věcech které nesnesou odkladu a vyžadovaly by jinak přijetí zákona),
 - c) nařízení vlády,
 - d) vyhlášky ministerstev, jiných ústředních správních úřadů a České národní banky,
 - e) obecně závazné vyhlášky obcí, obecně závazné vyhlášky krajů, nařízení obcí, nařízení krajů,
- ❑ **mezinárodní smlouvy** – vyhlášené, k jejichž ratifikaci dal souhlas parlament a jimiž je Česká republika vázána (stanoví-li něco jiného než zákon, použijí se ony),
- ❑ **obvyčej**, pokud na ně odkazuje právní předpis nebo mezinárodní smlouva podle čl. 10 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů (dále jen Ústava) – tj. smlouva vyhlášená, k jejíž ratifikaci dal souhlas Parlament a jíž je ČR vázána),
- ❑ **nálezy Ústavního soudu**, kterými se ruší zákony nebo jejich jednotlivá ustanovení pro rozpor s ústavním pořádkem nebo kterými se ruší jiné právní předpisy nebo jejich jednotlivá ustanovení pro rozpor s ústavním pořádkem nebo zákonem – ústavní soud se označuje při této své činnosti jako negativní zákonodárce.

Právní řád je uspořádán hierarchicky. Právní normy se liší tzv. právní silou. Právní síla je vlastnost právní normy, která se projevuje tak, že právní norma nižší právní síly musí být v souladu s právní normou vyšší právní síly a právní norma může být změněna nebo zrušena jen právní normou stejné nebo vyšší právní síly. Nejvyšší právní sílu mají normy ústavních zákonů,

mezinárodních smluv podle čl. 10 Ústavy, zákonů příp. zákonných opatření. Ústavní zákony, zákony příp. zákonná opatření se označují jako **původní právní předpisy**. Nižší právní sílu než původní právní předpisy mají tzv. odvozené právní předpisy (odvozené od původních).

Odvozené právní předpisy jsou nařízení vlády, vyhlášky ministerstev, jiných ústředních správních úřadů nebo České národní banky. Odvozené právní předpisy jsou vydávány jen na základě zmocnění. V případě nařízení vlády je zmocnění obsaženo přímo v čl. 78 Ústavy: „K provedení zákona a v jeho mezích je vláda oprávněna vydávat nařízení.“ Jde o tzv. generální zmocnění, které vyjadřuje, že je vláda bez dalšího oprávněna vydat k provedení jakéhokoliv zákona nařízení. Podmínkou ovšem je, že nepřekročí meze tohoto zákona. V případě vyhlášek ministerstev, jiných ústředních správních úřadů nebo České národní banky je situace jiná, neboť se k provedení určitého zákona se vyžaduje vždy konkrétní zmocnění - (čl. 79 odst. 3 Ústavy: „Ministerstva, jiné správní úřady mohou na základě a v mezích zákona vydávat právní předpisy, jsou-li k tomu zákonem zmocněny.“).

Aby tedy mohly ministerstvo, jiný ústřední správní úřad nebo Česká národní banka vydat vyhlášku k určitému zákonu, je nutné, aby v zákoně bylo přímo uvedeno, že konkrétní vyhláška má být vydána. Kromě výše uvedených právních předpisů, které mají celorepublikovou působnost, existují i právní předpisy, jejichž působnost je omezena teritoriálně. Jde o obecně závazné vyhlášky obcí, obecně závazné vyhlášky krajů, nařízení obcí a nařízení krajů. V případě nařízení obcí a nařízení krajů jde o odvozené právní předpisy, které jsou vydávány na základě konkrétního zákonného zmocnění (viz čl. 79 Ústavy: „Orgány územní samosprávy mohou na základě a v mezích zákona vydávat právní předpisy, jsou-li k tomu zákonem zmocněny.“). Obecně závazné vyhlášky obcí a obecně závazné vyhlášky krajů jsou naproti tomu původní právní předpisy (viz čl. 104 Ústavy: „Zastupitelstva obcí a krajů mohou v mezích své působnosti vydávat obecně závazné vyhlášky.“).

U právních předpisů se rozlišují dva pojmy, a to platnost a účinnost. **Platnost právního předpisu** znamená, že právní předpis je součástí platného právního řádu, byl náležitým způsobem publikován, právní předpisy nižší právní síly s ním musí být v souladu a může být zrušen nebo změněn jen předepsaným způsobem, ale ještě nezavazuje své adresáty a není způsobilý vyvolávat účinky sledované jeho tvůrcem. Ústavní zákony, zákony příp. zákonná opatření, nařízení vlády a vyhlášky ministerstev, jiných ústředních správních úřadů a České národní banky **nabývají platnosti dnem jejich vyhlášení ve Sbírce zákonů**. Dnem vyhlášení je den rozeslání příslušné částky Sbírky zákonů, uvedený v jejím záhlaví.

Podmínkou platnosti obecně závazné vyhlášky obce a nařízení obce je také vyhlášení. Vyhlášení se provede tak, že se obecně závazná vyhláška obce nebo nařízení obce vyvěsí na úřední desce obecního úřadu po dobu 15 dnů. Dnem vyhlášení obecně závazné vyhlášky obce nebo nařízení obce je první den jejího vyvěšení na úřední desce. Kromě toho může obec uveřejnit obecně závaznou vyhlášku obce nebo nařízení obce způsobem v místě obvyklým. Obecně závazné vyhlášky kraje a nařízení kraje nabývají platnosti dnem vyhlášení ve Věstníku právních předpisů kraje.

Dnem vyhlášení obecně závazné vyhlášky kraje nebo nařízení kraje je den rozeslání příslušné částky Věstníku právních předpisů kraje, který musí být uveden v jejím záhlaví. Účinnost jakéhokoliv právního předpisu znamená, že právní předpis už zavazuje své adresáty a je způsobilý vyvolávat účinky sledované jeho tvůrcem. Pokud není stanovena účinnost pozdější, **nabývají** ústavní zákony, zákony, zákonná opatření, nařízení vlády a vyhlášky ministerstev, jiných ústředních správních úřadů a České národní banky **účinnosti patnáctým**

dnem po vyhlášení. Vyžaduje-li to naléhavý obecný zájem, lze výjimečně stanovit dřívější počátek účinnosti, nejdříve však dnem vyhlášení. U právních předpisů s lokální působností je to tak, že pokud není stanovena účinnost pozdější, nabývají obecně závazné vyhlášky obce a nařízení obce účinnosti patnáctým dnem po vyhlášení.

Vyžaduje-li to naléhavý obecný zájem, lze výjimečně stanovit dřívější počátek účinnosti, nejdříve však dnem vyhlášení. Obecně závazné vyhlášky kraje a nařízení kraje nabývají účinnosti patnáctým dnem po vyhlášení ve Věstníku právních předpisů kraje, pokud v nich není stanoven pozdější počátek účinnosti. Vyžaduje-li to naléhavý obecný zájem, lze výjimečně stanovit dřívější počátek účinnosti obecně závazné vyhlášky kraje nebo nařízení kraje, nejdříve však dnem vyhlášení. Dřívější počátek účinnosti musí být v obecně závazné vyhlášce kraje nebo nařízení kraje uveden. V těchto případech se obecně závazná vyhláška kraje nebo nařízení kraje zveřejní též na úřední desce krajského úřadu a na úředních deskách obecních úřadů obcí, kterých se dotýká, a v hromadných informačních prostředcích.

V právním řádu sice není nikde výslovně stanoveno, ale v praxi se uplatňuje pravidlo *ignorantia iuris neminem excusat* (neznalost práva nikoho neomlouvá). Toto pravidlo vyplývá z obecné závaznosti právních norem. Znalost právních norem není vázána na jejich skutečnou znalost, nýbrž na skutečnost, že právní norma se stala platnou a účinnou, což předpokládá její veřejné vyhlášení tak, aby každý měl možnost se s právní normou seznámit.

Povinnost vojáků dodržovat právní normy je obsažena v nejobecnější rovině už v Ústavě, která Českou republiku charakterizuje jako demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana. Povinnost dodržovat právní předpisy je přímo obsažena také v **zákoně č. 220/1999 Sb., o průběhu základní nebo náhradní služby a vojenských cvičení** a o některých právních poměrech vojáků v záloze, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon o průběhu základní nebo náhradní služby a vojenských cvičení a o některých právních poměrech vojáků v záloze), a v **zákoně č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání**, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon o vojácích z povolání). V zákoně o vojácích z povolání je navíc výslovně stanovena povinnost dodržovat mezinárodní právo válečné a humanitární a mezinárodní smlouvy.

Morální normy

Spolu s normami právními je nejvýznamnějším souborem norem upravujících lidské chování soubor norem morálních. Právní předpisy, upravující postavení vojáka neobsahují přímý odkaz na morální normy. S existencí morálních norem ale počítá **RMO č. 54/2002** Věstníku Ministerstva obrany, který obsahuje **Kodex etiky vojáka z povolání a vojáka v aktivní záloze dobrovolné**.

Podstatou kodexu je to, že každý voják má ctít tradiční vojenské hodnoty, kterými jsou odpovědnost a smysl pro povinnost, obětavost, odvaha, věrnost a čest. Kodex etiky vojáka musí být vodítkem pro každého vojáka při každém jeho jednání. Účelem kodexu je podporovat žádoucí chování vojáků tak, aby svědomitě a řádně konali službu podle svých sil, znalostí a schopností. Obecný odkaz na morální normy se také objevuje v **čl. 86, části „Vojenská zdvořilost a chování vojáků“** Základního řádu ozbrojených sil České republiky, ve znění 1. a 2. doplňku (dále jen Zákl- 1) podle kterého vojáci musí být příkladem vzorného chování, vysoké kulturnosti v jednání, skromnosti a sebeovládání. Musí dodržovat požadavky občanské morálky a jsou povinni důstojně se chovat ve vojenských objektech a na veřejnosti.

Povinnost dodržovat morální normy je implicitně stanovena v zákonné povinnosti dodržovat vojenské předpisy a plnit rozkazy nadřízených (zákon o průběhu základní nebo náhradní služby a vojenských cvičení a o některých právních poměrech vojáků v záloze), resp. důsledně a přesně plnit úkoly, které mu ukládají rozkazy nadřízených a při výkonu služby dodržovat rozkazy nadřízených (zákon o vojácích z povolání).

Morální normy s osobní působností vztahující se na vojáky doplňují a podporují právo, usilujíc o to, aby mohli vojáci řádně plnit všechny úkoly, které podle právních norem plnit mají. Dodržování morálních norem směřuje k tomu, aby byly vyloučeny takové formy a způsoby chování, které jsou nepřijatelné, neboť ohrožují samotnou existenci ozbrojených sil, zpochybňují základní principy, na nichž jsou postaveny a narušují základní sociální vazby a vztahy mezi vojáky.

Náboženské normy

Náboženský normativní systém hraje ve společnosti takovou roli, jaké je postavení náboženství ve veřejném životě toho kterého státu.

Česká republika je podle čl. 2 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku ČR, dále jen Listina) stát, který je založen na demokratických hodnotách a nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání. Důležitost náboženského vyznání pro osobní život člověka ale podtrhuje Listina, oddíl „Základní lidská práva a svobody“, čl. 15 a 16, podle kterých je zaručena svoboda náboženského vyznání a každý má právo změnit své náboženství nebo víru anebo být bez náboženského vyznání a každý má právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru buď sám nebo společně s jinými, soukromě nebo veřejně, bohoslužbou, vyučováním, náboženskými úkony nebo zachováváním obřadu. Výkon tohoto základního lidského práva lze ale omezit. Předpokladem ovšem je, že se tak stane zákonem a půjde o opatření v demokratické společnosti nezbytné pro ochranu veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a mravnosti nebo práv a svobod druhých.

V praxi se někdy mohou normy náboženské dostat do rozporu s povinnostmi vojáka. Potencionální konflikt upravují právní předpisy na dvou místech. Voják může svobodně projevovat své náboženství nebo víru v době osobního volna, nebrání-li tomu povinnosti, které vyplývají z výkonu vojenské činné služby. Na základě zákona o vojácích z povolání voják nesmí pořádat náboženské obřady a bohoslužby a účastnit se jich, brání-li tomu důležitý zájem služby, nekoná-li službu duchovního.

Zdvořilostní normy

Pro vojáky je velmi důležitý i vnější formální projev lidských vztahů, a to zdvořilost. Význam zdvořilosti je zdůrazněn tím, že ji zákony zahrnují mezi základní povinnosti vojáků. Podle zákona o průběhu základní nebo náhradní služby a vojenských cvičení a o některých právních poměrech vojáků v záloze má voják za základní povinnost uloženo mimo jiné zachovávat pravidla vojenské zdvořilosti.

Zákon o vojácích z povolání zařazuje také mezi základní povinnosti vojáků povinnost **dodržovat pravidla služební zdvořilosti a chovat se i mimo službu tak, aby neohrozil vážnost a důvěryhodnost ozbrojených sil**. Pravidla vojenské zdvořilosti při vzájemném styku jsou

konkretizována v Zákl-1, části „Vojenská zdvořilost a chování vojáků“, čl. 83-86. Prakticky se jedná o vzájemné vykáni při služebním jednání, způsob uvádění vojenských hodností, oslovování a zdravení.

Politické normy

Podle čl. 5 Ústavy je politický systém České republiky založen na svobodném a dobrovolném vzniku a volné soutěži politických stran respektujících základní demokratické principy a odmítajících násilí jako prostředek k prosazování svých zájmů. Listina doplňuje tuto charakteristiku právního státu o to, že garantuje v rámci politických práv právo občanů zakládat politické strany a politická hnutí a sdružovat se v nich. Výkon tohoto práva lze omezit jen v případech stanovených zákonem, jestliže to je v demokratické společnosti nezbytné pro bezpečnost státu, ochranu veřejné bezpečnosti a veřejného pořádku, předcházení trestným činům nebo pro ochranu práv a svobod druhých. Listina navíc požaduje, aby zákonná úprava všech politických práv a svobod a její výklad a používání umožňovaly a ochraňovaly svobodnou soutěž politických sil v demokratické společnosti. Jednotlivec se může v politickém systému projevovat celou řadou vstupů, které odpovídají míře jeho ingerence. Může být pouze objektem politiky, ale i členem zájmové organizace, členem politické strany či dokonce politickým činitelem, profesionálním politikem nebo politickým vůdcem.

Zákonné omezení pro vojáky představuje zákon o průběhu základní nebo náhradní služby a vojenských cvičení a o některých právních poměrech vojáků v záloze podle kterého voják nesmí po dobu výkonu vojenské činné služby vyvíjet činnost ve prospěch politických stran a politických hnutí ani pořádat politická shromáždění a vykonávat politickou agitaci ve vojenských objektech a při činnosti ozbrojených sil mimo vojenské objekty.

Rovněž zákon o vojácích z povolání přináší omezení shromažďovacího a sdružovacího práva. Voják podle tohoto zákona nesmí ve vojenských objektech pořádat politická shromáždění ani provádět politickou agitaci a nesmí být členem politické strany, politického hnutí a odborové organizace.

Estetické normy

Normativní soubor, který v obecné rovině reguluje sociální jednání spíše okrajově, ale v ozbrojených silách plní svou úlohu, je soubor norem estetických. Propojení norem estetických a právních přináší jak zákon o průběhu základní nebo náhradní služby a vojenských cvičení a o některých právních poměrech vojáků v záloze, ve kterém je zakotvena povinnost nosit vojenský stejnokroj, vojenské odznaky a jinou předepsanou výstroj; výjimku z povinnosti nosit vojenský stejnokroj může vojákovi povolit služební orgán, tak i zákon o vojácích z povolání, který stanovuje povinnost vojáka nosit při výkonu služby předepsaný stejnokroj; výjimky stanoví služební orgán.

Náležitosti vojenského stejnokroje a jeho nošení upravuje vyhláška M0 č. 257/1999 Sb., kterou se stanoví zobrazení vojenského znaku, národního rozlišovacího znaku a znaku Hradní stráže, způsob označování vojenského materiálu vojenským znakem a mezinárodně platným rozeznávacím znakem, zobrazení vojenského stejnokroje a vojenských odznaků a jejich nošení a označování vojenské techniky národním rozlišovacím znakem nebo státním symbolem anebo znakem Hradní stráže. Vedle explicitních právních povinností se problematikou este-

tiky zabývá i **Zákl-1**, který estetické normy začleňuje do části „Vojenský stejnokroj“, čl. 581 a části „Udržování čistoty, pořádku a hygieny“, čl. 592. Prakticky se jedná o péči o čistotu stejnokroje a jeho udržování v dobrém stavu, způsob používání a nošení stejnokrojových součástí a doplňků, úpravu vlasů a vousů a používání osobních věcí.

Dodržování takto formulovaných estetických norem směřuje mimo jiné k tomu, aby nebyl narušen vnější vzhled vojáků ve vojenském stejnokroji.

Závěr

Pochopení složení jednotlivých normativních systémů, jejich vztahu a vazeb mezi sebou, slouží správnému plnění všech úkolů, které právní normy v právním státě, kterým Česká republika je, ukládají ozbrojeným silám České republiky. Ozbrojené síly by měly být apolitickým, stabilním, spolehlivým, výkonným a profesionálním celkem, jejichž vojáci důsledně plní povinnosti, které jim právní normy ukládají, k plnění povinností přistupují odpovědně, obětavě, odvážně a čestně, mezi sebou zachovávají zdvořilost a navenek působí kultivovaně.

Literatura:

HARVÁNEK, J. a kol. *Právní teorie*. Iuridica Brunensia 1995.

VEČEŘA, M., URBANOVÁ, M. *Základy sociologie práva*. Brno: Masarykova univerzita, 1997.

KNAPP, V. *Občanské právo hmotné*, díl I., Obecná část, Praha: Codex, 1997.

KROUPA, J. a kol. *Politologie*, Brno: Masarykova univerzita, 1993.

Aliance kdysi vyhlásila takový závazek, že v misích bude nasazeno kolem osmi procent vojáků národních armád. My se k tomuto číslu v zásadě blížíme. Přesto jsme byli ale jedni z prvních, kdo odpověděli na výzvu navýšit počty v Afghánistánu. I když to bylo v té první reakci jen o deset lidí, tak se jednalo o kompaktní jednotku zaměřenou na ochranu proti chemickým, biologickým a radioaktivním zbraním. Tím se zvýšily schopnosti ISAF v této oblasti o sto procent. Jednotky v Afghánistánu totiž doposud takovouto schopnost vůbec nemají. Nikdo přitom neřekl, že tím skončí naše přemýšlení nad tím, jak se zapojit do této operace, aby její tíha nebyla jen na několika členských zemích. Úspěch ISAF bude totiž úspěchem celé Aliance včetně České republiky. V sázce je přitom strašně moc. Včetně kredibility, a to jak naší, tak i Aliance.

*Mgr. Štefan Füle,
český velvyslanec při NATO,
Transformace myšlení
A report 25-26/2006*

V poslední době sílí úsilí vypořádat se důstojně s rozšířeným (různé příklady lze najít) a stále citlivěji vnímaným diskriminováním žen. Rovnost pohlaví a nejen ta je zaručena zákony a dalšími navazujícími právními dokumenty. Může se tak zdát, že vyrovnání deformací nic nebrání. Z dosavadních náznaků to ale vůbec jednoduše nevypadá. Týká se to mnoha oblastí a ani armádu není možné z tohoto problému vyloučit. Naopak, v armádní výcvikové praxi mohou vzniknout docela vážné problémy. Myslím na problémy vztažené k tělesné zátěži žen zařazených v bojových jednotkách a vlivu této zátěže na ženský organismus, především po zdravotní stránce.

Diskutovaným tématem jsou mimo jiné i normy pro tělesnou výkonnost vojáků. Jak pro pravidelné výroční přezkušování, které se zaměřuje na bazální úroveň tělesných schopností, tak i pro profesní přezkušování. To se zaměřuje (podle potřeb armády) více na tělesné dovednosti, předpokládá ovšem výrazně vyšší obecnou tělesnou výkonnost. Profesní přezkušování představuje prověrku náročnějších tělesných výkonů, vyžadujících kromě potřebné úrovně základních tělesných schopností [síla, rychlost, vytrvalost a obratnost s pohyblivostí (koordinace pohybu)] i zvládnutí a fixaci naučených, složitějších pohybových cvičení. Jak je všem, kteří se v oblasti služební tělesné výchovy pohybují – ale nejen jim – známo, výkonnostní normy pro ženy a muže jsou odlišné. Nejde přitom o nějaké náhodné ohledy nebo galantnost vůči ženám, které se v přípravě na bojové úkoly mohou jevit nepatřičně. Tělesné výkonnostní normy jen respektují známá, teorií vyzkoumaná, publikovaná a praxí ověřená fakta. Normy berou v úvahu biologické odlišnosti tělesného organismu mezi pohlavími.

Hlasy o nerovných podmínkách, které se občas v armádě vyskytnou, převážně kritizují zvýhodňování mužů proti ženám. Objevil se už ale i protest jako by z opačné strany. Ženy si stěžovaly ne na horší podmínky, ale na své zvýhodnění proti mužům. Byla vyslovena nespokojenost právě v oblasti testování tělesné výkonnosti vojáků, z níž se dovozuje tělesná připravenost jednotek. Jinými slovy se „volalo po zrovnoprávnění“ ne v odborných, studijních, popř. kariérních možnostech, ale i v tělesné námaze.

Je logické, že většina vojáků a občanských zaměstnanců rezortu MO nemůže dost dobře znát skutečné rozdíly ve výkonnosti mužského a ženského organismu, zejména co do schopností ve výkonech člověka. Taková data a vědomosti „žijí“ jen malou část odborníků. Je proto dobře si s plnou vážností uvědomit, že zbrklé reakce na podobné hlasy mohou napáchat místo nápravy kritizovaného stavu jen škodu. I když pravděpodobně častěji až v dlouhodobějším horizontu. Ti povolání, kteří budou tuto otázku z pohledu armády řešit a hlavně rozhodovat, by tak měli činit s vědomím, že **tělesná výkonnost obou pohlaví nemá stejné parametry a v žádné ze základních tělesných schopností se nerovná. Výrazně převyšují výkony mužské nad ženskými. Jedinou doloženou „převahu“ mají ženy v obratnosti, a i v té, ne příliš velkou.** Jsem přesvědčen, že pro službu na mnoha vojenských postech to zcela určitě nestačí. Kde je „pes zakopán“ doložil přesvědčivě Přívětivý [1]. Jeho informace je nutné domyslet a docenit. Mají podle mého soudu až varovný význam. Určitě by bylo dobře, kdyby

se problémem začali zabývat nejen vojenští tělocvikáři, ale i právníci, třeba i na stránkách tohoto časopisu. K tomu ostatně RMO č. 29/2002 [2] v čl. 11 vyzývá.

Dovolil jsem si proto s autorovým svolením uspořádat jeho údaje snad přehledněji a zvýraznit tak jejich závažnou výpověď. Tak se pokusit (možná laicky), dát je do ne zcela jednoduchých, ale jistě možných právnických, popř. ekonomických souvislostí (tab. 1).

Základní tělesná schopnost	Muž	Žena
Síla: obecná	100 %	50 – 70 %
horní část těla	100 %	55,8 %
střední část těla	100 %	63,5 %
dolní část těla	100 %	71,9 %
Obratnost	100 %	106 %
Vytrvalost a rychlost	100 %	60 – 85 %

Tab. 1: Výkonnostní srovnání mužského a ženského organismu

Pomineme-li existenci fyzicky nadměrně disponovaných žen a současně podprůměrně vybavených mužů, dává uvedená tabulka jasně najevo, jak to s tělesnými schopnostmi nastavenými přírodou a tím i s rovností výkonnostních možností mezi pohlavími je. A žádný trénink ani vůle jedinice na tom nic podstatného nezmění.

Síla a vytrvalost jsou schopnosti, které voják potřebuje při nasazení nejčastěji. Také k tomu uvádí Přívětivý příklad s nesenou zátěží, i když z amerického prostředí, které používá podle polního manuálu tři různé úrovně bojové výbavy vojáka. Ale i čeští, např. průzkumníci či záchranáři, by byli jistě schopni dokázat, že jejich výkony a námaha se příliš neliší (tab. 2).

Varianta nesené zátěže	Hmotnost	Charakteristika zátěže
úroveň 1	21,8 kg	polní ústroj, přilba, útočný nůž a zbraň s redukováným množstvím munice
úroveň 2	32,8 kg	dtto + osobní potřeby a větší množství munice
úroveň 3	až 45,4 kg, v závislosti na nesenou zbraň dokonce až 63,6 kg	mise trvající do 72 hod., kdy není možné využít žádné dopravní prostředky

Tab. 2: Bojová výbava amerického vojáka

Tyto údaje je třeba vnímat s vědomím, že tabulka vypovídá jen o hmotnosti nesené výbavy, toho, co má voják na sobě. Aniž by udělal ještě první krok pochodu, ještě se neunavil, ještě není nevyspalý, netrpí hladem ani žízní apod. Kdo takovou zátěž s čistým svědomím na ženská záda naloží?

V jiných armádách ti, kteří to připustili už „ovoce“ sklízí. V materiálech americké vojenské lékařské služby našel Přívětivý údaje i o tom. Následkem stejných výkonnostních nároků po tělesné stránce na muže a ženy je:

- ❑ v důsledku výcviku **2x vyšší četnost zranění** obecně a na ně bezprostředně navazující doba nemocnosti – neschopnosti k výkonu služby ze zdravotních důvodů,
- ❑ až **8x častější výskyt únavových zlomenin, zánětů šlach, bolestí zad** aj.,
- ❑ že se v souvislosti s armádním výcvikem riziko zranění a jeho případné následky začínají jevit **nepen jako zdravotnický, ale i jako závažný právní problém.**

Že nejde jen o specifiku vojsk USA, a že by tedy i AČR mohly tyto problémy potkat, lze předpokládat i podle toho, že obdobné závěry vyvozuje a uvádí i sledování v britské armádě, které přetiskla ve zkrácené podobě i MF Dnes: *V britské armádě nyní přibývá zraněných žen*, dne 4. ledna 2002 na str. 8 (originál viz na www.jrsm.org/cgi/content/full/95/1/23).

Autoři britské studie kriticky hodnotili, že „zdravotní a bezpečnostní ohledy jsou přehlíženy v zájmu prosazení pravidel rovnoprávnosti“ a že po zavedení rovnoprávnosti v požadavcích na tělesnou výkonnost se u mužů nic nezměnilo, zatímco u žen se vlivem přílišné tělesné zátěže zvýšily počty zranění z 4,6 % na více než 11 %.

Že se rovnost fyzických nároků umožňující i rovný přístup ke všem vojenským profesím a služebnímu zařazení bez omezení začíná v americké armádě projevovat jako komplikovaný problém právníků, je dost pochopitelné. Ani náš právní řád není v této sféře zcela průhledný a leckdy se může jevit i jako těžko průchodný nebo nelogický. Pro tuto situaci **(v případě, že by tuto praxi převzala i AČR)** – ve světle publikovaných údajů – jsem i jako právnický laik našel dostatek nezáviděníhodného rozplétání právnických rébusů, bez zvláštních problémů.

Jen několik příkladů:

- ❑ RMO č. 29/2002 Věstníku zpracovaný na základě vládního usnesení č. 486/2002 Sb., ukládá ve svém čl. 3 vedoucím zaměstnancům „*zabezpečit rovné pracovní podmínky ...*“ aj. Vztahuje se toto ustanovení k rovnosti na společném pracovišti nebo i na rovnost pohlaví v přístupu na všechna systemizovaná místa v rezortu a jejich obsazování při splnění kvalifikačních, bezpečnostních a jiných podmínek (?),
- ❑ čl. 7, písm. a) téhož rozkazu ukládá rovnost mužů a žen při povolávání do služebního poměru, písm. b) a c) řeší mj. rovnost vzdělávání, ochranu důstojnosti aj., ale obdobně, jako už citovaný článek č. 3 se „fikaně“ vyhýbá tomu, aby stanovil na jakých místech,
- ❑ zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, i po všech následujících novelách ukládá ve svém § 98 odst. 1 služebním orgánům povinnost zajišťovat „... *bezpečnost a ochranu zdraví vojáků při výkonu služby s ohledem na možná rizika spojená s možným ohrožením jejich života a zdraví a přijímat opatření k prevenci rizik, tato povinnost se vztahuje též na další fyzické ...*“,
- ❑ odst. 2 téhož paragrafu i zákona hovoří o vyhledávání rizik, odst. 3 o omezování vzniku rizik a jejich odstraňování už u zdroje jejich původu,
- ❑ odst. 4 písm. a) stále téhož paragrafu i zákona ukládá, volně řečeno, zajistit vojákům informace o opatřeních v oblasti bezpečnosti a ochrany zdraví při výkonu služby. V tomto případě tedy informace ženám, o jejich téměř neovlivnitelném, tělesně-výkonnostním handicapu vůči mužům,
- ❑ § 99 téhož zákona naopak vojákovi ukládá informovat nadřízené o nedostatcích a závadách, které by mohly ohrozit bezpečnost a zdraví při výkonu služby. Předpokládám tedy, že v duchu tohoto paragrafu by při splnění předchozího ustanovení musely samy vojákyně zařazené v bojových jednotkách žádat o nápravu např. formou jiné skladby, popř. hmotnosti nesené výzbroje či výstroje, jiných tělesných výkonnostních a dovednostních požadavků apod.,
- ❑ zákon č. 262/2006 Sb., Zákoník práce, v § 16 obecně diskriminaci zaměstnanců zakazuje, ale připouští zdůvodněné výjimky s tím, že cíl sledovaný takovou výjimkou musí být oprávněný a požadavek přiměřený. Třeba by tento paragraf jakousi cestu naznačit mohl [např. ke zpřesnění nějakého zvláštního předpisu(?)],

- ❑ i starý zákoník práce (zákon č. 65/1965 Sb., ve znění pozdějších předpisů) ukládal ve svém § 150 odst. 2 že: „Ženy nesmějí být zaměstnávány pracemi, které ohrožují jejich mateřství.“ Nemluví se zde o ženách těhotných či matkách, zákonodárce tedy mohl mít na mysli i preventivní ochranu mateřství budoucího.

Je toho mnoho, co potenciálně je právním problémem v případě vyslyšení hlasů ambiciózních žen, popř. i mužů prosazujících rovnost pohlaví, v přístupu na systemizovaná místa všech úrovní bez rozdílu. Na vybraných místech – zatím nevytipovaných – tedy i za cenu ohrožování zdraví žen, s velkým rizikem trvalých následků po úrazech či nemocích z povolání, smrt nevylučujíc.

Existují i názory k řešení problému pomocí úpravy, která by umožnila zařadit ženu na fyzicky exponované místo s jejím písemným nebo jinak projeveným souhlasem, po jejím předchozím, povinném obeznámení s riziky. To relativně sejme odpovědnost ze služebních orgánů za ochrannou prevenci. Současně to ale znamená vědomé ohrožování vlastního zdraví vojákyní samou. Pamětníci si jistě vzpomenou, že tzv. sebepoškozování vojákem bylo trestným činem. Současný právní náhled na tento problém neznám. Ale navíc, nepatří náhodou právo na zdraví mezi ta práva, jichž se občan vzdát nemůže? V tom případě by písemné či jiné vyjádření vojákyně určitě nemělo mít právní sílu vyšší než toto zákonné ustanovení a byli bychom tam, kde jsme začali.

Potíže by asi také vznikaly:

- ❑ v řešení úhrad léčení vzniklých prokazatelně neúměrnou tělesnou zátěží, jestliže se o možných důsledcích předem vědělo,
- ❑ v likvidaci náhrad za stejně doložené násobky doby neschopnosti ke službě z těchto důvodů,
- ❑ kdo by nesl tyto zbytečně vzniklé finanční náklady – stát potažmo rezort, protože tento stav umožnil svou benevolencí nebo daná žena jako samoplátce s argumentem, že s rizikem souhlasila (?),
- ❑ v postojích zdravotní pojišťovny (?),
- ❑ při zvýšených počtech předčasně propouštěných vojákyní ze služebního poměru po přezkumech zdravotního stavu, z důvodů zdravotní nezpůsobilosti k této službě a s tím spojeným růstem objemu finančních nákladů na výsluhové náležitosti,
- ❑ při nárazovém řešení doplňování takto početně oslabovaných jednotek a znovu růstu finančních nákladů na zbytečnou, protože předčasnou přípravu „náhradníků“ za propuštěné,
- ❑ jak zabezpečovat trvalou připravenost jednotky a bojeschopnost útvaru trpícího na uvedenými příčinami opakovaně vznikající, zvýšenou „nemocnost“.

Věřím, že při současné právní úpravě je sporné rozhodnout o redukci přístupu žen na některá místa a bude asi nutné podstoupit nelehkou, dlouhou a nepopulární cestu legislativních změn. Změn ve smyslu legalizování selekce některých systemizovaných míst, která budou pro ženy právě z diskutovaných důvodů a v jejich vlastním zájmu, nedostupná. Jak jinak rozetnout začarovaný kruh mezi rovností práv obou pohlaví na straně jedné, a povinnostmi a právy zaměstnavatelů (včetně rezortu obrany) v ochraně zdraví na straně druhé. V důvodných případech přece lze zákonem omezit některá práva jednotlivce. Ochrana zdraví je jistě dost dobrý důvod k přiznání priority, i když ne každý ji může vnímat stejně.

Že není ČR v diskuzích na dané téma jediná, svědčí např. i rozhlasová relace Rádia Slovensko dne 2. 11. 2006 (17:30 hod.), kde odborníci na pracovní problematiku a právo (Ing. Barbarič, dr. Perichtová) nahlíželi ve veřejné debatě s posluchači na problém s prvořadou preferencí zdraví, na úkor rodové rovnosti. Konkrétními příklady upozorňovali na negativní důsledky a v některých případech přímo kontraproduktivitu současného, „za každou cenu“ rovného přístupu. Preferovali zákonné omezení určitých práv žen ve smyslu jejich přístupu k některým, pro jejich zdraví rizikovým pracovním místům.

V bojové činnosti je přece prioritou výcvik vedoucí ke splnění úkolu, všechno ostatní musí stranou. Nikoliv v duchu podceňování či antipatií, ale ve jménu nejvyšší hodnoty – péče o zdraví a život. Velitel by měl mít právo naplnit jednotku lidmi, kteří dávají záruku pro plnění předurčených úkolů bez dalších podmínek. Armáda by měla mít právo stanovit si vlastní kritéria pro obsazování některých systemizovaných míst, samozřejmě za současné, objektivní kontroly.

Vrátím-li se k důvodu mého zamyšlení, k otázce rovnosti pohlaví a pracovních příležitostí v rezortu obrany, myslím si **ano**, všude, kde je to reálné a přínosem pro všechny – ženy i vojenské jednotky. Pravděpodobně už od vzniku lidské rasy je považováno za optimální to, že ženské tělo je fyziologicky významně jiné než mužské. Proč by tedy mělo být za ženskou nerovnoprávnost považováno to, že se tento výrazný rozdíl projevuje i v odlišné úrovni tělesných schopností. Právo žen vidím právě v tom, že budou tyto zvláštnosti v maximální míře respektovány. A ženy samy by ho ve vlastním zájmu přesně v tom měly spatřovat jako prioritu. V úvahách spojených s případným vyrovnáním norem vojáků pro obě pohlaví při přezkušování tělesné výkonnosti, zastávám jednoznačně názor – nemrzáčme ženy ve jménu, v tomto případě nepravdivé, a tak i smyslu postrádající rovnosti pohlaví.

Literatura:

PŘÍVĚTIVÝ, L. Tělesná zdatnost a ženy v Armádě České republiky, *Vojenské rozhledy*, Praha, 2006, č. 2, s. 162-164, ISSN 1210-3292.

Prosazování principu rovnosti mužů a žen v působnosti Ministerstva obrany, *Rozkaz ministra obrany č. 29 Věstníku*, č. 16, Praha, 2002, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, s předpokládanou účinností od 1. ledna 2007.

Zákon č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů a účinný do nahrazení zákonem č. 262/2006 Sb.

Významným fenoménem doprovázejícím vývoj lidstva a průběžně se prosazujícím ve fungování všech dosud existujících společenských formacích je fenomén moci. Jde o fenomén, který je v lidské společnosti všudypřítomný.

Stručně o pojmech pravomoc, moc, autorita, vliv, ovlivňování

Proces řízení v praxi je vždy nerozlučně spjat s utvářením, posilováním a uplatňováním moci. Přestože moderní koncepce řízení se postupně odklánějí od zřetelného a přímého uplatňování moci pomocí direktivního ovlivňování pracovního jednání a podřízených, přesto některé prvky musí zůstat, zejména v takové organizaci jako je armáda. Přechází se na kultivaci moci a v tomto smyslu jsou frekventovány pojmy: pravomoc, moc, autorita, vliv, ovlivňování, zmocňování, kompetence.

Jejich význam obsahu je chápán různě a někdy záměrně dochází k jejich směšování, a to zejména tehdy, když není pochopen jejich obsah, nebo se nehodí těm, kteří tyto pojmy používají spíše jako módní doplňky. Je doloženo, že mnoho řídících pracovníků velmi těžce přijímají moderní metody řízení, zvláště ty volnější (demokratičtější), hlavně z obavy, že ztratí svou autoritu.

V následující části se zmíníme o některých výše uvedených pojmech.

Ovlivňování je jedním z klíčových nástrojů procesu řízení, který se opírá o velmi různorodou základnu. Jde o sociální vztah mezi alespoň dvěma lidmi, v němž jeho mocenská stránka sehrává velmi významnou roli. Shoda mezi cíli jednotlivce a cíli organizace bývá vzácná. Jednotlivec se chce v rámci organizace dobře uplatnit, získat prestiž, finanční hodnocení, a naopak chce pro svou osobu více pohodlí, má své zažité formy a zvyklosti v práci, které nemusí být vždy v souladu s potřebami a organizačními normami organizace. Management organizace musí rozdílné přístupy a očekávání jednotlivce sladit tak, aby vyhovovaly potřebám organizace.

Otázka moci je v tomto kontextu zcela logická a legitimní, ale vzhledem k negativním případům může vést k hanlivému (pejorativnímu) chápání.

Pravomoc – je spojována s konkrétní pracovní pozicí, kterou jednotlivec zaujímá v organizační struktuře určité organizace, v armádě se jedná o zastávanou funkci v armádní struktuře;

- ❑ vyplývá z postavení daného jedince v celkové hierarchii řízení,
- ❑ představuje oficiální a formální oprávnění ovlivňovat druhé lidi na základě zdrojů (materiálních finančních, informačních a jiných), kterými má právo jedinec disponovat,
- ❑ vychází z interních předpisů, v armádě ze základních řádů a předpisů,
- ❑ končí za hranicemi příslušné organizace – Armády ČR,
- ❑ v ostatních institucích záleží na postavení v hierarchii určité společnosti a zda možnost ovlivňovat i mimo instituci je tolerována,

- potenciální možnosti prosazovat vůli vůči ostatním – reálné naplnění této vůle již závisí na moci a autoritě daného jedince.

Pravomoc je autorita funkce či tzv. **formální autorita**.

Moc – umožňuje manažerům (řídícím pracovníkům) řídit – rozhodovat, dávat lidem pokyny, usměrňovat jejich činnost a kontrolovat výsledky jejich práce. Je to kapacita ovládat lidské, informační a materiální zdroje se záměrem dosahovat stanovených cílů. Moc představuje reálnou schopnost skutečně ovlivňovat druhé lidi, a to popřípadě přes kladený odpor. Skutečná moc jednotlivce sice vychází z jeho pravomoci, ale není to dar, který dostal od instituce k volnému nakládání. Každý řídící pracovník si musí uvědomit, že se ziskem pravomoci dostal i odpovědnost. Moc a mocenské jednání je závislé na jednotlivci při jeho prosazování a na druhé straně na připravenosti a ochotě okolí je přijímat.

Nositel moci je konkrétní osobnost, která tuto moc fakticky realizuje, svou činností může moc posilovat nebo zeslabovat. Hlavní roli zde hraje schopnost vhodně kombinovat sílu své osobnosti, sociální kompetence a věcné aspekty pozice.

Moc není totéž co autorita. Zatímco autorita vyjadřuje „právo“ nebo „povinnost“ dosáhnout záměru, moc je „demonstrovaná schopnost“ dosáhnout záměru.

Autorita – je to pojem, který v uvedené řadě (pravomoc–moc–autorita) představuje další jednoznačný posun od objektivního zakotvení mocenského jednání v širokém slova smyslu subjektivnímu vnímání a hodnocení respektu, který je s mocenským jednáním spojen.

- pravomoc má věcný obsah,
- moc má obsah věcný, osobní a interpersonální,
- autorita se uplatňuje v subjektivní rovině uznání či neuznání nároků nositele moci na respekt ze strany podřízených a ovlivňovaných.

Uplatňování moci v řídicí pozici a prosazování autority

Uplatňování moci

Mnohdy se setkáváme s tím, že člověk, který disponuje určitou mocí, tuto začne využívat ve svůj vlastní prospěch, na úkor potřeb organizace a dostáváme se k pohledu, který je značně rozšířen mezi lidmi. To je pohled na moc v tom negativním slova smyslu.

Převážná většina negativních náhledů na otázku moci řídících pracovníků vychází ze skutečnosti, že jejich vlastní pojetí moci často slouží více individuálním zájmům a cílům jich samých než zájmům organizace.

Poziční pojetí moci jednoznačně zdůrazňuje a preferuje mocenskou pozici jako takovou, ona sama o sobě je cílem člověka, který o ní usiluje nebo ji zastává. Veškeré snažení jednotlivce je zaměřeno právě jen na získání moci a její udržení, tím končí horizont jeho úvah.

Poziční moc se zpravidla pojí s **mocí individualizovanou**, tj. snahou posilovat vlastní pravomoce, vlastní možnosti rozhodování, vlastní vliv a tím se zvětšuje odstup od okolí. Tato sebestřednost bývá pro okolí obvykle na první pohled zřejmá, takže respekt spolupracovníků vyplývá více ze strachu z nadřízeného než z jeho přirozeného uznání.

Moc funkční předznamenává taková pojetí a využívání mocenských nástrojů řízení, jakou představuje primární přednost úspěšného fungování celé organizace nad vším ostatním.

Moc funkční je spjata s **mocí socializovanou** – červenou nití tohoto pojetí moci je vytvoření pokud možno optimálních podmínek pro práci podřízených pracovníků a jejich osobní rozvoj tak, aby výsledky prezentovaly nositele moci jako dobrého řídicího pracovníka.

Obě tato pojetí moci, které byly uvedeny, můžeme pozorovat kolem sebe v rámci armády i běžného života.

Nejčastěji se lze setkat s klasifikací zdrojů moci podle autorů Ravena, Organa, Batemana [1]:

Legitimní moc – cesta k pozici na základě zákonů a pravidel, je možno ji ovlivnit různými způsoby nátlaků a manipulací. Nátlak př. vojenské puče – nastolení moci, ale na druhé straně porážka při legitimních volbách.

Kontrola nad zdroji – každý řídicí pracovník v určité míře disponuje určitými, byť omezenými zdroji, rozhoduje o jejich použití a tím zprostředkovaně o osudu spolupracovníků. Zdroji mohou být peníze, věci, informace či kariéra podřízených. Napohled neomezená moc nad zdroji je spíše jen formální možnost, protože determinita pravomoci to určitým způsobem omezuje.

Expertní moc – v každé instituci jsou důležití specialisté a experti, kteří se věnují problémům pro každodenní chod instituce nepostradatelným, avšak většinou pracovníků obtížně zvládatelným. Většina řadových i řídicích pracovníků často ráda přenáší část svých povinností na specialisty v oboru. Faktická moc se pak přesouvá tam, kde sídlí zdroj expertní moci, a skutečný řídicí pracovník se po případě může stát jen loutkou v ruce experta. Toto nebezpečí je reálné v profesionální armádě, kdy velitel (řídicí pracovník) má podřízené profesionály v různých odbornostech.

Pokud velitel činnost, kterou má v rámci svých povinností, přenechá svým specialistům a neponechá si kontrolu, je nebezpečí, že tito specialisté ovládají v organizaci to, co by měl mít pevně v ruce velitel (např. expert v oblasti IT má v množství informací daleko větší přehled než řídicí pracovník a přístup k informacím ovládá – může ovládat i řídicího pracovníka). Tento zdroj moci často umožňuje nejen mocenské postavení získat, ale i po relativně dlouhou dobu i udržet.

Nositel této expertní moci prezentovaná nenahraditelnost pak bývá limitem různého řešení. Můžeme se podívat na takzvané experty v rámci útvarů či institucí – mnohdy si přisvojují větší pravomoce než jim přísluší a obrňují se nenahraditelností. Mnohdy se zjistí, že nenahraditelnost je jednoduše nahraditelná.

Sociální vztahy – velmi mnoho známých, přátel a velký počet osobních kontaktů zejména s těmi, kteří jsou nejen vlivní, ale nejlépe i vlivnější než jedinec sám, je velmi častým a uznávaným zdrojem moci. Stávají se významnou součástí moci toho, kdo těchto vztahů využívá, a to buď fakticky, nebo potenciálně, kdy jen povědomost o těchto vztazích moc upevňuje. Tyto vztahy mohou být pozitivum pro řídicího pracovníka, ale existují situace, kdy tento pracovník musí rozhodnout tak, že ohrozí nejen tyto vztahy, ale dokonce i známé a přátele.

Velkým riskem je výběr lidí do různých funkcí na základě příbuzenských a přátelských vztahů. Schopnost vytvářet složitou strukturu sociálních vztahů a systémově jich využít k vlastnímu prospěchu předpokládá na straně jedné poměrně dobře rozvinutou sociální kompetenci, na straně druhé objektivní možnost a příležitost jí využít k posílení moci vlastní.

Mimořádně významná bývá u nás otázka sociálních vztahů, protože z hlediska individuální motivace, výkonnosti i spokojenosti bývají často preferovány více než věcné okolnosti

práce a lidé jsou proto i více ochotni uznávat je jako zdroj moci. V našich podmínkách bývá ztráta sociální prestiže spojená se ztrátou moci chápána víceméně absolutně. Tím, že přišel o mocenskou pozici, ztrácí dříve významný člověk vše.

Osobní předpoklady, atraktivita, charisma

Pojem charisma – tradiční pojem chápaný jako mimořádná vlastnost osobnosti a předpokládá se spíše pozitivní než negativní vyznění. Podmínky úspěchu charismatického vedení však nespočívají jen v mimořádných osobnostních vlastnostech jedince, ale jsou zakotveny i v mnoha okolnostech majících spíše objektivní povahu. I renomovaní historikové se ve svých materiálech zmiňují o charismatických vojevůdcích, velitelích, kteří svým osobním nasazením, příkladností a umem dovedli strhnout své podřízené k plnění vysoce náročných úkolů. Pokud jde o jejich vlastnosti, měli většinou mocenské ambice, vysoké sebevědomí a silně přesvědčivé jednání. Dovedli jasně formulovat cíle a představy, jak úkoly plnit. Výrazné osobnosti by měly být vyhledávány, podporovány, jejich schopnosti rozvíjeny a připravovány do vyšších či vrcholových funkcí.

Úspěch daného člověka posilují následující osobní vlastnosti: sebedůvěra, schopnost zhodnotit situaci, sociální citlivost k potřebám, zájmům a postojům ostatních spolupracovníků, a některé formy jednání.

Charismatické vedení – zpravidla soustřeďuje mimořádnou moc a má svá úskalí v tom, že osoba může zneužít svého vlivu ve vlastní prospěch, nebo že se nedostaví předpokládané výsledky, a tím se ztrácí podpora podřízených.

Prosazování autority

Autorita – má svůj základ ve stránce formální, vycházející obvykle z pravomocí, kterými její nositel může disponovat. V armádě, kde je organizační struktura převážně liniově štábní, je běžný způsob řízení přísně direktivní, autokratický, tzn. že je tento způsob založen na autoritě formální – nedílné velitelské pravomoci.

Velitel má pravomoc na základě své vykonávané funkce. Podle základních řádů a předpisů má přesně vymezené své pravomoce, taktéž si je vědom, že na základě nedílné velitelské pravomoci jsou všichni jeho podřízení, ať přímí či nepřímí, povinni provádět jeho rozkazy a nařízení beze zbytku. V této souvislosti se mnohdy nepříznivě prosazuje tendence velitelů, zejména mladších a nastupujících, opřít se beze zbytku o svou mocenskou pozici vyplývající z funkce a méně se zbývat reakcemi podřízených. Velitel se pak domnívá, že má autoritu, zatímco jeho podřízení se mu za zády smějí a hledají způsoby jak ho obejít či zkompromitovat aniž by byli nuceni splnit mnohdy neúčelná, často striktně a necitlivě formulovaná, a v očích podřízených proto i nelogická nebo nesprávná nařízení.

Formální autorita nestačí. Hodně záleží na tom, jak každý velitel stvrzuje objektivní „autoritu“ dané řídicí funkce svými odbornými a sociálními kvalitami. Teprve pak ho obvykle jeho pracovníci akceptují také jako člověka, jehož si mají proč vážit – jde o autoritu neformální. Jen tak se může řídicí pracovník u svých pracovníků prosadit jako vedoucí, pro něhož jsou ochotni pracovat s větším nasazením, než když individuální charakteristiky a chování manažera jejich očekávání nesplňuje.

Toto je potřebné si uvědomit v současné době, kdy se vytváří profesionální armáda. I když mluvíme, že máme profesionální armádu, tak ve skutečnosti ještě ji nemáme. Profesionál – opravdový ve své profesi, ten který má zájem o profesi, má příslušné znalosti a neustále si je doplňuje, je hrdý na svou profesi, chrání si své renomé, má snahu být co nejlepší – ne ti, kteří obsadili tabulky profesionálních míst, kteří pobírají příslušné platy.

Velitel již nebude mít pod sebou podřízené, které bude cvičit a učit činnosti související se zařazením do organizační struktury, ale profesionála, který mnohé odborné věci bude znát lépe než velitel. V takovém případě asi nepůjde jen stroze velet, ale bude přicházet ke slovu i ta stránka neformální – povahové vlastnosti, chování, vystupování, schopnost organizovat, zabezpečovat, motivovat apod. Tehdy se ukáže, jak je připraven pro řídicí a organizační práci, jaké má znalosti z oblasti psychologie, pedagogiky a sociologie, jak je dovede využívat při vedení lidí.

Na rozdíl od bývalé armády, kdy pracovní doba byla jen formální věcí, dnes toto již neplatí, každý přesčas musí být kompenzován, jsou volna před službou i po službě atd. Přitom mnohé metody řízení zůstávají stejné a vůbec neberou v potaz stávající změny. Mnohdy příčinou je i to, že na vysoké funkce se dostávají lidé s malou praxí na vyšších stupních řízení. Potom pak používají stejné metody, vhodné spíše pro nižší jednotky než pro operační a operačně strategické stupně.

Čím vyšší funkci velitel zastává, tím obtížněji se mu pracuje s lidmi, neboť jejich očekávání jsou stále náročnější, pokud jde o výši požadavků na činnost a osobnost velitele. Na nižších úrovních spíše operativního řízení jsou ve hře především opakující se situace s poměrně dobře definovaným algoritmem řešení. Ale hlavně zde přicházejí problémy s chováním lidí, které musí zvládat, umět je řešit, tzn. individuální přístup k lidem, který na vyšších stupních řízení je potlačen.

Dnes, kdy armáda deklaruje, že je profesionální (viz předešlé pochybování), určují se různé požadavky, které se stanovují podřízeným při obsazování tabulkových míst. Ti, kteří dnes určují jaké jazykové znalosti či jaký kurz musí uchazeč o funkci mít, tak tito mnohdy sami tyto požadavky nesplňují. A zde je další princip upevňování autority, a to zejména její neformální stránky. Řídicí pracovník měl by sám splňovat veškeré požadavky na svou funkci.

Tím, že je splňuje, je morálně oprávněný vyžadovat obdobné nároky na svých podřízených. Tím si upevňuje i neformální složku autority, kdy podřízení respektují jeho autoritu v obou oblastech a sami jsou ochotni plnit stanovené požadavky. V případě opaku, podřízení nejsou ochotni akceptovat požadavky na ně kladená, řídicí pracovník je nucen použít jen formální autoritu (direktivního nařízení, vyplývajícího z pravomoci funkce), a tím dochází ke snižování jeho prestiže v očích podřízených. Takové osoby, jakmile ztratí svou pravomoc odejitím z funkce, ztrácí i své neformální postavení a bývalá organizace je škrtná ze své paměti.

Vhodný poměr mezi prosazováním vlastní individuality a tím, jak řídicí pracovník respektuje požadavky role a očekávání s ní spojená, je obvykle projevem zralosti osobnosti. Pozice a role řídicího pracovníka představují jeho důležité sociální a pracovní určení, které má své náležitosti a mění se v souvislosti s jeho kariérou v organizaci. **Kompetence řídicího pracovníka – aktuální podoba připravenosti manažera pro výkon řídicí práce.**

Upravme přípravu a výchovu velitele tak, aby pracoval aktivně, s maximálním zájmem, aby nemusel být neustále kontrolován (protože jako profesionál, by měl takovýto dohled nad sebou počítovat jako potupu a svou neschopnost).

Ve výchově k profesionalizaci pomůže jasná koncepce armády, přesně načasovaná perspektiva a neustálé obavy, kdo zase něco vymyslí a budou se zase měnit tabulky či dokonce dislokace. Nepomůže jen výběr lidí, ale celkový přístup k nim a jejich možná perspektiva. Pokud není hrdość na povolání, na svou profesi, pokud perspektiva se rýsuje na několik málo let či měsíců, pokud není jasno jak který útvar přežije krátkodobou perspektivu, potud nelze hovořit o stabilní profesionální armádě.

Trvalost mocenského vztahu – autorita je fenomén, který má mimořádný vliv na trvalost mocenského vztahu i v situacích, kdy formální stránka pravomoci již může být výrazně oslabena. Projevuje se to v situacích, v nichž podřízení respektují svého nadřízeného právě jen do okamžiku, kdy je zřejmé, že disponuje svými pravomocemi.

V momentě jejich oslabení či ztráty (například odchodem z původní řídicí pozice) se jejich chování okamžitě změní, a to velmi výrazným způsobem. Naopak ti nositelé moci, kteří ji opřeli také o své osobnostní charakteristiky projevující se v autoritě, mohou uplatňovat vliv na své okolí i v době, kdy formálními atributy svého postavení již nedisponují. Mnohdy ke značnému údivu jejich následovníků, kteří přes své zdůrazňované mocenské postavení faktickou mocí příliš disponovat neumějí či nemohou.

Některé projevy autority a moci

Autorita bez moci – autorita řídicího pracovníka-velitele, na jehož pokyny se podřízení neohlížejí a dělají vše po svém. Tento nešvar se projevuje v armádě dosti často. Vezměte si kolik se vydalo různých rozkazů a nařízeních, které lidé vůbec nerespektují. Příklad – nošení stejnokrojových součástí a jejich nepředpisové kombinace.

Autorita spojená s mocí – jakou má řídicí pracovník-velitel, který ukládá podřízeným nepřijemný úkol; oni sice polohlasně protestují, ale dávají se do práce. Toto je správný přístup a tento upevňuje autoritu. Ještě více se to projeví, pokud se později prokáže, že tento úkol byl nutný.

Moc bez autority – toto je s oblibou využíváno pracovníky, kteří nemají žádnou pravomoc, nebo jen omezenou, a aby byli důležitější uplatňují moc, na kterou nemají právo. Jedná se zejména o různých pomocných a zabezpečovacích personál.

Určitou odlišnost v rámci organizační struktury armády tvoří **organizace typu výzkumný ústav nebo univerzita**. Tyto organizace mají svá specifika ve svém řízení i v civilním prostředí, ale v rámci armády se na ně hledí stejně jako na každý jiný útvar, to znamená, že při řízení převládá direktivní způsob – velení. Ale pokud chceme vyřešit nějaký vědecký problém, úkol, provádět vysokoškolskou výuku, je potřebné požit i jiných metod řízení, tzv. měkkých. Věda se totiž na povel dělat nedá. Taktéž autoritu řídicí pracovníci získávají tím, že jsou uznávání odborníci ve svém oboru a při řízení spíše než využívání pravomoci, využívají svůj odborný um.

Jedním aspektem upevnění autority řídicího pracovníka je schopnost řídit a organizovat svůj čas. Ten řídicí pracovník, který dokáže efektivně a účelně využívat svůj čas, dovede stejně efektivně a účelně řídit časové rozvržení činnosti svých podřízených. Takovýto řídicí pracovník vytváří příhodné pracovní klima bez zbytečných stresů a dosahuje vyšších pracovních výsledků. Je samozřejmé, že zde mají značný vliv nadřízené složky, zda nadměrnou operativou nenarušují chod a někde i nesmyslnou a nadbytečnou administrativou nerozbijí celou koncepci. K organizaci řízení času (time management) řídicímu pracovníkovi slouží

diář, denní záznamník, denník, osobní plán a jiné pomůcky s různými názvy. To vše značí jedno a totéž, a to, že jde o plán a kontrolu využití času na delší období.

Každý řídicí pracovník si musí typ a způsob vedení časového plánu vybrat sám a jak říkají klasické managementu, jediným kritériem je „vyhovuje mi to“. U elektronických je větší paměť, lépe se provádějí změny, těžko se však tvoří značky pro důležitost, výzvy, poznámky apod., elektronická data jdou zálohovat a jednoduše přenášet. Papírový umožňuje lépe s daty manipulovat, nemůže být napaden virem, nehavaruje, není závislý na energetických zdrojích apod. Jestliže někdo nařídí svým podřízeným, jak vést osobní plán, vede je k formalismu. Jak říká jeden z našich odborníků na *time management*, pan David Gruber, k vedení diářů „pouze sebejistý hlupák dovede nalézt kritérium objektivnější, lepší, vhodnější a výhodnější pro všechny.....“

Totéž platí o schvalování. Při dnešním tempu změn se vlastně schvaluje fikce, vize, ale realita je jiná. Kontrolovat snad jen lze, zda v osobním plánu jsou podchyceny akce nadřízeného, ale i ty se často mění. Proto platí, vést osobní časový plán je řídicího pracovníka povinnost, způsob vedení záleží jen na osobnosti.

Závěr

Linie **pravomoc–moc–autorita** úzce na sebe navazuje a prolínají se navzájem. Vždy záleží na člověku jak ji v řídicí práci využívá. Buď ji využívá ve svůj vlastní prospěch (lépe řečeno zneužívá), nebo ve prospěch a prosperitu organizace, a tím naplňuje smysl řídicí práce.

Literatura:

- [1] BEDRNOVÁ, E. NOVÝ, I. *Moc, vliv, autorita*. 1. vydání. Praha: Management Press, 2001. ISBN 80-7261-053-8.
- [2] BEDRNOVÁ, E. NOVÝ, I. *Psychologie a sociologie řízení*. Praha: Management Press, 2002, 586 s. ISBN 80-7261-064-3.
- [3] BĚLOHLÁVEK, F. KOŠTAN, P. ŠULER, O. *Management*. Olomouc: Rubico, 2001, 642 s. ISBN 80-85839-45-8.
- [4] GRUBER, D. *Time Management*. 1. vydání. Praha: Management Press, 2002. ISBN 80-7261-065-1.

Můžeme všechna opatření a úkoly, které proběhly, jen analyzovat, případně ještě něco změnit – to, co se neosvědčilo nebo kde vidíme evidentní chybu. Musíme však postupovat vpřed. Budovat moderní, malou, mobilní a mladou armádu, připravenou plnit úkoly jak doma, tak v zahraničních operacích, či v nejrůznějších pohotovostech.

Tyto úkoly je možné splnit vytvořením dalšího brigádního úkolového uskupení na bázi 7. mechanizované brigády a stanovením jasných priorit ve všech oblastech.

Lze je splnit jen důslednou kolektivní prací se stanovenou jasnou zodpovědností a dotahováním plněných úkolů do samého závěru. Nezbytnou podmínkou je dostatečný zdrojový rámec kapitoly Ministerstva obrany ČR.

*Ze závěrečného slova náčelníka Generálního štábu AČR
armádního generála Pavla Štefky
na velitelském shromáždění 4. a 5. prosince 2006*

Hrozba použití zbraní hromadného ničení není jen nějakým historickým strašákem, ale je v současném neklidném světě hrozbou stále aktuální. Při lokálních válečných konfliktech a při teroristických útocích již byly a stále mohou být použity chemické zbraně, biologické zbraně, obecně toxické látky a v těch nejhorších scénářích i jaderné zbraně. Z těchto důvodů má kolektivní ochrana osob před účinky zbraní hromadného ničení stále svůj nesporný význam. V tomto článku se budeme zabývat novými pohledy na kolektivní ochranu osob v bojových a logistických mobilních prostředcích pozemních sil.

Úvod

Při pobytu osob v mobilních prostředcích v prostoru kontaminovaném bojovými chemickými látkami, radioaktivními látkami a bojovými biologickými látkami (dále jen „bojové látky“) je nutno:

- a) ochránit osádku před toxickými účinky použitých zbraní,
- b) zajistit lidem dostatek vzduchu pro dýchání.

Chránit osádku před bojovými látkami lze individuálními nebo kolektivními prostředky chemické ochrany. Kolektivní ochrana osob ve vozidlech bez ochrany vnitřního prostoru před pronikáním škodlivin zvenčí je sama o sobě málo dokonalá a je závislá na dodávku filtrovaného vzduchu do masek osádky. Osádka musí používat prostředky individuální ochrany osob, protože radioaktivní prach, aerosoly a biologické látky pronikají netěsnostmi do kabiny. Z těchto důvodů je použití filtračních zařízení s čistě kolektorovými rozvody omezeno na logistické prostředky, u kterých nelze zajistit těsnost kabiny nebo skříňové karoserie vozidla.

Možnosti kolektivní ochrany

Vnitřní prostor vozidla lze teoreticky chránit před pronikáním bojových látek zvenčí dvěma způsoby: **hermetizací nebo přetlakem**. Hermetizace je dokonalé plynotěsné oddělení prostoru osádky od okolí. Konstrukčně je u vozidel prakticky nemožné zajistit úplnou hermetizaci. Ochrana přetlakem je založena na principu vyššího tlaku ve vozidle (v prostoru osádky), než je tlak vně vozidla. Při správně nastaveném přetlaku pak může netěsnostmi vozidla vzduch z vozidla pouze unikát, ale kontaminovaný vzduch zvenčí se do vozidla nemůže dostat.

Čistý vzduch pro dýchání se z praktických důvodů získává nejčastěji **filtrací venkovního vzduchu**. Výhodou tohoto způsobu je poměrně nízká cena filtru, možnost jeho výměny, prakticky neomezená doba použití při bojovém nasazení v nekontaminovaném prostředí, kde však existuje nebezpečí použití bojových látek. Tento způsob, běžný u převážné většiny vojenských pozemních mobilních prostředků, má i své nedostatky. Použité filtry bez-

pečně chrání osádku pouze před známými bojovými chemickými látkami, a to po omezenou dobu v závislosti na druhu kontaminační látky, její koncentraci a průtoku vzduchu filtrem. Kolektivní (bojové) filtry zpravidla nechrání osádky před průmyslovými chemikáliemi, látkami o vysoké koncentraci a před oxidem uhelnatým. Při dlouhodobém používání ztrácejí kolektivní filtry své sorpční vlastnosti, především vlivem vzdušné vlhkosti. Velkou nevýhodou kolektivních filtrů převážně používaných v současné době je nemožnost provozní kontroly úrovně vyčerpání jejich sorpční kapacity, resp. zjištění úrovně zbytkové sorpční kapacity.

Pro získávání čistého vzduchu pro dýchání osádek vozidel existují i speciální prostředky, které mají oproti filtračním zařízením zcela odlišné vlastnosti. Jedná se například o prostředky, které si s sebou vezou **zásobu stlačeného vzduchu** nebo kyslíku nebo zařízení pro **regeneraci vydýchaného vzduchu**. Že se jedná o zařízení těžká, drahá a s omezenou dobou použití, je zřejmé. Výhodou je zaručená ochrana osádky proti jakýmkoliv látkám vyskytujícím se vně vozidla v jakékoliv koncentraci.

Novinkou, která čeká na své uplatnění, je odstraňování nebezpečných látek ze vzduchu **kondenzací**. Princip využívá toho, že většina bojových chemických látek se dopravuje na cíl ve formě těkavých kapalin, jejichž odpařováním se kontaminuje vzduch. V příslušném zařízení je kontaminovaný vzduch ochlazován na velmi nízkou teplotu a chemické látky ze vzduchu kondenzují. Vzduch zbavený kondenzátů pak stačí ohřát a dočistit přes kolektivní filtr. Tento způsob filtrace vzduchu mnohonásobně prodlužuje dobu pobytu osob v zamořeném prostoru a snižuje spotřebu filtrů.

Na první pohled se zdá, že se jedná o technicky složité a drahé zařízení s velkou spotřebou energie. V současné době je ale jiná situace, než byla například před 15 lety. Dnes je každé moderní bojové vozidlo vybaveno klimatizací, ze které (jak je všeobecně známo) odkapává voda vysrážená ze vzduchu. Na stejném principu jako klimatizace pracují i odvlhčovací zařízení, ovšem s vyšším efektem kondenzace vody, to je s větším ochlazováním vzduchu a s rekuperací tepelného výkonu. Rekuperace výkonu je možná proto, že se u odvlhčovacích zařízení nepožaduje ochlazování výstupního vzduchu a chladný vzduch na výstupu se používá k předchlazení nasávaného vzduchu. Tím se snižuje energetická náročnost provozu těchto zařízení. Takové speciální vozidlové klimatizačně-odvlhčovací jednotky spojené s přídatnou filtrací jsou již v zahraničí vyráběny, ale prakticky nejsou příliš rozšířeny zřejmě pro svou značnou cenu, složitost a komplikovanost zástavby do vozidel.

Z těchto důvodů se k ochraně osob před účinky zbraní hromadného ničení v mobilních prostředcích stále používají filtrační zařízení, která v mnoha případech zajišťují i prostou ventilaci (bez filtrace vzduchu). Takováto zařízení se označují jako **filtroventilační zařízení** a jsou typická pro vojenská bojová vozidla (tanky, obrněné transportéry a bojová vozidla pěchoty). Ve vozidlech založených na komerční bázi bývá většinou zabudována běžná sériová ventilace, často spojená s topením nebo klimatizací. Proto by bylo zbytečné dávat do těchto vozidel filtroventilační zařízení, ale vozidla se pouze dovybavují **filtračním zařízením**, které je pak jednodušší, levnější a plně vyhovuje potřebám. V kontaminovaném prostoru se u takových vozidel ventilace uzavírá a zapíná se filtrační zařízení.

V dalším textu se zaměříme již jen na filtrační zařízení, ať již jsou do vozidel montována samostatně nebo jako součást filtroventilačních agregátů. Dále v textu jsou používány následující zkratky: FZ – filtrační zařízení, FVZ – filtroventilační zařízení.

Historie a současnost filtroventilačních zařízení pro mobilní objekty AČR

Pro bojová a průzkumná vozidla, která byla v bývalé československé armádě používána od padesátých let 20. století a převzata z výzbroje bývalého SSSR (T-55, T-72, BVP-1, BVP-2, BRDM-2 rch), se používala **FVZ** původní **ruské konstrukce**, často licenčně vyráběná v tuzemsku. Vždy se jednalo o kolektivní přetlaková FVZ, obsahující dmychadlo nebo ventilátor a absorpční filtr (dovážený nebo licenčně vyráběný FPT-100, FPT-200). Tato zařízení jsou už 50 let koncepčně na stejné úrovni.

Pro OT-64 byla určena **filtrační jednotka FJ-50** české výroby, složená z odlučovače, kolektivního filtru a ventilátoru. Do skříňových karosérií SPSP na vozidla P-V3S a V3S-M1 se montovalo kolektivní přetlakové filtrační zařízení české výroby **FILTRA M-180** (je též u ShKH 152 mm).

K zabezpečení filtrace vzduchu především pro kabiny vozidel V3S-M2, T-815, T-815 ARMAX a TATRAPAN bylo v 80. letech v tuzemsku vyvinuto **filtrační zařízení MK 15/24 (RADCHA)**, někdy nesprávně označované jako filtroventilační zařízení; jedná se o zařízení kolektorového typu s napojením na ochranné masky osádky (4 vývody). Pro V3S-M2 se zařízení dodávalo pod označením FVAP 15/24. Zařízení se montovalo i do T-55 AM2. Zařízení je vhodné zejména pro nehermetizované budky nákladních automobilů. Použití v hermetizovaných budkách (jakými jsou například pancéřované budky moderních logistických vozidel) je však krajně nevhodné. Zařízení MK 15/24 se po provedených modernizacích stále montuje do kabin vojenských vozidel TATRA.

Do novějších typů skříňových karosérií (pro vozidla V3S-M2, T-815 a TATRAPAN) se dodávalo kolektivní přetlakové zařízení české výroby **FVJ-100 (MOFIL)**. Vývoj FVJ-100 financoval rezort obrany - zkoušky zařízení proběhly v roce 1987. Z hlediska kompaktního ventilačního agregátu, ale především z hlediska elektroniky, která byla vůbec poprvé použita k automatickému řízení výkonu, se v té době jednalo o pokrokové zařízení. Součástí elektroniky byl průtokoměr, pomocí něhož zařízení udržovalo konstantní požadovanou dodávku vzduchu bez ohledu na těsnost prostředku, ve kterém bylo zařízení zabudováno. Konstantní přetlak ve vozidle udržoval přetlakový ventil s elektricky ovládaným uzávěrem.

Se zánikem výrobce elektroniky zanikla i výroba tohoto zařízení, i když vzhledem k dostatku ventilačních agregátů ve skladech se zařízení montovalo do skříňových automobilů až do roku 1998, ale se zjednodušenou ovládací poloautomatickou elektronikou verze OF-1 (později OF-2).

Od roku 1998 se do mobilních prostředků AČR montuje **filtroventilační zařízení FVZ-98**, vyvinuté a vyráběné v ČR. Toto FVZ pracuje rovněž zcela automaticky, ale regulace řízená mikroprocesorem udržuje ve vozidle konstantní přetlak vzduchu. Regulace dodávaného množství vzduchu je manuální prostřednictvím tzv. odvětrávacích ventilů, jejichž kryty (růžice) lze otevřít, přivřít nebo zcela zavřít. Každým otevřeným ventilem prochází při přetlaku, který udržuje automatika, množství vzduchu předepsané pro dlouhodobý pobyt dvou osob. Skříňové automobily jsou opatřeny takovým počtem odvětrávacích ventilů, které odpovídají maximálnímu počtu osob ve vozidle. Zpravidla bývají tyto prostředky určeny pro čtyři osoby; v tom případě je karoserie opatřena dvěma odvětrávacími ventily. Pokud jsou ve vozidle jen dvě osoby, je vhodné ponechat otevřenou jen jednu růžici. Automaticky se tím úměrně sníží výkon filtroventilace. Správným nastavením růžic nejen podle počtu osob, ale i podle bojové situace lze významně prodloužit ochrannou dobu filtru.

FVZ-98 je v rámci AČR instalováno do kontejnerů a skříňových karoserií určených pro účelové zástavby a přepravovaných obvykle na vozidlech T-815 ARMAX (v jednom případě též Land Rover). Zařízení se také vyváží do zahraničí.

V souvislosti s plánovaným zavedením nových kolových obrněných vozidel do AČR vznikla potřeba řešit i FVZ pro tuto techniku, a to pro všechny její modifikace. Pro filtraci vzduchu v bojových vozidlech není jediné pro AČR sériově vyráběné a zavedené filtroventilační zařízení (FVZ-98) uzpůsobeno – z bezpečnostních důvodů je nelze umístit do prostoru osádky. Proto bylo před několika lety rozhodnuto FVZ-98 modernizovat. V rámci analytických studií řešitelé navrhli jako optimální řešení využít pro řízení dodávky vzduchu kontinuální měření obsahu CO_2 ve vzduchu v chráněném prostoru a toto řešení spojit s plněním teprve připravovaného požadavku NATO na optimalizaci přetlaku ve vozidle.

FVZ-98 bylo proto zcela rekonstruováno a modernizováno tak, aby vyhovovalo pro montáž dovnitř vozidla a aby se výrazně zvýšila bezpečnost osob v zamořeném prostoru. Zařízení je označeno FVZ-98M; jeho stručný popis je uveden dále ve statí „Nové FVZ pro AČR“.

Nové standardizační požadavky

Pro konstrukci FVZ pro mobilní objekty platila v AČR řada norem, které jsou od letošního roku nahrazeny **českým obranným standardem (ČOS) 414001** „Filtroční a ventilační zařízení pro mobilní objekty kolektivní ochrany. Všeobecné požadavky“.

Tento standard poprvé klade jiné požadavky na FVZ pro logistické prostředky a jiné požadavky na FVZ pro bojové prostředky. Je to proto, že logistické prostředky jsou určeny k podpoře bojové činnosti, ale obecně nejsou určeny pro činnost v kontaminovaném prostoru. Při použití ZHN musí být schopny pouze kontaminovaný prostor bezpečně opustit nebo překonat. Bojové prostředky jsou určeny k vedení bojové činnosti a k plnění úkolů i v podmínkách použití ZHN a nemohou tedy po použití těchto zbraní svévolně ukončit plnění úkolu a zamořený prostor opustit.

Zatímco požadavky na FVZ v logistických prostředcích jsou v novém ČOS prakticky převzaty ze starých norem, požadavky na FVZ v bojových prostředcích jsou mnohem přísnější, protože musí zajistit i dlouhodobý pobyt a činnost osob ve vozidle nacházejícím se v kontaminovaném prostoru.

Z tohoto důvodu se u nově vyvíjené nebo zaváděné bojové techniky pro ozbrojené síly ČR požaduje optimalizace přetlaku ve vozidle a dodávka vzduchu do vnitřního prostoru vozidla podle skutečné potřeby. Doposud byl velmi rozšířený názor, že pro zajištění pobytu a činnosti osádky v uzavřeném prostoru vozidla je nutné dodávat za všech okolností určité množství venkovního filtrovaného vzduchu, které se často i stanovovalo objemem dodávaného čerstvého vzduchu na osobu a hodinu. Nový přístup k optimalizaci dodávky vzduchu svým způsobem tyto názory posílá do starého železa, protože **za prioritní pokládá** ne množství dodávaného vzduchu, ale **kvalitu vzduchu** v prostoru osádky.

Uvedená změna přístupu je umožněna daleko vyšší těsností karoserií, technickým pokrokem v elektronice a dostupností čidel na měření koncentrace CO_2 . V současné době tedy není nutné dodávat za všech okolností konstantní množství vzduchu, ale elektronika je schopna zajistit dodávku jen skutečně potřebného optimálního množství vzduchu podle chemické situace, počtu osob ve vozidle, vnitřního objemu vozidla atd. Na tento princip navazuje i optimalizace přetlaku ve vozidle.

Optimalizace přetlaku slouží k vytváření takové hodnoty přetlaku, která bezpečně zabrání průniku škodlivých látek do chráněného objektu, ale není neúčelně vysoká, aby netěsnostmi karoserie neunikalo z vozidla zbytečně velké množství vzduchu. Vzduch, který z vozidla unikne netěsnostmi, musí být totiž ve vozidle nahrazen vzduchem dodávaným přes kolektivní filtr.

Při hodnotě přetlaku vyšší, než je nezbytné, uniká netěsnostmi karoserie z vozidla příliš mnoho vzduchu, protože množství unikajícího vzduchu je přímo úměrné velikosti plochy všech netěsností a velikosti přetlaku. Zbytečně vysoký přetlak tedy vede k potřebě větší dávky filtrovaného vzduchu, což následně způsobuje zkrácení doby účinnosti kolektivního filtru.

Z hlediska doby účinnosti filtru je tedy optimální mít vozidlo co nejvíce těsné a ve vozidle mít co nejmenší přetlak. Přetlak ve vozidle ale přitom nesmí klesnout pod hodnotu **vnějšího dynamického tlaku** vzduchu. To znamená, že přetlak musí být vyšší, než je náporový tlak vzduchu způsobený rychlou jízdou vozidla nebo větrem (nebo obojím). Z této logiky by se dalo mylně vyvodit, že okolní vítr je pro osádku vozidla nepříznivým faktorem, neboť vyžaduje větší přetlak, vyšší dávku vzduchu a tím zkracuje dobu použití filtru. Pravdou však je, že okolní vítr vede k rozfoukání chemických látek přítomných v ovzduší, ke snížení jejich koncentrace, a tím k prodloužení doby použitelnosti filtru.

U nových bojových prostředků se požaduje vysoká těsnost - souhrnná plocha všech netěsností může být podle výše uvedeného ČOS maximálně 2 cm². Při dodržení tohoto požadavku není nutné se obávat velkého úniku vzduchu ani při vyšších hodnotách přetlaku. Proto se připouští u takovýchto prostředků konstantní přetlak 500 Pa. Tato úroveň přetlaku chrání vnitřní prostor vozidla do relativní rychlosti vzduchu kolem vozidla 28 m/s (100 km/h), přitom únik vzduchu netěsnostmi je cca 20 m³/h, což je přijatelné.

Optimalizace dodávky vzduchu podle skutečné potřeby je v novém ČOS vztažena ke **koncentraci CO₂**, který produkují osoby ve vozidle při dýchání. Koncentrace CO₂ ve vzduchu je základním kritériem „vydýchání vzduchu“, protože požadovaný podíl kyslíku ve vzduchu je při nasávání venkovního vzduchu obvykle zajištěn. Pro konkrétní situace povoluje norma následující hodnoty objemového podílu CO₂ ve vzduchu:

- v režimu chemického nebezpečí 0,5 % ± 0,5 %;
- v režimu kontaminace 1,5 % ± 0,5 %;
- v nouzových režimech 2,5 % ± 0,5 %.

Hodnota koncentrace CO₂ 0,5 % ± 0,5 % (režim chemické nebezpečí) je taková, že neomezuje dobu pobytu osádky ve vozidle. V tomto režimu je omezen průtok vzduchu filtrem zejména při nižším počtu osob ve vozidle, což má význam spíše pro úsporu energie pro topení nebo pro klimatizaci. Při velkém počtu osob (např. při počtu 11 osob v obrněném transportéru) je úspora vzduchu již méně významná, což však není na závadu, neboť tento režim se nepoužívá v zamořeném prostoru a tak se sorpční kapacita filtru ani velkým průtokem vzduchu nesnižuje. Kolektivní filtr je však pro případ nenadálého chemického napadení funkční.

Hodnota koncentrace CO₂ **1,5 % ± 0,5 %** (režim kontaminace) je povolena pro prostory osádky obrněné techniky. Tato vyšší koncentrace CO₂ výrazně negativně neovlivňuje schopnosti a výkonnost osádek po dobu bojového nasazení, ale významně snižuje dodávku vzduchu, zejména po zapnutí tohoto režimu z režimu prosté ventilace nebo z filtračního režimu chemické nebezpečí. Po zapnutí tohoto režimu dýchá osádka až do okamžiku, kdy koncentrace CO₂ dosáhne povolené hodnoty, v zásadě pouze vzduch uzavřený ve vozidle. Vzhledem k tomu, že i v tomto režimu zajišťuje FZ přetlak ve vozidle a dodává do pro-

storu osádky jistě minimální množství filtrovaného vzduchu (pro krytí ztrát způsobených netěsnostmi), trvá toto přechodné období cca 30 minut (při menším počtu osob i déle). Toto přechodné období je při použití chemických zbraní velmi významné, protože vnitřní prostor vozidla je dostatečně chráněn proti vnikání bojových látek, ale do filtru přitom vstupuje minimální množství kontaminovaného vzduchu. Protože koncentrace chemických látek je těsně po provedení chemického útoku vysoká a během první půlhodiny významně klesá (až několikanásobně), tato provozní etapa filtroventilace výrazně prodlužuje dobu účinnosti kolektivního filtru.

I po dosažení povolené koncentrace CO_2 je v režimu kontaminace dodávka vzduchu přibližně poloviční než v režimu chemického nebezpečí. Kolektivní filtr je tedy znehodnocován pomaleji a chrání osádku za stejných vnějších podmínek zhruba dvakrát déle, než kdyby tato regulace ve vozidle nebyla. Tento režim má i své další aspekty. Při pomalejší výměně vzduchu v uzavřeném prostoru vozidla roste i koncentrace lidských pachů ve vozidle, což může být nepříjemné. Tento nedostatek je ale vyvážen mnohem vyšší šancí osádky na přežití. Nižší výměna vzduchu přispívá k vyšší účinnosti jak klimatizace, tak topení, což může naopak zlepšit tepelnou pohodu osob v chráněném prostoru.

Hodnota koncentrace CO_2 $2,5\% \pm 0,5\%$ (nouzový režim) je přípustná jen v nouzových situacích, kdy se jedná doslova o přežití osádky. Tento režim má podobnou charakteristiku, jaká byla uvedena u režimu kontaminace, ale všechny aspekty se projevují mnohem výrazněji. Režim je možné použít v případě vysoké nebo neznámé koncentrace bojových chemických látek, v případě použití neznámé látky nebo v případech, kdy vozidlo nemůže zamořený prostor po určité (obvykle předem neznámou) dobu opustit z taktických důvodů nebo pro poruchu vozidla. Při této koncentraci CO_2 není ohroženo zdraví osob, ale citlivější jedinci mohou pociťovat nevolnost. Tento problém lze odstranit použitím kolektorových rozvodů čistého vzduchu k obličejům nebo přímo do masek členů osádky. Tam, kde nejsou kolektorové rozvody, by si měly osoby pociťující nevolnost přesednout blíže k výdechům filtrovaného vzduchu.

Použití jednotlivých režimů vyplývá z jejich názvů. Je nutno upozornit, že z uvedených režimů se v mírových podmínkách a při výcviku smí používat pouze režim chemického nebezpečí. Ostatní režimy se mohou používat vzhledem k nepříjemným, ale ne zdraví ohrožujícím aspektům, spojeným s nižší dodávkou vzduchu, jen v kontaminovaném prostředí a v nouzových situacích, kdy jsou životy lidí skutečně ohroženy.

Výše uvedené **kolektorové rozvody** filtrovaného vzduchu mají i další **výhody**:

- ❑ dodávka filtrovaného vzduchu může být omezena jen pro potřebu dýchání – kolektivní filtr tak vydrží nejdéle;
- ❑ při požáru osádka nemusí opustit vozidlo, neboť dýchá čerstvý a podle potřeby filtrovaný vzduch zvenčí, přičemž se přebytkem čistého vzduchu postupně provětrává i vnitřní prostor vozidla až do odvětrání zplodin hoření a hasiva. Tento režim se někdy nazývá „filtrace s přetlakem“;
- ❑ v zamořeném prostoru je možný výstup osob z vozidla a nástup osob do vozidla;
- ❑ je zajištěna ochrana osádky i při poruše hermetičnosti vozidla;
- ❑ filtrace je dvoustupňová – pokud je již kapacita kolektivního filtru vyčerpána, osádka není ohrožena a začínají ji pro další období chránit filtry masek, které byly doposud chráněny kolektivním filtrem (efektivním spojením kolektivního filtru s individuálními filtry členů osádky vzniká nejvyšší možný stupeň ochrany po nejdéle možnou dobu).

Ze starých normativů je do nového ČOS převzat požadavek, aby v pohotovostním režimu a v režimu ventilace byl kolektivní filtr hermeticky oddělen od okolní atmosféry a nedocházelo k jeho znehodnocení především vzdušnou vlhkostí. Dále je převzat pro bojová vozidla požadavek na **automatický přechod** z režimu ventilace **na režim filtrace** na základě signálu od detektoru bojových látek (není součástí FZ) nebo na základě rozkazu velitele stlačením příslušného tlačítka na ovládacím panelu FVZ některým členem osádky.

Jako nový je definován požadavek na bezpečnost konstrukce, která musí být taková, aby při poškození kterékoliv součásti (jedné) nemohlo dojít k průniku kontaminovaného vzduchu do prostoru osádky vozidla. Takové poškození musí být zjistitelné obsluhou při kontrole FZ.

Nově nesmí být u bojových mobilních prostředků technicky možný přechod z režimu filtrace na režim ventilace bez provedení dekontaminace FZ. Osádce po vyjetí z kontaminovaného prostoru nesmí být umožněno zapnout ventilaci, protože i po opuštění tohoto prostoru mohou být na vozidle a v sacím potrubí FZ zbytky bojových látek, které by se mohly dostat po zapnutí ventilace do vozidla a ohrozit osádku.

Doba použitelnosti (účinnosti) filtru je dána sorpční kapacitou filtru (SKF) pro určitou chemickou látku a souvisí s koncentrací chemické látky ve vzduchu a s průtokovým množstvím vzduchu přes filtr podle vztahu:

$$SKF = c \cdot Q_f \cdot t \quad \{1\}$$

kde	SKF [g]	sorpční kapacita filtru
	$c [g \cdot m^{-3}]$	koncentrace chemické látky
	$Q_f [m^3 \cdot h^{-1}]$	průtok vzduchu filtrem
	$t [h]$	doba použitelnosti filtru

$$\text{z toho: } t = SKF / (c \cdot Q_f) \quad \{2\}$$

Z uvedeného vztahu je zřejmé, že čím vyšší je průtok venkovního vzduchu filtrem, tím kratší je doba jeho účinnosti (použitelnosti). Vzorec jednoznačně dokumentuje správnost výše uvedeného principu, který se dá parafrázovat takto: „Čím menší je průtok kontaminovaného vzduchu kolektivním filtrem, tím delší je doba jeho účinnosti, a tím větší je šance osádky na přežití!“

Nové FVZ pro AČR

Filtroventilační zařízení FVZ-98M je určeno k ochraně osádek bojových vozidel před účinky chemických, biologických a radioaktivních bojových látek formou filtrace vzduchu a vytvářením přetlaku ve vnitřním prostoru vozidla. V případě, že je ve vozidle zabudován indikátor radioaktivního záření, zvyšuje FVZ-98M i ochranu osádky proti působení tlakové vlny. V běžném provozu, kdy není nebezpečí použití ZHN, slouží FVZ-98M k zajištění ventilace. FVZ-98M pro nové kolové obrněné transportéry pro AČR vyrábí VOP-026 Šternberk, s.p.

FVZ-98M je nové, moderní zařízení, které efektivně využívá sorpční kapacitu kolektivního filtru tím, že do prostoru osádky dodává jen takové množství vzduchu, které je za dané situace skutečně potřebné. Tím se podstatně prodlužuje doba, po kterou je filtr v kontaminovaném prostředí schopen bezpečně chránit osádku vozidla. To je však podmíněno správnou obsluhou a všeobecnými znalostmi obsluhy v oblasti zbraní hromadného ničení a ochrany proti nim. Pro řešení nouzových situací (jako je například poškození vozidla v kontaminovaném prostoru nebo závada na FVZ) hraje klíčovou úlohu i znalost konstrukce a možností filtroventilačního zařízení.

Filtroventilační zařízení FVZ-98M (obr.) se skládá z filtroventilační jednotky (1), ovládacího bloku (2), snímače CO_2 (3), snímače dynamického tlaku (4), kolektivního filtru (5) a propojovacích kabelů a hadic (6).

Filtroventilační jednotka se skládá z cyklonového prachového čističe, ventilátoru, elektromotoru, víka a odsávacího prstence.

Obr.: Filtroventilační zařízení FVZ-98M

Ovládací blok se skládá ze skříně elektroniky s elektrickými přípojkami na filtroventilační jednotku, na snímač CO_2 , na protipožární zařízení, na indikátor radioaktivního záření a na dálkové ovládání a se vzduchovými přípojkami pro měření tlaku mimo vozidlo, tlaku ve vozidle a dynamického tlaku (tlaku větru). Na horní ploše ovládacího bloku jsou dva panely. V pravé polovině je ovládací panel pro obsluhu, v levé polovině je panel diagnostiky filtroventilačního zařízení. U dolního okraje ovládacího bloku je panel kontrolky stavu vozidla.

Snímač CO_2 je umístěn u podlahy vozidla a do řídicí jednotky předává v režimech filtrace hodnoty koncentrace CO_2 ve vnitřním prostoru vozidla.

Snímač dynamického tlaku je umístěn vně vozidla; v režimech filtrace s přetlakem měří okolní náporový tlak vzduchu vůči vozidlu a přenáší tuto hodnotu spolu s hodnotou běžného tlaku vzduchu tlakovými hadičkami do bloku elektroniky, který pak zajišťuje, aby ve vozidle byl takový přetlak, že se nápoem vzduchu způsobeným větrem nebo rychlou jízdou vozidla nemohou případnými netěsnostmi dostat škodlivé látky do prostoru osádky. Pro některé aplikace může být snímač dynamického tlaku vypuštěn a regulace přetlaku se provádí výhradně v závislosti na rychlosti jízdy vozidla.

Kolektivní filtr je standardní filtr KFM-200, používaný v AČR. Komplet FVZ je doplněn příslušnými propojovacími kabely a hadicemi.

FVZ-98M má konektor, který umožňuje připojení na nadřízený počítač, kterým může být tzv. bojový vozidlový informační systém (BVIS). Přes tento systém lze FVZ nejen ovládat (případně

i dálkově zapnout u všech vozidel v ohrožené oblasti), ale i sledovat na mapě, která vozidla mají FVZ zapnuto. Sledovat lze i další údaje (např. přetlak ve vozidlech) a v případě potřeby lze k ohroženým osádkám včas vyslat pomoc.

Výpočtové simulace

Pro ověření správnosti koncepce FVZ-98M byly v rámci jednoho z projektů výzkumu MO ČR provedeny výpočtové simulace, které při použití několika typů chemických látek o stanovené koncentraci odpovídající předpokládanému bojovému nasazení a při různých režimech činnosti filtračních zařízení porovnávaly dobu životnosti stejného filtru použitého pro srovnání u stávajícího FVZ-98 a u nového FVZ-98M. Výpočtové simulace v zájmu přiblížení skutečnému provozu těchto zařízení zohledňovaly únik vzduchu netěsnostmi vozidla, počet osob ve vozidle, vnitřní objem vozidla, rychlost jízdy, rychlost větru a proměnnou dodávku vzduchu (vliv koncentrace CO_2 ve vnitřním prostoru vozidla) u FVZ-98M proti konstantní dodávce vzduchu, která je běžná u jiných typů filtračních zařízení.

Výsledkem výpočtů bylo konkrétní stanovení doby použitelnosti kolektivního filtru. Výsledky byly zdokumentovány v grafických výstupech, které jednoznačně potvrdily, že nový princip přináší obecně několikanásobné prodloužení doby použitelnosti kolektivního filtru KFM-200. Prodloužení životnosti kolektivního filtru u FVZ-98M je pro zvýšení ochrany osádek bojových vozidel nesporně významné.

Závěr

Kolektivní ochrana osob v bojových vozidlech a mobilních logistických prostředcích pozemních sil před účinky chemických, biologických a radioaktivních bojových látek má stále svůj nesporný význam.

Pro prostředky kolektivní ochrany osob, které v současné době používají kolektivní filtry absorpčního typu, je optimálním řešením regulace dodávky vzduchu do vozidla v režimu filtrace kontinuální měření obsahu CO_2 ve vzduchu v chráněném prostoru za současné optimalizace přetlaku ve vozidle. Zbytečně vysoký přetlak a neúčelně vysoká dodávka vzduchu totiž vedou ke zkrácení doby účinnosti kolektivního filtru.

Nové standardizační požadavky v této oblasti obsahuje nedávno schválený ČOS 414001. Tento standard povoluje pro konkrétní situace určité hodnoty objemového podílu CO_2 ve vzduchu pro dýchání osádky. Článek popisuje FVZ-98M, určené k ochraně osádek bojových vozidel, které pracuje na těchto nových principech. Správnost principů potvrdily i výpočtové simulace.

Nelze než zopakovat: „Čím menší je průtok kontaminovaného vzduchu kolektivním filtrem, tím delší je doba jeho účinnosti, a tím větší je šance osádky na přežití!“

Prameny:

FOJTÍK, Oldřich a kol. *Závěrečná zpráva projektu výzkumu (vývoje) Ministerstva obrany České republiky: FILTRACE – Optimalizace řídicího systému filtračního a ventilačního zařízení pro nové obrněné kolové vozidlo pro AČR*. Šternberk: VOP-026 Šternberk, s. p., 2004, str. 15, 20–23, 25, 28.

ČOS 414001 *Filtrační a ventilační zařízení pro mobilní objekty kolektivní ochrany. Všeobecné požadavky*. Praha: Úřad pro obrannou standardizaci, katalogizaci a státní ověřování jakosti, 2006, str. 6, 9–11.

Prototyp Filtrační a ventilační zařízení FVZ-98M (NBC UNIT 98M), „Popis a používání“. Vyškov, VOP-026 Šternberk, s. p., divize VTÚPV Vyškov, 2006, str. 6–9.

Možnosti doplňování ozbrojených sil České republiky vojáky v záloze za stavu ohrožení státu nebo válečného stavu

V souladu s právními předpisy České republiky [1] je obrana státu souhrn opatření k zajištění svrchovanosti, územní celistvosti, principů demokracie a právního státu, ochrany života obyvatel a jejich majetku před vnějším napadením. Obrana státu zahrnuje výstavbu účinného systému obrany státu, přípravu a použití odpovídajících sil a prostředků a účast v kolektivním obranném systému.

Řízení a organizace obrany státu zahrnují výstavbu, přípravu a řízení ozbrojených sil, operační přípravu státního území, plánování obrany státu a opatření v národním hospodářství a na všech úsecích veřejného života v zájmu zajišťování obrany státu.

Je-li bezprostředně ohrožena svrchovanost, územní celistvost, demokratické základy České republiky nebo ve značném rozsahu vnitřní pořádek a bezpečnost, životy a zdraví, majetkové hodnoty nebo životní prostředí anebo je-li třeba plnit mezinárodní závazky o společné obraně, může se vyhlásit podle intenzity, územního rozsahu a charakteru situace nouzový stav, stav ohrožení státu nebo válečný stav. K zajištění obrany si Česká republika vytváří ozbrojené síly. [2] Ozbrojené síly České republiky jsou doplňovány na základě branné povinnosti. [3]

V míru je doplňování ozbrojených sil realizováno na principu dobrovolnosti. Povinné plnění branné povinnosti je vyžadováno po vyhlášení stavu ohrožení státu nebo válečného stavu. [4]

Branná povinnost je povinnost státního občana České republiky, tzn. mužů a žen, plnit úkoly ozbrojených sil, zahrnuje povinnost občana podrobit se odvodnímu řízení, vykonávat vojenskou činnou službu a plnit další zákonem stanovené povinnosti.

Branná povinnost vzniká státnímu občanovi České republiky dnem následujícím po dni, v němž dosáhne věku 18 let, a zaniká dnem dosažení věku 60 let. Občan brannou povinnost plní za stavu ohrožení státu nebo za válečného stavu.

1. Realizace branné povinnosti po vyhlášení stavu ohrožení státu nebo válečného stavu

V odvodním řízení bude za stavu ohrožení státu nebo válečného stavu rozhodováno o schopnosti nebo neschopnosti státního občana České republiky vykonávat vojenskou činnou službu.

Počty státních občanů České republiky povinných podrobit se odvodnímu řízení podle ročníků narození nebo podle jejich odborné kvalifikace stanoví vláda České republiky svým nařízením podle potřeb ozbrojených sil České republiky. [5]

Základním podkladem pro realizaci odvodního řízení je dotazník jehož součástí jsou údaje o zdravotním stavu státního občana České republiky zjištěné na základě preventivní prohlídky provedené v příslušném období podle zvláštního právního předpisu. [6] Schopnost k výkonu vojenské činné služby se posuzuje při lékařské prohlídce podle potřeby doplněné o odborné vyšetření.

Vojenskou činnou službou vykonávanou za stavu ohrožení státu nebo válečného stavu je mimořádná služba. Mimořádnou službu vykonává voják na vojenském cvičení, na výjimečném vojenském cvičení nebo ve služebním poměru vojáka z povolání ode dne vyhlášení stavu ohrožení státu nebo válečného stavu. Voják v záloze vykonává mimořádnou službu ode dne nástupu k vojenskému útvaru, vojenskému zařízení nebo vojenskému záchranému útvaru na základě povolávacího rozkazu nebo veřejné vyhlášky anebo na základě mobilizační výzvy.

2. Výjimky z realizace branné povinnosti po vyhlášení stavu ohrožení státu nebo válečného stavu

Výjimky z povinnosti dostavit se k odvodnímu řízení mají:

- a) poslanci a senátoři Parlamentu ČR, členové vlády, soudci ústavního soudu, prezident, viceprezident a členové Nejvyššího kontrolního úřadu, občané ve funkcích s diplomatickými a konzulárními výsadami a imunitami a ředitelé krajských úřadů se po dobu výkonu funkce k odvodnímu řízení nepovolávají,
- b) státní občan České republiky nebo voják, který v bezpečnostním sboru vykonává službu podle zvláštního právního předpisu [7] se po dobu trvání tohoto poměru k odvodnímu řízení nepovolává,
- c) těhotná žena a žena nebo osamělý muž, kteří pečují o dítě ve věku do 15 let, se k odvodnímu řízení nepovolávají.

Právní předpis stanovuje pro těhotné ženy a ženy pečující o dítě ve věku do 15 let i úlevy ve formě výjímky z povinnosti vykonávat mimořádnou službu. [8]

Vojáka v záloze, u něhož je v důležitém zájmu bezpečnosti České republiky, aby mohl dále vykonávat své civilní zaměstnání, lze zprostit výkonu mimořádné služby. [9]

Branným zákonem stanovená možnost zproštění výkonu mimořádné služby může ovlivnit výši a kvalitu zálohy ozbrojených sil České republiky. Ministerstvo obrany předpokládá, že požadavek na zproštění výkonu mimořádné služby se bude týkat zejména vojáků v záloze starších ročníků narození, které nelze nahradit určením fyzických osob k pracovní povinnosti. [10] Z toho důvodu se nepředpokládá, že by zprošťování výkonu mimořádné služby ovlivnilo doplňování ozbrojených sil České republiky vojáky v záloze za stavu ohrožení státu nebo válečného stavu zásadním způsobem.

Voják v záloze může odmítnout vykonávat mimořádnou službu z důvodu svědomí nebo náboženského vyznání:

- a) do 15 dnů ode dne předání rozhodnutí o schopnosti státního občana České republiky vykonávat vojenskou činnou službu vydaného při odvodním řízení,
- b) do 15 dnů ode dne účinnosti vyhlášení stavu ohrožení státu nebo válečného stavu.

Branným zákonem stanovená možnost odmítnout mimořádnou službu [11] může zásadním způsobem ovlivnit výši zálohy ozbrojených sil České republiky.

Na základě praktických zkušeností z realizace předcházejících právních úprav možnosti odmítnutí výkonu vojenské činné služby, [12] lze předpokládat, že do 15 dnů ode dne předání rozhodnutí o schopnosti státního občana České republiky vykonávat vojenskou činnou službu vydaného při odvodním řízení, odmítne výkon mimořádné služby minimálně cca 16 % odvedených vojáků v povinné záloze. V návaznosti na politicko-vojenskou situaci po vyhlá-

šení stavu ohrožení státu nebo válečného stavu, lze předpokládat i výrazně vyšší procento odmítnutí mimořádné služby.

Možnost odmítnutí výkonu mimořádné služby vojáky v záloze do 15 dnů ode dne vyhlášení stavu ohrožení státu nebo válečného stavu nelze objektivně posoudit. Pro stanovení prognózy nejsou praktické zkušenosti. Lze však předpokládat, že v tomto případě vyšší podaných prohlášení o odmítnutí mimořádné služby také ovlivní politicko-vojenskou situaci po vyhlášení stavu ohrožení státu nebo válečného stavu. Podle právního výkladu je odůvodněná žádost již taková žádost, kde je uveden důvod odmítnutí jen svědomí nebo náboženské vyznání.

Jediným praktickým příkladem vlivu odmítnutí výkonu vojenské činné služby na stav ozbrojených sil a schopnost jejich obranné činnosti je rok 1990, kdy po umožnění odmítnutí výkonu základní nebo náhradní služby i v jejím průběhu, poklesly početní stavy vojáků v základní (náhradní) službě v celých ozbrojených silách až na cca 15 až 20 % plánovaných počtů.

3. Skutečné možnosti doplňování ozbrojených sil České republiky vojáky v záloze po vyhlášení stavu ohrožení státu nebo válečného stavu

Pro odhad skutečných možností doplnění ozbrojených sil České republiky za stavu ohrožení státu nebo válečného stavu můžeme částečně vycházet z výsledků odvodního řízení z posledních let kdy probíhalo, tedy z období let 1989–2003 (viz tab.).

Zatímco v roce 1989 bylo schopných výkonu vojenské činné služby 78,2 % branců, tak v následujícím období toto procento klesalo, až v roce 2003 skončilo na 56,3 %. Z tohoto počtu vyplývá, že v roce 2003 bylo trvale nebo dočasně neschopných výkonu vojenské činné služby 43,7 % branců. Z ohledem na navazující přezkumná řízení (do doby nástupu základní nebo náhradní služby došlo ke změně zdravotního stavu, které vyvolalo potřebu nového posouzení schopnosti vykonávat vojenskou činnou službu), nám vychází využitelnost vojáků v záloze z odvodního řízení na cca 50 %.

Tabulka

Výsledky odvodního řízení z období let 1989–2003				
rok	trvale neschopen (v %)	dočasně neschopen (v %)	schopen (v %)	celkem (v %)
1989	6,82	14,98	78,20	100,00
1990	11,20	16,82	71,98	100,00
1991	15,26	18,30	66,44	100,00
1992	16,55	19,21	64,24	100,00
1993	20,52	17,69	61,79	100,00
1994	22,47	19,93	57,60	100,00
1995	19,97	26,45	53,58	100,00
1996/1997	21,17	25,91	52,92	100,00
1997/1998	22,40	25,60	52,00	100,00
1998/1999	22,64	22,66	54,70	100,00
1999/2000	23,01	21,11	55,88	100,00
2000/2001	23,09	21,28	55,63	100,00
2001/2002	21,17	22,64	56,19	100,00
2002/2003	20,17	23,22	56,61	100,00
podzim 2003	18,20	25,50	56,3	100,00

Jaké jsou však názory mladé středoškolské „předmaturitní“ generace, tedy věkové kategorie 18 až 20 let, která by připadala v úvahu po vyhlášení stavu ohrožení státu nebo válečného stavu pro povolání k odvodnímu řízení na toto řízení a na výkon mimořádné služby?

Aby mohly být názory alespoň částečně porovnatelné, provedl jsem u vybraného reprezentativního vzorku několika maturitních tříd Střední průmyslové školy strojnické a Vyšší odborné školy technické a Střední zdravotnické školy v Brně besedu s vysvětlením bezpečnostní situace České republiky v evropském měřítku a její případné zapojení do bojové činnosti v rámci Severoatlantické aliance. [13]

Studentky zdravotnické školy byly také osloveny z důvodu, že v rámci rozvíjených ozbrojených sil České republiky je předpoklad jejich zařazení na systemizovaná místa středního zdravotního personálu.

Studentům a studentkám v celkovém počtu 254 bylo položeno celkem 17 otázek, které měly zjistit jejich názory na výkon mimořádné služby za stavu ohrožení státu nebo válečného stavu.

Na otázku: „Jste ochoten (ochotna) v případě vojenského ohrožení České republiky připravovat se na její obranu výkonem branné povinnosti (vojenským výcvikem)?“ odpovědělo kladným způsobem 50 % dotazovaných studentů a 50 % studentek. Z tohoto výsledku můžeme určit, že je zde určitá zodpovědnost za obranu státu.

Na otázku: „Bude-li bezprostředně ohrožena Česká republika využijete po vyhlášení stavu ohrožení státu nebo válečného stavu § 6 branného zákona a odmítnete výkon mimořádné služby nebo jste ochoten (ochotna) výkon mimořádné služby nastoupit?“ se situace opakovala a kladným způsobem opět odpovědělo 50 % dotazovaných studentů a studentek.

Jiná situace však nastala při otázce: „Bude-li bezprostředně ohrožen nebo napaden členský stát NATO využijete po vyhlášení stavu ohrožení státu nebo válečného stavu § 6 branného zákona a odmítnete výkon mimořádné služby nebo jste ochoten (ochotna) výkon mimořádné služby nastoupit?“ Jak u studentů, tak u studentek se nenašel vůbec nikdo, kdo by byl ochoten vykonávat mimořádnou službu a výsledkem bylo 0 %.

Po zhodnocení využitelnosti vojáků v záloze z odvodního řízení a vyhodnocení výsledků výzkumu studentů středních škol nám vychází, že pro doplnění ozbrojených sil České republiky za stavu ohrožení státu nebo válečného stavu můžeme použít pouze 25 % daného ročníku narození.

V případě obrany členského státu NATO bychom měli značné problémy s doplněním válečně rozvíjených ozbrojených sil České republiky, protože podle průzkumu o plnění tohoto závazku nemá nikdo zájem.

Východiskem z tohoto stavu je pouze změna zákona č. 585/04 Sb., o branné povinnosti a jejím zajišťování (branný zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Ozbrojené síly České republiky nejsou však jediné, které potřebují ke svému rozvinutí další síly a prostředky z civilního sektoru. Byli bychom krátkozrací, kdybychom se zaměřili pouze na vojenskou složku. Je tady další instituce a početně daleko silnější jak ozbrojené síly České republiky, která taktéž v krizových situacích potřebuje doplnit.

Policie České republiky má 50 000 uniformovaných příslušníků a 10 000 občanských zaměstnanců, což je v cílovém stavu skoro dvojnásobek mírových počtů Armády České republiky.

Z vystoupení Ing. Lubomíra Polívky, správního rady odboru bezpečnostní politiky Ministerstva vnitra, na mezirezortní konferenci „Implementace koncepce mobilizace ozbrojených

sil České republiky v roce 2006“ konané v Brně dne 8. listopadu 2006 vyplynulo, že při vzniku krizových situací celorepublikového charakteru (epidemie, narušování zákonnosti velkého rozsahu atd.) je posílení Policie České republiky pouze o příslušníky Armády České republiky a Vězeňské služby České republiky k plnění všech úkolů za určitých podmínek nedostačující. Je proto nutné uvažovat i její další doplnění přibližně o 10 000 osob a 320 kusů techniky.

Možné krizové scénáře v naší republice byly zpracovány na základě usnesení vlády České republiky č. 1140 z 13. listopadu 2002, které uložilo ministru vnitra, ministru obrany a ministryni zdravotnictví rozpracovat v návaznosti na Koncepti výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky do 30. června 2004 možné scénáře vývoje krizových situací vyžadující nasazení části ozbrojených sil České republiky ve prospěch Policie České republiky nebo integrovaného záchranného systému a kalkulaci požadavků na jejich nasazení.

Odborná pracovní skupina pak navrhla zpracovat následující scénáře pro krizové situace:

- ☐ narušování zákonnosti velkého rozsahu (terorismus, velká kriminalita, ohrožení demokratických základů státu),
- ☐ migrační vlna velkého rozsahu,
- ☐ povodně velkého rozsahu,
- ☐ průmyslová havárie velkého rozsahu s rozsáhlým chemickým, biologickým nebo radiacním ohrožením,
- ☐ rozsáhlé lesní požáry,
- ☐ rozsáhlá epidemie osob a epizootie zvířat (pandemie, epizootie).

Zpracované scénáře vycházejí ze současných analýz, poznatků a zkušeností z řešení krizových situací v České republice a ve světě. Nelze však vyloučit, že nedojde k nepředvídanému průběhu těchto krizových situací, souběhu vzniku několika krizových situací jako je např. vznik epidemie společně s živelnou pohromou apod. V těchto případech by byla potřeba sil pro řešení takto vzniklých krizových situací vyšší a musela by být přijímána další opatření *ad hoc*.

Další formy (varianty) posílení Policie České republiky k plnění úkolů za krizových situací je podle ing. Lubomíra Polívky možné řešit následovně:

1. V rámci aktivní zálohy vytvořit jednotky předurčené k plnění úkolů ve prospěch Policie České republiky.
2. U vojenských záchranných útvarů vytvořit jednotky předurčené k plnění úkolů ve prospěch Policie České republiky (na tabulkách válečných počtů).
3. Vybudovat „občanský pořádkový sbor“ (občanské sdružení).

K posílení Policie České republiky bude nutné využít i vojáky v mimořádné službě, kteří mohou používat ve výkonu služby zbraň. Z toho vyplývá, že i doplnění Policie České republiky by bylo zajišťováno prostřednictvím platného branného zákona.

Poznámky:

- [1] Ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky, ve znění ústavního zákona č. 300/2000 Sb.; zákon č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách České republiky, ve znění pozdějších předpisů; zákon č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky, ve znění zákona č. 320/2002 Sb.
- [2] Ozbrojené síly České republiky tvoří Armáda České republiky, Vojenská kancelář prezidenta republiky a Hradní stráž.

- [3] *Zákon č. 585/2004 Sb., o branné povinnosti a jejím zajišťování (branný zákon)*, ve znění zákona č. 112/2006 Sb.
- [4] *Usnesení vlády České republiky* ze dne 7. prosince 2005 č. 1604 ke Koncepti mobilizace ozbrojených sil České republiky předpokládá po provedení příslušné právní úpravy zavedení tzv. předběžných opatření, v rámci kterých bude souběžně realizováno dobrovolné i povinné plnění branné povinnosti.
- [5] Předpokládá se, že k odvodnímu řízení po vyhlášení stavu ohrožení státu nebo válečného stavu by byli povolány dva nejmladší ročníky narození (v daném roce dovrší 19 a 18 let fyzického věku).
- [6] *Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů*, ve znění pozdějších předpisů.
- [7] *Zákon č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů*, ve znění pozdějších předpisů.
- [8] *§ 25 zákona č. 585/2004 Sb., o branné povinnosti a jejím zajišťování (branný zákon)*, ve znění zákona č. 112/2006 Sb.
- [9] *§ 17 zákona č. 585/2004 Sb., o branné povinnosti a jejím zajišťování (branný zákon)*, ve znění zákona č. 112/2006 Sb.
- [10] Hlava 2 zákona č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky, ve znění zákona č. 32/2002 Sb.
- [11] *§ 6 zákona č. 585/2004 Sb., o branné povinnosti a jejím zajišťování (branný zákon)*, ve znění zákona č. 112/2006 Sb.
- [12] *Zákon č. 73/1990 Sb., o civilní službě, zákon č. 18/1992 Sb., o civilní službě*, ve znění pozdějších předpisů
- [13] Případné zapojení ozbrojených sil České republiky do ozbrojeného konfliktu vychází z článku 5 Washingtonské smlouvy o kolektivní obraně, kdy ozbrojený útok proti jedné ze členských zemí nebo více z nich v Evropě nebo v Severní Americe bude považován za útok proti všem členským státům. Z toho vyplývá, že každý členský stát, uplatňující právo na individuální nebo kolektivní sebeobranu uznané článkem 51 Charty OSN, pomůže smluvní straně nebo stranám takto napadeným tím, že neprodleně podnikne sám a v součinnosti s ostatními stranami takovou akci, jakou bude považovat za nutnou; včetně použití ozbrojené síly, s cílem obnovit a zachovat bezpečnost severoatlantického prostoru.

Použitá literatura:

- Ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky* ve znění ústavního zákona č. 300/2000 Sb.
Zákon č. 585/2004 Sb., o branné povinnosti a jejím zajišťování (branný zákon) ve znění pozdějších předpisů
Vojenská strategie České republiky, Praha: MO, 2004.
 PAVLÍČEK, V. a kolektiv. *Ústavní právo a státověda*. Praha: Linde, 2003.
Severoatlantická smlouva. Brusel: Příručka NATO, 1999.
Vojenský výkladový slovník vybraných operačních pojmů, pomůcka, Vyškov 2005.
 POLÍVKA, L. *Možné scénáře vývoje krizových situací vyžadující nasazení součástí ozbrojených sil ČR ve prospěch Policie ČR nebo IZS a návrh variant možných forem posilování PČR*. [přednáška] Brno 2006.

Nejcennějšími zdroji jsou zdroje lidské. I přes řadu pozitivních kroků nebyl doposud zaveden do praxe kariérní řád. Pokračování tohoto neutěšeného stavu může brzy vést k tomu, že mnozí ze současných příslušníků a příslušnic armády ztratí motivaci k práci pro rezort. Bez vidiny a záruky dalšího kariérního postupu, který bude vymezen jasně definovanými a všeobecně platnými kritérii a pravidly, raději zvolí jinou alternativu na pracovním trhu a opustí nás. Pokud deficit kariérního řádu nevyřešíme, bude také postupně slábnout rekrutační přitažlivost AČR.

*Z vystoupení ministra obrany Jiřího Šedivého
 na velitelském shromáždění 4. a 5. prosince 2006*

V rámci mezinárodní konference „Taktika 2006“, která se konala 8. a 9. 11. 2006 na Univerzitě obrany, proběhlo dne 9. 11. 2006 jednání v sekci Management pod názvem „Trendy managementu pro 21. století a jejich aplikace do vojenství“. Cílem jednání sekce bylo:

- vyměnit si zkušenosti z výuky managementu na vysokých školách s využitím nových poznatků a zkušeností,
- seznámit se s trendy rozvoje managementu pro 21. století a jejich aplikací do vojenství,
- jednáním konference přispět k zvýšení úrovně přípravy vojenských profesionálů,
- využít získané poznatky, doporučení a závěry z jednání konference k dalšímu zkvalitnění přípravy vojenských profesionálů v rámci výukového procesu na Fakultě ekonomiky a managementu Univerzity obrany v Brně.

K naplnění tohoto cíle byla zaměřena i problematika jednání. Ta byla rozdělena do pěti následujících oblastí:

1. Je výuka vojenského managementu obsahově zaměřena správným a potřebným směrem?
2. Příprava vojenského profesionála (řídícího pracovníka) pro následující období výstavby armády.
3. Řízení profesionálního kolektivu – týmová práce a funkce lídra.
4. Je koučování vhodná metoda řízení vojenských kolektivů?
5. Etika (chování) mladých velitelů při řízení profesionálních kolektivů-týmů.

Hlavní referát v sekci byl zaměřen na objasnění nových trendů v managementu 21. století a jejich možné aplikace do vojenství. Následující referáty podávaly nástin řešení hlavního problému výuky managementu na Univerzitě obrany a to, aplikace nových, moderních trendů do oblasti vojenství. Publikováno bylo i zamyšlení jak v rámci výuky managementu připravovat vojenské profesionály na činnost v prostředí NEC (network enabled capability). V referátech bylo poukázáno i na sociální kapitál společnosti a směry jeho využití ve prospěch armádních systémů řízení. Také bylo prezentováno zamyšlení nad nutností řešit specifické problémy vojenského profesionála v oblasti etiky rozhodování, problematiky vytváření a řízení týmů.

Jednání v sekci se zúčastnili zástupci Akademie ozbrojených sil v Liptovském Mikuláši a Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, kteří přednesli své referáty. Dále pak zástupci Vojenské akademie Vyškov, „Centra simulačních a trenažérových technologií“ a dalších složek Univerzity obrany, konkrétně zástupci Fakulty vojenských technologií.

Z jednání odborné sekce Management konference „TAKTIKA 2006“ vyplynuly následující **závěry, návrhy a doporučení:**

- přispět k vytvoření podmínek nezbytných pro zlepšení výuky vojenského managementu jako aplikace managementu obecného,

- ❑ rozpracovat koncepci oboru management ve vojenství pro jeho akreditaci a navrhnout jeho zařazení do studijních a učebních programů přípravy vojenských profesionálů všech úrovní,
- ❑ zobecnit teoretická východiska pro řešení problematiky přípravy vojenského profesionála pro prostředí NEC,
- ❑ využít získané poznatky, doporučení a závěry z jednání konference k dalšímu zkvalitnění přípravy vojenských profesionálů v rámci výukového procesu na Fakultě ekonomiky a managementu Univerzity obrany.

Na základě ohlasů přítomných účastníků jednání v diskuzních vystoupeních, tak i při neformálním jednání bylo rozhodnuto uspořádat dne 7. listopadu 2007 v prostorách Univerzity obrany konferenci „Management – teorie a praxe ve vojenském prostředí“. Podrobnosti o této konferenci budou uveřejněny již v měsících duben – květen na webových stránkách univerzity. Bylo by vhodné, aby tuto konferenci zavnímali i funkcionáři jednotek a útvarů a přispěli svými praktickými poznatky o své řídicí práci a potřebných znalostech velitele v oblasti managementu.

*Pplk. Ing. Miroslav Mašlej, doc. Ing. Vítězslav Stodůlka, CSc.,
doc. Ing. Bohumil Brechta, CSc.*

Opakující se neplánované zásahy do obranných výdajů a jejich trvalý pokles v posledních letech vytvářejí pro plánovače obrovské problémy. Nikomu z vás nemusím vysvětlovat, že bez předvídatelného zdrojového rámce lze jen těžko racionálně plánovat. Vzhledem k narušení nezbytných modernizačních programů mají tyto škrty též závažné dopady na zajišťování potřebné úrovně výstavby schopností OS ČR. V konečném důsledku je pak ještě nutné přičíst ke ztrátám náklady související s neplánovanými programovými posuny a rušenými projekty.

Z tohoto důvodu a v souladu s výzvou členským zemím NATO k řešení nedobré situace v úrovni obranných výdajů některých členských zemí přednesenou na řížském summitu jsem rozhodl iniciovat přípravu zákona, který by fixoval určitou minimální úroveň výdajů na obranu ČR pro konkrétní časové období, optimálně pro období 2008 až 2012. Pro tuto myšlenku jsem získal podporu výboru pro obranu a společně se zákon pokusíme v příštím roce prosadit.

Přestože si od tohoto opatření nelze slibovat dosažení výraznějšího růstu obranných výdajů, bude-li realizováno, pak nepochybně přispěje ke stabilizaci a kontinuitě rozvoje OS ČR, a to zejména z hlediska plánování zásadních rozvojových projektů ve střednědobém a dlouhodobém výhledu.

*Z vystoupení ministra obrany Jiřího Šedivého
na velitelském shromáždění 4. a 5. prosince 2006*

Záslužný krok k poznání současnosti a budoucnosti AČR

(Bezpečnost a obrana České republiky 2015–2025)

RECENZE

Informativní recenze knihy Josef Janošec a kolektiv: Bezpečnost a obrana České republiky 2015–2025. Ústav strategických studií Univerzity obrany Brno. Ministerstvo obrany ČR – AVIS 2005, ISBN 80-7278-303-3.

Autoři, nejspíš věrní akademické půdě i akademickému pohledu, si jako východisko své vědecké aktivity zvolili latinské „Per analysim scientifican ad res futuras cognostendas et previdendas“ – Vědeckou analýzou k poznání a prognóze budoucnosti. Pokusili se o to systematicky zpracovaným dílem o Armádě České republiky, které přináší nejen řadu velmi podnětných poznatků, ale především provokují k dalším analytickým postřehům a zejména prognostickým pohledům. Kniha je i jistou benefiční satisfakcí Josefa Janoše, který po pěti letech odchází z čela Ústavu strategických studií Univerzity obrany v Brně.

Publikace je o to cennější, že v Československu a v České republice se za uplynulé století vojenská věda příliš nerozvíjela. Po první světové válce jsme byli až příliš v zajetí francouzské vojenské doktríny. Ne snad že by nebylo zajímavé naše meziválečné studie i publicistické materiály číst. Ale marná sláva, výsledkem obranné strategie země bylo stejně jako Maginotova linie naše pohraniční opevnění. Francouzští generálové, věrní generálské tradici, nás připravovali zcela zjevně na minulou válku. Naši obětaví zmobilizovaní muži byli dokonce nadšení v těchto pevnostkách válku proti Němcům vést.

Po válce to bylo ještě jednodušší. Přijetím Košického vládního programu jsme akceptovali i sovětskou vojenskou doktrínu a podle toho armádu budovali. V šedesátých letech jsme sice zaznamenali nejdříve opatrný a později až neopatrný pokus postavit se ve vojenském uvažování na vlastní nohy a dokonce to vyjádřit ve známém Memorandu VPA, které sovětské politické a vojenské představitelé rozlítlo tak, že při okupaci Prahy 21. srpna 1968 neobsadili nejdříve Ministerstvo obrany a Generální štáb, jak by se logicky dalo očekávat, ale Vojenskou politickou akademii, kde tento „kontrarevoluční dokument“ s osudovými následky pro jeho autory vznikl.

Po listopadu 1968 z podnětu zástupce náměstka ministra obrany pro strategické řízení PhDr. Jaroslava Jandy sice byly položeny základy nově pojaté vojenské vědy včetně institucionalizace příslušného strategického odboru na ministerstvu, Institutu pro strategická studia a teoretického časopisu Vojenské rozhledy, ale za ministra obrany Antonína Baudyše byla tato struktura až na časopis rozmetána, aby téměř po dekádě let v souvislosti se zpracováním *Koncepce výstavby profesionální Armády ČR a mobilizace ozbrojených sil ČR* došlo k jejímu znovuoobnovení. Autoři také, samozřejmě s návraty i do dob dálnějších, od tohoto zásadního strategického kroku své dílo odvíjejí.

Metodologie a struktura

Cíle projektu byly definovány následujícím způsobem:

- na základě analýzy situace ve zkoumaných oblastech a s využitím metod vědecké prognózy vytvořit studii charakterizující bezpečnostní prostředí České republiky v horizontu 15 až 25 let,

- ❑ charakterizovat směry vývoje vojenství a obranných systémů, zdrojů a zaměření obranného výzkumu kolem roku 2015,
- ❑ vytvořit vědecky zdůvodněné podklady pro dlouhodobé plánování a orientaci rozvoje ozbrojených sil.

Projekt analyzuje a prognózuje vývoj ve čtyřech základních souvislostech:

- ❑ politické souvislosti,
- ❑ vojenství,
- ❑ zdroje a procesy nad nimi,
- ❑ věda, obranný výzkum, technický rozvoj.

V souladu s tím je i práce strukturována. První kapitola se zaměřuje na bezpečnostní prostředí země v letech 2005-2025 a obsahuje tři scénáře prognózy vývoje regionálního bezpečnostního prostředí ČR (symbolicky jsou označeny jako „Černý“, „Růžový“ a „Pestrý“, tzn. jsou tu využity pesimistické, optimistické a realistické přístupy). Druhá kapitola nazvaná Vojenské aspekty bezpečnosti a obrany ČR 2015-2025 se zabývá jejich analýzou, rozhodujícími trendy a prognózou, a to pokud jde o aktéry, vztahy, prostředí a schopnosti. Obsahem třetí kapitoly jsou zdroje (lidské, finanční a materiální) pro obranu ČR v letech 2015-2025. Čtvrtá kapitola se soustřeďuje na vědu, výzkum a technologie pro bezpečnost a obranu ve sledovaných letech. Pátá, závěrečná kapitola je pokusem o synergický přístup v bezpečnosti a obraně, a to znovu pokud jde o aktéry, vztahy, prostředí a schopnosti.

Práce prokazuje a autoři si jsou toho explicitně vědomi, že zajišťování bezpečnosti a obrany státu nemají a nikdy neměly definitivní a jediné správné řešení, protože patří mezi napadnutelné postupy státní správy, protože jde o veřejné finance.

Inspirující podněty

Bylo by možné se kriticky recenzovanou publikací zabývat, její metodologií i problematičností využití např. extrapolace apod., ale rozhodně je vhodnější se nechat jí inspirovat k vytvoření modelu řešení problematiky bezpečnosti a obrany v několika bodech:

1. Další směřování Armády České republiky musí vycházet ze širšího pojetí bezpečnosti a z něho vyplývající nutnosti vytvořit komplexní systém bezpečnosti a jeho řízení. Tento systém dosud vybudován nebyl, existují pouze jeho jednotlivé součásti, velmi málo propojené. To poznamenalo i tvorbu reformy armády, čehož si její tvůrci byli vědomi.
2. Předpokladem vyřešení tohoto nedostatku je přestat přijímat obecné bezpečnostní strategie, prospěšné většinou pro zahraniční politiku, ale dokumenty s potřebnou praxeologickou hodnotou a praktickými důsledky. Tzn. z těchto dokumentů musí být jasně patrné, kde a jak se chceme bezpečnostně a vojensky angažovat, aby podle toho byla armáda budována a nakupovala odpovídající zbraňové systémy. Souběžně s tím je nutné řešit rozvoj zbrojní výroby. Garantem tvorby těchto dokumentů nemůže proto být Ministerstvo zahraničních věcí, ale premiér nebo vicepremiér odpovědný komplexně za bezpečnostní politiku.
3. Bezpečnost a obrana jako její součást musí vycházet z analýzy a prognózy bezpečnostních hrozeb a z nich vyplývajících rizik. Těmi jsou jednoznačně zbraně hromadného ničení, terorismus a organizovaný zločin. Míra jejich aktivizace je však podmíněna sociálními,

ekonomickými, politickými, ideologickými, náboženskými, civilizačními, environmentálními, právními a jinými faktory.

4. Je zřejmé, že před těmito hrozbami není možné se bránit bez společného mezinárodního úsilí, zejména v rámci OSN, Evropské unie, Severoatlantické aliance a dalších uskupení jako je Světová banka a Mezinárodní měnový fond. V nich se musíme výrazněji angažovat.
5. Armáda České republiky musí bránit občany a republiku před identifikovanými hrozbami v relevantním rozsahu, a to jak proti nepříteli využívajícímu ZHN, tak i proti mezinárodnímu terorismu a organizovanému zločinu. Je proto adekvátní, specializuje-li se již dlouhodobě na ochranu proti ZHN (jaderného, chemického, biologického aj. charakteru) a likvidaci jejích následků. Další jednotky musí být připraveny na zahraniční mise a stejně tak v případě potřeby zasáhnout proti vnitřním bezpečnostním hrozbám. Musí mít i právně a politicky vyjasněno použití armády proti vnitřním bezpečnostním hrozbám, ne proti provozním nedostatkům. Do zahraničních misí musí být v budoucnosti vysílány jen organické jednotky.
6. Takový projekt je nutné odpovídajícím způsobem finančně a materiálně zajistit. Za situace prohlubování rozpočtového deficitu to není jednoduché, zvláště jsou-li zároveň ohrožena kritéria podmiňující přijetí eura a nehrozí-li prozatím bezprostřední bezpečnostní hrozba. Daleko vážnější je překonat bariéru, která je ve vědomí politiků a občanů, že armáda nehospodařila svěřenými prostředky dobře a byla provázena i prokázanou korupcí. Za listopadové období si vojenský rozpočet vyžádal v dnešní hodnotě cca jeden bilión korun. Výsledkem je dosud nedobudovaná struktura v rozsahu jedné komplexní divize. Přitom existuje nepoměr mezi bojovými součástmi armády a ostatními složkami (v zabezpečovacím komplexu ministerstva je 4600 lidí, armáda má na vojsko ve velikosti bojové divize 32 generálů atd.). Požadovat proto adekvátní vojenský rozpočet bez kritické sebereflexe finančního hospodaření se veřejnosti může jevit jako nestoudnost. Jak se ukazuje, rozhodující nejsou finanční prostředky, ale jejich efektivní využití.
7. Politická scéna se dosud nedostatečně zajímá o komplexně pojatou bezpečnost, soustřeďuje se pouze na některé, často marginální, ale s výraznými negativními důsledky. Vláda především musí připravovat veřejnost na budoucí integrační kroky v oblasti bezpečnosti v rámci Evropské unie a NATO, společné velení, vytváření společných mezinárodních sil, pobyt cizích vojsk na území jiných států apod. To se dosud neděje, příkladem je potenciální možnost dislokace některého ze segmentů protiraketové obrany Spojených států ve středoevropském prostoru. Podíl na tom má i Ministerstvo obrany, stačí připomenout jak dlouho se vleče záměr připravit pro veřejnost další Bílou knihu.
8. V přípravě armády a zvyšování její bojeschopnosti je nutné vycházet z modelových scénářů existujících a budoucích konfliktů vyplývajících z identifikovaných bezpečnostních hrozeb a z nich vyplývajících rizik. Jednou z možností další specializace armády je soustředit výcvik pozemního vojska na boj proti městské gerile. Obecně lze konstatovat, že budoucí profesionální voják se musí připravovat na více rolí.

dr. Antonín Rašek

Studená válka ve zpětném pohledu (Paralelní historický projekt NATO a Varšavského paktu)

Bývalí důstojníci z proti sobě stojících táborů vyprávějí svoje verze událostí, jež jsou důležité pro pochopení naší nepříliš dávné historie. „Paralelní historický projekt NATO a Varšavského paktu“ se při studiu studené války se pokouší zachytit historii obou aliancí, které proti sobě po desetiletí stály na evropském kontinentu. Byly shromážděny, analyzovány a interpretovány dříve tajné dokumenty jednotlivých vlád. Jako dnes skoro vše, tyto dokumenty byly zveřejněny a jsou dostupné na internetu, www.isn.ethz.ch/php/index.htm.

Dokumenty samotné ovšem nemohou vyjádřit myšlení stojící za událostmi. Proto se zmíněný Paralelní historický projekt (PHP) nyní soustřeďuje klíčové osobnosti z obou stran k diskusi o jejich názorech na události. Prvé setkání z této řady se uskutečnilo ve Švédsku v dubnu 2006.

Stockholmská konference byla prvním pokusem „Paralelního historického projektu NATO a Varšavského paktu“ o rozšíření jejich úsilí a svolala účastníky ke vzájemné diskusi. Jeho koordinátorem je Vojtěch Mastný, jenž byl profesorem historie a mezinárodních vztahů na několika univerzitách v USA.

Profesor Robert Legvold z kolumbijské univerzity, moderátor konference, zahájil úvodní zasedání na švédské Vysoké škole národní obrany slovy: „Nikdy dříve neseděli vojenští vedoucí činitelé NATO a Varšavského paktu pospolu, aby diskutovali o otázkách, které máme na pořadu v příštích dvou dnech.“

V konferenčním sále seděly a naslouchaly Legvoldovi dvě skupiny důstojníků mimo službu. NATO reprezentovali tři generálové z USA, jeden německý generál, jeden britský generál, jeden norský generál a jeden nizozemský generál. Z rozpuštěného Varšavského paktu byli přítomni dva generálové a jeden plukovník z bývalého SSSR, jeden polský generál a jeden český generál. Všichni vojenští účastníci měli mnohaletou zkušenost ze služby během studené války v rámci buď NATO, nebo Varšavské smlouvy.

Jednání prvního dne započalo přednesem obranného plánu pro tzv. centrální region NATO v období 1980 až 1982. Potom jeden z ruských generálů přednesl válečné plány Varšavského paktu pro totéž období.

Sponzoři konference zvolili toto zvláštní období proto, že bylo podle názoru Varšavského paktu jedním z nejnebezpečnějších období v dlouhé konfrontaci. Kromě toho to bylo období, v němž všichni vojenští účastníci konference působili na klíčových místech v rámci buď NATO, nebo Varšavského paktu.

Druhý den konference byl zahájen tím, že obě aliance přednesly plánované použití, omezení a předpokládané účinky jaderných zbraní.

Zatímco přednesy na začátku každého dne jednání poskytovaly podklad pro živou diskusi do pozdního odpoledne, každá ze stran měla také přednést soubor otázek určených pro druhou stranu. Moderátor Legvold zajišťoval, aby během diskuzí byly tyto otázky řešeny. Ruský velvyslanec ve Švédsku přispěl ke konferenci tím, že prvního večera pozval všechny účastníky na své velvyslanectví a tam také byla neformální večeře na závěr konference.

Otevřené a přímé diskuze všech účastníků byly zřejmě charakteristikou konference. Prvého dopoledne, po výkladu obranného plánu NATO v tzv. centrálním regionu, zahájil ruský generál Alexandr Ljachovský svůj projev o válečných plánech Varšavského paktu slovy: „Váš projev byl pro nás objevem [...] naše hodnocení bylo odlišné.“

Jeho pozornost i pozornost všech účastníků Varšavského paktu upoutalo to, že jsme dali najevo, že NATO nemělo žádné ofenzivní plány, že mělo pouze defenzivní plány pro obranu svého území proti útoku Varšavského paktu. Ruský generál potom pokračoval přednesem plánu Varšavského paktu, který byl založen na tvrzení, že NATO zahájí útok jako prvé, že se Varšavský pakt bude bránit a potom mohutnými silami zahájí protiútok, jehož konečným cílem bude dosáhnout přístavů v týlových prostorech NATO, čímž budou síly NATO odříznuty od svých zásobovacích linií a bude obsazena většina území NATO. To vyvolalo dlouhou a zajímavou diskuzi o tom, jak mohla být válka na střední frontě zahájena vzhledem ke skutečnosti, že žádná ze stran neměla plány pro prvou údernou ofenzivní akci.

Když diskuze pokračovala po dva dny, představitelé Varšavského paktu nebyli jedinými překvapenými tím, co bylo odhaleno. Z naší perspektivy zde existují některé klíčové údaje, že my na straně NATO bychom mohli říci, podobně jako ruský generál, že „naše hodnocení bylo odlišné“.

Jaderné zbraně. Plány NATO předpokládaly, že na počátku nějakého konfliktu v Evropě by síly Varšavského paktu mohly použít jaderné zbraně.

Ruský představitel, který přednesl úvodní projev o plánech na použití jaderných zbraní, uvedl, že Varšavský pakt uvažoval o použití těchto zbraní hromadného ničení ve válce na evropském válečném poli, když vyvinul taktické jaderné zbraně na počátku šedesátých let. A pokračoval, že však na počátku sedmdesátých let začaly mít ruské ozbrojené síly, které jako jediné ve Varšavském paktu měly takové zbraně, pochybnosti o jejich použití. Řekl jasně, že se vedoucí činitelé ozbrojených sil SSSR domnívali, že jakmile jaderná válka započne, nevyhnutelně se změně ve světovou válku a mohla by vyústit do „totálního zhroucení populace a hospodářství v Evropě a v SSSR [...], takže by nemělo žádný smysl takovou válku zahájit“.

Doktrína letecko-pozemní války. Když plánovači NATO na počátku osmdesátých let přijali tuto ve Spojených státech vyvinutou doktrínu air-land battle (kombinovaný vzdušný a pozemní boj), bojiště se rozšířilo na druhé a další sledy sil Varšavského paktu. Avšak je nesnadné nalézt důkazy, že by tato nová doktrína nějakým způsobem ovlivnila strategii a taktiku Varšavského paktu.

Částečnou odpověď na to podal zase jeden z ruských účastníků, plk. Vitalij Cygičko. Získal rozsáhlé zkušenosti při válečných hrách a vysvětlil, že tehdejší ministr obrany dospěl k závěru, že odpovědí na tuto novou doktrínu přijatou Západem je urychlit útok ve snaze dosáhnout vítězství v nejkratším možném čase. Ministr obrany nařídil uskutečnit studia ke zjištění realizovatelnosti toho, aby ofenzivní síly Varšavského paktu dosahovaly postupu až 150 km za den. Podle ruských představitelů dospěly studie k závěru, že vzhledem k logistickým zřetelům nebude možné zabezpečit postup delší než 60 km za den. Jeho vývody neobsahovaly žádné významné změny ve válečných plánech anebo doktríně, avšak další ruský účastník potvrdil, že letecko-pozemní bitva byla pro vedoucí činitele ozbrojených sil SSSR velkým problémem.

Rakousko. Plánovači NATO v centrálním regionu se vždy vážně zabývali zranitelností boků na severu i na jihu. Na severu, podél dánských hranic, bok centrálního regionu navazoval na bok severního regionu NATO a byl bráněn západoněmeckými a dánskými vojsky. Na jihu

měl druhý německý sbor v Bavorsku otevřené křídlo na hranici s neutrálním Rakouskem. Plánovači NATO měli po léta obavy, že Varšavský pakt se může pokusit porušit svrchovanost Rakouska a vpadnou do boku druhého německého sboru.

Český generál Ing. Mojmír Zachariáš, který velel silám své země přiděleným Varšavskému paktu, tvrdil: „Nikdy neexistovaly žádné plány postupu proti Rakousku.“ Neodporoval mu žádný z jiných příslušníků Varšavského paktu, včetně polského generála Tadeusze Pióro, který dříve řekl, že jeho úlohou za války bylo podporovat české síly.

Polsko. V letech 1980–81, v období nepokojů v Polsku vyvolaných členy odborového hnutí Solidarita vedeného Lechem Valesou, se vedení NATO obávalo, že by se SSSR spolu s jinými členskými státy paktu mohl rozhodnout pro intervenci podobným způsobem jako v roce 1968 proti Československu. Hodnocení situace bylo takové, že by SSSR mohl považovat nepokoje v Polsku za vážné ohrožení soudržnosti komunisty ovládaných zemí východní Evropy.

Když polský předseda vlády generál Jaruzelski vyhlásil stanné právo, západní pozorovatelé to všeobecně považovali za opatření předsedy vlády pro zabránění invaze Sovětů a jejich spojenců ve Varšavském paktu.

Jeden z ruských generálů, jenž byl členem plánovací skupiny hodnotící realizovatelnost intervence v Polsku v letech 1980–81, řekl, že se SSSR rozhodl proti takovému postupu vzhledem k jiným naléhavým záležitostem. Uvedl, že válka v Afghánistánu neprobíhala dobře a že byla hlavní starostí politických a vojenských činitelů SSSR. Uvedl, že v témže období měl SSSR vážné problémy ve vztazích s Čínou a přemístil velké síly do východní části země pro případ, že by bylo nutno čelit nějakým agresivním akcím ze strany čínských sil podél jejich společné hranice. Druhý Rus, generál Ljachovský, tyto postřehy podporoval a řekl: „V té době jsme neměli žádnou možnost intervenovat v Polsku.“ Polský generál řekl, že generál Jaruzelski vyhlásil stanné právo, aby zabránil příchodu Rusů, [...] avšak tak tomu nebylo“.

Strategická obranná iniciativa. V březnu 1983 prezident Ronald Reagan oznámil, že Spojené státy zahájí vývoj strategické protiraketové obrany pro ochranu území USA. Tato iniciativa je často považována za poslední výzvu, která přinutila Michaila Gorbačeva k závěru, že ekonomika SSSR je v tak špatném stavu, že jeho země již nemůže soutěžit se Západem, a přiměla ho k nechtěnému zahájení řady ekonomických a politických opatření, která vedla ke zhroutilí SSSR.

Plk. Cygičko otevřeně konstatoval, že tak tomu nebylo. Uvedl, že krátce poté, co Reagan oznámil strategickou obrannou iniciativu, sovětské ozbrojené síly zahájily studii realizovatelnosti vývoje obranného protiraketového systému Spojených států určeného k zajištění ochrany jejich území. Vysvětlil, že po šesti měsících bylo závěrem studijní skupiny, že takový typ protiraketové obrany, který Reagan nazval jako „strategickou obrannou iniciativu“, není realizovatelný a nemůže být vyvinut nějakým státem nebo skupinou států do dvaceti roků nebo déle. Studijní skupina dospěla k závěru, že v této době by mohla být vyvinuta protiopatření k pronikání obranou strategické obranné iniciativy. Proto ozbrojené síly doporučily, aby SSSR nezahajoval tak náročný program, jako je strategická obranná iniciativa. Jak řekl, výsledkem bylo, že Gorbačov nikdy nevydal rozkaz pro takový program a že zhroutilí SSSR nemá nic společného s Reaganovou výzvou strategické obranné iniciativy.

Na závěr konference moderátor zaměřil diskusi na zhroutilí Sovětského svazu. Všichni tři ruští účastníci vyjádřili opovržení vůči Gorbačovovi a označili ho za „bývalého řidiče nákladního vozu“. Avšak Cygičko nebyl ochoten přikládat veškerou vinu za osud SSSR Gorbačovovi a řekl, že Gorbačov zdědil „systém odsouzený k zániku“. Popsal hospodářství, které začalo

být ovládáno tím, co bychom my na Západě označili za vojensko-průmyslový komplex. Tento komplex vydával přibližně 40 procent sovětského hrubého domácího produktu na vojenské účely. Podle jeho názoru se tento systém vymkl kontrole a neexistovalo centrální řízení množství nakupované výzbroje, což vedlo k situaci, kdy bylo vyráběno mnohem více vojenských položek než bylo zapotřebí. Když Gorbačov na konec rozhodl značně omezit vojenské výdaje, bylo do obrovského státního obranného průmyslu zapojeno tolik pracovníků, že je civilní hospodářství nemohlo absorbovat.

Když se konference blížila k závěru, gen. Ljachovský a Vasenin poznamenali, že dosud nemohou uvěřit, že NATO nemělo žádné útočné plány proti Varšavskému paktu v době studené války. Český generál se k jejich skepticizmu připojil. Jeden z Rusů vyjádřil svůj názor, že konfrontace NATO-Varšavský pakt možná skončila, avšak že je přesvědčen, že studená válka neskončila.

Důstojníci NATO se domnívají, že stockholmská konference byla zážitkem, který lze popsat jako skutečně nezapomenutelný. Byli jsme překvapeni otevřeností účastníků z Varšavské smlouvy. Na autory tohoto článku, kteří se oba konference zúčastnili, udělaly velký dojem profesionalita a vojenské znalosti našich kolegů z Varšavského paktu. Také bylo zábavné zjištění, že východoevropští účastníci konference měli smysl pro humor. Polský generál nám vyprávěl, že on a jeho kolegové vždy považovali jaderné válečné hry za „science fiction“. Jeden z ruských generálů během přestávky po projevu o jaderných zbraních se mě tázal, zda vím, co říkali vojákům jak jednat, když v dálce uvidí záblesk jaderného výbuchu. Sám odpověděl na svou otázku: „Říkali jsme jim, že musejí lehnout na svoje pušky, a když se tázali proč, řekli jsme jim, že chceme zabránit, aby se pušky žárem výbuchu neroztavily.“ Zní to velmi podobně jako morbidní vojenský humor, s nímž se můžeme setkávat na cvičištích NATO.

Profesor Vojtěch Mastný uzavřel konferenci oznámením, že paralelní historický projekt zamýšlí sponzorovat podobné konference v blízké budoucnosti, a to jednu pro severní a jinou pro jižní křídlo. Tyto konference mají přispět k historické přesnosti a porozumění tomuto velmi dlouhému a nebezpečnému období, kdy naše armáda stála připravena k obraně našeho národa proti ideologii, která zjevně zamýšlela ovládnout náš způsob života. Jestliže jste sloužil během této doby, můžete být hrdý na skutečnost, že jste se podílel na odstrašování, jež zabránilo potenciálně zhoubnému konfliktu.

*Genmjr. Neal Creighton, US Army, ret.,
Pplk. Roger Cirillo, US Army, ret.*

Článek byl uveřejněn v č. 7/2006 časopisu Army/-nas-

Plukovník v.v. Ing. Václav Petras

– veterán druhé světové války

* 3. července 1927

Narodil se 3. července 1927 v Kvasilově na Volyni. Obtížná ekonomická situace, která donutila mnoho Čechů a mezi nimi i rodinu Václava Petrasy opustit svou vlast, je přivedla až na Volyni. Českou školu začal navštěvovat v obci Zdobumov. Pocit sounáležitosti s bývalou vlastí se u Volyňských Čechů vystupňoval na konci 30. let, v době ohrožení Československa fašistickým Německem. Po vypuknutí druhé světové války se začaly na Volyni stále častěji objevovat běženci ze zemí obsazených německou armádou, hlavně z Polska a bývalého Československa, kteří informovali své krajany o tom, co se děje doma. To formovalo postoje celé rodiny Václava Petrasy.

O několik let později, v roce 1944, kdy Sovětská armáda osvobozovala území Volyně, sedmnáctiletý Václav Petras se rozhodl se svou sestrou Helenou vstoupit dobrovolně do československé vojenské jednotky, která se formovala v Rovně. Tím rozhodujícím okamžikem bylo, když při kopání obranných zákopů pro postupující Sovětskou armádu zahynul jeho otec při německém náletu. Pak následovaly Černovice, kde byl přidělen ke spojařům, kde prodělal základní výcvik u radiostanic, telefonních přístrojů, zvládl morseovou abecedu, ale nejtěžší, jak říká, bylo „tahání bubnu na zádech“.

V červenci 1944 skončilo období příprav a jednotka byla přesunuta do Polska do prostoru Krosna. Účastnil se osvobozování své vlasti, Československa. Na tuto dobu si i dnes jasně vzpomíná: „Úkoly se měnily podle dané situace, od tažení nekonečných kilometrů telefonních drátů v době útoku a postupu po udržování spojení pomocí Morseova klíče v době relativního klidu. Nezřídko bylo nutné hlídat i bojovou techniku k smrti unavených kamarádů, kteří po celý den urputně útočili a nyní si potřebovali oddechnout. Tak to šlo každý den v zimě, v mrazu, dešti až konečně přišel ten vytoužený den – konec války. Nadšením osvobozeného obyvatelstva a nesmírná radost z toho, že to člověk přežil, to jsou ty nejkrásnější okamžiky na konec války roku 1945.“

Po válce nejprve Václav Petras přemýšlel nad tím, že by zůstal v armádě, rozhodl se však pro řemeslo, kterému se začal učit ještě před válkou, a to pivovarnictví. Vystudoval pivovarnickou průmyslovku a později Vysokou školu chemicko-technologickou v Praze a zůstal věrný pivovarnictví po celý život. Pracoval v různých pivovarech například v Kadani, v Opavě, v Ostravě i v Nošovicích. Stal se nakonec krajským ředitelem všech pivovarů na severní Moravě. V roce 1989 odešel do důchodu. Dnes aktivně pracuje v Československé obci legionářské. Je nositel celé řady vyznamenání, např. Řádu Velké vlastenecké války, Za hrdinství, Za chrabrost před nepřítelem a další.

Při příležitosti 62. výročí prvního bojového vystoupení našich vojáků u Sokolova a následně bojů našich dělostřelců 15. ledna 1945 u polského městečka Jaslo jsem se s plukovníkem Petrasem sešel v únoru roku 2005 v Praze. Hovořili jsme o válce i o dnešní armádě, ale také hrdosti na svou zemi.

„Pojmy jako vlastenectví, hrdost na svou zemi,“ řekl plukovník Petras, „by se měly vštěpovat již dětem, a to nejen ve škole, i když ne ke každému se tato země zachovala dobře. Ale byli jsme jednou z nejvyspělejších zemí na světě a věřím tomu, že jednou jí opět budeme. Naším profesionálním vojákům sloužícím v zahraničních misích bych chtěl vzkázat, aby se zbytečně v tisku nechválili, že tam šli pro peníze.“

Co považuji za největší štěstí ve svém životě? Možná, že to největší štěstí mě teprve čeká, a proto o tom nebudu zatím hovořit.“

Text a foto plk. v zál. Petr Majer

Plk. Petras na snímku uprostřed

English Annotation

The Ways of Transformation by Col. GSO Ing. Vladimír Karaffa. There is a substantial difference between reformation and transformation. The latter represents a qualitative change or the re-creation; while the former is only a change, redressing, correction of errors or faults. In Czech military press, the basic principles of NATO transformation were described several times. Since 2004, when the document “Strategic Vision: The Military Vision” was published, many other documents have been released: Comprehensive Political Guidance (CPG), Guidance for Military Implementation of CPG, Concept for Alliance Future Joint Operations, NATO Task List. Every operational concept has to evaluate all factors from various fields. The method is expressed by the short DOTMLPF, which stands for Doctrine, Organization, Training, Materiel, Leadership and education, Personnel and Facilities. The Concept Development and Experimentation is of multinational character and is the most successful transformation tool within NATO countries, namely in the U.S., Canada, Great Britain, Norway, etc. Lessons Learned system supplies feedback between national forces experiences and concepts, via DOTMLPF. The key role is played by the Joint Analysis and Lessons Learned Centre in Lisbon, Portugal.

Principles of Anti-Extremist Policy of the Czech Republic by Doc. Dr. Štefan Danics, Ph.D. Political extremists as an anti-system opposition present an impending threat to democracy. They use both legal and illegal methods of fight against society. In our country, all wings of extremist movement are present, even though the Czech Home Office suspended the activities of hard left and right organizations. The author holds wider concept of extremism. He classes among extremists also the so-called darkers and phakers and anti-globalist street parties, in which strange personages with anarchy background took part in. With them, there are subsequent forms of sub-culture tied: squatting, darking, hooligans, and graffiti. Among others, the author puts the stress on prevention. Anti-extremist policy must be complex: regulations and remedies are overlapping. The anti-extremist precautions are accepted not only by state institutions primarily concentrated on inner security, but also within the bodies such as Ministry of Defence, Security and Information Agency, Military Intelligence and Counter-Intelligence, Office for Foreign Relations and Information, various educational, youth and cultural organizations.

Creation of the Foundations of Security Science by PhDr. Antonín Rašek at al. Both in our country and the

world the wider concept of security is on its way. It influences wide variety of various subjects and objects that create national and coalition strategies. There are many academic branches dealing with various individual aspects of security, but the present day calls for more complex and sophisticated access to security problems. The author proposes to establish a new academy discipline, the so-called security science or securitology, to respond adequately to current security challenges. It would be an interdisciplinary, transdisciplinary, problems oriented “meta-science”, associating history, philosophy, social sciences, international politics, axiology, the Arts, law studies, psychology (namely military psychology), demographics, criminology, ethics, environmentalism, geography and so on. To tell the truth, in practice, complex security system is accepted. The author enumerated all relevant institutions in our society, civilian or armed, bodies, authorities, legislative and executive powers that are being involved in predictions, analyses, assessments and responses to possible threats, dangers or perils.

Long Time Planning—its Analytical Support by Lt.Col. GSO Ing. Josef Procházka, Ph.D. The planning is a general term with many meanings, all of which imply an ability to scheme or arrange beforehand. In practice, planning is a highly formalized and disciplined activity through which we can induce changes, procedures for a decision-making unit, including the establishment of goals. Planning in the forces therefore involves two levels: i. operational planning (intentions and goals of forces, feedback information for setting up operational capabilities); ii. defence planning (development of armed forces, military potential). Long-term planning for 10-15 years or more ahead covers strategic analysis, strategic goals, implementation of strategic goals that are mutually connected, depended on each other, and implemented in particular surroundings which also influences the whole process. This article is based on papers presented at workshops held at the Institute of Strategic Studies, Defence University Brno and is accompanied by several schemes drawn among others from the Handbook on Long Term Defence Planning, published by NATO Research and Technology Organization, 2003.

Systems Approach in Economic Practice of the ACR by Ing. Svatopluk Kunc. The proposals of systems approach are sometimes met with a negative acceptance. While solving difficult problems, army members exploit mere practical approaches and they proved to be successful. For that reason the author offers a short glimpse into

systems thinking, as necessary starting point for pinpointing the cause of current difficulties. The system is any collection of component elements that work together to perform a task. In economic science, *system* is used in a variety of contexts. Military cost-effective system can be an essential programme that manage Planning Programming and Budgeting System, flexibly reacting to emerging military challenges resulting from new budget rules (based upon NATO doctrines). One of possible causes of disproportionate and undesirable reactions are wrongly set systems rules, e.g. in market systems manifested by the so-called risks factors. In the forces, the same position ought to be held by unified systems rules, taking into account individual economic subsystems (billing systems, spending elements, etc.), harmonizing them in terms of general independent economic principles.

MILITARY ART

Intelligence Analysis in Asymmetric Operations by Doc. Ing. Oldřich Horák, CSc. Asymmetric operations lack some linear qualifications at operational levels and split themselves into dozens of tactical warfares. This type of warfare demands quick analytical thinking tied with intelligence preparation of the battlefield, formulating specific information requirement to fill in the missing elements in information requests. As to technological potential, military intelligence is developing very fast. So, the intelligence analysts transfer the main information burden on various information systems, e.g. JSTARS (Joint Deployable Intelligence Support System), AWACS (Airborne Warning and Control System), ASAS (All Source Analysis System), or JDISS (Joint Deployable Intelligence Support System). But large capacities of those systems gave rise to another logical judgement that leads to different interpretation of intelligence data, i.e. the judgements corresponding to higher levels (operational and above) of analytical thinking. Nevertheless, tactical warfare represents operations of small tactical units and this fact puts the main burden on an intelligence analyst who must very quickly cover the gaps in intelligence reports and adopt appropriate decisions.

Lessons from the War of Israel with Hezbollah by Ing. Josef Nastoupil. Israeli Defence Forces currently evaluates information collected during recent fighting in Lebanon. Although the war was assessed as successful, there are some deficiencies that are to be improved. (a) Aviation and air defence systems. Israel is prepared against ballistic missiles, it was not prepared against short distance ones. Attack helicopters AH-64 were for the first time deployed for tactical (close) combat support of ground forces. One of them crashed down, other two collided in the air; (b) Armour. Also Israel's Merkava Mk4 was used for the first time in combat. More than 50 of the 350 Merkava Mk2, 3 and 4 tanks used in the military operations in Lebanon were damaged

by Hezbollah, resulting in the death of 23 crewmen. During the last year the IDF was constantly engaged in high-intensity urban counterterrorist warfare. The regular forces, including tank crews, were retrained for small unit infantry policing activities. As a result, among others, several tanks lost tracks due to driver's inexperience. The article widely drew from several reputable magazines and reviews: *Aviation Week*, No. 12/2006, *Jane's Defence Weekly*, No. 41/2006, *Defense News*, No. 38, 39/2006.

Theory of Surprise by Ing. Josef Nastoupil. This article contains main ideas from the essay by James J. Wirtz published in anthology *Paradoxes of Strategic Intelligence*, Frank Cass 2003. This theory is a unifying explanation of why states, for example, attempt to surprise their opponents with diplomatic or military initiatives. Surprise often is described as a force multiplier; something that increases the effectiveness of one's forces in combat. The prospect of surprise can prompt political leaders of the weaker side to believe that they can nullify that disparity and achieve their objectives. In other words, if strong parties began to view conflict from the weaker party's perspective, while weak actors kept war's dialectic in mind, then surprise would become less likely. The theory of surprise can identify when it is likely to occur, who is likely to find the element of surprise attractive as a basis of policy or strategy, and who is likely to be its victim. The trick now lies in making operational use of the theory of surprise.

OPINIONS, CONTROVERSY

An Ethic Discussion on Expedient Responses to September 11, 2001 by Col. Mgr. Tomáš Holub. The author, the former chief military chaplain, nowadays an advisor to the Czech defence minister, summarizes all relevant views on global responses to terrorism. The deadly attacks against World Trade Center were more than acts of terror, they were acts of war. International law makes it possible to hunt the perpetrators, organizers and instigators of terrorism wherever they are. Immediately after the 11 September attacks on the United States, the Security Council expressed its determination to combat, by all means, threats to international peace and security caused by terrorist acts. The Council reaffirmed the inherent right of individual or collective self-defence in accordance with the Charter of United Nations. The States concerned have set their current military action in Afghanistan in that context. Col. Holub quotes individual views on war expressed by leaders of the U.S., NATO, United Nations, international law specialists, high Catholic clergy, ideas of Bishop Conference, and those of religious groupings. He doesn't come to any conclusion; he only wants to initiate a wide-ranging ethic discussion, as the traditional concept of the "just war" doesn't fit to this new situation. In his opinion, the core of problem

lies in justifiability or unjustifiability of preventive war.

INFORMATION PAGES

Security and Investment Programme and its Function in the North Atlantic Alliance by *Lt. Ing. Gamil Al-Madhagi*. NSIP-NATO Security and Investment Programme presents an outstanding field of cooperation among Alliance nations and are the fundamental pillar for planning their common defence. The programme serves for securing necessary sources for investments in building, renovation and establishing air and navy bases, strategic depots, core radar systems, and the like. It also supports individual national commands. The article shortly summarizes the history of NSIP, cites examples of its implementation and formulates proposals how to better utilize common sources of this programme. The Czech Republic belongs among states that still enjoy benefits from common funds, particularly in the connection with the building backbone NATO airports. The genuine contributors are Canada, the U.S., and Belgium; at the head of benefit states are Turkey, Greece, and Portugal. It is recommended for Czech representatives at the HQ Allied Command Transformation to increase number of them in decision-making staff elements to prevent administrative complications with allocation of approved investments.

Normative Base of Antidrug Policy in the Armed Forces of the CR by *JUDr. Dalibor Nový*. The year 2005 is a breaking one from the perspective both state and military, as new law amendments were adopted, then abolishing compulsory military service (beginning of fully professional forces), and drafting new strategical and concept documents. The relevant document of antidrug policy in the military is constituted by the Order of Defence Minister No. 20/2005: The Prevention of Socially Undesirable Developments. The main stress is put on the prevention of drug addiction, which is framed into common complex fight against alcoholism, addiction, drug abuse in order to we could ensure full effectiveness of our forces. We can use several methods how to implement drugs prevention: by administrative and legal measures (dry laws), economical stipulations (budget means for anti-drugs policy), organizational means (supportive plans such as DROGUES system or LABS, DOGLEP programmes). The author proposes to introduce the so-called zero toleration into army recruiting policy.

The State Cartographic Support of Crisis Management by *Prof. Ing. Stanislav Miklošik, DrSc.* Crisis management in the Czech Republic is organized at several levels. Every level of crisis management places emphasis on different matters and has different demands on cartographic support. At the level of government they ask synoptic maps; at the level of the Czech National Security Council those are maps 1:520,000 and 1:500,000. High

demands for maps are prescribed by the Central Crisis Staff that is actually the working executive body of the mentioned National Security Council. It also depends on the stage of crisis situation, e.g. in the phase of preparation they use classical analogue or digital maps and charts, including data sets for Geographic Information System, however during a phase of mere practice they use only analogue maps. We have not a single system of cartographic sources, which makes harder to update respective maps and charts and makes this process even more expensive. This is underlined by the fact that we have functionally similar vector maps, but quite different as far as technological solutions is concerned: DMÚ 25 and ZABAGED.

Military Profession and Psychology of Labour by *PhDr. Mgr. Bohumil Ptáček*. Contemporary military psychology tries to augment psychic resistance to various forms of stress arising during carrying out the tasks of military profession. Generally speaking, there is both quantitative aspect to labour (military profession), i.e. amount, effort and time, and a qualitative one, i.e. intelligence and skill. The availability of particular types of labour can influence the location of their activities. From the point of military professionals, the soldier is exposed to three factors: sensorial, mental and emotional loads. Modern military psychology defines basis schemes and methods for psychological preparation of servicemen, it uses psychological experiments that lately enable to predict behaviour of military personnel and serve as a guideline to realize manpower's potential in the most effective ways. Proper preparedness and training help to prolong high soldiers' deployment even in high demanding surroundings.

Some of the Risks Factors in the Work (*Violence, Maltreatment, Bullying, Harassment and the Law*) by *Ing. Mgr. Radomír Ščurek, Ph.D.* Even though we use those terms very often, there is an ambiguity and unclearness in their usage, so the author tries to lay down their definitions first. He deals with the following terms: physical violence, harassment, psychological violence, staffing. Bullying (in the U.S. called "employee abuse" is a coverage terms for mobbing and bossing. Both mobbing and bossing carry over for a long time, it must last at minimum for half a year. They are more sophisticated than bullying that takes place mostly in simple communities, such as military, schools, or prisons. The primary law guarantees equal rights for all citizens is the Act No. 2/1993, introducing the Bill of Rights as an indispensable part of the Constitution of the Czech Republic. The author enumerates laws that protect rights of Czech citizens. In the armed forces an injured person could request for help at the Inspection of Defence Minister. In this institution there is a Humane Rights Section that is the highest control authority within the Czech armed forces. At the end of this essay there are several recommendations how to prevent and solve symptoms and indications of mobbing, bossing and harassment.

The Soldier and Normative Systems by *Mgr. Gabriela Mužíková*. The behaviour of an individual is (apart from mental elements) influenced by plenty of social events. Within the process of institutionalization of behaviour, normative orders are being established. The normative orders are defined as sets of rules, i.e. rules prescribing a certain ways of behaviour. There are legal, moral, religious, political, courtesy and aesthetic rules. The legal rules are the principal and integral rules for the soldier. The legal rules are defined as binding, specifically expressed and by state power enforceable rules of behaviour. The obligation to adhere to the legal rules is prescribed by constitution as well as by laws. In spite of the fact that laws do not expressly prescribe the obligation to adhere to the moral rules, these are indispensable for the soldier. The laws directly solve potential conflict between duties of soldier with religious and political rules. The laws also prescribe the commitment to adhere to the courtesy and aesthetic rules. The purpose of the all above mentioned regulations is to assure that soldiers will carry out their legal duties; they will behave morally, and respect laws and courtesy rules.

Meditation over (Un)Equality of Women in the Army by *Mgr. Antonín Konrád*. Officially, we barred authorities from discriminating against people because of their race or gender. Women's rights guarantee that women will not face discrimination on the basis of their sex. The Armed Forces have opened up traditionally male roles to female recruits, but it became apparent that many women did not possess the strength necessary for their work. In military practice, some problems have arisen: especially during hard military drill and training. Injuries among female army personnel are increasing; they are several times higher than among male personnel. In author's opinion, this 'gender fair' policy has to be changed to a policy respecting gender differences. Even though in some cases physical fitness both servicemen and servicewomen are identical, the tables of comparison M/F physical capabilities confirms and quantifies the excess risk for women when they undertake the same arduous training as male soldiers, and highlights the conflict between health and safety legislation and equal opportunities legislation.

MILITARY PROFESSIONAL

Authority of Commander (Chief Official) in the Professional ACR by *Lt.Col. Ing. Miroslav Mašlej, Doc. Ing. Vítězslav Stodůlka, CSc., Doc. Ing. Bohumil Brechta, CSc.* The first part of the article defines notions of the competence, the power, and the authority. Next part of the article deals with the assertion of the power and authority. Those terms are not the same. Whereas the power is universal, the authority of a commander is performed only within the Army of the Czech Republic (ACR), it does not go beyond. The authority presents the "right" or "duty"; the power is the capacity to

implement authority, to fulfil intentions. Business, labour, educational, governmental and military systems depend on a hierarchy to carry out specialized tasks. Therefore the authorities are tied with individual levels of mentioned hierarchies. In the professional forces the formal authority is not enough. Professional warrior is an expert that can't be managed in ways the soldiers used to be, in the former conscript army. It is necessary for the commander to exercise natural authority, based upon knowledge, skills, all-round proficiency. Formal aspects of his authority are only secondary.

Some New Outlooks on Collective Protection of Personnel by *Ing. Oldřich Fojtík, Ing. Zdeněk Nešpor*. The forces are intended to fulfil combat missions and therefore even the deployment of WMD can't prevent the units from accomplishing combat tasks. They can't stop fighting and leave contaminated areas. The article deals with collective protection of persons in combat vehicles and mobile logistic means of ground forces against effects of chemical, biological and radioactive warfare agents. Optimal solution of vehicle air supply regulation is continuous measuring of CO₂ level in the protected space air and simultaneously optimization of overpressure in vehicle. Needless overpressure eventuates in higher filtered air supply, which shorten service lifetime of collective filter. Newly ratified Czech State Norm ČOS 414001 contains new standardization requirements. For specific situations, this standard allows in the air supplied to the vehicle interior certain levels of CO₂ volume. Maximum value of 2,5 % ± 0,5 % is acceptable only for emergency situations, when crew survival concerns. The article describes NBC filter FVZ-98M, i.e. filtration and ventilation device, intended for combat vehicle crew protection. Correctness of the principles was proved true by computer simulations.

Variants of Manning Czech Armed Forces by Reserve Soldiers in Time of Danger or War by *Lt.Col. Ing. Bohuslav Vlček*. Even though our forces are all-volunteer forces, in time of danger and war Czech citizens are bound to serve in armed forces, they biased to be drafted. In 1989 the total of 78.2 per cent were able to serve in the forces, in the following years there was a deep decline in numbers; in 2003 only 43.7 per cent of the conscripts (draftees) were able to meet the requirements of medical classification. Proposed numbers were met only by 20 per cent, as large portion of conscripts declared to be conscious objectors (according to the Act adopted after 1989). It is estimated that only 25 per cent of reserve soldiers are able to serve in time of need in the ACR. The only solution, the author proposes, is to amend the Act 585/04 (Defence Act) by several provisions mentioned in this article. At present, the manpower of the Police of the Czech Republic is twofold higher than numbers of Czech military personnel in time of peace. The Police fulfil large proportion of defence and security tasks, so the author proposes to incorporate some paragraphs dealing with the police force into our Defence Act.

International Conference “Tactics 2006”—Management Section. The article is the information on a conference which was held in September 2006 at Defence University Brno “Tactis 2006”. Management section held dealings under the title “Management Trends for the 21st Century”. The leading paper was concentrated on 21st management styles and their implementation into armed forces. Further papers were concentrated on schooling and training military professionals in NEC environment (network enabled capability). They will be released in the following issue of this magazine. The report was prepared by Lt.Col. Ing. Miroslav Mašlej, Doc. Ing. Vítězslav Stodůlka, CSc., and Doc. Ing. Bohumil Brechta, CSc.

BOOK REVIEW

A Meritable Step in Understanding to the Presence and the Future of the ACR by *PhDr. Antonín Rašek*. This article presents a letter of introduction for the book by the recent director of Brno Institute for Strategic Studies, Josef Janošec, “Security and Defence of the Czech Republic 2015-2025”, composed together with other authors from this institute. This deed is even more rewarding owing to the fact that in our country we lack an advanced cultivation of military sciences. Since the beginning of our pre-war Republic, we’ve only taken over ready-made military doctrines: at first it was the French doctrine of defensive lines of fortresses and forts, after WWII it used to be the Soviet Offensive Doctrine. Only in 1968 there was an attempt to draw up Czech national military doctrine in the so-called Memorandum of Military Political Academy (a military school of university type), but after the invasion of Soviet Army in the same year all such efforts faded in vain. The book by Ing. Janošec and his team is a brave attempt to establish the starting point for our own genuine Czech security policy, based upon broadly conceived security analyses.

The Cold War: Look back in Peace (*Parallel History Project on NATO and the Warsaw Pact*) by *Ing. Josef Nastoupil*. The former warriors from opposing sides are recounting their version of events have always been important in understanding history. In studying the Cold War, The Parallel History Project on NATO and the Warsaw Pact (PHP) has undertaken the mission of preserving the history of the two alliances that faced each other for decades on the continent of Europe during the Cold War. It has been collecting, analyzing and interpreting previously secret government documents and making them available via their unrestricted website [www.isn.ethz.ch/php/index.htm]. Documents alone cannot define the thinking behind events, so PHP is now gathering key players from both sides to discuss their perspectives on events. The first meeting in this series took place in Sweden, in April 2006. Similar conferences should add to the historical accuracy and understanding of that very long and dangerous period when the two large groups of armies stood ready against each other. Source: *Army No. 7/2006*.

PERSONAL DATA

Col. Ing. Václav Petras (ret.)—Veteran of World War II by *Dr. Petr Majer*. As a boy of 17, in 1944, he joined the Czechoslovak Army Corps in the USSR, where he lived together with his parents. His father died while digging trenches, under the attack of German bombs. In the Czech Unit he underwent basis military training, coped with Morse code signals, and became a member of signal service. He was in action during the liberation of Czechoslovak borders. After the war, at home, he started to work in beer industry, as he graduated from brewery college. Finally he became the director of all breweries in Moravia. He retired in 1989. At present, he takes part in activities of the Czechoslovak Legionnaire Community; he was awarded several decorations and medals, e.g. Medal for Bravery, Medal for Gallantry in the face of Enemy, etc.

Představení autorů tohoto čísla

Por. Ing. Gamil Al-Madhagi, nar. 1981, do AČR nastoupil v roce 1999 jako student VVŠ PV ve Vyškově. V roce 2005 absolvoval Královskou vojenskou akademii Sandhurst a následně Univerzitu obrany obor ekonomika obrany státu. V současné době působí jako interní doktorand na katedře ekonomie Fakulty ekonomiky a managementu Univerzity obrany. Ve své výzkumné činnosti se zaměřuje zejména na oblast ekonomické teorie Severoatlantické aliance.

Doc. Ing. Bohumil Brechta, CSc. (plk. v.z.), nar. 1948, je absolventem 1. FVA Brno, obor velitelstvo-organizační vševojskový. V letech 1971-1973 působil ve funkci velitele roty a náčelníka štábu praporu. V období 1973-1977 studoval na VAAZ Brno obor vojenské počítače. Poté pracoval na výpočetním středisku generálního štábu. Od roku 1979 působil na VAAZ jako pedagogický pracovník v oboru automatizace velení, v roce 1981 obhájil disertační práci a získal titul CSc., v roce 1989 byl jmenován docentem v oboru teorie velení. Byl členem týmů řešících úlohy automatizace velení vojskům v armádě České republiky. V letech 1995-2003 pracoval v nadnárodní společnosti jako specialista pro bezpečnost informací. Nyní se znovu věnuje pedagogické činnosti jako odborný asistent na katedře vojenského managementu a taktiky UO Brno.

Doc. dr. Štefan Danics, Ph.D., nar. 1962, VA Bratislava (1984). Po roce 1992 začal vyučovat na VA v Brně, kde působil jako vedoucí skupiny politologie. Od roku 1995 působí na Policejní akademii ČR v Praze, kde garantuje výuku politologie. Specializuje se na problematiku politického radikalismu, extremismu, terorismu a náboženského fundamentalismu. V této souvislosti uveřejnil řadu článků a monografií: *Extremismus hrozba demokracie*. Praha, Police History, 2002; *Extremismus*, nakladatelství Triton v Praze roku 2003. Je jedním ze spoluautorů knihy *Militärische Neuordnung in Mittel-Ost-Europa* (Wissenschaftliches Forum für Internationale Sicherheit, Edition Temmen, Bremen 1994). Publikuje v časopise *Low Intensity Conflict & Law Enforcement*. Je členem České společnosti pro politické vědy a v neposlední řadě zpracovává pro Grantovou agenturu ČR posudky o udělení grantu týkající se extremismu a politického radikalismu.

Ing. Oldřich Fojtík, nar. 1950, VF VŠD Žilina, od r. 1973 prošel řadou funkcí ve vědecko-výzkumné základně rezortu obrany. Pracoval jako výzkumný a vývojový

pracovník a vedoucí pracovník v oblastech rozvoje prostředků pro manipulaci s materiálem a kontejnerizace. Od roku 2003 pracuje u VOP-026 Šternberk, s.p., divize VTÚPV Vyškov v oblasti vojenské standardizace techniky pozemních sil a rozvoje prostředků kolektivní ochrany.

Plk. Mgr. Tomáš Holub, nar. 1967, v letech 1985-93 s přerušením pro vojenskou základní službu absolvoval základní teologické studium nejprve na CMBF v Litoměřicích (1985-89), poté na katolické teologické fakultě University Salzburg (1990-91). Promován byl na KTF UK v Praze (1993). Téhož roku byl také vysvěcen na kněze. V letech 1993-1996 působil jako kaplan ve farnosti Kutná Hora, a zároveň vyučoval na místním církevním gymnáziu. V letech 1996 až 1997 působil jako vojenský kaplan české jednotky IFOR/SFOR v Bosně, poté do října téhož roku jako poradce náměstkyně ministra obrany pověřené přípravou dohody o duchovní službě v armádě. Od října 1997 působil jako vojenský kaplan u 4. brigády rychlého nasazení v Havlíčkově Brodě a od října 1998 do září 2006 hlavním kaplanem AČR. Od října 2006 poradcem ministra obrany.

Doc. Ing. Oldřich Horák, CSc., (plk. v.v.), nar. 1943, absolvoval Vyšší vojenské učiliště ve Vyškově v r. 1965, studium na VA Brno v r. 1973, obor velitelstvo-štábní, zpravodajský. Do roku 1981 zpravodajský náčelník 9. tankové divize, poté náčelník informační skupiny zpravodajského oddělení 4. armády. Od roku 1985 vědecko-pedagogický pracovník na Fakultě velitelské a štábní Vojenské akademie v Brně. Od r. 1989 do r. 1998 vedoucí katedry vojenského zpravodajství. V letech 2004-2006 pracoval jako docent na Ústavu operačně taktických studií a Fakultě vojenských technologií Univerzity obrany. Od 1. 9. 2006 pokračuje v pedagogické práci na Fakultě ekonomie a managementu.

Plk. gšt. Ing. Vladimír Karaffa, CSc., nar. 1950, VVŠ PV ve Vyškově, postgraduální studium VA Brno, Marshallovo centrum strategických a ekonomických studií v Garmish-Partenkirchenu, kurz GŠ VA Brno. Vykonával řadu logistických, velitelských i pedagogických funkcí na stupni útvar a motostřelecká divize a ve vojenském školství jako vedoucí katedry. V r. 1993 úspěšně obhájil disertační práci v oblasti operační logistiky. Působil v Institutu pro výzkum operačního umění v Brně a v Ústavu obranných studií v Praze-Braníku a ve vedoucích funkcích na bývalé sekci obranného plánování M0. Tři roky pracoval na operačním velitelství NATO Joint Headquarters Centre v ně-

meckém Heidelbergu, kde vykonával funkci náčelníka odboru a zároveň zastával pozici staršího národního představitele na tomto velitelství. Od srpna 2003 je náčelníkem Správy doktrín Ředitelství výcviku a doktrín ve Vyškově. Z titulu své funkce plní úlohu národního představitele v NATO Allied Joint Operation Doctrine Working Group (MC AJOD WG) a Concept Development and Experimentation (CDE).

Mgr. Antonín Konrád (plk. v zál.), nar. 1944, absolvent oboru Vojenská geodézie a kartografie v Ženíšním technickém učilišti v Bratislavě v (1964), geodetické a topografické práce na státních hranicích a ve VVP (1964-1970). Dálkové studium na Fakultě tělesné výchovy a sportu UK (1969-1976), 10 let tělovýchovný náčelník pluku. V letech 1980-1993 různé funkce na úseku bojové a tělesné přípravy vojenské i nevojenské části Civilní obrany federálního štábu CO (později Hlavního úřadu CO MO). Odbor tělovýchovy GŠ (1994-1997). Zástupce náčelníka Vojenského oboru FTVS UK v letech 1997-2000, po odchodu do zálohy odborný asistent tamtéž. Orientuje se na teorii vojenské tělovýchovy a k ní vázané interní normativní akty MO.

Ing. Svatopluk Kunc, nar. 1947, absolvoval Vojenské automobilní učiliště v Nitře (1968). V r. 1970 byl z armády propuštěn. Následuje Vysoká škola ekonomická v Bratislavě, Fakulta ekonomie a řízení výrobních odvětví (1982), zastával ekonomické a řídicí funkce v informační soustavě podniku, šest let funkci výrobně-obchodního náměstka. Po rehabilitaci a reaktivaci (1990) se stává starším důstojníkem finanční služby divize, později ved. odd. rozpočtu a účetnictví VFÚ. Od r. 1995 byl odborným asistentem střídavě na VVŠ-PV ve Vyškově a na VA v Brně. Nyní je odborným asistentem Fakulty ekonomie a managementu UO v Brně. Aktivně se zabývá problematikou ekonomického řízení a implementovatelností prvků podnikového hospodářství do podmínek AČR. Publikuje v časopisech a sbornících z odborných seminářů a konferencí.

Plk. Ing. Miroslav Mašlej, nar. 1957, VVŠ PV Vyškov, do r. 1986 vykonával základní a střední velitelské funkce u msp, poté velitelské funkce u VVŠ PV Vyškov, 1993-94 VA Brno AK 1, po jeho ukončení zástupce velitele zabezpečovací brigády VVŠ PV Vyškov. V roce 1996-1997 pracoval jako náčelník štábu Vojenské akademie ve Vyškově. V letech 1998-2005 pracoval jako náčelník oddělení na VSŠ Vyškov a VA Vyškov. 1998-2000 studium na Institutu krizového managementu VŠE Praha, 2001-2002 doplňující pedagogické studium na UP Olomouc. V roce 2005 se stal vedoucím skupiny vojenského managementu na katedře vojenského managementu a taktiky UO Brno.

Dr. Petr Majer (plk. v.z.). Nar. 1950, Vyšší dělostřelecké učiliště v Martině, vojensko-pedagogická fakulta VA v Bratislavě (1981), kurz pro informace a komunikaci

ve Strausbergu v Německu (1995), studium na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze (1996, 1999). Prošel různými velitelskými funkcemi, starší učitel VDS v Hranicích na Moravě. Od roku 1990 na tiskovém oddělení MO, odboru pro styk s veřejností MO, a Centru řízení informačních systémů. Od roku 1993 vykonával funkci zástupce náčelníka odd. informací a analýz AVIS-MO, inspektora Inspekce ministra obrany a byl vědeckým pracovníkem Zpětnovazebního informačního systému náčelníka GŠ AČR. Až do svého odchodu do důchodu v únoru 2006 pracoval na tiskovém a informačním oddělení MO. Téměř sedm let vedl Linku Armády České republiky. Je autorem mnoha publikací např. Vojna do kapsy aneb průvodce vojenskou službou, Odpovídá OLA, Vojenská akademie Hranice na Moravě, Jsme hrdí na svou zemi? atd.

Prof. Ing. František Miklošik, DrSc., (plk. v.v.). Nar. 1932, vojensko-odbornou kariéru zahájil jako elév Vojenského zeměpisného ústavu v Praze v roce 1948. Absolvoval školu důstojníků pěchoty v záloze v Košicích a pak pracoval ve Vojenském kartografickém ústavu v Banské Bystrici. Po absolvování oboru geodézie a kartografie na VTA v Brně v roce 1958 působil na různých funkcích ve Vojenském topografickém ústavu v Dobrušce, na topografickém oddělení GŠ v Praze a ve Výzkumném ústavu 401 v Praze. Od roku 1970 učil na VA v Brně, od 1. 9. 2004 je v důchodu, externě vyučuje a vede doktorandy na Univerzitě obrany v Brně. Přednáší kartografii rovněž na Masarykově univerzitě v Brně, kde je veden jako emeritní profesor.

Mgr. Gabriela Mužíková, nar. 1978, Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, obor právo a právní věda, v roce 2001 působila jako pedagog na Právní akademii a Vyšší odborné škole právní v Liberci v oboru právo a personální řízení. Od roku 2002 do roku 2003 vykonávala funkci vyššího staršího důstojníka-specialisty sekce perspektivního plánování GŠ. Od roku 2004 správní rada sekce personální MO.

Ing. Josef Nastoupil (plk. v.v.), nar. 1924, absolvoval reálné gymnázium, vystudoval vševojskovou akademii a v letech 1945-1982 aktivně sloužil v armádě, nejdéle v protivzdušné obraně státu. V současné době je v důchodu a zabývá se překladatelskou činností (francouzština, němčina, angličtina) ve vojenském oboru. Pro armádu mj. přeložil z francouzštiny publikaci Malá encyklopedie vojenské strategie (AVIS 2000). Je externím spolupracovníkem vědecké knihovny AVIS, publikuje ve vojenských rozhledech a dalších odborných časopisech.

Ing. Zdeněk Nešpor, nar. 1950, VAAZ Brno, učitel technické přípravy u útvaru (5 let), učitel na VAAZ Brno (5 let), výzkumný a vývojový pracovník (20 let) v oblasti rozvoje vojenské pozemní techniky. V současné době pracuje u VOP-026 Šternberk, s.p., divize VTÚPV Vyškov.

JUDr. Ing. Dalibor Nový, nar. 1977, absolvoval Právníckou fakultu Univerzity Karlovy, Policejní akademii České republiky a Fakultu provozně ekonomickou České zemědělské univerzity. Před výkonem základní vojenské služby (r. 1997) působil jako novinář (Český týdeník, Práce, Kladenský Region, Kladenský Infotip) a hudební publicista (Bang!, Big Beng!). Během studia práv byl v letech 2001-2002 zaměstnán jako asistent advokáta, poté zastával funkci právníka na Územní vojenské správě v Kladně (r. 2003). Od roku 2004 pracuje na sekci vyzbrojování MO. Příležitostně publikuje (dosud v časopisech Právní rádce, Správní právo a Veřejná správa) zejména o různých otázkách správního a obchodního práva.

Plk. gšt. Ing. Josef Procházka, Ph.D., 1966, VA v Brně, logistická stáž v Bundeswehru, kurz generálního štábu na UO, učitel technické přípravy, pracoval na sekci logistiky GŠ AČR, v majetkové sekci MO a Ústavu strategických studií. V současné době je zástupcem ředitele Ústavu strategických studií Univerzity obrany. V roce 1999 působil osm měsíců v jednotkách SFOR, 2004-2005 vedoucím skupiny operačního plánování na velitelství EUFOR v Bosně a Hercegovině. Zabývá se strategickými studii pro potřeby obrany státu v oblasti řízení lidských, finančních a materiálních zdrojů. 2000-2002 vedoucím rozsáhlého projektu obranného výzkumu POTŘEBY, který zkoumal možnosti a schopnosti obranného průmyslu ČR zabezpečit potřeby obrany státu, významnou měrou se podílel v letech 2001-2002 na zpracování návrhu koncepčního dokumentu „Národní strategie vyzbrojování“. Přednáší na Univerzitě obrany a na Masarykově univerzitě v Brně. Publikáční činnost zaměřuje na procesy profesionalizace, akvizici, financování vojenských výdajů a logistiku.

PhDr. Mgr. Bohumil Ptáček, nar. 1945, Univerzita obrany Brno. Do r. 1991 pracoval v oblasti výchovy a vzdělávání dospělých, poté ve funkci psychologa a vysokoškolského učitele ve Vojenské vysoké škole pozemního vojska ve Vyškově. Po reorganizaci VVŠ PV Vyškov a VA Brno pracuje jako vědecký pracovník a vysokoškolský učitel na katedře sociálních věd a práva katedry FEM UO Brno. Dosavadní publikační činnost byla realizována v rámci uvedených škol a směřovala hlavně na podporu pedagogické činnosti v oblasti psychologie práce, psychologie zátěžových situací a prevence sociálně nežádoucích jevů.

PhDr. Antonín Rašek (genmj. v.v.), nar. 1935, VŠJŽ, 1. pěchotního učiliště, NATO Defense College v Římě. Sloužil u letectva a vystudoval FF UK. Stal se vojenským novinářem a pracoval ve společenských organizacích v armádě. Po 21. srpnu 1968 z armády propuštěn. Za aktivity v Pražském jaru zařazen do seznamu akce Norbert. Po odchodu z armády působil jako poradce v sociologii řízení. Po listopadu 1989 rehabilitován, stal se civilním náměstkem ministra obrany a ředitelem Institutu pro

strategická studia. Podílel se na ustavení naší protichebecké jednotky v Perském zálivu. Po odchodu z armády se věnoval publicistice, vědeckovýzkumné činnosti a literatuře. Pracuje ve Středisku bezpečnostní politiky CESES při Fakultě sociálních věd UK. Obdržel Cenu Jaroslava Jandy udělovanou Bezpečnostní radou státu za významný přínos v oblasti bezpečnostní politiky České republiky za rok 2005 v hlavní kategorii.

Doc. Ing. Vítězslav Stodůlka, CSc., (plk. v.z.), nar. 1949, je absolventem 1.F VA Brno 1971. Poté působil postupně ve funkci velitele roty a důstojníka štábu pluku. Od roku 1977 pracoval jako učitel taktiky ve VVŠ TTZ Žilina, v roce 1986 obhájil disertační práci a získal titul CSc., docentem je od 1990. Absolvoval kurz řízení prostředků v rámci programu IMET (USA) v roce 1993. Od 1983 pracoval na Vojenské vysoké škole pozemního vojska ve Vyškově. Od 1. 9. 2004 působí na UO Brno. Od 1995 do 31. 8. 2003 byl vedoucím katedry řízení a velení, do 1. 9. 2003 působil jako děkan Fakulty řízení vojenských systémů na VVŠ PV Vyškov. Nyní pracuje jako odborný asistent na katedře vojenského managementu a taktiky UO Brno. Je členem redakční rady časopisu Vojenské rozhledy a členem oborové rady „Vojenský management“. Ve výzkumné činnosti se zabývá teorií velení a řízení činnosti vojska.

Mgr. Ing. Radomír Ščurek, Ph.D. (pplk. v.zál.), nar. 1966, VŠB - Technická univerzita Ostrava, fakulta strojní (1988), Policejní akademie ČR v Praze, bezpečnostně právní studia (1998), Ostravská univerzita v Ostravě, filozofická fakulta (2006), VŠB - Technická univerzita Ostrava, fakulta bezpečnostního inženýrství (2006). Postupně pracoval na různých stupních u Policie ČR, naposledy ve služebním poměru (2000) jako vyšetřovatel závažné hospodářské trestné činnosti na Krajském úřadu vyšetřování Policie ČR v Ostravě. Od roku 2000 do 2003 byl inspektorem 1. oddělení Inspekce ministra obrany v Praze, kde se zabýval zejména dodržováním lidských práv, interpersonálními vztahy a služebně právní problematikou v rezortu. V současné době působí na Vysoké škole báňské - technické univerzitě Ostrava, na katedře bezpečnostního managementu Fakulty bezpečnostního inženýrství jako akademický pracovník. Řídí oddělení bezpečnosti osob a majetku, kde garantuje studijní obor Technická bezpečnost osob a majetku a předměty bezpečnostní povahy.

Plk. Ing. Bohuslav Vlček, nar. 1958, v roce 1982 absolvoval Vojenskou akademii v Brně, poté vykonával různé technické funkce u útvarů. V letech 1988-95 zastával funkci staršího důstojníka na Okresní vojenské správě Brno-venkov. Od roku 1995 pracuje jako odborný asistent skupiny mírového a válečného doplňování oddělení řízení obrany státu Ústavu operačně taktických studií Univerzity obrany. V roce 2005 absolvoval tříměsíční odborný štábní kurz II. - brigádní úkolové uskupení.

Upozornění pro autory časopisu Vojenské rozhledy

Příspěvky v českém jazyce zasílejte na adresu redakce na disketě v textovém editoru (T 602, RTF, Word), případně v jednom vytištěném exempláři, nebo prostřednictvím E-mailu voj.rozhledy@army.cz.

Obrázky posílejte zvlášť, odděleně od textu (týká se hlavně příspěvků ve Wordu); studio zpracovává obrázky (grafiku) v programovém balíku Adobe Photoshop. Materiály určené ke skenování (fotografie, mapy) mají být kvalitní, obrázky dodávané v digitální podobě musí být skenované nejméně na 300 dpi velikosti 1:1 a uložené ve formátu EPS, TIFF, BMP, RAW či JPEG s minimální kompresí (tj. komprese = 10).

Vlastní text příspěvku pište vždy hned od prvního sloupce, pro odstavce nepoužívejte tabulátor (tj. zarážku), ale funkci: Formát \ Odstavec \ Speciální \ První řádek. Slova na konci řádku nedělte a nezarovnávejte. Tvrdé ukončení řádku (pomocí klávesy Enter) používejte pouze na ukončení odstavce, respektive titulu ap., ne jednotlivé řádky. Za textovými znaky: . , : ? ! nechte vždy mezeru. V textu na zdůraznění používejte pouze *kurzivu* nebo **tučné písmo**, nikoliv podtržené písmo. Poznámky v textu označujte číslicí (ne indexem), nejlépe v hranaté závorce. Poznámkový aparát připojte souhrnně za celým textem, nikoli na jednotlivých stranách pod čarou, bez použití poznámkového aparátu textových editorů (funkce: Poznámky pod čarou). Je-li to v možnostech autora, je vítané ke každému příspěvku přiložit stručné resumé v angličtině, v rozsahu cca 15 řádek.

Na konec každého příspěvku uveďte pod čarou svůj krátký životopis, včetně adresy, rodného čísla; u voj. z povolání či o.z. též číslo jeho VÚ respektive VZ a číslo příslušného RFO.

Číslo účtu na nějž je možné zasílat honorář je třeba zaslat okopírované, stačí část výpisu účtu s tímto číslem, bez jakýchkoli dalších údajů. Stačí poslat např. faxem (973) 215 569 „pro Vojenské rozhledy“. Důležité je uvést způsob kontaktu (telefonní číslo, fax, e-mail, kontaktní adresa).

Článek by měl mít ideálně rozsah zhruba do 15 tzv. normostran. Jedna normostrana představuje třicet řádek na jedné straně při formátu A 4 řádkování 2 - a šedesát úderů (písmen + mezer) na řádku, respektive 1800 znaků. Počet znaků se zjistí, když si otevřete funkci: Soubor \ Vlastnosti \ Statistické údaje \ Znaků s mezerami).

Co se týče uvádění použité literatury za článkem: od roku 1996 platí nová norma ČSN ISO 690: *bibliografické citace. Obsah, forma, struktura*. Praha: Český normalizační institut, 1996.

V odkazech na prameny dodržujte toto pořadí údajů: **Monografie:** Jméno autora (v pořadí PŘÍJMENÍ [velkým písmem], křestní jméno) – spoluautoři. *Název: Podnázev* [kurzivou]. Místo vydání, nakladatel, rok vydání, rozmezí stran. **Stať z časopisu:** Autor statí – spoluautoři [viz výše]. *Název: Podnázev* [ne kurzivou]. In: Editor sborníku – spolueditoři [obdobně jako u autora monografie] (ed.). *Název sborníku: Podnázev* [kurzivou]. Místo vydání: nakladatel, rok vydání, rozmezí stran. **Stať z časopisu:** Autor statí – spoluautoři [viz výše]. *Název: Podnázev*. In: *Název časopisu* [kurzivou], ročník, číslo (rok), rozmezí stran. **Stať z denního tisku.** Autor statí [viz výše]. *Název: Podnázev*. In: *Název novin* [kurzivou], přesné datum, rozmezí stran. **V odkazech na archivní fondy a sbírky** dodržujte toto pořadí údajů: název archivu a jeho umístění (při opakovaném odkazu jen jeho vžitá zkratka), název a značka fondu (sbírky), signatura, název nebo popis dokumentu. Dvojtečka uvozuje pouze podtitul knihy, dále se užívá za jménem místa vydání, před názvem vydavatele či nakladatelství.

Více viz mj. článek J. Golembiewské a V. Vincence Bibliografické citace ve VR 1/2003.

CONTENTS

Col. GSO Ing. Vladimír Karaffa	
The Ways of Transformation	3
Doc. Dr. Štefan Danics, Ph.D.	
Principles of Anti-Extremist Policy of the Czech Republic	9
PhDr. Antonín Rašek et al.	
Creation of the Foundations of Security Science	21
Lt.Col. GSO Ing. Josef Procházka, Ph.D.	
Long Time Planning—its Analytical Support	32
Ing. Svatopluk Kunc	
Systems Approach in Economic Practice of the ACR	45
MILITARY ART	
Doc. Ing. Oldřich Horák, CSc.	
Intelligence Analysis in Asymmetric Operations	52
Ing. Josef Nastoupil	
Lessons from the War of Israel with Hezbollah	59
Theory of Surprise	65
OPINIONS, CONTROVERSY	
Col. Mgr. Tomáš Holub	
An Ethic Discussion on Expedient Responses to September 11, 2001	71
INFORMATION PAGES	
Lt. Ing. Gamil Al-Madhagi	
Security and Investment Programme and its Function in the North Atlantic Alliance	97
JUDr. Ing. Dalibor Nový	
Normative Base of Antidrug Policy in the Armed Forces of the CR	108
Prof. Ing. Stanislav Miklošík, DrSc.	
The State Cartographic Support of Crisis Management	119
PhDr. Mgr. Bohumil Ptáček	
Military Profession and Psychology of Labour	128
Ing. Mgr. Radomír Ščurek, Ph.D.	
Some of the Risks Factors in the Work (Violence, Maltreatment, Bullying, Harassment and the Law)	131
Mgr. Gabriela Mužíková	
The Soldier and Normative Systems	140
Mgr. Antonín Konrád	
Meditation over (Un)Equality of Women in the Army	148

CONTENTS

MILITARY PROFESSIONAL

Lt.Col. Ing. Miroslav Mašlej,

Doc. Ing. Vítězslav Stodůlka, CSc., Doc. Ing. Bohumil Brechta, CSc.

Authority of Commander (Chief Official) in the Professional ACR 153

Ing. Oldřich Fojtík, Ing. Zdeněk Nešpor

Some New Outlooks on Collective Protection of Personnel 160

Lt.Col. Ing. Bohuslav Vlček

**Variants of Manning Czech Armed Forces by Reserve Soldiers
in Time of Danger or War** 169

International Conference “Tactics 2006” – Management Section 175

BOOK REVIEW

**A Meritable Step in Understanding to the Presence
and the Future of the ACR**
(Security and Defence of the Czech Republic 2015-2025) 177

The Cold War: Look back in Peace
(Parallel History Project on NATO and the Warsaw Pact) 180

PERSONAL DATA

Col. Ing. Václav Petras (ret.)—Veteran of World War II 184

English Annotations 186

Who is Who in this Issue 191

English Table of Contents 195

OBSAH

Plk. gšt. Ing. Vladimír Karaffa, CSc.	
Cesty transformace	3
Doc. dr. Štefan Danics, Ph.D.	
Principy protixtremistické politiky České republiky	9
PhDr. Antonín Rašek a kol.	
Tvorba základů bezpečnostní vědy	21
Pplk. gšt. Ing. Josef Procházka, Ph.D.	
Dlouhodobé plánování – možnosti jeho analytické podpory	32
Ing. Svatopluk Kunc	
Systémový přístup v ekonomické praxi AČR	45
VOJENSKÉ UMĚNÍ	
Doc. Ing. Oldřich Horák, CSc.	
Zpravodajská analýza v asymetrické operaci	52
Ing. Josef Nastoupil	
Poznatky z války Izraele proti Hizballáhu	59
Teorie překvapení	65
NÁZORY, POLEMIKA	
Plk. Mgr. Tomáš Holub	
Etická diskuze o adekvátní reakci na 11. září 2001	71
INFORMACE	
Por. Ing. Gamil Al-Madhagi	
Program NSIP, jeho fungování a role v Severoatlantické alianci	97
JUDr. Ing. Dalibor Nový	
Normativní zázemí protidrogové politiky v ozbrojených silách ČR	108
Prof. Ing. František Miklošík, DrSc.	
Státní kartografická podpora krizového řízení	119
PhDr. Mgr. Bohumil Ptáček	
Vojenská profese a psychologie práce	128
Ing. Mgr. Radomír Ščurek, Ph.D.	
Psychické rizikové faktory v práci	
<i>(Násilí, týrání, šikana, obtěžování, právo)</i>	131
Mgr. Gabriela Mužíková	
Voják a normativní systémy	140
Mgr. Antonín Konrád	
Úvaha k (ne)rovnosti žen v armádě	148

OBSAH

VOJENSKÝ PROFESIONÁL

Pplk. Ing. Miroslav Mašlej,

doc. Ing. Vítězslav Stodůlka, CSc., doc. Ing. Bohumil Brechta, CSc.

Autorita velitele (řídícího pracovníka) v profesionální AČR	153
--	------------

Ing. Oldřich Fojtík, Ing. Zdeněk Nešpor

Některé nové přístupy ke kolektivní ochraně osob	160
---	------------

Pplk. Ing. Bohuslav Vlček

Možnosti doplňování ozbrojených sil České republiky vojáky v záloze za stavu ohrožení státu nebo válečného stavu	169
---	------------

Mezinárodní konference „Taktika 2006“, sekce Management	175
--	------------

RECENZE

Záslužný krok k poznání současnosti a budoucnosti AČR (Bezpečnost a obrana České republiky 2015-2025)	177
--	------------

Studená válka ve zpětném pohledu (Paralelní historický projekt NATO a Varšavského paktu)	180
---	------------

PERSONÁLIE

Plukovník v.v. Ing. Václav Petras – veterán druhé světové války	184
--	------------

Anglické anotace	186
-------------------------------	------------

Představení autorů tohoto čísla	191
--	------------

Obsah v angličtině	195
---------------------------------	------------

VOJENSKÉ ROZHLEDY

Časopis **VOJENSKÉ ROZHLEDY**
čtvrtletník

Vydává:

MO ČR - AVIS (Agentura vojenských informací a služeb)
Rooseveltova 23, 161 05 Praha 6

IČO: 60162694

Vojenské rozhledy, číslo 1/2007

Ročník: XVI. (XLVIII.)

Datum vydání: 26. ledna 2007

Rozšiřuje:

AVIS, distribuce, Rooseveltova 23, 161 05 Praha 6
Olga Endlová, tel. (973) 215 563, endlovao@army.cz

Redakce:

Jaroslav Furmánek (redaktor), telefon: (973) 215 733
E-mail: voj.rozhledy@army.cz
Fax: (973) 215 569

Redakční rada: doc. Ing. Josef Janošec, CSc., PhDr. Miloš Balabán, Ph.D.,

Ing. Jan Doksanský, brig. gen. Ing. Jiří Halaška, plk. gšt. Ing. Vladimír Karaffa, CSc.,
doc. Ing. Josef Kašpar, CSc., plk. prof. Ing. Aleš Komár, CSc., Mgr. Antonín Konrád,
pplk. doc. Ing. Dušan Sabolčík, CSc., plk. doc. Ing. Vítězslav Stodůlka, CSc.,
PaedDr. Jaroslav Ševčík, mjr. Ing. Vlastimil Šlouf, PhD., Ing. Milan Štembera, CSc.,
Ing. Štefan Zigo.

Sídlo redakce: Rooseveltova 23, 161 05 Praha 6

Časopis Vojenské rozhledy v elektronické podobě naleznete na:
http://www.army.cz/avis/voj_rozhl.htm

Grafická úprava: Ing. Bořivoj Beránek

Tiskne: AVIS – Praha

Evidenční číslo: MK ČR E 6059

Identifikační číslo: ISSN 1210-3292